

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVIII, JULIJ 2007, št. 3-4 (111-112) ISSN 0353-6750; UDK 050 (497.4)

VSEBINA		str.	RAST št. 3–4 (111–112)
LITERATURA			
Poezija	Soparice	299	Marjanca KOČEVAR
	Jeziki	303	Andrej GREGORČIČ
	Pismo		
	Škarpa		
	Struktura dneva	304	
	Tihožitje		
	Intermezzo	305	
	Telo		
	Metulj	306	
Aforizmi	Aforizmi	307	Jože SIMČIČ
Proza	Jutro	308	Barica SMOLE
	Silvo	311	Edvard OSOJNIK
KULTURA			
	Grumova pisma Leopoldini Črnač	314	Marjan ŠTRANCAR
	Literarno ustvarjanje Marjana Kozine	329	Slavka KRISTAN
	Nove sledi ob antični orožniški postaji	336	Tine KRISTAN
	Arheološke najdbe iz grobov cerkve sv. Jerneja v Šentjerneju	340	Matevž LAVRINC
	Mlini na reki Krupi	346	Mirko KAMBIČ
	Nomen est omen – omen est nomen	352	Matjaž MATKO
NAŠ GOST			
	Okostja, kamni, prah in zvoki ptičjega petja	357	Tatjana PREGL KOBÉ
DRUŽBENA VPRAŠANJA			
	Lokalne volitve v jugovzhodni Sloveniji – na Dolenjskem leta 2006	370	Franci ŠALI
ODMEVI IN ODZIVI			
	Jesenski (grafični) listi so za razvoj slovenske grafike zelo potrebni, o tem ni nobenega dvoma	396	Tatjana PREGL KOBÉ
	Forum odličnosti in mojstrstva Otočec 2007	400	Joža MIKLIČ
	Kdo bo prevajal, če ne mi?	410	Barica SMOLE
	Okostja	412	Barbara RUPEL
	Janko Orač: razstavno popotovanje	414	Anamarija STIBILJ ŠAJN
	Arhitektura tišine v Mauerbachu pri Dunaju	417	Rasto BOŽIČ
	En Belokranjec o drugem	419	Barica SMOLE
	Morda je bilo spregledano	420	Barica SMOLE
	Od koščka neba med vejami do Belega kroga	422	Tomaž KONCILIJA
	Novosti Edition Bizjak	424	Franc KRIŽNAR
GRADIVO ZA POZNAVANJE KONSERVATORSTVA			
	Zgodovina in razvoj konservatorstva (3)	427	Marinka DRAŽUMERIČ
KRONIKA	Marec – april 2007	437	Lidija MARKELJ
NASLOVNICA:	Jože Slak Doka: KOT JELEN HREPENI PO POTOKIH VODA, 2007, akril/forex, 295 x 240 cm (izrez); razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki		

82 RAS

D2009/575

Jože Slak - Doka: KOT JELEN HREPENI PO POTOKIH VODA, 2007, akril/forex, 295 x 240 cm
Razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki ; fotografija: Boris Gaberščik

Marjanca Kočever **SOPARICE**

*v sobi brez stropa
nad menoj
žari posoda nežna
za zlati dež
ki se mi v oči nataka
v usta
po prsih
v toplo zarezo popka*

*ki temni vhod
mi razblesti
da se razpre
se z zlato roso omedi
da roža rdeča
požene iz srži
in kot v nevihti
pokošena trava
rezko zadiši*

do krvi

*poletje me ne čaka
prepočasi
se mu razpiram*

*jesen bo –
november*

jaz godna

*a le mrzle kaplje
po pestiču*

*poletje se me dotika
z vročimi lovkami
povsod
povsod
da ječim kot mlada srna
od vseh teh vlažnih
sončnih jezikov
ki me najdejo
v vseh pregibih
v vseh vzdihih*

*preveč je bilo sonca
prežejala sem*

*močavi deževnega moža
bi zdaj razgrnila telo
se s kapljami lepljivimi staknila
svojo vročo roso
vanj bi pretočila
se ljubila*

*ah ta soparica
ki vlaži mi telo in misli
ta mokri ogenj
ki kar gori
podnevi in ponoči
kot sok meden
mezi po pregibih
zaliva suhe sanje
v tem visokem času
da se
razprta
zvečerim v sonce
ki razžarja polt
da temni želji se odpre
in se pod mlečno belo roso
v moder sen ospe*

*vprašam se:
le kje v meni
raste trobelika
da kar naprej pravim
pozabljene zgodbe*

*valovim valovim
se ne ustavim
noč je še vsa devična
a v rjuhah vse polno
stkaničenih niti
in kača na mojem
rdečem oltarju
a da je sad
verjela sem*

*a nart nart
z begom natrt
v zahlip ulovljen
v belo mamino čipko
izkrvavljen
rožnat zarodek
darilo neba
se je izluščilo iz snega*

*a jajce-
razklano
na kosa dva
joj to se za zmeraj
na meni pozna*

*kolpa
božja voda si
blagoslovljena
poslušam te
kako se natekaš vame
prozorna opna mojega praspomina
moje prvo očiščenje
blaga zibelka mojih otrok
konstanta očeta
privid matere
kompas in mazilo
mojih prednikov*

jasno oko okroglega mesta

*samo jaz sem videla zvezde
skrite za vekami vodnih duhov
ki se v jasnih nočeh
zrcalijo na tvoji gladini*

*tvoji daljni galebi
so sive čaplje
in tvoje ljubezni
mehka gola stopala*

*ko se vračam k tebi
mi izpiraš in mehčaš
trde luskine
slane od izparine solz*

*le v tvoji žuboreči molitvi
je odveza zame
čeprav sem izneverila
tvoje prazapovedi*

*odpiram se ti skozi glas
zaprt v školjkah
na tvojem dnu
in šele zdaj vem
da je bil ves čas tu
od praognja prežgan
od tvoje teže zamolkel*

*predrla sem gladino
ko so mi na čelo
vžgali žareče znamenje
vse iniciale mojih prednikov
in mi zapovedali izvir
ki ne sme presahnuti*

Marjanca Kočevar

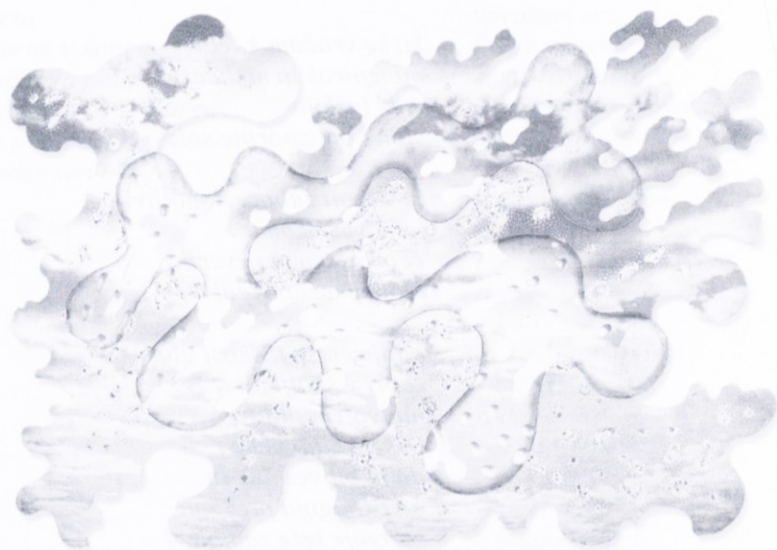
*z injem na robu vek
čakam taleče se sonce*

*da premakne mrtvi kot
da me v vrat
v tilnik
v meseno rožo
razmehča*

*mi rdečo obleko nadene
v svetlobo češnje odpleše
me v večno akmo začara*

pestič spet osoči!

*da se spet rožnat sok pocedi
v izprane dni*

Jože Slak Doka: KAPLJICE. 2003, akril, papir/les, 124 x 175 cm

Andrej Gregorčič Jeziki

*Izcedil sem utrujeni stavek,
utrgal kepo zraka in ti z njo
mahal pred očmi. Nič nisi
trzala v svojem mimohodu.*

*Regratu prigovarjam
in sandali kričijo svoje uspavanke.
Netopir bo spet na pohodu
mimogrede opral sosedo.*

*Ob mene se spotakne bela rjuha,
vdihne skozi moje oči
in se integrira v jutro.*

*Spet se plesnivo pogovarjava,
krpasto bova stokala
v tej predpotopni jeseni.*

Pismo

*če se ponovno oglasiš
bova šla za gozd k potoku
kjer sva včasih sedela
z nogami v vodi:
tekel bo v isto smer
sonce bo spet dražilo
kapljice marjetic na tvojih dlaneh
jaz pa ti bom
kot da ničesar ne opazim
še dalje
pripovedoval o smrekah*

Škarpa

*Steze so dolge.
Šklepeta, ko hodim.
Do kraja grem,
pa se zvije, da pridem nazaj.*

*Obstal sem pod smreko.
Sonce gledam in
sivo ozračje iglic.*

*Odpnem do roba.
Bregovi so krhki.
Pokajo v grlu.*

Struktura dneva

*To jutro je mrzlo.
Zbudil sem se s počutjem,
česar ne maram.*

*V tabele te bom razporedil.
Kako boš nato rastle?
Tudi v mojih možganih so prekati.
Kvadratki in nato konec.*

*Objel sem te, mrak.
Vse žleze si mi izpraznil.
In nato si me zasipal,
se spomniš, snežinke so
cingljale po mojem nosu.*

Razšel sem se s hojo svojih nog.

*In nato, ko sem odprl vrata,
morda res malce vzbujeno,
je bilo vse enako.*

*Prostor.
Brez valov.
Vzporedni večer.*

Tihožitje

*Jutro se je odtrgalo z vrvice
in čofnilo v kozarec.
Čutil sem detergente
in drobne makete vilic
v mehurčkih.
Kavč je valovil in me vsrkaval.
Gumbi so rotirali,
stopali na mesta oblakov.
Iz časopisnega roba sem rasel.
Hlače so delale rjave predore.
Za hišo se je delalo pisano.
Ograje so se preglodale
skozi vzorce na tapetah.
Slana tla niso prenašala trepljajev.
Znova in znova sem poskušal,
a nisem zmožgal določiti
natančne lokacije.
Vsak migljaj so sproti
požirale sirene.*

Intermezzo

*Obesi se na moj izdih
in mi ne visi do popka.
Uspel sem olupiti stopnice,
pogrezal sem se že namreč.
Nekoč si prišel,
a sem imel čuden občutek za hrbtom.
Danes je drugače,
za hrbtom je ležalnik,
rahlo me tišči,
ima obris peglezna.
Po oknu se sprehajajo delavci.
Tako visok korak imajo,
da me včasih zaboli tilnik.
Isto začutim kdaj
tudi v spodnji čeljusti,
samo da sem takrat
takoj na cesti in žvižgam.
Gledam naravnost.
Cesta me obliva.
S čelom širim horizont,
morda nekoliko prisiljeno.
Navdih je včasih za znoret.*

Telo

I.

*ajmer naj pomeni razvrednotenje soda
laže je brcati v ajmer
sod se ne pusti in se ustavi sredi ozračja
provokacija je če dve roži zamenjaš
četudi samo po imenu
oblaki se nič ne krtačijo
slečejo se pač iz dolin in gora
iz brez iz podzemlja
iz zenic iz satelitov
vesel sem ko ugotovim da sem lahko ameba
ker kdo se bo smejal amebi
ko je v naslednjem trenutku in sploh vedno
samo ameba
samo ameba
v jutru mahoma pozabim
kar sem sanjal
ne izlušči se kot resk resk v gozdu
ko ni nobene vile
ali tudi samo ovčke volne
samo ameba
samo ameba*

II.

*popек je tisto iz česar žarijo lučke
nobenega praha nobene svinjarije
kjer je lučka tam je lučka
lahko jih potopim v vodo
zamenjam z lunicami ali jamicami v ličkih
samo da ne rečem bakla ali sonce
ker tu gre zares
ker tu gre pa zares
zelo zares
ni žebļjev
in kaj bo ostalo
če bom zažgal*

III.

*brez veze če rečem
saj ne bo nobene spremembe
v tem kako bodo pobrali radirko
a bi jo vzeli ravno tako
če ne bi rekel
gola roža jutro brez megle
sani v nosu
jarek v pesti
tihožitje
oblaku ne dam lestve
četudi me prosi
ne dihaj oblak
ker ne moreš
ker nimaš kam*

Metulj

*Vlažno jutro.
Poizkusim vsakič znova.
Goltam vse, kar spominja na petrolej.*

*Pokrit
po vsem telesu
s stenicami.*

*Ko odpihnem eno
s konice desnega kazalca,
zakliče z močnim glasom.*

*Spoznam: izstrelil sem metuljčka.
Noben izmed bogov ni tako
rahločuten kot jaz.*

Jože Simčič **AFORIZMI**

AKTUALNO

Slovenija ima največ politike na kvadratni kilometer.

GLOBALIZACIJA

Lokalno v globalnem je duša. Globalno v lokalnem je konfekcija.

Globalizacijo v vsako vas. Če je mogoče, brez nas.

Če delaš za ves svet, prihajajo kupci z zabojniki in ne z nakupovalno košarico.

BARVA

Barva polepša črvivega boga.

POD RAZNO

Tudi kultura pitja vodi v pitje brez kulture

Kogar zadene čustveni naboj, ne umre, a si dolgo ne opomore.

Odlomek iz Reke slezenaste barve

Zbudim se, ko je sonce že visoko. Prvomajski prazniki so. Dan je čist, razpira se kot pest in v dlani težka svojo blaženost. Zunaj je tiho, nobenih voz in konj ni slišati, pa tudi žaga ne poje svoje hreščave pesmi, saj sta žagarja doma. Tudi brat še spi, starša sta šla na obisk k sorodnikom. Očeta še zmeraj vleče tja, navezan je na kraje, kjer je odraščal, kjer so njive majhne in je zemlja težka. Včasih se mi zdi, da so se naselile vanj, z navidezno trdoto, omehčano tu in tam z obmejki in goljufivo mesečino mladosti.

Potihoma se umijem v umivalniku v kuhinji in se oblečem. Cel dan je moj, širok je in dolg, lahko ga zajemam z veliko žlico in se ne bo poznalo. Imam skriven kotiček, kjer me nihče ne najde, niti brat ne. Med dvema loputama vodnega kolesa je, do njega splezam po tramu ob steni lope. Tam lahko v miru berem. Včasih ne počnem nič, samo sedim in nisem prepričana, ali teče pod menoj voda ali tihota. Globoko spodaj je plitvina, bojim se pasti vanjo, na dnu iz mulja molijo črepinje, zato se oprijemam lesene stene. Na njej imam preštete vse grče, do njih vodijo sive in črne letnice. Ko drsim po njih z dlanjo, prepoznavam njihove zgodbe. Ravne in enakomerne so, kjer je čas tekel mirno. Med njimi so tam, kjer so bila bogata leta, širše razdalje, v bolj stisnjenih so zapisana revnejša in sušna. Tudi na svoj čas gledam kot na vzorec v lesu: najraje imam, da teče ravno, enakomerno, dolgočasno. Zdi se, da bo tako tekel danes, samo voda bo šumela pod menoj in črke iz knjige bodo govorile s tujim glasom.

Velika lopa iz počrnelega lesa se nagiblje nad rokav reke, ki kakih sto metrov višje ob toku objema otok z vrtovi. Včasih je bila to vodna žaga, še zdaj iz njenih obodov štrli ogolelo tramovje, ki je nekdanj premikalo garter, rezko zajedajoč se v mehko meso mrtvih dreves. Zdaj dela na elektriko. Žagarja s cepini povlečeta hlod na voziček, posajen na ozko in zaraščeno proggo, ki teče po našem zadnjem dvorišču, prav do lope. Vozek s tovorom se počasi pomika proti njeni črni odprtini, proti požrešnemu gobcu, kjer ga bodo razžagali jekleni listi. Zk zk zk se bodo zajedli v hlode, ko da bi z rezalnikom z več rezili po dolgem rezal kumarice ali trdo kuhana jajca. Doma imamo takega, kovinski podstavek ima, na dnu pa je jamica, v katero mama položi jajce. Na vrhu so rezila z zobci, vpeta v okvir z micenimi tečaji. Ko okvir pritisneš na podstavek, se jajce razdeli na rezine. Zelo star je, reže od zgoraj navzdol in ne tako kot žaga, od enega konca do drugega.

Malo stran, pred lopo levo, je jez na prečnem grabnu, povezujočem oba rokava. Z železnim kolesom z ročico se da v njem uravnati nivo vode do napol strohnelega vodnega kolesa na desni strani lope. Zdaj je lesena, okovana zapornica na grabnu med rokavoma spuščena in skozi njene razpoke na gladko, temno zeleno mahovnato drsalnico pod njo voda samo mezi. Vodno kolo miruje, ustavila pa so se tudi vsa ojesa, ki so poganjala liste polnojarmenika gor in dol, gor in dol. Zdaj moč prihaja iz žic. Zobje pljuvajo po smoli dišečo žagovino na sipke kupe. Po lesu in žagovini dišijo dnevi tu, malo sladkobno in sveže, nekje na robu je slutnja trohnenja, pa tudi smole, ki mezi iz grč na velikanskih skladovnicah desak, zloženih okrog naše rumene hiše.

Kupi žagovine zdaj črnijo na nasipu ob rečnem rokavu, le še tu in tam je njihovo razmočeno površino videti izpod kopriv. Struga, ki je na tem mestu ne čistijo več tako pogosto, se zarašča, vrbovje in jelševje se nevarno nagibata nad vodno gladino in stegujeta svoje veje proti tistim na drugem bregu, da je videti, ko da se bo zelenje z obeh brežin vsak čas objelo in naredilo teman predor nad vodo. Po nasipu vodi bližnjica v mesto. Po njej gremo seveda samo takrat, kadar se ponižna ponikalnica ne spremeni v hudournik, ne prestopi bregov in zalije makadamske poti, ki čez ozko dolinico vodi do železniške proge, tiste prave, ki je speljana do malo večjih mest. Ob takih priložnostih ni več srebrno siva, ponižna voda, majčkeno razpenjena pod jezovi, ki jih je v njen mulj zakovičil človek; postane rjava brozga, ni ji videti dna, vrtinči se nad močvirnatimi travami, nad ločjem in nad konjsko smrtjo – trdimi bilkastimi rastlinami, ki se poleti razcvetijo v močvirju in s svojimi puhastimi glavnicami valovijo v vetru.

Med koprivami se da. Včasih sicer zapečejo pod krilom, takrat, ko mama hoče, da se lepo opravi za v šolo. Pa ne boli preveč. Vsakih nekaj let ob prašni cesti žagarji in delavci mizarskega obrata, ki so ga prizidali k žagi, postavijo leseno brv, da se da tudi naprej, čez plitvo, po dolini razlito vodo. Na obeh straneh brvi so obeljeni količki, na eni strani visoki komaj pol metra, na drugi trikrat višji. Na visoke pribijejo rante za oprijemanje. Potem pritrdijo še prečnike in nanje položijo sveže našagane deske. Les diši po podkožju, drugače kot žagovina, mogoče se je vanj ujela sapa, ki neprestano vleče po dolini, zdi se, da je v njej ščepec megle, ki rada seda nad reko. Potem se nekaj časa ob majhnih poplavah, kadar voda ne zraste toliko, da preplavi brv, da prečisti dolinico. Nosilni koli se po vsaki poplavi vedno bolj ugrezajo v mehka tla, deske svojo utrujenost kažejo z uvijanjem, najprej jim izpadejo grčaste hrbtenice, nato se natrga in razcefra njihovo obrobje, potem strohnijo na mestih, kjer jih je za skelet držalo podporje, nazadnje pa voda odnese eno in potem drugo. Ostanjejo le tiste, ki so najbolj trdno pribite. Počasi tudi te povsem strohnijo, da so nevarne za hojo. Čisto nazadnje v mehki travnati ruši ostanjejo samo še koli, ki po dežju štrlijo nad gladino poplavne vode.

Reko, v kateri se kopamo, neprenehoma nekaj urejajo. Više, nad žago, so čeznjo speljali tako debelo cev, da se ob nizkih vodah da čeznjo, ne da bi si zmočil noge. Po njej teče voda iz studenca pod hosto v drugo, mestu bližjo strugo, ki pa je od prve oddaljena samo z ozkim zemeljskim jezikom in se pred mostom zlije v rečno strugo. Če sva z Vladimirjem zelo pozna v šolo, tudi to cev uporabiva za brv. Včasih zaprejo nekatere zapornice in na roke, z lopatami, čistijo zamuljeno rečno dno. Takrat se da lepo videti črne lupine potočnih škržkov, ki so se pokonci zasidrle v redke peščene naplavke v kakšnem ovinku, ne preveč izpostavljenem tokovom.

Ampak danes ne drezajo v reko in vse to, ritem žage in šumenje prestopljenih vod, je daleč proč, jutro je praznično svetlo, rosa s trav ob stezi mi hladi noge, špagarice so premočene, tudi nogavice so že mrzle, zato obstanem in premišljam, ali bi se vrnila. V grmičevju cvrčijo vrabci, slišati je, kot bi prasketale iskre. Nenadoma obmolknijo, namesto njih se zasliši pobesnelo lajanje psov na drugem bregu. Ne vidim jih sceloma, samo kakšen gobec se sem in tja prikaže med grmovjem in kakšno besno oko se poblisne. Na srečo ne kažejo želje po plavanju, okrog po mostu pa tudi ne znajo. Zdaj sem na mostiču

čez prečni rokav, mogoče bi lahko še nabrala polžev za Vladimirja in tako povečala njegov živalski vrt. So tihe in počasne živali, tudi hrane zanje ni težko dobiti, solata z vrta bi bila kar dobra. Eden leze po črnem železju kolesja zapornice, pajki so splekli velikansko mrežo na njem in jutro je vanjo obesilo svetleče se kaplje. Primem polža previdno z dvema prstoma, pa se mi, ves gladek od sline, izmuzne najprej na stezo, kjer odskoči na brv in se potlej pokotali skozi špranjo proti vodi. Hočem videti, ali zna plavati, ampak spodaj skoraj ni vode, skrčen v svoji hišici se je ujel za naplavljeno deščico. Čudno, si mislim, tako krhek je videti, njegova hiška je tanjša od porcelana, pa preživi dvometrski padec. A se ne čudim dolgo, kajti pod zapornico, na temnozelenem tepihu iz mahu, na katerem se bleščijo vodne kaplje, je v svitek zabubljena žival. Majhna je, a prevelika, da bi bila muca, tudi pes ni, njen vitki vrat je uvit navzad, po hrbtu so pike, dotika se jih s svojim črnim smrčkom. Stojim na mostiču nad njo, nikjer ni nikogar, da bi ga poklicala, mokri kupček pod menoj pa drhti.

S težavo splezam navzdol po kamnitem zidu in se komaj ujamem na drseči raki. Z levico mi ga uspe dvigniti do privihnjenega krila, iz katerega sem naredila culo in premrzlo kepo zvalim vanjo. Žival miruje, če ji z belimi pikicami posutega hrbita ne bi spreletaval drget, bi mislila, da je mrtva. Nazaj, navzgor, je težko, moja nadlaket je popraskana ko drvarska drča. Mislim, da je srnjaček, narahlo ga stiskam k sebi, da bi ga ogrela, na trebuhu čez nekaj časa čutim rahel dihec, nato vlažen smrček, ki išče mamó. Nikjer je ni, le onkraj reke pobesnelo lajata psa, vkopana na nabrežino, nagnjena kolikor se da nad vodo, z gobcema daleč naprej.

Nesem ga v kuhinjo in počasi odgrnem krilo.

"Saj ima zvezde po hrbtu!" vzklikne Vladimir, ki prileze iz zadnje sobe, kjer v škatli za čevlje neguje dve majhni poljski miši. Spravljeni ju ima pod omaro, v prostoru pred straniščem, ki ne služi ničemur, razen včasih za shrambo. V lonček nalije mleko ter ga pristavi na rinke štedilnika. Zvezde lahko vidiva na nebu nad našo dolino, pa tudi nad mestom onkraj proge, ki je zavito v temo. Zdijo se trdne, varno na svojem mestu. Bleščijo se in včasih migotajo. Poleg zvezd se lesketajo samo še kresnice. Kadar letijo nad travnikom, jih loviva. Brat jih je enkrat ujel pet, spravil jih je v škatlico od globina.

"Pozimi, ko je tako dolgo temno, jih bom spustil in vse se bo bleščalo," je bil vesel. Ko je naslednje jutro odvil pokrov škatlice, je zagledal samo črne hroščke. Samo upam, da ni tudi z zvezdami tako: da migotajo in svetijo le, ko so daleč, vesele, da so neulovljive.

V steklenico od radenske nalijeva mleko, brat od nekod potegne cucelj, ves razpokan in trd. Sumim, da ga je imel kje skritega. Dolgo je vlekel dudo, dokler mama ni vseh poskrila. Srnjak pa je noče. Odneseva ga na dvorišče, ki je v resnici le pot tik pred hišo, čisto pod tremi stopnicami našega vhoda, onkraj nje pa je nekaj podivjane trave in za njo spet pot. Sedeva na vrhnjo stopnico, zlizano od korakov. Pestujem žival in brat ji na ušesa nekaj pripoveduje.

"Kaj pa imata?" zaslišiva s sosednjega vhoda. Gospa Silva je, na plakatih za igre njeno ime zapišejo Silvana.

"Oh, kako lep srnjaček! Kje sta ga pa dobila?" začivka. Je igralka v našem gledališču, bila je krušna mama v igri, ki so jo igrali za prejšnji dan republike in se je s pravo mamó borila za svojega otroka. Otrok ni bil pravi, bila je punčka za igranje, slekli so ji obleko, enkrat sem jo pri sosedu Janovi videla na postelji na koperdeki, rekla je, da

je tržaška. Golo punčko sta igralki vlekli vsaka na svojo stran. Ona druga je popustila, ker je igrala zaresno mamo. Gospa Silva ima zdaj prijazen, mil glas, še manj mi je všeč kot tisti, s katerim govori s svojim možem. Malo se je bojim, ima velike uhlje, v njih visijo dolgi uhani, ki ji raztegujejo mečice, podobne kozjim seskom.

"Ga je najdla v vodi," pravi brat.

"Sta mu dala mleko?" zanima sosedo. Puder se ji je sesedel v gube ko v tisti predstavi, lase ima sveže navite, na temenu ji je ostala ena papirnata navijalka. Nasmehne se široko, da ji počí šminka na spodnji ustnici.

Mali, ki ne zna nikoli biti tiho, pravi, da sva mu, pa ga noče.

"Jej, jej, kako je sladek," cmoklja soseda, "daj tisto reč meni."

Mislím si, da ga ne bo znala nahraniti, še tista punčka v igri ni bila njena. Pa ga s palcem in sredincem stisne na vsako stran gobčka, da živalca od bolečine zine in mu v gobček zakajla cucelj. Steklenico nagne, da mleko teče mimo, srnjaček pa se davi.

Brat plane v jok, najbrž misli, da bo žival umrla, a ta končno začne goltati.

"No, sta videla?" pravi zmagoslavno gospa Silva.

"Kako mu bo pa ime?"

"Dolfi," ustrelí brat in gospa se skoraj sesede.

"Si nor? Mišo bo, tako je ime Titovemu sinu."

Edvard Osojnik **SILVO**

Tisto je bila ena mojih najtežjih služb, tam v klavnici. Težko sem zdržal v njej, a je bilo treba. Spoznal sem značaje ljudi, samoupravno vodenje, socialistično razmišljanje, goljufanje kmetov, kraje. Komu se je kradlo, če je bilo vse naše? Nagledal sem se hinavščine in kurbarije. Spoznal sem mnogo ljudi, tudi mesarja Simona. Ni bil takšen kot drugi, nekam bolj mil se mi je zdel, bolj človeški, drugačen od ostalih.

Stala sva ob železni ograji, ki je zapirala prostor, pokrit le s streho, velik osem krat osem metrov. To je bil začasen hlev, kamor so zapirali prašiče, preden so šli v zakol. Bilo je pozimi. Jutro je bilo strahotno mrzlo, kakšnih minus dvajset je bilo na termometru ali še manj. Poklicali so me, da odtalim vodo, ki je ponoči zamrznila. Imel sem pripravo za taljenje, a trajalo je kar nekaj časa, da je led najprej scurel na robovih, se spremenil v plavajočo kocko in končno popolnoma izginil. Ko sem čakal, sem slonel na ograji. Tudi Silvo se je prislonil na železno cev.

“Kurba,” je rekel, “danes je pa mrzlo, kar koža se lepi na kovino.”

“Res je,” sem prikimal, “če nimaš suhih rok, se res lahko zalepiš.”

Ob steni je bilo kakšnih šestdeset prašičev, vsi so bili enake velikosti, okrog devetdeset kilogramov težki. Nagnetli so se na kup, pa drug vrh drugega, v treh slojih so bili, le na takšen način so se lahko ogreli in ponoči niso zmrznili.

“Kaj pa šele tile,” sem rekel, češ, a si predstavljaš, kako jih zebe.

“Pizda, najebejo,” je povzel Silvo in ne v besedi pizda in ne v besedi najebejo ni bilo hudobije. Tako pač govorijo mesarji, ta pa se je razlikoval od drugih po obnašanju in celo po oblačenju. Ni nosil bele obleke, ampak svetlo sivo, nikoli preveliko in umazano, kot da jo je imel po meri narejeno. Tudi škornje je nosil prave velikosti, čeznje je imel vedno potegnjeni hlačnici, tako da med hojo zgornji deli obuval niso plahotal kot pri drugih. Bil je svetlolas, naprej na čelo počesan in na laseh, debelo premazanih z briljantino, so se vedno videle sledi glavnika. Tudi v smrdeči klavnici si ga zavohal, ker je uporabljal parfüm. Blondinci imajo navadno modre oči, Silvo pa je imel rjave. Skozi mesnate ustnice in lepe zobe je vedno rahlo požvižgaval. Le roke, roke je imel kot vsi drugi, svetlo rdeče z drobnimi razpokami od stalnega stika s krvjo in vodo.

“Ušesa jim poglej,” je pomignil proti prašičem. “Pomrznila so jim,” je neprizadeto in resno povedal.

Res so imele vse živali na vrhu kupa temnomodra, skoraj črna ušesa.

“Ne bo jih dolgo zeblo, še pet minut, da se voda segreje, pa bodo rešeni,” je z glasom brez posebne barve povedal in pričel žvižgati pesem V dolini tihi je vasica mala.

Medtem se je led v cevi, ki sem jo odtaljeval, zmehčal. Na pipi je pričela curljati voda. Zadovoljen sem pričel pospravljati svoje naprave, v ušesa so mi že udarili hrup klavnice, sikanje pare in kričanje mesarjev. Navajen sem že bil tega hrupa in vedel sem, da danes, ko Silvo spravlja živali v klavnico, ne bo besnega pretepanja z železno cevjo. Nikoli ni uporabljal tiste črne, težke, rahlo ukrivljene cevi kot so jo drugi. Le roke je širil in z žvižgi usmerjal prašiče proti vratom klavnice. Tako je vedno delal. Vse je potekalo dokaj mirno, le parkrat sem slišal oster krik živali, na splošno pa je bilo mnogo manj tuljenja kot tiste dni, ko so to delo opravljali drugi.

Od pripogibanja me je bolel hrbet, pa sem se zravnal in mimogrede s strani pogledal proti Silvu. Svojim očem skoraj nisem mogel verjeti. Silvo je svinjam, zdelo se mi je, da izbira samice, v spolovilo potisnil ostrilec nožev, nato hitro skrčil roko in jih kot samokolnice potiskal proti klavniškim vratom. S tem gibom jim je razmesaril rodila in drobovino in od tu so bili tisti ostri kriki bolečine, ki sem jih prej slišal. Ostrilec nožev je bil debel kot moški palec in dolg kakšnih štirideset centimetrov.

“Silvo!” sem zakričal, da bi prenehal, da bi živali nehale tuliti. V mojem glasu je bila groza, bil je prezir pa jeza in razočaranje. Pogledal me je in skomignil z rameni. Na njegovem obrazu ni bilo ničesar: ne jeze, ne sadizma, ne sovraštva. Bil je spokojen, čisto navaden, ko bi sedel v domači kuhinji in opazoval ženo, kako mu kuha kavo. Blazen je, me je prešinilo.

Ko sem zapuščal klavnico, sem med vrati zaslišal, kako si poje V dolini tihi ...

Jože Slak - Doka: BRODNIK, 2007, akril/poliester, 400 x 270 cm

Razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki ; fotografija: Boris Gaberšček

Marjan Štrancar

GRUMOVA PISMA LEOPOLDINI ČERNAČ

Pred meseci je novomeški Knjižnici Mirana Jarca in meni gospa Helena Lovrenčak podarila kopije desetih pisem, ki jih je njeni sestrični Poldki Černač pisal Slavko Grum in doslej javnosti niso bila znana. Prijazno se je strinjala, da jih je treba objaviti, ker razkrivajo neznani del Grumove biografije in ponujajo nova dejstva za razumevanje in vrednotenje njegove osebnosti in literarne ustvarjalnosti. Pisma sem razvrstil v smiselni kronološki niz, jih prepisal in jim dodal nekaj pojasnil. Na besede oziroma stavke, ki jih nisem uspel razbrati, bralce sproti opozarjam.

PISMA

1.

Gospodična Poldka Černačeva,

Ne vem, če ste prava, ki Vam pišem, pišem tisti, ki jo imam že preko pol leta rad. Če niste pravi, Vas prosim oproščenja, nasmehnite se in vrzite pismo proč.

Prejle na večer sem šel čez promenado, pozdravil Vas in gospod, ki je bil z mano, mi je povedal Vaš naslov.

Že pol leta Vas iščem. Same Vas ne srečam nikoli. Če sem sedaj končno zvedel za pravi Vaš naslov, sem zelo srečen.

Da se Vam predstavim jaz: na akademskih plesnih vajah sem prvi večer in prvi ples plesal z Vami. Potem še enkrat, dvakrat. Nato sem Vas srečaval samo na cesti. Redko, zelo redko.

Na plesu sem imel priliko, da bi se поблиže seznanil z Vami. Tega nisem storil, ker je bil navzoč nek velik, črn fant, s črno obrobljenimi očali, sličen Haroldu Loydu. Najbrže sta se ljubila in se nisem hotel vtikati. Zelo spoštujem vsako razmerje ter se nikdar ne vmešavam. Sedaj Vas ne vidim več hoditi z njim. Sedaj mislim, da ste prosti.

Rad Vas imam. Očitke Vam delam, da Vas tako redko srečujem. Vi veste, da sem navezan na Vas in vendar se pustite srečavati tako redko. Moji dnevi so iz večine tako: danes sem jo srečal, danes je nisem srečal.

Zadnjič na velesejmu ste se najprvo razveselili v očeh, ko ste me ugleдали, potem pa ste se nejevoljno obrnili proč. Zakaj ste bili nejevoljni? Zelo sem bil vesel, ko ste nato sedli nekje blizu mene. Če bi bil gotov,

da ste pravi, ki Vam pišem, bi Vam povedal marsikaj, tako pa mi ne gre lahko s peresa. Da vidite, kaj ste zame, Vam povem samo sledeče: Pred kakim mesecem sem bil na tem, da bi moral iz Ljubljane. Zdravnik sem v bolnici in bi vsled gotovih razmer moral pred kratkim oditi na deželo, da začnem samostojno prakso. Premagati sem moral velike težave in nisem šel, in sicer v prvi vrsti radi Vas. Predno odidem - če bom sploh moral - moram spoznati še Vas.

Ničesar ne vem, kako je z Vami, koga nosite v mislih. Zadnjič nekoč Vas nisem videl cel mesec in še več. Vse različno sem mislil, pa ni prostora za to.

Gospodična, ali boste tako dobri in prišli kam, da Vas bom videl vsaj za kratek čas? Da bom vedel vsaj, če sem pisal pravi.

Pridite, kadarkoli izvolite, v šentpeterski park ali kam drugam. Jaz hodim vsak dan med 1²10 in 1²11 uro skozi šentpeterski park v hiralnico sv. Jožefa, kjer vršim zdravniško vizito.

Kakor hočete, storite, gospodična, pošljite mi Vašo fotografijo ali naredite karkoli, da bom vedel, da ste Vi tista, ki jo imam rad. Bodite dobri.

Pozdravljam Vas in se Vam klanjam

S. Grum

Moj naslov:

Dr. Slavko Grum

Ljubljana, Ženska bolnica

Nedatirano; pismo je verjetno nastalo pred 31. marcem 1928, ko je dobil odpoved službe zdravnika dnevnicaarja v Bolnici za ženske bolezni in so ga 4. aprila imenovali za sekundarija v Bolnici za duševne bolezni.

2.

Na moč rad pišem. To je menda moja edina strast. Sedim takole na večer nad papirjem in rišem črke. Zunaj ob oknu visi tema. Različni glasovi so v njej, glas črička je, včasih zategel krik sem od proge.

Vašo karto imam v rokah. Izgubljam vas.

Vse različno premišljuje, povedal bi vam, toda tako trde so zapisane črke, človeku je takoj hudo. In vi ste še tako mladi in radi veseli. Vam se ne sme praviti hudih besed.

Včeraj je sedela v Zvezdi pri sosednji mizi tista gospa, ki ste hodili z njo v Tivoli. Spomnil sem se na vas in sem zelo koketiral z njo, pa me ni marala nič pogledati.

Veste, da sem letos pomladi z vso resnostjo mislil na to, da bi se poročil z vami. Smejali se boste, da tako govorim, in rekli, da je za take stvari treba dveh, toda jaz sem mislil pač. Kadar sem vas videl, se mi je vedno zazdelo, da bi bili tako lepa mati in jaz sem tako neumen na mlade matere in otročke. Na to sem mislil kljub temu, da vem, da se je že nekdo streljal radi vas in da najbrže ne boste imeli nikdar nikogar radi. Zelo čudno se vam mora zdeti vse to, toda - veste, jaz sem že nekoliko truden in takrat so rekli, da moram na deželo. No, sedaj je že boljše, ostal bom najbrže lahko vedno v Ljubljani in sedaj vam ni

treba več, da se poročite z menoj.

Ali vam na Rakeku res ni nič dolgčas? Na sumu vas imam, da ste napravili že na kilometre dolgo ažurov.

Kedaj pridete prav za prav nazaj v Ljubljano? Ali mi boste kaj milostni, kadar pridete? Sedaj sem vas že zelo pozabil, nič več vas nimam tako zelo rad. Toda bojim se, da mi bo težje, ko vas bom zopet videl.

V kratkem si bom sedaj vzel dopust. Z Vavpotičem in še nekim drugim slikarjem bomo šli vagabundirat po deželi. V pismu vam prilagam slikco od našega zadnjega potepanja, ko smo bili na tistem gradu na deželi. Vse polno sulic in starin imajo tam, sedeli smo v kleti na sodih in se šli viteze. Škoda, da niste fant, bi vas vzeli s seboj.

Kadar se vrnete v Ljubljano, mi sporočite, da ne bom zasul Rakeka s svojimi pismi.

Še neko prošnjo imam: pišite mi eno pismo! Sedaj vam ni treba več ravno pisati, da me imate radi, ker mi je že nekoliko odleglo in bom že kako prestal. Pišite mi vsaj eno pismo, da bom imel kak spomin na vaše počitnice. In potem, kaj veste, čudna so božja pota, morebiti boste še kedaj moja žena in se mi ne smete zameriti. Odgovoriti pa mi morate kmalu, ker bom šel začetkom prihodnjega tedna že na dopust.

Naslov napravite: dr. S. G., Ljubljana, Splošna bolnica, ker so me sedaj zopet premestili.

Vam poljubljam roko

S. Grum

Nedatirano: pismo je – sodeč po pripisanem naslovu – moralo nastati po 20. juliju 1928, ko je bil z Bolnice za duševne bolezni premeščen v Splošno bolnico, kjer je delal kot sekundarij na različnih oddelkih do 30. junija 1929.

3.

Draga gospodična,

Prav za prav sem okleval, če naj odpišem. Zmožen bi bil, Vas pustiti v mnenju, kot ga imate ter obmolkniti. Toda ker so bili dnevi, ko sem imel mnogo veselja z Vami, Vam povem vse kot kaki sestrici.

Zaročen nisem. Gospo inženjer Debelakovo poznam že več let ter sva zelo prijatelja.

Poročiti je ne morem, ker nisem zaljubljen vanjo. Če Vam druge stvari povedo morebiti kaj več, je ona 5 let starejša od mene ter se vičeva. Povedal bi Vam o tem lahko še kaj več, toda pisati ne kaže.

V Ljublj. sem zelo sam in vsled tega mnogo z njo skupaj. Večkrat me je že kdo vprašal, če sem zaročen z njo in zato se tudi ne čudim, da ste Vi slišali tako, toda veste, da se mi zdi zelo, zelo za malo, da ste me imeli za tako neolikanega, da bi mogel pošiljati Vam ljubezenska pisma, medtem ko bi bil drugi oddan. Ali se res tako malo pozna človeka po obrazu? In menite, da bi Vam mogel napisati eno samo besedo, če bi bila zlagana?

Ne vem, zakaj se meni vedno razdere vsako veselje, najbrže se vselej preveč veselim. Ko sem prejel Vaše pismo, sem bil tako vesel, da sem ga spravil in ga cel dan nisem odprl. Šele zvečer, zvečer v svoji sobi, ko sem popolnoma sam - -

Potem sem se zasmeljal, ga spustil iz rok.

Marija, Greta, Poldka.

S Grum.

Lj. 20. 9. 28

Greta - Greta Meyer: njej napisana Grumova pisma (še) niso dostopna; to najstnico iz 'premožne uradniške družine' je Grum spoznal na plesu in je o njej pisal tudi Joži v nekaj pismih z Dunaja; gl. Zbrano delo Slavka Gruma II, 342.

4.

Draga gospodična,

Lepo prosim oproščenja, ker danes ob 1²h nisem mogel priti, kot sva se domenila. Zbolel je nek kolega in sem moral nepredvideno zanj vskočiti v dežurni službi. Sedajle ko Vam pišem, je ravno pol dveh in se ne malo jezim, da se ne morem odstraniti, toda oditi ne smem iz bolnice niti za hip, ker sem popolnoma sam v vsej bolnici in lahko vsak hip pripeljejo kako težko poškodbo ali kaj sličnega.

Saj Vam pripovedujem, da se vedno skazi. Najbrže bi bilo prelepo, če bi mogla danes vandrati po hosti.

Veste, da mi je zelo hudo radi Vaših rok, prav žalosten sem. Vse te dni mi ne gre iz glave. Zelo imam rad Vaše roke, nikdar še nisem videl tako lepih.

Bogovi sovražijo ljudi.

Kdaj se bova sedaj videla, bo zopet minila cela večnost? Bodite dobri, gospodična Poldka, in uredite tako, da bova šla v prihodnjih dneh lahko kam po gozdu na izprehod. Tako zelo rad bi hodil z Vami po listju. Letos še nisem videl jeseni, naj jo vidim z Vami. Popolnoma v Vaših rokah je, da se kmalu vidiva, vsak hip lahko pridete k meni na kirurški oddelek, ali pa, če Vas zanima, me pustite poklicati po vratarju.

Bogve, če boste že jutri, v petek, prejeli to pismo? Če ga boste, Vam sporočam, da Vas čakam jutri, v petek, na istem mestu in ob istem času, kot domenjeno za danes, to je ob pol dveh. Napravite tako, da bova lahko kam šla, prost sem cel popoldan.

V soboto in nedeljo odidem najbrže z motorjem in se radi tega ne morem te dni nikamor obljubiti, toda, če ne prejmete tega pisma do jutri in se preje ne srečava, Vas bom čakal na Ahacljevi v ponedeljek ob 1²h. Takrat morate priti gotovo in četudi le za kratek hip.

In Vas lepo, lepo pozdravljam

S. Grum

Lj., 11.10.28

5.

Ljuba gospodična,

Vidite, kako so pravilne moje slutnje! Kakor sem napovedal, me je čakalo zjutraj pri vratarju vaše pismo.

Prisrčna hvala, draga Poldka, prisrčna hvala. Četudi niste napisali, da me imate radi, ste se prvič tako prijazno porazgovorili z menoj. Zahvaljujem se Vam.

Na ples slušateljcev nisem imel namena iti, toda če boste šli Vi in boste prijazni z menoj, bom prišel. Samo plesati ne znam letos nič. Vsa leta sem hodil na plesne vaje, tudi letos sem imel namen - toda tako dolgočasno je bilo letos tam v Kazini, ker ni bilo vas - in sem opustil. Vas je gotovo naučil gospod brat ali kdo drugi doma. Na plesu bom Vas moral le bolj gledati. Pa nikar preveč lepi ne bodite, da se vam bom upal približati.

Tuberoze vam žalibog sedaj ne morem poslati, ker jih ni več dobiti v tem času. V Ljubljani jih dobim le začetkom zime. Ne rastejo pri nas, k nam hodijo iz Holandske. Dišijo tako opojno, da je od enega samega cveta polna vsa soba. Pravijo, da se umre od njihovega vonja, če se spi s tuberozami pri zaprtem oknu.

Škoda, da jih ni več, sicer bi vam jih prinesel na ples.

Bogve, če vam jih bom mogel dati prihodnjo zimo!

Te noči sem grozno delal, do treh, štirih vsako noč in potem ob sedmih že za operacijsko mizo. Sedaj sem v glavnem že končal. Morebiti se bo Poldka zaljubila vame, ko bodo v gledališču igrali mojo dramo, morebiti me bo hotela božati. Večkrat sem mislil Vas, ko sem jo pisal.

Truden sem, sedaj se ne morem naspati.

Vašo sličico držim v rokah, zaspal bom z vašo podobo v očeh.

Bog ve, če boste še tako dobri in mi hoteli kaj pisati? Saj na kako moje vprašanje še odgovorite.

Vam poljubljam roko

S. Grum

Lj., 14. jan. 29

V drugi polovici leta 1928 ustvarja *Dogodek v mestu Gogi*. Joža mu ga tipka od novembra 1928 do februarja 1929. Da je mislil na njegovo gledališko uprizoritev že tedaj, potrjuje tudi to pismo. Ne vemo pa, ali se je s kom že pred 14. januarjem pogovarjal o njej. O ponudbi ljubljanskemu gledališču poroča Jutro šele 14. marca, 3. aprila je izvedel, da je zanjo v Beogradu prejel nagrado, 3. julija pa je P. Golia napovedal možnost, da bi dramo uprizorili v Ljubljani, vendar je, kot vemo, do obeh uprizoritev prišlo šele mnogo kasneje: v Mariboru 13. maja 1931 in v Ljubljani 23. septembra 1931.

6.

Nisem vraževeren, toda opazujem v ljudeh in rečeh krog njih neko usodnost, ki natanko določa v naprej, kako se kaj izide. Midva ne moreva priti skupaj, vedno kaj pride, da ne dopusti.

Cel mesec sem mislil na tale današnji večer, veselil se, kako vas bom videl lepo. Sedaj ste ... (neberljiva beseda), v svoji begajoči lepoti se prestopate po dvorani, gledajo vas različni moški, poželijo vas in zajemajo z rokami. Toda nihče ne ve tako vaše lepote kot jaz, nihče vas prav ne vidi - in jaz moram ležati tu doma in biti žalosten. In to povsem brez pravega vzroka, ne bi vam vedel niti povedati, zakaj - vem, jezni ste name, zgražate se nad menoj, vse to vem in kljub temu nisem šel. Nekaj mi je reklo, naj ne grem. Bog sam vedi, ima li to kak

smisel, je li v tem kak pomen, toda ves dan sem se pripravljaj za večer; šel k frizerju, kupil to in to k obleki, ob sedmih sem odšel domov, da se napravim - preje sem še telefoniral nekemu znanцу, da se dobiva pred Unionom - potem mi je reklo, da ne smem iti.

Ne boste razumeli. Ne poizkušam se niti opravičevati. Razžalil sem vas s svojim vedenjem in imate pravico biti jezni. Tolaži me edino to, da niste šli radi mene na ples. Da vam radi moje odsotnosti ne bo zmanjšano veselje. Saj ne greste nikamor, že celo večnost niste bili nikjer, mora vam prirejati veselja dana vsaka malenkost, vsaka krpa svile, ki jo boste videli krog sebe, vsak pljusek godbe. To edino me tolaži. Sicer bi si očital, da sem ravnal nefair. Tęga ne delam rad.

Danes mi je odbil dr. Zalokar prošnjo, da smem še k njemu v bolnico. Ne morete vedeti, kaj pomeni to zame. To pomeni zame, kakor da sem malo umrl. Radoveden sem sam nase, če bom sedaj sploh še znal živeti dalje.

Ali mi morete napraviti to veselje in priti nekoč sami za kako uro v kavarno? Počakam vas kje in greva potem skupaj. Če hočete, to lahko naredite, in če se že potem milostivi zlažete ali karkoli. Rad bi eno samo uro kje na toplem govoril z vami. Rad bi namreč ugotovil, če vas ljubim. Je to gotovega pomena zame. Morebiti bi se mi dalo potem kako drugače živeti.

Na črno-belo reduto boste šli? Ali mogoče kateri večer na Tabor? Ta dan bom namreč šel ven. Šel bom na črno-belo. Če bi vi šli na Tabor, bi prišel tja. Če morete biti tako dobri in mi odpustiti, da danes nisem prišel, potem mi izvolite sporočiti.

Danes namreč nisem šel v Union, ker sem preveč žalosten, da se mi je tako izpridilo življenje. Verjemite, ljuba, samo zato ne. In se bojim, da bi me vi videli žalostnega. Nekatere namreč ne prenesejo žalostnih fantov.

Vam prisrčno poljubljam roko

S. Grum

Nedatirano; o nesporazumu z dr. Zalokarjem piše tudi Joži dne 5. feb. 1929; pismo je moralo nastati po tem datumu, ko je Grum že prejel Zalokarjev odgovor: do 31. marca 1928 je bil namreč dnevničar v Bolnici za duševne bolezni, katere ravnatelj je bil Alojz Zalokar; zato je moral njega prositi, da bi se smel vrniti na ginekologijo, v Bolnico za ženske bolezni, vendar mu je prošnjo kljub prigovarjanju primarija kirurškega oddelka Splošne bolnice dr. Franca Derganca zavrnil, ker da je v črtici *Matere*, ki je izšla v Jutru 23. decembra 1928, upodobil eno izmed medicinskih sester.

7.

Ljuba Poldka,

Eno samo norost ima moje življenje, norec lepote sem. Rahel diš parfema me mora vznemiriti, včasih sem cele dni bolan kakih rok. Toda kakor sem neumen na lepe reči, tako preziram lepe ženske, ugasle sveče so, rože - papirnate mrtvaške rože.

Ni to fraza, kot jo često jemljejo moški v čustvu, tudi nisem bil še nikdar nesrečno zaljubljen. Morebiti so me celo že razvajale preveč lepe roke, morebiti znam ljubiti le še zelo narahlo. Toda eno Vam hočem povedati: veste, da sem Vas že dolgo ljubil na cesti, ko sem Vas nalašč izbegaval, bal sem se Vas, bal sem se znanstva z Vami, da ne bi bil razočaran. Dolgo sem Vas (morda: hranil), dolgo nosil potihno v srcu; da ne bi bilo treba vedeti Vaše resnične podobe.

Takrat v Kazini na plesu se nisem mogel zdržati več, tvegat sem in pristopil. Nisem bil razočaran; tako sem bil vesel Vaše prisotnosti, kot bi hodila ob meni drobna sestrice, ki sva se že davno spoznala, tam daleč preko sanj. Zaveroval sem se v Vas.

Draga Poldka, vedno sem vam povedal vse od srca, tako bom tudi sedaj naravnost izpovedal. Vedno bolj se bojim za Vas. Pisal sem Vam, mnogo ljubezni sem nagromadil pred Vas, Vi ste se vedli tako čudno. Vedno bolj se bojim - papirnate rože - -

Pišete mi, naj ne povem tistega nikomur, tudi prijateljem ne. Za božjo voljo, otroček, ali se to pripoveduje? Večkrat sem Vas že vprašal, če nimate kakega fanta, nikdar mi niste hoteli povedati, iz te Vaše opazke pa moram izprevideti, da je najbrže res in se bojite, da bi on zvedel.

Zadnjič sem plesal z Vami, prišel je neki gospod in Vas zelo gospodovalno vzel iz mojih rok. Sklepal sem, da je on tisti. Zelo občutljiv sem, bal sem se biti vsiljiv. Samo zato nisem prišel drugič.

In potem - jaz se moram veseliti, čakati moram na kaj. Niti sanjalo se mi ni, da boste prišli na reduto. Ko sem Vas ugledal, nisem verjel lastnim očem. Preveč iznenada ste se mi podarili.

Tudi nisem hotel več plesati z Vami, ker sem se bal nekemu storiti hudo. Tako dobra je z menoj, prosila me je, naj ji ne storim hudo in sem ubogal tisti večer.

Kakor vidite, je bilo vzrokov dovolj. Sicer pa sam ne vem, kaj je z menoj, vse tako težko je krog mene. Ljubite me, ljubite me, Poldka, tako mnogo ljubezni potrebujem. Vi - vi - zlato dekle - rečite, rečite, da niste (morda: lažni), rečite, da ni prav, da se bojim in imate tudi srce in dušo! Saj niste ugasla sveča -

---

Obljubili ste mi, da boste prišli v kavarno, držite enkrat obljubo in pridite. Pridite kmalu, kmalu in - sami! Naj sediva samo enkrat v Emoni ali v Zvezdi sama v kaki loži, pustite, da se samo enkrat dotaknem Vaše roke. Ali se bom smel dotakniti Vaše roke? Že vse dni se veselim. Kadar boste prišli, me morate obvestiti pravočasno, tako pozno dobivam Vaša pisma, navadno šele čez dva dni. Telefonirajte mi in zahtevajte od vratarja, da me pokliče, ali pa mi sporočite kedaj in kje, da mi bo potem povedal, ko bom odhajal iz bolnice. Poldka, ljuba Poldka, ali se ne bi mogla nekoč premagati - vem, da je to velika žrtev od Vas, ženirani ste in - toda kako veselje bi mi napravili, kako veselje! - pridite danes, jutri, kadarkoli se morete odtrgati od doma, samo za en hip k meni v bolnico. Ne k meni v stanovanje, v splošno bolnico, kot ste prišli takrat, pustite me poklicati ali pa pridite gori na kirurški oddelek, samo da Vas bom videl, samo da Vam bom stisnil roko na hodniku. Peljem Vas lahko v našo ordinacijsko sobo, tam bova popolnoma sama, nobenega zdravnika ne bo, nikar se ne bojte, pogovorila se bova radi kavarne. Poldka, saj pridete tako lahko, mimo ograde, če greste kaj v mesto, saj mi boste napravili to ljubeznivost, pokažite, da je res, kar ste zapisali v zadnjem pismu. Če ne pridete, bom zelo jezen, skregam se z Vami, sploh Vas ne pogledam več. Jaz Vas moram videti, meni je tako hudo po Vas vse te dni, da - Vi boste prišli, prišli boste, hvala, hvala, otroček! Čakal Vas bom v petek in soboto od treh dalje vse popoldne. Oglasite se pri vratarju in pridite gori na kirurgijo, ali pa mu recite, naj me pokliče. Večkrat me pride kdo iskat h kakemu bolniku.

Tako iskreno Vam poljubljam roko
Slavko
Ljublj., 13. feb. 29

8.

Ljuba Poldka,

Pisal sem Vam in Vas prosil, da me za hip obiščete v bolnici. Niste ustregli moji želji. Pred dnevi me je nekdo klical na telefon, morebiti ste bili Vi; žena, ki je pri našem telefonu, si je zapomnila nepravo številko in tako se je odzval povsem neznan človek.

Nimam sreče z Vami. In tako pustim usodo njeno pot.

Sporočam Vam še, da Vas imam silno rad. Rad imam svojo mamo, včasih se mi zelo smili moja mlajša sestra, prijatelj sem z neko gospo - toda v srcu me bolite Vi. Vas čakam. Dan na dan, uro na uro. Dan brez Vas je mrtev. Vedno moram imeti kake iluzije: sedajle me bo poklical vratar in bo stala na hodniku, njeno pismo me čaka - -

Samo to bi še rad: sedeti nekje z Vami in Vam povedati, kako Vas imam rad. Pokličite me, Poldka, pokličite v kako kavarno, pustite, da Vam povem!

Tu sem in Vas ljubim. V Vaših rokah je, v Vaših krhkih porcelanastih rokah, kaj bo s to ljubeznijo.

Če vidim v časopisu ime Rakek, mi začne utripati srce. Moje srce je tako neumorno.

V soboto mi je dal šef dopust in bi imel iti domov. Nisem šel, ker sem čakal Vas.

Ničesar Vam ne zamerim, vse mogoče zlo mi lahko storite. Moje srce je tako neumorno.

Še to bi Vam hotel sporočiti, da Vas še vedno čakam. Čakam vsak dan, vsako uro. Čakal Te bom, dokler ne boš umrla. Nekoč sem bral neko lepo povest: Svetnica in njen norec.

Ti dobra, prijazna punčka. Plava sestrice. Čajna figurina. Ljubim Te, ljubim. Čakam, čakam, čakam.

Vam poljubljam roke Slavko

Ljubljana, 18.2.29

9.

Ljuba Poldka, ne vem, kaj je. Če sem Vas kaj užalil, Vas prosim odpuščanja. Bilo je le iz utrujene, žaljene ljubezni.

Zaljubljen sem v Vas.

V dveh mesecih odidem najbrže iz Ljubljane. Začel bom samostojno privatno prakso.

Rad bi vedel, če ste mi Vi usojeni, da boste moja žena. Zato Vas zadnje čase tako nujno prosim za sestanke.

Bodite tako dobri in mi odpišite. Pokažite se kje, da se vidiva. Draga Poldka, ta kratek čas, kar bom še v Ljubljani!

Če me nimate radi, je to zadnje moje pismo.

Vam poljubljam roko

S. Grum
Ljublj., 25. feb. 29

10.

Ljuba Poldka,

Vaše roke so mi storile hudo, Vaše roke so lepe. Kdaj boš prišla, moraš priti, Ti, Ti - dekle z najlepšimi rokami.

Obožujem Vas. Glejte, kako Vas obožujem: zlezem v kot zofo, pritegnem k sebi noge, zaviham krajnike suknje čez obraz in mislim Vaše roke.

Čakal Vas bo bezeg. Kupil Vam bom drobnih snežnobelih cvetov, da bodo ... (neberljiva beseda) Vaše roke. Čakam Te. Čakam Te sedajle, ko je ura tri v noči, čakal Te bom jutri sklonjen nad bolniki, in pojutrišnjem - vedno Te bom čakal, ker Te nikdar ne bo. Bojazljiva si, strah Te je ljubezni in poročila boš trgovca, zato da Ti ne bo treba ljubiti. In ko boš že zelo debela in se ne boš več oblačila lepo, boš kazala pri kavi svojim prijateljem moja pisma in rekla: Glejte, nekoč je bil nek neumen umetnik, ta me je ljubil tako, da je sedel v kot zofo in mižal, da je občudoval moje roke.

Še samo tedne bom v Ljubljani. Vsak dan lahko storite, da se vidiva. Vem, da me ne ljubite. Če bi hotel, bi lahko tako napravil, da bi me ljubili. Tudi poročil bi Vas lahko v zelo kratkem času. Denar bom zaslužil, mnogo ga hočem zaslužiti, zato da bom imel lahko lepe stvari krog sebe. V Vas sem se zato zagledal, ker izgledate kot mati, kot čist otrok, ki je brezmadežno postal mati. Najbrže ne boste moja žena, ker sem izgubil iluzije, ker - ne, ne, kaj bi Vam delal hudo, in bog, zelo dober otrok ste, prav nič ne morete zato, da ste postali taki. Napačno družčino ste imeli krog sebe, ko ste odraščali. Oprostite, zelo oprostite vse, kar Vam rečem, saj veste, da sem Vas imel zelo rad. In vse to Vam pišem, ker čutim, da se poslavljam. Nikdar ne boste prišli.

Hvala; da sem ljubil Vašo roko. Lepo je bilo, čutiti Vašo roko.

Slavko

Lj., 20. mar. 29

Grumov podpis

***

Zagotovo so pisma Poldki Černač, ki jih ji je Slavko Grum pisal od marca 1928 do marca 1929, pomembna obogatitev slovenske literarne vede. Poglobljajo védenje o življenju, osebnosti in delu izjemnega človeka in umetnika.

Kdo je bila njihova naslovnica? Leopoldina Černač, Poldka (23. 10. 1904 v Ljubljani – 12. 9. 1992 na Golniku), je bila uradnica. Njena mati Franja Gabrenja je bila doma z Rakeka, oče Alojzij Černač pa se je rodil v sosednji vasi. Bil je samozavesten, razgledan, a tudi trmast človek. Delal je pri železnici. Poldka je imela tri brate: Ernesta ki je kot rudarski inženir služboval po Srbiji in Bosni, Daliborja, ki je bil odličen študent elektrotehnike, in Vinka, ki je kot oče in očetov oče služboval pri železnici.

Helena Lovrenčak, ki je pisma našla v družinskih arhivih, je v kratek zapis strnila nekaj svojih spominov:

“Svojo sestrično Poldko oz. Leopoldino Černač sem поблиžje spoznala, ko sem kot dijakinja 1. razreda Gimnazije Poljane v Ljubljani

Leopoldina Černač, stara 48 let. Slika je nastala marca 1953 in bila poslana na njeno ime 28. marca 1953 na Intertrans, Ljubljana.

leta 1951 prišla stanovat k njeni mami – moji teti Franji, vdovi po možu Alojziju, ki je bil zaposlen na železnici – se pravi k Černačevim, v Prisojno ulico št. 1. V skoraj osmih letih sva se s Poldko močno navezali, kljub temu da je bilo med nama 36 let razlike. Z menoj je bila zgovorna in zaupna, čeprav je bil njen moto, da ni potrebno veliko govorjenja. Ni si ustvarila svoje družine, ni imela otrok. Tako je precejšen del svojih misli in energije posvečala meni in mojemu šolanju.

Poldkina dekliška leta je zatekla I. svetovna vojna, ki ni šla neopazno mimo njenih opažanj in čutenj. Razni sorodniki so prihajali z bojišča in se ustavljali pri Černačevih, da so se jim tam s tetino pomočjo povrnilo moči. Taki in drugačni vzroki, mamina krščanska vzgoja ter vzgoja najine tete Terezije Gabrenja, ki je bila hkrati njena gardedama na raznih plesih, redutah in zabavah, in zgledi sorodnikov, zlasti tistih iz družine Gabrenja (podjetnikov, oficirjev), so naredili Poldko dokaj odločno, predvsem pa stoječo na trdnih tleh. K temu je prav gotovo pripomogel tudi njen videz. Pravili so, da je bila v cvetu svoje mladosti najlepša Ljubljančanka. To lepoto pa so prav gotovo oplajale njene plemenite misli in dejanja. Bila je nadvse elegantna, graciozna in ženstvena.

Dokončala je šestletni dekliški licej v Mladiki, ga zaključila z abiturientskim tečajem (enakovrednim kasnejši veliki maturi) ter opravila enoletni trgovski tečaj. Nekaj let se je privatno učila igrati klavir, odlično je znala nemško, govorila je italijansko, zanimala pa jo je tudi angleščina. Imela je nepopisno veselje do branja, brala pa je v glavnem nemške knjige in to zelo hitro, kot je bila tudi sicer pri vsem delu in odločitvah izredno hitra. Mesto uradnice je dobila pri privatni firmi Ranzinger (po drugi svetovni vojni Transjug in kasneje Intertrans na Masarykovi cesti).

Vse od njenih pošolskih let je hodil za njo fant iz iste – Prisojne ulice, kasnejši odvetnik Milan Hafner, sin notarja. Očitno se ni dovolj ogrela za njegov značaj in zato to ni bila zanjo nikakršna velika ljubezen. Hodila je z njim, da je imela družbo. V tisti dobi pa je stopil v njeno življenje zdravnik Slavko Grum. Ko sem pred leti prebirala njegova pisma, sem bila začudena, da je ni ganila njihova vsebina, ki je privrela iz najglobljih čustev zaljubljenca. Odvrnila mi je, da se s takim, ki je užival mamila in celo njo nagovarjal, naj jih poskusi, ni hotela poročiti. Nikoli se ni dala zмести. Ob vsej svoji nežnosti je bila zelo odločna. Poldko so ogovarjali in osvajali mnogi samski in poročeni moški; povedala mi je za nekoga, ki je celo streljal na drugega zaradi nje, in to je bil človek plemenitega rodu, ki se je kasneje tudi poročil z gospodično plemenitega rodu. Večkrat mi je rekla, da bi bila lahko velika gospa, če bi le hotela.

Potem pa se je na naših tleh pojavila neke vrste gripa z zapletom, kar je povzročilo v končnem stanju duševno bolezen njenega brata Daliborja. Tedaj se je Poldka odločila, da se ne bo poročila z nikomer, saj ni hotela pustiti mame same z bolnikom. Njeno življenje je bilo kasneje izpolnjeno še s skrbjo za mamo, samskega brata Vinka in ovdovelega brata Ernesta, veliko skrbi pa je posvečala tudi mojemu šolanju. Zgleda, da je bila samskost njeno poslanstvo in ji ni bilo žal, da se ni poročila. Edino, kar ji je bilo resnično žal, je bilo to, da ni študirala medicine. Bila je pozorna in radodarna do nas sorodnikov; pri neki dediščini se je celo odrekla svojemu deležu v korist svojega brata. Na starost zaradi vsega tega ni bila pozabljena in osamljena.”

Grum jo je verjetno srečal proti koncu leta 1927. Sodeč po ohra-

Draga popoldina,
Prav za prav sem odšel, te naj odpretem.
Za tvoj bi bil, kasneje v meniji, kot
ya imate ter obnolit. Toda ker so bili
druvi, ko sem imel mnogo veselja z
kani, kam kovan me ost hali vestici.
Zaradi nimen. Gospo inženjer Debelak
pogovor je ved bil te na zeli ni; atalje.
Povrat je ne moren, ker nimen jaz je se
vanis. Če kam otipe zveni pomote - deliti
naj vel, je ona 5 let starija od mene te
se ničera. Povedal ti kam o tem lahko te
naj vel, toda nitati ne kaže.
V tej - bi, am zelo kam in vial taja noga
žjo starij. Kihnat me je je rde oprave,
te am zaradi žjo in zato se tudi ne
zidim, da se ki diti tati, toda vate,
da se ni zeli zato, zato za malo, da ste
ne imeli za tako malo noga, da bi
mopol poizjati kam ljubijska pisma,
nad tem ko bi bil otipe vialan, tli
se res tako malo koga zloveda, ko obljubi?
Za misite, da bi kam mopol napirati
mimo beselo. te bi bila zlogana?

Začetek Grumovega pisma Leopoldini, napisanega 20. oktobra 1928.

njenih desetih pismih se je njegova 'zagretost' zanjo okreplila sredi leta 1928, vendar se je pričela proti koncu tega leta in v prvih mesecih naslednjega zaradi njenega zavračanja ohlajati, po njegovem odhodu v Zagorje pa se je povsem ohladila. Poldkinih pisem v Grumovi zapuščini ni; iz enega je nekaj vrstic navedel Joži Debelak (26. septembra 1929), a jih v pismih, ki jih je ohranila, ni, kot ni v njih njegovega odgovora Poldki, ki ga navaja Joži 1. septembra 1929. O Poldki ji je pisal v šestih pismih (v 74., 75., 83., 86., 87. in 91.) – ta mesta zaradi popolnejšega in pravilnejšega razumevanja njegovega odnosa tako do Poldke kot do Jože navajam v nadaljevanju –, verjetno pa je nanjo namigoval tudi v nekaterih drugih.

Pisma Poldki omogočijo zanimivo, presenetljivo in vznemirljivo soočenje s sočasnimi, pa tudi s kasnejšimi Grumovimi pismi Joži. Njuno razmerje se je namreč do/prav tedaj zaostriilo, morda tudi/predvsem zaradi Poldke. Joži napisana pisma pomagajo razumeti razmerje s Poldko, Poldkina pa pomagajo razumeti boleče razmerje z Jožo.

Šele obojna dajo objektivnejšo podobo Slavka Gruma in obeh (?) njegovih ljubezni. So pretresljivo (so)besedilo, ki pomembno in pomenljivo dopolni poznavanje, razumevanje in presojanje njegovega razmerja do življenja in umetnosti.

Doslej je bilo iz leta 1928 in prvih petih mesecev leta 1929 znanih le pet Grumovih pisem. Dve je napisal Joži, vendar ji Poldke ni omenil v nobenem: prvo (in edino ohranjeno) pismo iz leta 1928 (v drugi knjigi Grumovega Zbranega dela, 1976, ga urednik ni smel objaviti v celoti!) naj bi nastalo pol leta (?) po plesu, na katerem se je Grum 'vnel' za Poldko, drugega ji je pisal, ko mu je bilo že popolnoma jasno, da tudi z njo ne bo nič. Žal, ne vemo, ali je prav 'novo' razmerje (so)povzročilo skoraj popolno usahnitev pisanja pisem Joži in poglobilo krizo med njima, vemo pa, da ji ga je nekajkrat poskušal (tudi/samo?) pisno pojasniti in upravičiti. Kljub tem pojasnilom ni mogoče zanesljivo in prepričljivo odgovoriti na temeljni vprašanje: koliko je Joža o Poldki in Grumovem odnosu do nje sploh vedela in kako je na vse skupaj gledala (Jožinih pisem, razen enega iz leta 1924, namreč ne poznamo). Se je Grum, željan (tudi telesne) ljubezni, ogrel za drugo žensko zato, ker je vedel, da prva ne bo nikoli njegova, ker ni mogla biti njegova tako, kot je hotel, hotel pa jo je kot ženo in mater njunih otrok? Je Jožin ne – ne morem – nočem (niti telesne ljubezni niti skupnega omamljanja) spraznil moralno-etični in medčloveški prostor za novo 'ljubezensko' iskanje, ki naj bi, če bi bilo uspešno, rezultiralo v poroki s Poldko? Je bil potem, po februarju 1929, vzrok za ponovno oživitev korespondence z Jožo Poldkin ne - ne morem - nočem (zlasti ne uničujočega omamljanja), ker je (zelo hitro) spregledala in odklonila bedne, neuresničljive, jalove, neresne iluzije slabiča, ki ni uspel reči ne niti alkoholu niti mamilom!

Omenjeno Grumovo pismo Joži iz leta 1928 je (v ZD 2) oštevilčeno z zaporedno številko 72 in datirano z 18. julijem (vendar datum v zgornjem desnem robu prve strani danes ni več viden; tipkani prepis nesčrtanih vrstic, ki je ohranjen v zapuščini, pa je datiran z 17. novembra 1926; žal je pismo eno tistih, ki v poštnem žigu na kuverti nimajo datuma). Naslovnica ga je pred objavo najbolj sčrtala (ne da bi ga prej prepisala oziroma v celoti pretipkala?), kot da je hotela za vedno izbrisati nekaj zelo zelo mučnega med njima, nekaj, kar je 'umazalo' njuno (netelesno) ljubezen, nekaj, kar bi, če bi postalo znano drugim ('Gogovcem'), neprijetno obremenilo njeno življenje in – spomin nanj. V tem pismu morda merijo na Poldko naslednje vrstice: "Joža, verjemi mi; če človek govori, se katerikrat zlaže, če pišem, se jaz nikdar ne lažem. Vsaka mrvica laži bi mi pokvarila vse veselje pisanja /.../ Povedati je treba, ker te imam rad, ker ne prenesem konflikta med nama, ker – ker potrebujem iluzijo absolutne tvoje ljubezni /.../ Pred dnevi sem ti rekel, da ne bom imel nobene več rad in sem hotel s tem reči, da sem za vedno navezan nate. Nisi verjela /.../ čutim, da če bi se najbolj divje zaljubil, če bi občudoval najbizarnejšo lepoto, da bi mi bilo vedno dolgčas po tvoji roki in - /.../ Joža, jaz si večkrat tako zaželim, da bi bila moja žena /.../ ljubezni, ljubezni hočem, ne morem niti ure več živeti tako /.../ Vse ti povem, Joža, ker te imam rad."

V 73. pismu, ki je (le na kuverti) datirano s 5. februarjem 1929, beremo: "Joža, Joža, kdaj je prišlo vse to, zakaj me naenkrat tako zaničuješ? Joža, prosim te, da me imaš rada, ne morem drugega, samo prositi te morem, imej me rada /.../ Tudi če bom imel kako drugo, te

bom imel rad. Vedno te čutim pri sebi /.../ Ti mi delaš krivico. Včasih sem bolan, slaboten sem in ničvreden, saj veš, kako nanese katerikrat v življenju /.../ Recimo bi ti rad nekaj povedal o Zalokarju, da leži moja prošnja pri njem že deset dni in jo noče rešiti, ker se nisem opravičil tisti babi – pa niti to mi ni dano, da si olajšam srce, da komu kaj povem /.../ Jutri se grem opravičit tisti babi, odpuščanja jo bom prosil, Zalokarja bom šel prosit, vse storim, samo naj me pustijo še malo živeti, samo še malo, da mi še ne bo treba umreti.” Skorajda ni mogoče, da ne bi navedenih vrstic napisal z mislijo na dekle, ki ga je tako hitro in dokončno zavrnilo.

V 74. pismu, ki ga je napisal Joži 7. junija 1929, torej že po vseh (ohranjenih) pismih Poldki, preberemo tudi prvo (?) obsežnejše pojasnilo: “Veš, Josipina, jaz se ne bom nikdar poročil. Tule na papirju imaš. (Nekoč sem ti prelomil častno besedo.) In sicer se ne bom poročil, ker bi še tako zelo rad občudoval grmovje v cvetju in še kake ženske bi imel rad /.../ Veš, jaz sem čuden človek. Bog ve, če boš mogla verjeti. Pri zlati tvoji mami ti prisežem, da te ljubim ves ta čas kot v Šmartnu na vrtu in na Dunaju. Poldke ne ljubim. In vendar sem se nekatere dni pečal z mislijo, da bi jo poročil. Poslušaj zakaj: ker si tako zelo želi moža, ker si tako zelo želi imeti za moža boljšega človeka. In otroka. Iz golega tega usmiljenja do njene ženskosti in življenjskega uspeha. Veš, ona je revica. Njen oče je konduker. Ko sem zvedel, da je konduker (ona mi je rekla, da je železniški uradnik), sem jo skoro vzljubil. Sicer pa je zelo zvlačugana. Uboga je, slaba vzgoja oficirjev in lesnih trgovcev. Zadnjič jo je poleg mene v kavarni grabil nek italijanski trgovec z majhnimi prašičkastimi očmi in se je smejala. Na velesejmu je brez vprašanja vzela mojo dozo z mize in ponudila cigarete nekemu oficirju pri sosednji mizi. Tudi kvante, besede, ki se jih jaz ne upam izreči niti v slabi ženski družbi ne. Čudno. So dnevi, ko se mi gnusi, potem pa si zopet zelo zaželim njene navzočnosti. Njenega materinskega obraza še vedno ne morem pozabiti. In še nekaj je zanimivo: kadar sem vedel v preteklih dneh, da me imaš še ti rada, sem jo imel zelo rad, kadar pa vem (*prečrtano sem vedel*), da me ne maraš, jo sovražim /.../ Veš, saj se godi z menoj ravno tako, kot s teboj, da se bojim trpeti. Povedal sem ti že, da te imam ves čas neizrečeno rad, pa se te bojim ...”

Poldko je zopet omenil na začetku 75. pisma: “Od tu in tam ti bom pisal, trezen in zastrupljen, saj imaš rada moja pisma. Moja pisma in moje roke. Znam tudi ceniti tvojo ljubezen, zelo jo spoštujem – vse svoje roke in vsa pisma sem ti podaril. Ne reči, prosim, ne reči, da sem pisal tudi Poldki in Greti. Bodi dobra, Josipina, in ne reči. Drugim sem pisal vedno, da sem jih zavzel, namembno, zlagano sem pisal, včasih je bil vmes tudi kak stavek, ki je bil namenjen tebi – nate sem moral misliti z zelo žalostnimi in zaprtimi očmi – nekaj takih stavkov sem ti ukradel in jih s slabo vestjo poslal drugim. Ne nehaj me ljubiti radi tega, ne nehaj ...” (24. junija 1929).

Po tem pismu, pisanem ‘iz otrovanih možganov’, je zapustil Ljubljano in odšel v Zagorje. Poldko ji je zopet omenil v 83. pismu, in sicer v zvezi s svojimi sanjami, v katerih da se Joža “razljuti in me bije v obraz, češ: Sovražim te, sovražim, pa ti, o norec, ne radi tega človeka, ki je prišel vmes in ne radi Poldke ...” (19. avgusta 1929).

V 86. pismu je zapisal: “Zelo lump moram stati pred teboj. Izjavljam ti, da je vse s Poldko ordinarna laž; družega ne morem. Prisegam, da sem ji pisal le enkrat, tisto pismo, ki sem ti ga povedal. Pisala mi

je kmalu, ko sem prišel v Zagorje, in sicer, da mi vse odpušča, ker me ima rada. Jaz sem ji odgovoril: 'Oprosti, ker sem storil tako, toda ne morem drugače, ker ljubim njo. Ona me ima rada, ljubi družega.' Mislim, da nisem napisal niti besede več, in vse to, iz žalostnega prepričanja. Sestal se nisem ž njo, odkar sem odšel v Zagorje, nikdar. Oziroma nikdar več pozneje, kot sem ti povedal. To je bilo še par dni preje, predno sem odšel." (1. septembra 1929).

V 87. pismu je do Jože zopet ves ljubeč, Poldka pa se mu že gnusi: "Joža, jaz te ljubim. Neznosno se živi brez tebe. Zakaj si mi napisala zadnjič tisto pismo in o Poldki. Že ob priliki Vavpotičeve gospe sem te prosil, da ne piši takih pisem. Človek sedi s pohabljenimi rameni in je tako neznosno, ker ne more odgovoriti. Enkrat samkrat sem se ti nalagal, za tvoje dobro sem ti rekel neresnico, od takrat dalje sem izgubil pri tebi značaj. Občutek imam, ko da se trgaš stran, z vsem naporom trgaš in iščeš vsled tega krog mene grdobije. Joža, mislim, da verjameš: vse tisto radi Poldke ni res, ne vem, kako in kaj si zvedela, če ti je kedo pri izveličanju prisegel, je absolutna laž. Meni se Poldka gnusi; od nekega gotovega hipa dalje se mi gnusi in je ne bom maral nikdar več. Tudi če me ji ti vržeš naravnost pred noge." (2. septembra 1929).

Zadnjič ji je omenil Poldko v 91. pismu: "Včeraj me je mesto tvojega pisma čakalo Poldkino. Piše mi: Dragi Slavko! Zakaj nisi prijazen z menoj? Bodi prijazen in jo pozabi. Ona Te ni vredna, hodi z oficirjem. Kaj je res ne moreš pozabiti? Daj pozabi jo in se vrni k meni nazaj. Toliko časa te bom prosila, da prideš zopet k meni nazaj. Prosim, prosim, piši mi! Za božjo voljo, Slavko, piši. Pozdrave Poldka. Ne pokaži tega pisma nikomu, tudi Joži ne." (26. septembra 1929) Ne vemo, če je in kako je Grum Poldki odgovoril, ker njegovega odgovora v ohranjenih pismih ni.

Zanimivo je, da je nekaj dni pred tem pismom Grumov prijatelj dr. Adolf Zorec zapisal Joži naslednje vrstice: "Pred par tedni sem bil skupaj z Grumom. Opazil sem, da je čudno izpremenjen. Ker bi v takih okoliščinah, kakor živi sedaj, lahko popolnoma propadel, Vas prosim, da vplivate na njega. Upam, da bo rad sledil, ker je v srcu otrok. Njegove napake mu pa odpustite. Pozabljenje je tudi nekaj." (Ruše, 21. septembra 1929) Dva tedna kasneje ji je razkril svoj pogled na Grumov odnos do žensk: "Vzrok, zakaj on išče druge žene, je pač v tem, ker išče svojevrstnih užitek, katerih pa po mojem mnenju ne najde, ker za to ni rojen; je prenormalen. On le misli, da je skvarjen. Zato tudi bega /.../ Priznam, da je nestalen; zato je zelo lahko vplivati na njega. Da je otrok, potrdi njegova nestalnost. Gosposlična Joža, z otrokom je lahko..." (Ruše, 4. oktobra 1929). Tako je ocenil Grumov odnos do 'ljubljenih' žensk dr. Zorec. V marsičem mu je Joža gotovo dala prav. Dobro je vedela, da bo ta nebogljeni, zbegani, 'odrasli otrok' kljub vsemu do konca življenja ostal 'njen'. Hkrati pa je vedela, da bo tudi sama do konca svojega življenja ostala 'njegova', da bosta srci, četudi v oddaljenih telesih, ki ju ni nikoli prepletlo ljubljenje, vedno utripali v močni čustveni in duhovni naklonjenosti do drugega.

Pisma Poldki, razpeta med očaranje in gnus, med željo in zavrnitev, med ljubezen in sovražstvo, so neprijetna senca doslej znane 'ljubezni' med njim in Jožo. Žal pa verjetno nikoli ne bo znano, koliko in kaj sta vedeli ena za drugo, ali je Slavko obema govoril isto in iskreno, ali sta se kdaj lahko pogovorili o čudaško zaljubljenem doktorju, s čim sta ga očarali ... obe sta bili namreč lepi, z 'lepimi rokami', obe

je vzljubil, obe sta bili, kot zagotavljajo tisti, ki so ju poznali, dobrosrčni in plemeniti. Še v Zagorju je upal, da bi morda vendarle katera izmed njiju le hotela zaživeti z njim ...

V pismih Poldki je razpet med pričakovanjem ljubezni in gnusom po zavrnitvi, med bolečo samoto in obupno osamljenostjo, med željo po sr(e)čnosti in nesrečnostjo, je, tako kot v pismih Joži, ujet v muke boleznega ljubosumja, a tudi odprt za vsako najmanjšo gesto njene naklonjenosti, beži od sebe, od nje, od vseh – v pisanje, v čedalje pogostejše in močnejše opoje, v ... Kar dve (samo dve?) 'ljubljeni' ženski je hotel potegniti v svoje 'otrovano' življenje! Brez uspeha. Prva ni mogla biti njegova zaradi travme v mladosti (in tudi ne od nikogar drugega!), druga pa ga je zavrnila prav zaradi njegove 'zasvojenosti'. A mislil je na obe (samo nanju?) tudi takrat, ko je ustvarjal dramsko–gledališko umetnino Dogodek v mestu Gogi, v kateri, spominimo se, pisar Klikot 'ljubi' trgovčevo Hano: tisto izpred let, in to, ki se po vrnitvi v Gogo nesramežljivo razgalja ob odprtem oknu, da se na njenem telesu lahko pasejo poželjivi pogledi drugih moških ... Nekaj vrstic v petem pismu Poldki potrjuje, da je mislil tudi nanjo, ko je oblikoval svojo osrednjo Gogovko Hano ("Večkrat sem mislil Vas, ko sem jo pisal."). To svojo 'umišljenino' z razcepljenim jazom (pa morda še kateri ženski lik v svoji sijajni odrski groteski) je torej ustvaril (vsaj) po dveh resničnih modelih. Kar nas ne čudi, ker je bil prepričan, da se 'velike umetnine ne da izmisliti'!

Na Gruma sta torej 'vplivali' obe: za obe se je hitro in močno 'ogrel', a obe sta bili nedosegljivi ... Joža mu je ostala blizu duhovno in čustveno, Poldka ne. Obe sta na srečo shranili njegova pisma (vsa?). V 'Poldkinih' beremo še eno tragično zgodbo iz njegovega življenja in odkrivamo nove, presunljive plasti njegove osebnosti, med njimi zopet 'klikotovsko' plašnost in ljubezensko neuspešnost. Razkrijejo dodatne vzroke za disonance v obeh razmerjih, odgovorijo na nekatera vprašanja, vendar zastavijo tudi nova – nanje bi lahko odgovorili, če bi še kdo od tistih, ki so bili tako ali drugače povezani z ljudmi iz kroga Grumovih znank in znancev, natančneje pobrskal po svojem arhivu in v njem našel še kaj njegovega ...

Pisma Poldki pomenljivo dorisujejo portret čudovitega čudaka in maga odrske besede, osvetljujejo neznane predele v njegovem pretresljivem svetu in razkrivajo še eno 'ljubezensko' razmerje, ki pa je le okrepilo samouničevalno voljo in boleči občutek, da njega 'nihče ne more imeti rad'. Pravzaprav se ni motil! Mati ga je imela rada po svoje; stala mu je ob strani, dokler mu je lahko; žal se ni zavedala, da je bila njena materinska 'ljubezen' v resnici uničevalna in je sopovzročala njegovo nesrečnost. Joža ga je imela rada drugače, prijateljsko, tako in toliko, kolikor ga je, sama tragično ranjena, mogla. Kot ona je tudi Poldka ostala hladen, nedosegljivi cvet, predmet neuresničljivega (?) poželenja, vabljev, očarljiv cilj 'ljubezenske' avanture; namesto da bi ga obdarovala z ljubeznijo, ki si je je tako vroče želel in ki bi ga osrečila ter odrešila, je le poglobila njegov 'inferno'! Tako je ostal sam in osamljen, poln 'zvenečih kapelj' in 'utvar', popotnik, ki je zašel v labirint brez izhoda ...

LITERARNO USTVARJANJE MARJANA KOZINE

Ob stoletnici rojstva

Referat, napisan za mednarodni simpozij, ki je potekal v Novem mestu 29. in 30. marca letos v počastitev stoletnice rojstva skladatelja Marjana Kozine.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto in še posebej njen oddelek Posebne zbirke Boga Komelja se ponaša z bogato hrambo dediščine vidnih kulturnih delavcev. Prvi upravnik Študijske knjižnice Bogo Komelj, ki ga je skladatelj Marjan Kozina v knjižnici pogosto obiskoval, je bil velik mojster v nagovarjanju ustvarjalcev in njihovih dedičev za pridobivanje vsega, kar je povezano z avtorji in njihovim ustvarjanjem, najsi bodo rokopisi, fotografije, knjige, pohištvo, posebni eksponati ... V bogati zbirki naše knjižnice je shranjenega tudi nekaj gradiva, povezanega z rojakom, skladateljem Marjanom Kozino. Iz tega gradiva sem tudi sama črpala snov.

V Posebnih zbirkah hranimo: notno gradivo, zbirko fotografij in posmrtno masko Marjana Kozine. Ostalo knjižno in neknjižno gradivo je pridobljeno in shranjeno kot reden dotok gradiva knjižnici. V prispevku se bom omejila samo na prikaz Kozinovega literarnega delovanja, in ker želim prikazati njegov način pisanja, bom nekatere »biserčke« citirala. Kozina je objavljala v različnem časopisju in so na voljo v vezanih letnikih periodike (tudi od tu sem črpala gradivo): Naši razgledi, Slovenski poročevalec, Tedenska tribuna, Pavliha, Delo, Dolenjski list, Naša sodobnost, Glasbena mladina Slovenije, Borba, Informator, Koledar Prešernove družbe. Mnogo njegovih literarnih in glasbenih fragmentov je neobjavljenih in, kot je sam zapisal, "ležijo nekje na Trški gori, v Ljubljani, Piranu če ne drugje".

Že pred leti, ko sem skladatelja Marjana Kozino spoznavala kot pisatelja, sem v pogovorih z ljudmi ugotavljala, da večina mojih sogovornikov ne pozna njegovih hudomušnih spisov. Po "službeni deformaciji" sem veliko bralcev usmerila k branju njegovih knjig: Veseli potopisi, Dobra volja Marjana Kozine in O človekovi dejavnosti.

Marjana Kozino kot človeka, umetnika ne moremo v celoti spoznati, če nam je znano samo njegovo skladateljsko ustvarjanje. Že kot literat je širši javnosti malo znan, popolnoma neznan pa je kot prevajalec. Šele s poznavanjem vsega njegovega ustvarjanja postaja njegov portret popolnejši, kajti prav njegovi literarni zapisi dopolnjujejo njegovo umetniško in človeško podobo.

So dejanja, za katerimi se skriva, in so dejanja, ki ga razkrivajo. Tako na glasbenem kot literarnem področju razkriva svoj notranji jaz. Ko je ustvarjal, je bil kot piščal, skozi katero se je njegov notranji glas v intimnem dotiku z dušo prelival v glasbo in v hudomušne iskrive zapise. Bil je umetnik, svetovljan, pronicljiv modrijan, vsestransko razgledana in duhovita natura. Posegal je na razna področja delovanja. Ne samo da je bil vrhunski glasbeni ustvarjalec, v sebi je nosil tudi dobršno mero pisateljske žilice in bil prepričan, da ga bodo ljudje radi brali.

Širok spekter njegovega literarnega delovanja kaže na to, da ni deloval samo v profesionalnem okviru, pač pa je pritegnil bralca tudi k prebiranju svojih hudomušnih, vedrih, iskrih prispevkov. Preizkušal se je v marsičem: od satiričnih in hudomušnih člankov, kritik, polemik, skečev, pripovedk, pravljic, pesmic, potopisov – pravzaprav so to bolj poučna hudomušna kramljanja. Prav za vse njegove literarne

Knjige, ki jih je skladatelj napisal:

- O človekovi dejavnosti (Ljubljana 1957)

- Veseli potopisi (Maribor 1970). Zbirko je uredil in spremo besedo napisal njegov prijatelj, pesnik in prevajalec Severin Šali

- Dobra volja Marjana Kozine (Ljubljana 1997). Zbirko je uredila hčerka Metka Dovečar, rojena Kozina, spremno besedo pa je napisal rojak in pesnik Tone Pavček. To je izbor iz objavljenih in še neobjavljenih zapiskov.

Prevodi:

- Čapek, Karel: Vrtničkarjevo leto (Ljubljana 1953)

- Harsanyi, Z.: Galileo Galilei (Ljubljana 1958)

- Coulter, St.: Nepotešljivo hrepenenje (Ljubljana 1965)

- Heym St.: Zadeva Glasenapp (Ljubljana 1965)

zapise je značilno, da niso tipično slovensko »zateženi«, temveč vedri, poučni, navihani, popestrjeni z zrni modrosti. Bralcu je na duhovit način natrosil cel kup zanimivega, vedrega in vrednega branja.

Prevajanje

Bil je popotnik, svetovljan in govoril je pet tujih jezikov (nemški, češki, ruski, latinski ...) in poizkusil se je tudi v prevajanju. Že med vojno je s tujih radijskih postaj prevajal poročila, najbolj intenzivno pa je prevajal v času od 1953. do 1965. leta.

Veseli potopisi

Človek je tak, kakršen se kaže, kakršen misli, da je, in kar o njem mislijo drugi.

Poglejmo, kako se je Marjan Kozina sam predstavil na šegav način v pogovoru s svojim stalnim spremljevalcem Martinom (avto citroen – spaček, ki nosi ime po Jurčičevem literarnem junaku Martinu Spaku).

Martin mu svetuje, naj naredi najdaljši ovinek izleta iz Ljubljane na njegovo priljubljeno Trško goro – okoli sveta: »Ti seveda ne boš prišel v 80 dneh kot tisti Anglež, saj se poznamo. Zaklepetaš se v družbi, zakasniš ladjo in moraš čakati na prihodnjo, nekje pozabiš prtljago in letaš tri dni naokrog, dokler je spet ne najdeš, sedeš v napačen vlak in prideš v Oslo namesto v Kopenhagen, prideš v Pariz za en dan in jih tam ostaneš deset – le nič se ne izgovarjaj. Za vse te tvoje grehe vem in vrag si ga vedi, koliko jih je še, ki ne vem zanje. Jasno mi je, da ne boš prišel okoli sveta tako hitro kot tisti Anglež. Prišel pa boš, saj si doslej še zmeraj. Če ne v treh, pa v štirih mesecih ali šestih. Kaj je to proti večnosti. Bilo bi prelepo, če bi me razveselil z darilcem, toda kaj, ko pa ti na svoje obljube sproti pozabljaš.«

Še sam o sebi zapiše: »Nihče, celo najboljši prijatelji mi ne morejo očitati, da spadam med tiste nerode, ki se nikdar ničesar nespametnega ne domislijo. Smelo trdim, da sem napravil kar precej neumnosti in drugih malih grehov. Kaj za to? Grem k spovedi, se svojih grehov skesam, odbrenkam naloženo mi pokoro in mirna Bosna.«

Paberkujemo dalje po njegovih literarnih stopinjah v knjigi Veseli potopisi, kajti njegove besede pustijo pri bralcu sled v srcu, v sivih celicah, kot pusti noga sled v pesku.

Sledimo njegovim priljubljenim sprehodom na Trško goro. Sam se je imenoval Trškogorc in zanj bi veljalo: »Trška gora v žepu«, kajti tudi frkolini imajo svojo najljubšo stvar vedno v žepu. Sam jo predstavi in primerja: »Najlepša gora v Sloveniji je Trška gora. Nekateri Slovenci – zlasti Gorenjci – tega sicer ne verjamejo in se nekaj pogovarjajo o Triglavu. Na Triglavu nisem bil nikdar ... Saj ne rečem, morda je uporaben, toda samo za emblem planinskega društva. Zanesljivi ljudje, ki jim smemo verjeti in ki so priplezali prav na vrh, so mi povedali, da na Triglavu ni nič drugega kot samo kamenje, sneg in Aljažev stolp. No, ali je to kaj posebnega? Kamenja imamo na Trški gori na pretek, tudi snega, kadar je čas za to. Res je, da nimamo Aljaževega stolpa. Toda, če bi bilo treba, ga lahko z majhnimi stroški postavimo, če hočemo še večjega in udobnejšega.« Trška gora ima cviček in čričke in travnike in vinograde tako čudovitih barv.

Ta njegova gorca je bila zanj energetsko polje, kraj miru, ustvarjanja in pozitivne energije, kjer si je sam ali v družbi prijateljev in zdravilne dolensjske kapljice nabral moči, idej, tu so se iskrile domisljice, ki jih

MARJAN KOZINA

TRI PESMI IZ FILMA

KEKEC

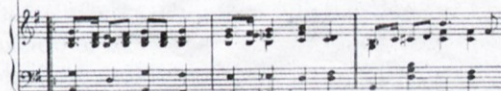
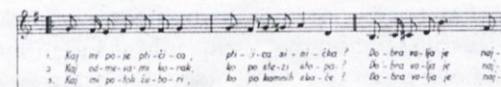
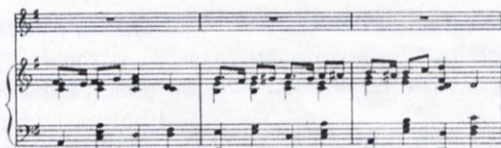
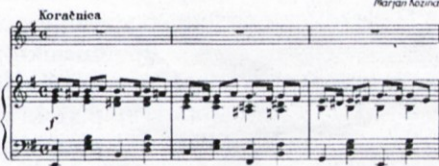
ZA GLAS IN KLAVIR

TEKST: FRANE MILČINSKI

KEKČEVA PESEM

(Breduljo: Frane MILČINSKI)

Marjan Kozina

Towerski most na Temzi

MARJAN KOZINA

PISMA S POTI

London

Kdor tega ni sam videl, kar težko verjame: na prostoru, ki je nekako tolikšen, kot je naša Dolenjska, živi približno petnajst milijonov ljudi, ne dosti manj, kolikor je vseh Jugoslovancev. Lahko si mislite, kako ogromen, za naše pojme skoro nepredstavljiv je promet v središču mesta. Sem se nadrenja na delo in po opravih večmilijonska množica. Avtomobil prvi avtomobilu — v Londonu jih je štiri milijone — v treh, starih vrstah vstrec se podijo po širokih ulicah; vmes, kadar slučajno ne štrajkajo, velikanski dvonadstropni avtobusi, na širokih pločnikih reka ljudi brez konca in kraja. Vse to hiti, drvi, lovi minute in denarce, se peha za zaslužek in ljubezen in zabavo. Pa to še ni vse; pod tem, kar se dogaja na površju, drdraj neprestano v globini dvajset in več metrov podzemeljski vlaki in z veliko brzino ter strašnim ropotom prevažajo po svojih, pod celim Londonom izvrtanih tunelih, ves dan silne množice ljudi, otroških vozičkov, prtijage. psov in ne vem česa še, od onega konca orjaškega mesta do drugega. Tudi to še ni vse: London ima poleg stotin manjših, če se ne motim, petnajst

375

MARJAN KOZINA

PISMA S POTI

Pariz

Lepo je priti v Pariz prvič v življenju; človek ve, da je tam toliko legepa kakor ne zlepa kje na svetu. Pa saj ni čudno: skozi kakšnih tisoč let je igrala ta država eno prvih vlog na svetu; tu so se kopičila bogastva kakor ne tako kmalu kje; njihovi Ludviki — cela vrsta jih je — so bili tako imenitni, da niso zgradili samo cele vrste prekrasnih gradov in katedral, temveč se po vsakem od njih imenuje cela stilska doba. Komaj se je dobro ohladila glava na giljotini posekanega Ludvika XVI., je že privrzel silni Napoleon. Podril je dobren del starega Pariza in ga postavil po novih načrtih tako grandiozno, da po svojem velikopoteznem tloru težko najde para.

Vesel sem, da sem bil že večkrat tam in sem že prekaljen proti »premijski boleznii«. To je namreč tako: Kdor pride prvič v življenju v imenitno mesto — in Pariz je med prvimi, za nekatere ljudi pa sploh omni ali desetih dneh pogostiti vse. Še preden stopi na pariška tla, ima že vse preracunano: dopoldne Eifflov stolp in Louvre, popoldne Versailles in Notre Dame, zvečer Moulin rouge Jutri Palais Chaillot, Sacre Coeur in... in...

Seveda: prvi dan ne opravi tega, kar se je bil namenil; Louvra ni videl, ker se je celo dopoldne vrtel na Eifflovm stolpu in ugribal, kje so neki Elizajtske poljane in kaj bi utegnala pomeniti ona kupola. Popoldne v Versailles seveda ni šel, ker je zmanjkalo časa. Ko pozno ponoči pade na smrt utrujen na posteljo, z boleče oteklimi nogami in od presilnega gledanja skeletični očmi, bridko javka: »Oj, Louvra in Versailles še nisem videl, in to je bilo vendar že v današnjem programu! Le kako

bom to »noter prinesel? Vstal bom zjutraj ob šestih! Herojski sklep!

Vso noč se nemirno premetava po postelji, sanja o Moni Lizi, ki je še ni videl, pada v snu tri sto metrov globoko z Eiffla in sploh trpi še v spanju.

Seveda spi izmučeni začetnik do devetih. Krepko zakolne — tri ure je prespal! — se jadrno obleče in divja od ene znamenitosti k drugi. Če se mu slučajno enkrat posreči, da vstane že ob šestih, z grozo opazi, da mu to nič ne pomaga in da tako ne bo nič »notri prinesel«. Še zajtrka ne dobi. Zakaj Pariz se zbudi ob devetih in nič prej; začetnikom na lju-bo ne bo šel spreminjat svoje železne srajce!

Med pogonom za znamenitostmi piše dnevnik, fotografira, bere proročnike, nima časa za jed, včas celo mo še kost in koža; od večnega prepaha v metroju je prelahjen, da samo še kraka; z vročimi očmi srka v pretrujenjo dušo pariške lepote in s tresočimi prsti lista po dnevniku:

Pantheon v Parizu

183

je ubesedil, da ne bi ušle pozabi (po vzoru Janeza Trdine). Trška gora mu je bila vedno bližina, četudi včasih daleč od oči, pa vendar nikoli daleč od srca.

Nič ni v glavi, kar ni v peti, ali pa ne vsaj za dolgo in vsako potovanje pusti sled v duši. V članku Pisma s poti, objavljenem v Obzorniku 1959. leta, je napisal: »Rad se potikam po tujih deželah in nekako imam še srečo, da se mi to precejkrat primeri.« Njegovi potopisi, ki jih je objavljal v različnih časopisih, so duhoviti, očarljivi, poučni drobci in utrinki s potovanj po Skandinaviji, Parizu, Londonu, Belgiji, Egiptu, Pragi. Posebno prisrčen, duhovit in poučen je prikaz zgodovine in sedanjosti Dubrovnika. Tu se je poglobil v čudovite zaklade frančiškanske biblioteke, kjer je shranjeno mnogo del, ki so jih napisali tudi naši slovenski skladatelji (njegov novomeški učitelj Ignacij Hladnik, pater Angelik, Žirovc). V Dubrovniku so slavili uspeh ljubljanske Opere, tu je srečal pomembne tuje glasbenike. Razveselil se je tudi srečanja z umetnico Marijo Crnobori. Njenemu možu Marku, ki ga ta čas ni bilo v Dubrovniku, sta napisala »zlobno pismo, in sicer v angleščini, toda napisano s cirilico«.

»Mnogo mojih želja se ne bo nikdar izpolnilo, zakaj življenje je prekratko, da bi zvrhalo nenasitno prepadino želja. Nekatere so se pa vendarle uresničile. Bil sem v Egiptu.«

Tu je obiskal šolski nastop mladih egipčanskih učencev pod vodstvom Melite Lorković. Evropejci niti ne pomislimo na vprašanje notacije arabskih pesmi. Te namreč ni. Notna pisava je enotna in teče od leve proti desni, arabska pisava pa teče obratno. Zato je nemogoče napisati arabski samospev. Arabci pojejo vse in izključno na pamet.

Koderkoli je potoval, povsod je obiskoval kulturne prireditve, muzeje, galerije in se pomenkoval z domačini.

»Kar se jezikov skandinavskih dežel tiče, imajo skupno to, da nobenega ne razumem.« V Oslo je prišel, edini od avtorjev, na slavnostno premiero Doline miru. Film je bil velik uspeh pri občinstvu in kritikih.

V Londonu je videl Prešernove Poezije, prevedene v bengalščino, ki jih pri nas ni videl še nihče (*ta prevod hranimo tudi v novomeški knjižnici v Posebnih zbirkah*). Župan Londona je predstavil antologijo našega pesništva Parnas malega naroda v najlepši dvorani mesta. Recitacijski večer poezije naših pesnikov je uspel, vendar tam knjige ni bilo možno kupiti.

Kako ponosen je bil na kulturne dosežke svojega malega naroda, se vidi iz zapisanega: »Majhen narod v Evropi smo, toda v umetnosti smo ustvarili veliko.«

»Pariz je duhovna prestolnica sveta, ni ga naroda na svetu, ki bi njega znanost in umetnost ne bila dobila spodbud iz Pariza.« Tudi »Eifflav stolp resnično obstaja in ni le nekaka pesniška izmišljotina,« zapiše.

Zaključimo potovanja pri našem morju: »Zgodovina te obalnice je dokaj nenavadna. Vsakdo, ki je imel le malo časa in moči, se je pulil za posest te male, revne deželice. Celih štirideset kilometrov je našega morja, ker so nam bratje, ki ga imajo komaj tisoč kilometrov, odrezali mejo pri Seči, namesto pri Mirni.« In še njegove sanje o samostojni Sloveniji: »Kako bi bilo lepo, če bi bil v svoji revni bajti sam svoj gospod.«

psiho-bioloških razpravah v knjigi O človekovi dejavnosti. To so satirični zapisi o poklicih oziroma človekovih dejavnostih, urejeni po abecedi. Seveda je nekatere poklice namenoma opustil in hudomušno razložil zakaj (frizer, hribolazec, zobozdravnik, policaj, carinik). Zapisi so še vedno aktualni in resnično se zavemo, da se človek skozi čas spreminja mnogo manj, kot bi si mislil.

Razprave so zapisane občečloveško, sproščeno in lahkotno in sam je bil prepričan, da bodo ljudje to radi prebirali.

Drobci nekaterih opisanih poklicev:

- Berač – »Ni potrebna predizobrazba. Celo od lastnih napak se beraču ni treba učiti.«

- Penzionist – »To ni poklic za začetnike. Penzionisti so namreč le starejši gospodje in le malokateri je brez revme, ali žolčnih kamnov, ali čira, ali kake druge nadloge. Poznam tudi take, ki so ob lase ali zobe.«

- Zdravnik – »Vsak bolan človek je bolnik, vsak zdrav človek pa ni zdravnik.«

Seveda so opisani še mnogi: Amerikanec, direktor, gospa, potnik, potrošnik, umetnik ... Zaključuje: »Moj spis je v zgodovini človeštva šele prvi preizkus opisati dejavnost človeka. Prvi poizkus pa še nikdar ni uspel. Dovolite mi, da se tudi jaz učim iz svojih napak.«

Skeči

»Zagrešil sem pet ali šest skečev za naše frontne teatre. To zagotovo niso bila remek dela, toda takrat so bila potrebna.«

Od njegovih skečev, ki so v vojnem času marsikateremu soborcu dvignila moralo in razpoloženje, so se ohranili le Štiri bratje (izdal oddelek Glavnega štaba NOV leta 1945). Peterčkove poslednje sanje, Odsekani prst, Pozor, špijoni pa so izgubljeni.

Dobra volja Marjana Kozine

O človekovih lastnostih (poljudna psiho-znanstvena razprava). To so šegavi, duhoviti zapisi o človekovih lastnostih in dejavnostih. Iskrivo poimenuje strani življenja in jih prikaže s smešne, vesele pa tudi ironične plati. Tu je kritiziral tudi napake v tedanji družbi ter človeške slabosti. Bil je človek s širokim spektrom znanj z različnih področij – ali je to lastnost matematikov ali šahistov, skladateljev, piscev ali je le želja in nuja, da stopa po neuhojenih poteh, ki jih hoče spoznati in predstaviti bralcu na veder, tako njegov način? Sam je zapisal (Borec, 1965, št. 12), »da tegobe in težave in ostudnosti prebolimo in pozabimo in najgloblje v spominu nam ostane tisto, kar je vedro, kar je veselo, pa četudi je tega dostikrat malo. Veri v življenje se umakne vse drugo.«

Nikjer pri njem ne najdemo tipično slovensko težkega, duhamornega pisanja in teka za vozom v klanec. Čeprav piše o človeških slabostih, to pisanje razodeva, da je tudi sam eden izmed njih. Smo pač samo ljudje.

Drobci nekaterih predstavljenih lastnosti:

Boleznoljubnost – »Včasih smo takim ljudem in tudi ženskam rekli, da so hipohondri.«

Častihlepnost – »Je razširjena bolj, kot bi si človek mislil.«

Čednost – »Čednostni so samo ljudje, pa tudi ženske, ki so preveč previdni, se bojijo pekla, imajo premalo poguma in domišljije, niso

dovolj mikavni, da bi se spuščali v ljubavne avanture, riskantne finančne spekulacije, ribarjenje v kalnem in podobne športe, ki razveseljujejo dušo in bistrijo duha.«

Ljubosumnost – »Je ne priporočam. Škodljiva je za živce, za dober tek, za sladko spanje in tudi za statistiko o samomorih in navadnih umorih.«

Skopost in varčnost – »Obe lastnosti sta koristni: varčnost za varčevalce, skopost pa za žalujoče ostale. Varčen človek, pa tudi skopuh, gleda v restavraciji na jedilniku desno kolono, kjer so cene, normalni ljudje pa na levo, kjer so jedi.«

Vljudnost – »Ta lastnost je bila v mojih mladih letih zelo razširjena, zdaj pa ne razsaja več tako močno.«

Zavist – »Je spodbuda za tistega, ki mu zavidajo, žre pa živce za vidnežu.«

Žeja – »Žejna bralka naivno popije kozarec vode in si misli: s to lastnostjo sem opravila. A, jok, bratec. Prava žeja se ne meni za vodo, prava žeja je žejna boljših stvari: žeja te lahko po znanju, ljubezni, časti, slavi, sosedovi Micki, biciklu, celo pesmi in knjigi in zamejskem časopisu, po soncu in dežju, nekatere žeja celo po krvi in bogastvu, pa še po tisoč drobnih in velikanskih stvareh.«

Živaloljubnost – »Psa lahko dobiš novega ali iz druge roke, v vsaki velikosti, starosti in barvi. Vzdrževanje ni drago: požre manj kot človek, ker dobršen del svoje prehrane nakrade pri sosedih, pogrebni stroški so minimalni. Lahko imaš psa, mačko, ježa ali kanarčka. Na vsak način imaš pri hiši nekaj, kar sicer krade, laže pa ne, tebe razveseljuje in sosede jezi.«

Njegove anekdote v sklopu Nekaj dolenskih, ki so bile objavljene v Dolenjskem listu, so prav zaradi teh zapisov iztrgane pozabi in so pričanje neke dobe in njenih prebivalcev: Rak, Cesar, Vlaka, oštir Štembur, znanec Šmalc – živi leksikon. Sam prizna: »Moja otroka imata, če je po pravici ali ne – precej dobro mnenje o mojem znanju.« (Ampak sam je mnogokrat spraševal Šmalca.)

Članki

Kozina nikoli ni skrival svojega nestrinjanja s sodobnimi, modernimi smermi v umetnosti: ne v glasbi, ne v slikarstvu, ne v novotarijah v pravopisu in literarnih vedah.

Umetnost mu je bila ideal, ne pa neka novotarija, pogosto sama sebi namenjena. V časopisju (Naši razgledi, Delo) je polemiziral z jezikoslovcem Borisom Urbančičem (Govorimo po slovensko), ob izidu Slovenskega pravopisa (1962) je oporekal togim pravilom – imel je zelo izostren čut za jezik. V članku O žeblicah in drugih spotikah (NR, 1964) je polemiziral o kulturi in predvajanju domačih del, komentiral je podelitev Prešernovih nagrad (Delo, 1962) – nagrajen je bil tudi Tugo Štiglic za film Na svoji zemlji, sam pa kot avtor glasbe ni bil omenjen.

Najobširnejši esej Oči stan od lepote, ki je bil objavljen v NR 28. 5. 1966 (nadaljevanje pa v naslednji številki), je njegov zadnji objavljeni zapis nekaj tednov pred smrtjo. Govori o sodobni abstraktni umetnosti kot nedopustni neodgovornosti in samovoljnosti, čeprav ne oporeka umetniške vrednosti nekaterim sodobnim umetninam.

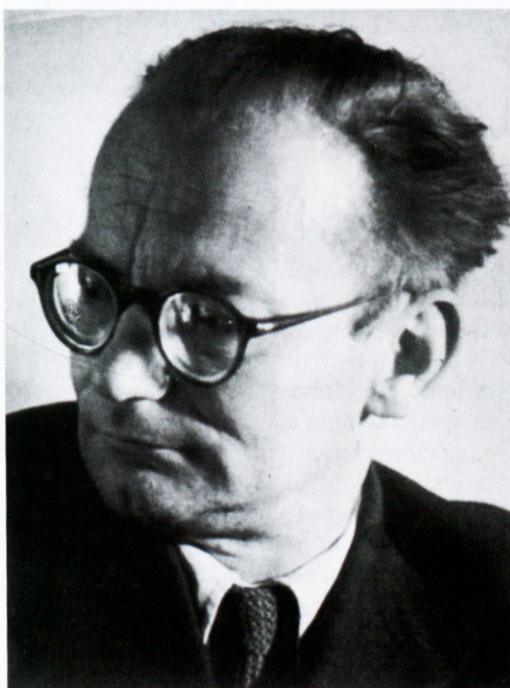
Besede v svojih zapisih je prav izbrano postavljaj kot note pri skladateljskem delu, da zazvenijo, se dotaknejo uma bralca in nosijo pečat nekega časa. Ne glede na to, kakšna je vsebina njegovih literarnih

zapisov, ob prebiranju v njih vedno najdemo kaj, kar se nas dotakne, razvedri, potolaži, izobražuje, spremeni. Predstavil je dolenjskega človeka kot veselega, vedrega, modrega prebivalca te lepe pokrajine, ki jo je takole opisal: »Dolenjska je prelepa dežela. Leži na obeh bregovih Krke, in če vzamemo zraven še Belo krajino, tudi na obeh straneh Gorjancev. Tam živijo veseli ljudje, ki jim ni nikdar dolgčas pri svojem garanju, ki ga imajo s svojo skopo zemljo. Ni čuda, če je dolenjska zemlja rodila dosti imenitnih mož, o katerih so že veliko pisali, ali pa takih, ki so sami veliko pisali. Najti moramo – ni vrag, da bi ga ne našli – pisatelja, ki bi nadaljeval to, kar je začel ranjki Trdina.«

Marjan Kozina živi kot fosil v jantarju, živi zaradi čudeža črnila na papirju. Malo je skladateljev, ki bi tako kot on znali razglablјati o problemih tedanje družbe, o človeku, razpotjih sodobnih umetniških smeri, polemizirati s slovničarji, pisati pesmice za otroke in jih uglasbiti, pisati glasbene uganke, kratke zgodbice za otroke (Čudna noč, Medo, Gobe ...), predstaviti tuje dežele in njihovo umetnost ter posebnosti. Otroško literaturo je tudi obogatil z odličnimi prevodi pesniških utrinkov Desanke Maksimović.

Vsaka doba ima svoje izkušnje in resnice. Eno je biti potnik na ladji življenja, drugo je biti krmar svoje ladje. Vedno znova stojimo pred izbiro, ali želimo živeti na svoj način ali po meri drugih. In Marjan Kozina si je upal biti on sam! Kajti v svojih spisih je zapisal tisto, v kar je bil sam prepričan. Vsi literarni prispevki nasploh dopolnjujejo njegovo človeško in umetniško podobo, v njih je izpričal svoje bogato jezikovno znanje, imel je tenak posluš za slovensko pisano in govorjeno besedo. Marjan Kozina poleg bogatega doprinosa na glasbenem področju žari tudi v soju literarne svetilke.

Tine Kristan

NOVE SLEDI OB ANTIČNI OROŽNIŠKI POSTAJI

Lanska arheološka odkritja v Trebnjem pomembno oblikujejo topografijo rimske naselbine *Praetorium Latobicorum*, ki v podrobnostih še ni povsem jasna

Trebnje, razpotegnjeno urbanizirano naselje v dolini Temenice, pomembno cestno križišče ob železniški progi Ljubljana–Novo mesto, je bilo v dobi rimske oblasti v prvih stoletjih našega štetja naselbina, imenovana *Praetorium Latobicorum*, naseljena z ilirskimi Latobiki. V naselbini je delovala pomembna orožniška postaja, ki se je uveljavila v šestem desetletju 2. stoletja našega štetja. To je bilo obdobje nevamih in nemirnih časov, zlasti zaradi bližnje meje med rimskima provincama Italije in Zgomje Panonije. V Trebnjem je bilo važno križišče poti, ki povezujejo dolino Mirne z osrednjo Dolenjsko in dolino Krke. Tu se je od cestne magistrale *Emona–Siscia* odcepila stranska cesta, ki je vezala centralno Dolenjsko skozi Mirnsko dolino z dolino Save in se pri današnji Sevnici priključila magistrali *Neviodunum–Celeia* (Dmovo–Celje). Za red in mir na teh cestah so skrbeli beneficiarji (*beneficiarii*, imenovani tudi *beneficarii consulares*), po naše pripadniki prometne milice, z močno orožniško postajo *Praetorium Latobicorum*.

Pogled na Trebnje s Trebanjskega gradu. Pred gradom je kip leva (spredaj) z večjega rimskega nagrobnega spomenika.

Stari Trebanjski grad v strmem bregu nad cesto Ljubljana-Novno mesto, domnevno zgrajen na rimskih temeljih okrog leta 1000 n. š., so večkrat prezidali in obnovili. Ima ohranjen štiristrani obod, arkadno dvorišče ter en četverkotni in en okrogli stolp. V bližini gradu je bil domnevno del naselbine *Praetorium Latobicorum*.

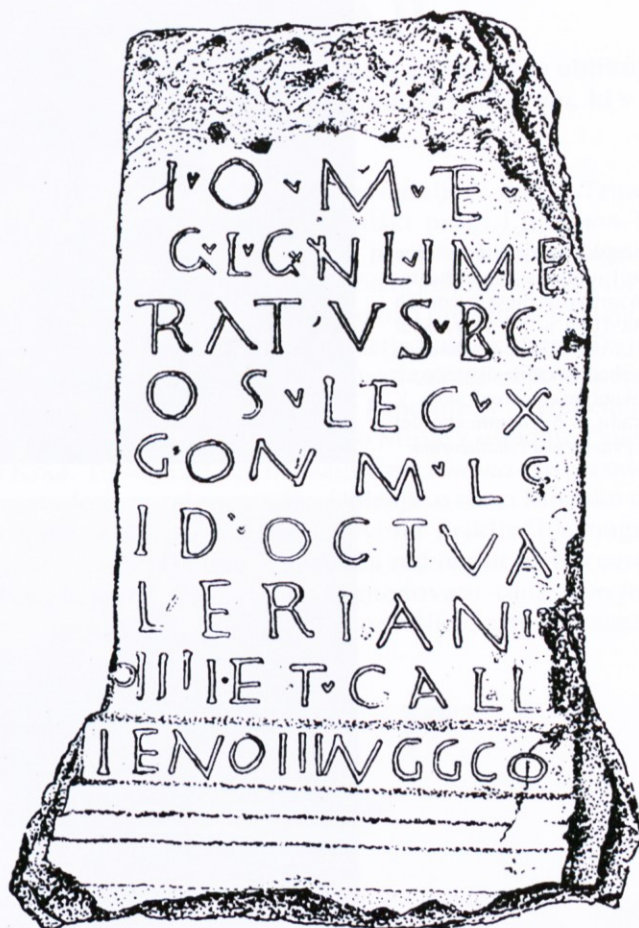
Arheologa mag. Uroš Bavec in Davorin Vuga na arheološkem najdišču pri gasilnem domu v Trebnjem.

Fotografije: Tine Kristan

Odkritje arhitekturnih ostankov ...

Lanska arheološka izkopavanja v Trebnjem so odkrila arhitekturne ostanke orožniške postaje *Praetorium Latobicorum*. Arheologija je s temi izkopi dobila dragocene podatke o gospodarski dejavnosti ob zelo pomembni rimski prometnici *Emona–Neviodunum–Siscia*. Našli so okrog 300 rimskih novcev iz 1. do 3. stoletja n. š. Na kovancih so upodobljeni rimski cesarji iz tega obdobja in člani cesarske družine. Uvožena luksuzna keramika in druge najdbe kažejo na direktno povezavo naselbine z večjim delom rimskega imperija: s Porenjem, Panonijo, Galijo in italjskim prostorom.

»To je podatek, ki ilustrira odnos imperija do lokalnega prostora,« poudarja mag. Uroš Bavec, arheolog in konservator novomeške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), ki je vodil lanska zaščitna izkopavanja na območju novo-gradnje stanovanjskega naselja zahodno od mestnega jedra ob pritoku Temenice v bližini gasilskega doma v Trebnjem.

Risba trebanjskega votivnega žrtvenika – are, ki ga je Jupitru, najboljšemu (in) največjemu (in) zaščitniku kraja, posvetil Gaj Julij *Imperatus*, konzulami beneficiarij X. legij e Gemine, na oktobrske Ide (15. oktobra), (ko sta postala) avgusta (cesarja) konzula Valerijan četrtrič in Galijen tretjič (leta 257 n. s.).

»Ta kamen je zaradi natančne datacije še zlasti pritegnil pozornost velikega poznavalca in preučevalca antičnih starožitnosti, Theodora Mommsena, ki je načrtoval in nato izpeljal ter uspešno nadaljeval monumentalno monografsko edicijo korpusa latinskih napisov v imperiju, *Corpus inscriptionum Latinarum*, v mnogih delih. Pri nastajanju tretjega dela korpusa, po kratici znanega kot CIL III, ki je tako kot ostali izšel pri pruski akademiji znanosti v Berlinu, je izjemno marljivo sodeloval tudi takratni gimnazijski profesor Alfons Muellner, sicer po rodu slovenski Korošec iz okolice Beljaka. Verjetno je prav Muellner opozoril Mommsena na ta izjemni in tudi za politično zgodovino rimskega imperija pomembni napis. Učeni Nемец si je epigrafski kuriozum vsekakor ogledal tudi sam, če že ne prej, pa nedvomno takrat, ko ga je lahko preučil v kranjskem deželnem muzeju (sedanjem Narodnem muzeju Slovenije), kamor ga je bil dal Muellner, kot poznejši muzejski kustos, prepeljati in kjer ga lahko občudujemo še danes. Ta napis hkrati simbolično ilustrira navidezno blagostanje in red v šimem imperiju, kjer že deset let kasneje, po tragični Valerijanovi smrti v sasanidskem ujetništvu leta 263 in Galijenovem uboju v Rimu leta 261 zavladata politični razkroj in anarhija, socialna beda in religiozna apatija. Pojavijo se še vpadi tako imenovanih barbarskih, v resnici mladih evrazijskih, večinoma germanskih narodov, in starodavni Rim se na vsem lepem znajde na robu obstoja,« nam je še ob letošnjih izjemno poučnih odkritjih v Trebnjem v njemu lastnem slogu pripomnil Davorin Vuga. (Risba je povzeta iz znanstvene monografije *Antike Inschriften aus Jugoslawien*, Zagreb 1938, v arheološki vedi bolj znane po kratici AIJ.)

... in sledi rimske ceste

»Z določeno mero verjetnosti smo natančno definirali tlorise vsaj dveh objektov. Eden predstavlja obrtniško delavnico, na kar kažejo ostanki kovaške peči: žlindra, livarski lonček, številni brusni kamni in rimska tehtnica. Pomemben podatek je tudi v sledovih ohranjen potek rimske ceste ob strugi Temenice, ki pa je bila žal zaradi poljedelskih dejavnosti v preteklosti večji del uničena. Proti središču Trebnjega se arhitekturni ostanki zanesljivo nadaljujejo, njihov značaj bi lahko odkrile le nadaljnje raziskave,« meni mag. Bavec.

Drugi največji dolenjski kraj v antiki

Naselje z orožniško postajo *Praetorium Latobicorum* je bilo domnevno v bližini današnje župne Marijine cerkve v Trebnjem in na prostoru motela ob cesti Ljubljana-Novo mesto. Krajevno ime Trebnje izvira iz srednjega veka. Kraj je postal arheološko znan šele v drugi polovici 19. stoletja, čeprav ga omenja že Janez V. Valvasor (1641–1693). V Slavi vojvodine Kranjske iz leta 1689 je med drugim zapisal: »Trebnje, velika ilovnata vas med Ljubljano in Novim mestom. Tu so lepa polja in travniki. Pri Trebnjem nahajamo mnogo starin kakor tudi izkopane kamne. Jaz sem dobil lončeno pogansko svetilko, ki so jo našli v grobu. Imam tudi pogansko svetilko iz medu, izredno veliko in krásno izdelano, ki so jo našli v nekem poganskem grobišču ...«

Izkopani kamni, ki jih omenja slavni polihistor J. V. Valvasor, so zaobljubni ali votivni kamni oziroma žrtveniki (*are, arae*), ki so jih v Trebnjem postavili kunzularni beneficiariji, stacionirani v *Praetoriumu Latobicorum*, v čast Jupitru med 158. in 257. letoma n. š. Vse te zaobljubne kamne so našli na razmeroma majhnem prostoru v zahodnem delu Trebnjega, zato je upravičena domneva, da je nekje na tem območju stal večji Jupitrov tempelj. Ko so v 20. stoletju ponovno objavili vse odkrite, Jupitru posvečene kamne, so Trebnje resnično postale arheološko zelo znan kraj.

»Številno epigrafsko gradivo in bogate grobne najdbe iz Trebnjega dokazujejo, da je bil *Praetorium Latobicorum* za Drnovim, s polnim latinskim imenom *Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum* (kjer je v 2. in 3. stoletju n. š. prav tako delovala beneficiarna postaja, ki je opozarjala na velik pomen kraja in prometa), drugi največji in najpomembnejši kraj v antiki na Dolenjskem,« je že pred mnogimi leti zapisal pokojni arheolog Tone Knez.

ARHEOLOŠKE NAJDBE IZ GROBOV CERKVE SV. JERNEJA V ŠENTJERNEJU

¹ Devocionalije: iz lat. (*devotio*, žrtvovanje, vdanost) nabožni predmeti za katoliško liturgijo ali sploh vernike, križi, podobne itd. (Verbinc, 1976, 141).

Mineva dobrih deset let, odkar je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto v župnijski cerkvi sv. Jerneja v Šentjerneju na Dolenjskem izpeljal arheološka izkopavanja, ki so jih vodili univ. dipl. arh. Borut Križ, univ. dipl. umet. zgod. Marinka Dražumerič in gradbeni tehnik Franci Aš (Križ, 1986). Ta so bila izvedena s poudarkom na dokumentiranju in razumevanju arhitekturnih ostalin; pod današnjo baročno cerkvijo so bile namreč odkrite tri starejše gradbene faze, dve romanski in ena gotska.

Najstarejša cerkev sega v čas romanike, to je enoladijska cerkev s polkrožno apsidno (faza romanika I), način gradnje 70–80 cm debelega zidu iz delno obdelanih lomljencev v pravih vrstah pa izdaja, da je bila cerkev pozidana že pred 13. stoletjem.

Romanska cerkev s 115 cm debelim zidom in ostanki treh apsid, ki jo uvrščajo v skupino triladijskih romanskih cerkev, njena izgradnja pa še vedno kaže značilnosti romanike, spada v kasnejše obdobje 13. stoletja (faza romanika II).

Temelje gotske cerkve razkriva 115–125 cm debel zid, grajen iz delno obdelanih lomljencev, vezanih z apneno malto (gotska faza). Na temeljih ladje gotske cerkve so v 17. stoletju zgradili baročno stavbo, ki stoji še danes. Vse cerkve so bile orientirane vzhod–zahod.

Poleg arhitekturnih ostalin je bilo odkritih tudi 139 skeletnih pokopov, pri čemer so v 39 grobovih našli bolj ali manj ohranjene dele razkošne noše, obutve, dragocen nakit, devocionalije¹ ipd. S tipološkimi primerjavami posameznih grobnih najdb in preučevanjem dokumentacije smo lahko grobove okvirno datirali v ustrezne gradbene faze cerkva – *romansko I in II, gotsko ter baročno fazo*.

Izkopavanja so pokazala, da je okoli obeh romanskih cerkev ležalo vsaj 58 grobov (grobovi 1–58), ki sta jih mlajša romanska in gotska stavba močno poškodovali. Pri teh pokopih najdb skoraj ni, kar je razumljivo, saj so pokojnike v srednjem veku pogosto pokopali enostavno zavite v prt. Šele od 16. stoletja naprej je postalo običajno pokopavanje v svečani (mrliški) noši in celo s pridatki (Adler, 2000, 293).

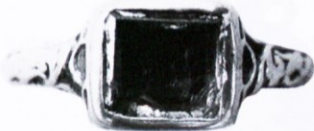
Prav tako je bilo ugotovljeno, da so v obeh mlajših cerkvah (gotika, barok) v ladji pokopali okoli 80 pokojnikov. Pokopi v cerkvah so bili v visokem srednjem veku dovoljeni samo klerikom in zelo majhnemu krogu laikov, največkrat donatorjem ter dobrotnikom, kasneje pa so si uspeli pridobiti grobne parcele v cerkvah ali stranskih kapelah tudi višji sloji. Posledično se v strukturi grobišč in pokopov vsaj delno odraža segregacija srednjeveške družbe. Množica bogatih najdb v omenjenih šentjernejskih grobovih in njihov položaj znotraj gotske in baročne cerkve sta tako že med izkopavanjem namigovala na pokope fevdalnih gospodov iz okoliških gradov, pri posameznih pokopih iz 17. in 18. stoletja pa so spričo ohranjenih devocionalij (rožni venec, križ, svetinjica) skleпали, da bi lahko šlo za pokope duhovnikov (Križ, 1986).

ROMANIKA I, II

Večina grobov 1–58 je bila brez najdb, ohranjeni deli noše so bolj izjema kot pravilo. Izjema so le grobovi 15, 35, 41 in 53, ki so vsebovali enostavne okrogle železne spone ter tulec – okovico vrvice iz bakrove zlitine. Približno slaba šestina pokojnikov je bila pokopanih v rakvah, za pokope iz tega obdobja pa je značilen položaj rok, iztegnjenih ob telesu. Zaradi skromnega inventarja omenjenih grobov je otežena predvsem datacija, na podlagi tipoloških primerjav se zdi najbolj verjetno, da ta del grobišča sodi v obdobje 12. in 13. stoletja.

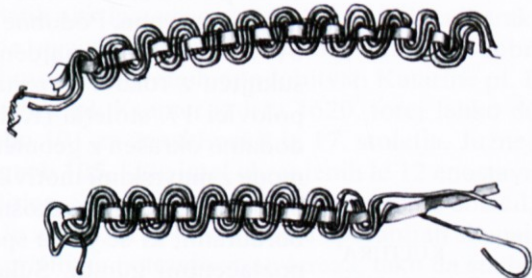
POZNA GOTIKA / BAROK

Po pregledu vseh grobov z najdbami lahko za večino grobov 59–139 trdimo, da spadajo v gotsko in baročno fazo. Najdbe v omenjenih grobovih so zastopane v bistveno večjem številu kot v romanskih, kar je značilno za čas po 16. stoletju, ko je ponovno oživel običaj prilaganja pridatkov, kot so svetinjice, rožni venci in amuleti v grobove. Na podlagi najdb žebeljev in fragmentov lesa lahko sklepamo o vsaj petih pokopih v krsti, roke pokojnikov pa so v večini primerov sklenjene na prsih ali v naročju v molitveni gesti. V **grobu 59** so bile odkrite drobne raznobarvne steklene jagode, zlat prstan z vloženim akvamarinom ter svetinjica iz bakrove zlitine z upodobitvama sv. Petra in sv. Pavla. Pri dataciji se lahko opremo na prstan in svetinjico, ki jima najdemo analogije že na domačem prostoru. Prstan je na primer primerljiv z ženskim nakitom iz Betnave pri Mariboru in datira grob v prvo tretjino 17. stoletja, saj je zelo podoben prstan nosila ena izmed pripadnic rodu Herberstein (Šetinc, 1971, 91). Tudi svetinjica sv. Petra in Pavla je značilna za 17. stoletje, čeprav se podobne pojavljajo še kasneje v 18. stoletju (Knez, 2001). Prstan, ki mu najdemo analogije v ženskem grofovskem nakitu, ter okrasne jagode kažejo, da gre pri grobu 59 za pokop ženske visokega socialnega statusa, ki si je morda skrbno izbran položaj groba v cerkvi blizu oltarja v 17. stoletju prislužila z donatorstvom. V **grobu 61** je bil najden skelet z rokami, prekrižanimi na prsih, fragmenti lesene krste, nekaj železnih žebeljev ter ostanki obuval. Obliki obuval z rahlo zaobljeno konico najdemo primerjave v Avstriji, Franciji, Španiji in predvsem na Madžarskem, datirajo pa jo od 15. pa do 19. stoletja. Datacijo šentjernejske obutve zožuje prisotnost večplastne usnjene pete, ki jo povezujejo leseni čepki. To tehniko so namreč začeli uporabljati šele v 16. stoletju in je nato z določenimi izboljšavami ostala v uporabi dlje časa (Macek, 1994, 17). V 18., 19. stoletju so lesene čepke zamenjali kovinski klinčki, zato si lahko v grobu 61 predstavljamo vplivno osebo iz časa 16.

Zlat prstan z vloženim akvamarinom in svetinjica iz groba 59.

Fragmenti bordur iz groba 69.

² Izraz *aurum tractitium* je v srednjeveških inventarjih veljal za poseben tip dragocene niti, ki se je uporabljala za krašenje vezenin ter tkanin, v šentjernejskih grobovih pa so niti tega tipa krasile tudi bordure, diademe in vrvice za vezanje. V bistvu so to zlati ali srebrni ozki lamelni trakovi, spiralno oviti okoli svilenih nitk.

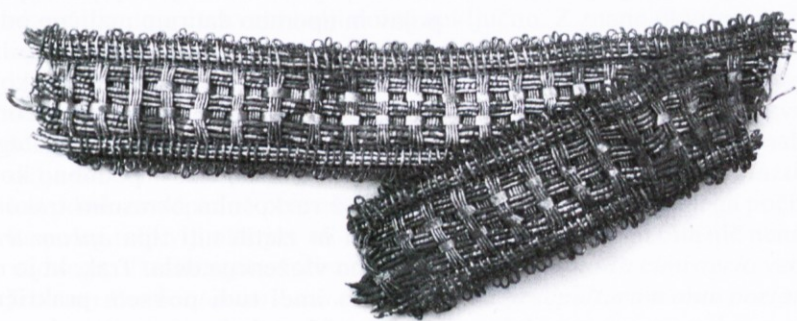
– 18. stoletja, ki so jo v krsti pokopali v ladji baročne cerkve, na prostoru, ki je bil namenjen le izbrancem. V **grobu 69** je bilo najdenih še več predmetov, ki kažejo na visok socialni status pokopane/ga. Tkanino, oblike lističa z motivom drevesa življenja iz zlatih niti, si je zaradi zahtevne izdelave lahko privoščil le pripadnik premožnega sloja, 20 ohranjenih fragmentov bordur iz zlatih niti tipa *aurum tractitium*² pa to le še potrjuje. V grobu je bila najdena tudi bucika iz bakrove zlitine s posebej pritrjeno okroglo glavico iz zvite žice. Bucike tega tipa so se v Nemčiji prvič pojavile v 14. stoletju in nato ostale v rabi vse do 19. stoletja. Zanimiva najdba je bila odkrita v **grobu 80**, kjer se je poleg jagod rožnega venca ohranil »kompoziten« amulet z vloženo sličico jeruzalemskega križca. Zelo podobne amulete so v Avstriji našli v grobovih iz 18. stoletja; imeli so zaščitni pomen,

Amulet z vloženo sličico jeruzalemskega križca iz groba 80.

nosili pa so jih neposredno ob telesu. Z najštevilčnejšimi in najbogatejšimi pridatki se najbrž ponaša **grob 81**. Na skeletu odrasle osebe je bila odkrita okrasna obroba iz niti tipa *aurum tractitium* s filigransko dodelanimi pozlačenimi gumbi in gumbnicami, več koščkov svilene tkanine, manjše bordure iz zlatih niti tipa *aurum tractitium*, zraven pa še fragmenti karavaka križa ter fragmenti okrašene usnjene obutve z nizko večplastno peto in pravokotno kovinsko spono z dvojnimi okvirom. Najboljšo primerjavo za obleko, pa tudi obutev iz groba 81 najdemo v grobu Andreja Tavčarja na Gradu (cerkev sv. Pankracija) pri Slovenj Gradcu, ki je umrl leta 1638 (Vrišer, 1979, 214). »Tavčarjev« suknjič, ki že kaže bistveno oddaljitvev od španske mode, je sorazmerno dobro ohranjen in dovolj dobro izpričuje kroj, vrsto blaga in način šivanja. Ukrojen je iz rjasto rjavega žameta, sega do kolen, v pasu je rahlo oprijet, v spodnjem delu pa nekoliko nabran. Od vratnega izreza do spodnjega roba je na sprednji strani pošit z drobnimi oblečenimi gumbi, ki jim ustreza vrsta gumbnic na drugem robu. Podobne mere in okras, kot jih ima oblačilo iz groba 81 v Šentjerneju, najdemo le še na bogato okrašenem tajliranem suknjiču z rokavi – *justaucorpsu*, ki se je začel pojavljati v drugi polovici 17. stoletja (Köhler, 1963, 309). Čevelj iz groba 81 je še dodatno okrašen z geometričnimi motivi, ki kažejo na vpliv španske mode z mavrskimi motivi. V grobu 81 so, kot kaže, pokopali izjemno premožno osebo v razkošnem suknjiču, okrašenim s številnimi zlatimi bordurami, ki se je na sprednji strani od vratu do kolen zapenjal s pozlačenimi gumbi. Suknjič s podrobno dodelanimi pozlačenimi gumbi, bogato ornamentiranimi gumbnicami in številnimi zlatimi bordurami naključnega opazovalca gotovo ni pustil ravnodušnega.

Diadem iz groba 110, v katerem so bili najbogatejši pridatki, in okrasni trak.

Lastnik prefinjene obleke, ki je bila mogoče celo svilen, se je lahko postavljaj še z elegantnimi čevlji z nizko peto in oglati kapico, ki so bili okrašeni z vtisnjenimi modnimi motivi, zapenjale pa so jih kovinske pravokotne spone. Posebno zanimanje v **grobu 83** vzbudijo jagode rožnega venca iz gagata in karavaka križec z upodobitvijo križanja in Ginezijeve legende. Karavaka križci izvirajo iz istoimenskega kraja v Španiji, gagat, vrsto premoga, pa so nam najbližje kopali v Avstriji, čeprav so gagat boljše kvalitete pridobivali predvsem na Iberskem polotoku (Asturija) in na Britanskem otočju (Yorkshire). Jagode iz gagata so bile najdene že v grobiščih iz bronaste dobe, za izdelovanje nakita pa so ga kasneje uporabljali tudi Rimljani. V drugi polovici 19. stoletja so ga pogosto uporabljali kot material za izdelovanje žalnega nakita ter rožnih vencev, igral pa je tudi pomembno vlogo v ljudskem zdravilstvu. V grobu 83 imamo tako prisotna dva predmeta, ki bi lahko bila prinesena iz Španije, morda z romanja v Santiago de Compostela. Poleg tega število gagatnih jagod v grobu 83 daje misliti, da morda ni šlo za tipičen rožni venec, ampak mnogo večji psalter, ki je bil sestavljen iz 150 kroglic. **Grob 101** lahko na podlagi najdb zanesljivo štejemo med najbogatejše pokope v baročni cerkvi. Žal je od skeleta ohranjena le lobanja, na kateri pa je bil odkrit, z bucikami pritrjen, izjemno razkošen venček oziroma diadem, ki ga tvorijo štiri večje in štiri manjše rozete. Rozete so zelo natančno izdelane iz zlatih niti tipa *aurum tractitium*, pozlačenih trakov, svilenih niti in niti tipa *aurum tractitium* iz bakrove zlitine. Podobne naglavne venčke opazimo na portretnih upodobitvah Katarine pl. Lukančič iz leta 1660 ali Ane pl. Kramer iz leta 1620, torej lahko domnevamo, da gre v grobu 101 za ženski nakit iz 17. stoletja. Južneje od groba 101 je ležal **grob 105**, ki je imel ohranjenih le 12 enostavnih spencev iz bakrove zlitine. Spenci so priprave za zapenjanje oblačil, sestavljeni iz kaveljčka in zanke, ki so ju večinoma uporabljali skupaj. Z zadnjim delom so ju prišli na notranjo stran izreza, tako da sta bila obrnjena drug proti drugemu, izrez pa so speli preprosto s prekrivanjem zank preko kaveljčkov. V praksi so pogosto uporabljali samo zanke in

vrvico, s katerimi so *zavezovali* dele oblačila. Spence različnih tipov zasledimo na večini srednjeveških grobišč pri nas in v tujini. Navkljub številnim najdbam in tipološkim primerjavam pa je natančnejša datacija teh sponk za zavezovanje in spenjanje težka, saj so zaenkrat zastopane le v redkih dobro datiranih sklopih. Spremembe v oblačenju so nastopile že v 13. stoletju, noša ni bila več tako ohlapna, pojavil se je nov tip moškega plašča, ki je bil zelo oprijet, moda od 14. stoletja naprej pa je uvedla še tesneje oprijete obleke pri moških in ženskah. Trend oprijetih oblačil je še povečal povpraševanje po spencih, katerih pojav in uporabo datirajo različno od 15. stoletja oziroma od 16. do 18. / 19. stoletja. Srebrni spenci so bili najdeni tudi v **grobu 107**, kjer so ležali ob straneh prsnega koša pokojnika v dveh vzporednih vrstah, nekaj sklopov bogato okrašenih srebrnih zank pa je bilo najdenih še sporadično. Nedaleč stran od bogatega groba 101 je ležal **grob 127**, kjer je bila – zanimivo – podobno kot v grobu 101, ohranjena samo lobanja z razkošnim okrasnim trakom. Ta je sestavljen iz prepleta srebrnih in zlatih niti tipa *aurum tractitium* in je moral zahtevati ogromno vložnega dela. Trak, ki je nedvomno imel krasilno vlogo, bi lahko imel tudi povsem praktično funkcijo. V obdobju prve polovice 15. stoletja so poročene in neporočene ženske nosile različne oblike pokrival, medtem ko so predstavnice višjih slojev uporabljale izključno avbe, ki so jih pritrdirile na glavo z nizi tesno oprijetih *trakov*. Čez zadnjo stran avbe so nosile belo kapuco, katere spodnji rob je bil prav tako okrašen s *trakovi* (Köhler, 1963, 191). Avbe so ostale priljubljene in pogosto nošene pokrivalo še v 17. stoletju, kar nam dokazuje tudi portret deklice s psom (verjetno iz rodu Herbersteinov) neznanega slikarja, ki ga hranijo na Ptujju v Pokrajinskem muzeju. Deklica na sliki nosi nabrano avbo, ki je povezana z nizi tesnih *trakov*. Le-ti močno spominjajo na trak iz groba 127. Okrasni trak torej daje slutiti, da gre za ženski grob, v katerem je bila premožna pokojnica – dobrotnica najbrž pokopana z avbo, od katere se je žal ohranil le okrasni trak iz kovinskih niti. Na prsih skeleta iz **groba 129** so bile odkrite okrasne bordure iz niti tipa *aurum tractitium*, nekaj fragmentov tkanine, ob rokah pa dve svetinjici z upodobitvami Marije in Jezusa ter nekaj steklenih jagod. Svetinjica z doprnsnima upodobitvama ima bistveno povečano vsebnost srebra in je pozlačena, spada pa v Abbondio tip, poimenovan po istoimenski delavnici iz 16.–17. stoletja. Druga svetinjica, ki nosi tudi napis, je bistveno mlajša in datira v 19. stoletje. Edini ohranjeni predmeti iz **groba 137** so fragmenti zlatih nitk tipa *aurum tractitium* in 5 mm širok okrasni trak iz tovrstnih prepletanih niti, na katere so privezane majhne kovinske luskinke. Okrasnemu traku najdemo zanimive primerjave v dnevniku Paola Santonina: v svojem popotnem dnevniku iz let 1485–1487 lepo opiše naglavni okras goriškega grofa Leonharda, ki je »na glavi nosil temno volneno čepico in vrh nje krancelj, vrvico ali venček, na katerega je bilo pritrjenih veliko zlatih luskin: kadar je pomigal z glavo, so plesale kot muhe in kar naprej migotale« (Simoniti, 1991, 20). Trakec bi sodeč po primerjavah lahko krasil glavo ali obleko, nedvomno pa je predstavljal prestižen predmet, ki si ga je lahko privoščil le premožen posameznik.

Po pregledu vseh grobov s pridatki iz gotske in baročne faze smo prišli do sledečih sklepov: za večino grobov 59–139 lahko trdimo, da spadajo v gotsko in baročno fazo, vprašljiva sta le grobova 98 in 134 in grobovi brez najdb. Grobove pridatki uvrščajo v čas med 16.

POMEMBNEJŠA LITERATURA:

ADLER, H. (ur.), 2000, Fundort Kloster, Archäologie im Klösterreich. Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg. V: Fundberichte aus Österreich. Materialheft A 8, Bundesdenkmalamt. - Dunaj.

ILLI, M., 1992, Sterben, Tod und Friedhof. V: Stadtluft, Hirschei und Bettelmönch. - Zürich, 471 ss.

KNEZ, D., 2001, Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije. - Ljubljana.

KRABATH, S., 2001, Die hoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen. Eine archäologisch-kunsthistorische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung. V: Internationale Archäologie 63. - Rahden (Westfalen)Leidorf.

KRIŽ, B., 1986, Šentjernej, župna cerkev sv. Jerneja. V: Arheološki pregled 27, 152 ss.

KÖHLER, C., 1963, A history of costume (ur.: Emma von Siehart). - New York.

MACEK, M., 1994, Mittelalterliche Skelettreste aus der Pfarrkirche Maria Himmelfahrt in Markgrafneusiedl, Niederösterreich. V: Historia Austria. Band 1, 6 ss.

VRIŠER, A., 1979, Prispevek k razvoju noše v 17. stoletju na Slovenskem. Grobni najdbi iz Betnave pri Mariboru in Gradu pri Slovenj Gradcu, v: Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino 2, 94 ss.

SIMONITI, P., 1991, Paolo Santonino. Popotni dnevniki 1485 - 1487 (prevod Primož Simoniti). - Ljubljana.

ŠETINC, M., 1971, Zlatarstvo na slovenskem Štajerskem, ob 150-letnici slovenskega muzealstva. - Maribor.

ŠTUHEC, M., 1995, Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren: Plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir, Studia Humanitatis. - Ljubljana.

in 19. stoletjem, kar nekaj grobov pa lahko ožje časovno umestimo, in sicer devet v 16. / 17. stoletje (grobovi 59, 69, 81, 83, 89, 101, 107, 127, 129), dva v 18. stoletje (groba 80 in 99), v 19. stoletje. pa grob 129. Grob 129 bi lahko predstavljal dokaz, da so bili zadnji pokopi v baročni cerkvi izvršeni še po jožefinskih reformah. Lastnost, ki je skupna vsem tukaj omenjenim grobovom s pridatki, je, da so prav vsi, ne glede na starost, locirani znotraj cerkvenih objektov, kar govori o visokem socialnem statusu pokojnikov, ki so si mesto v cerkvi najbrž prislužili z različnimi donacijami. Na prvi pogled so grobovi razporejeni po cerkveni ladji dokaj naključno. Z znano okvirno datacijo grobnih celot in preučevanjem tlorisa izkopnega polja pa smo izluščili mesto v gotski / baročni cerkvi, ki je očitno veljalo za najprestižnejše. Ugotovili smo, da so grobovi 59, 61, 69, 80, 81, 83 razvrščeni približno po sredinski osi cerkvene ladje, eni bližje, drugi malo dalje od centralne pravokotne kamnite strukture, ki je najbrž služila kot odtok za odpadno posvečeno vodo. Želja po mestu zadnjega počitka poleg relikvij, oltarjev ali virov »posvečene« vode ni bila nič nenavadnega: v testamentu osebe iz leta 1330 beremo: »*In cimisterio vero fratrum Predicatorum Lausannensium eligo sepulturam ante portam ecclesie ante qua est aqua benedicta.*« (Izbiram mesto pokopa na Dominikanskem pokopališču v Lausanni pred cerkvenimi vrati, kjer se nahaja blagoslovljena voda (bazen). Ker posvečena voda ščiti pred slabimi silami, si je v upanju, da bo po njegovi smrti padla kakšna kapljica na njegov grob, mož zaželel, da bi bil pokopan prav na tem mestu (Ill, 1992, 473). Tako so tudi premožne gospe in gospodje v Šentjerneju očitno iskali zaščito pred slabimi silami še po smrti in bili za mesto ob viru posvečene vode pripravljene prispevati cerkvi.

Ohranjeni pridatki iz večine šentjernejskih grobov še danes zbujajo občudovanje, saj so narejeni izjemno natančno iz dragocenih materialov. Ugotovitev, da plemstvo na Kranjskem v 17. stoletju ni bilo pretirano imovito, kar je razvidno iz zapuščinskih inventarjev (Štuhec, 1995), nas pripelje do dveh možnih sklepov:

Lahko še dodatno okrepi sum, da gre v tem primeru za izjemno premožne posameznike, ki so si lahko privoščili tovrstna prestižna oblačila in jih nazadnje tudi nosili na lastnem pogrebu, kajti tudi obleke, še posebej dragocene, so bile predmet dedovanja (Štuhec, 1995, 188).

Po drugi strani pa bi lahko bili šentjernejski grobovi tipičen primer t. i. conspicuous consumption, kar bi pomenilo, da so kranjske gospe in gospodje znali poskrbeti za svojo javno podobo in "ohraniti obraz" tako v življenju kot v smrti. Svojo relativno revščino so tako znali skriti za domače zidove in so, da bi obdržali svojo čast in izkazali svojo vlogo v družbi, znali biti razsipni, kadar je bilo to potrebno; tudi v smrti. Vsekakor bi bilo za potrditev prvega ali drugega potrebno opraviti več raziskav o okoliških plemiških družinah in gospostev, ki so jim bili šentjernejski kmetje pred letom 1848 podložni: gospostvo Pleterje, Kostanjevica, Šrajbarski turn ter gilte oziroma graščine Grm, Draškovec, Golavče in Prežek.

Beseda Krupa je bila že od nekdaj večpomenska. To je ime belokranjske reke, ki slovi po svojem romantičnem izviru in po kratkem teku v še vedno nedotaknjeni okolici. Zgodovinsko je z reko povezano ime naselja Krupa, vasi nad izvirom reke. Isto ime je dobil starodavni grad Krupa kot središče fevdalnega gospodstva, v poznejših časih pa kot davčni okraj in sedež okrajne gosposke.

V zgodovinskih virih, listinah in urbarjih, najdemo kar lepo število zapisov o Krupi. Listina iz leta 1312 omenja mlin na "Cropp-Wasser". Druga zgodnja listina iz leta 1351 pa govori kar o dveh mlinih na reki "Cropp". V urbarjih za Belo krajino najdemo številne omembe Krupe, zapisane kot Krup, Krupp, Krüppa, Crup, Krwpa. Le redko je prišlo do zmotne zamenjave belokranjske Krupe z bosansko. Leta 1851 najdemo v Bleiweisovih Novicah ime za graščino med Črnomljem in Metliko, zapisano v slovenski obliki: Kropa. Na Valvasorjevem zemljevidu porečja Kolpe (1689) je reka Krupa zelo jasno zarisana in označena kot "Cruppa Fluss", krupski grad pa kot "Crupp". Ime vasi Krupa in gradu je mnogokrat zapisano v matičnih knjigah župnije Semič, v manjših različicah, ko je šlo za zapise v latinščini, nemščini in slovenščini. Zanimivo, da so pri tem kot kraji rojstva izrecno navedeni tudi mlini, prvi trije ob zgornjem toku Krupe. Četrti, tisti na Dolenjcih, je spadal pod župnijo Podzemelj.

Matične knjige so vir zanimivih podatkov za mlinarske družine. Krstne knjige govorijo o novorojenčkih in njihovih starših od okoli leta 1670 dalje, poročne o ženinih in nevestah po letu 1700, kjer pogrešamo rubriko o njihovih starših, kar se je uveljavilo pozneje, po letu 1770 tudi hišne številke. Tako najdemo sorodstvene povezave, pa tudi podatke o priseljenih mlinarjih.

Podatki o lastništvu krupskih mlinov so v franciscejskem katastru za občini Vinji vrh v okrožju Krupa in za občino Gradac (1825). Skrbni geodetski narisi tega katastra nazorno kažejo lego krupskih mlinov.

Tudi krupski mlini so bili stoletja dolgo pomembna gospodarska postavka, kjer je igrala vodilno vlogo lastniška pravica. Pridobivala in prenašala se je na podlagi podeljevanja fevdov, dedovanja, kupoprodajnih pogodb, darilnih listin in podobno. Pravni predpisi so že od 14. stoletja urejali postavljanje in poslovanje mlinov. Mlinški red za Kranjsko je izšel leta 1770, naslednji pa leta 1814, ki je zahteval strokovno usposobljenost mlinarjev. Ob koncu 19. stoletja je delovalo na Kranjskem okrog 1.700 kmečkih mlinov, ki so se jim začeli pridruževati moderni valjčni mlini obrtno-industrijskega tipa. Krupa je ostala ves čas zvesta svojim štirim mlinom na vodni pogon, prav tako kot v časih fevdalizma, ko je bilo na slovenski strani Kolpe 32 mlinov, na Lahinji s pritoki osem, od tega štirje na Krupi. Krupski mlini so bili na dobrem glasu: imajo zanesljiv izvir, vedno tekočo vodo, tudi v času suše, pozimi pa reka ne zamrzne.

Krupski mlini so mleli moko za kruh tako nekdanji gospodi kot kmečkemu ljudstvu. Lastniku mlina so prinašali določen dobiček, najemniku zaposlitev in družinski dohodek, pomočniki so dobili svoje plačilo, včasih tudi roko mlinarjeve hčerke. Mlinarji so si oskrbeli tudi nekaj polja, gozda, celo trtja. Mlini in mlinarji niso bili samotarji. Že po svoji vlogi so bili mlini povezani s svojo vasjo in s širokim okolišem. Bili so neke vrste tiskovno središče. Novice je prinašala in

Krupa tik pred izlivom v Lahinjo, pogled od Dolenjcev do Semiške gore v ozadju. Foto: Mirko Kambič, 1955

odnašala živa beseda vseh, ki so prihajali v mlin poslovno. Nedelje so tudi krupske mlinarje zvalile med župnijsko občestvo. Otrokom je odpirala obzorja znanja in družabnosti osnovna šola v Semiču, otrokom iz mlina na Dolenjcih pa gradaška in podzemeljska šola.

Številno izseljevanje v Ameriko v času prve svetovne vojne je seglo tudi v krupske mline. Kar nekaj mladih fantov in deklet, ki so odraščali ob skromni Krupi, je zagledalo Atlantik, Velika jezera in mogočni Missisipi. Ivan Hlupar se je vrnil v svoj mlin, drugi so se odselili za vedno.

V tej poljudno zgodovinski študiji raziskovalnega značaja bom predstavil najprej mlin pod gradom Krupa, nato mlin pri izviru reke Krupe. Sledil bo mlin pod Moverno vasjo, znan kot srednji mlin. In končno bomo obiskali še mlin na Dolenjcih.

GRAJSKI MLIN

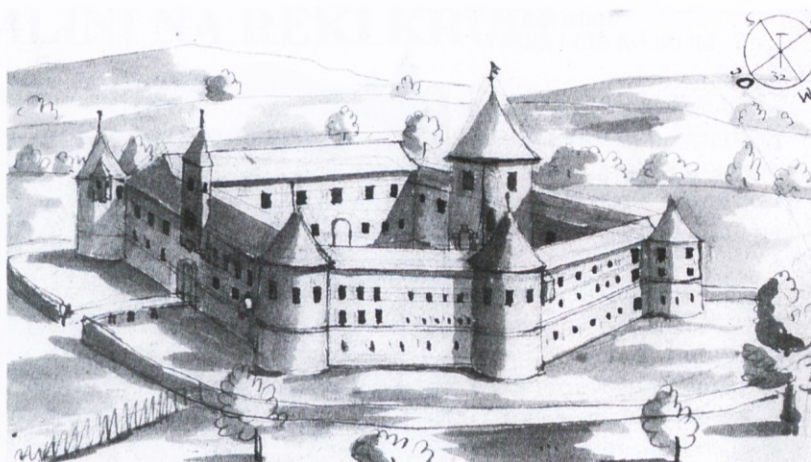
Grad Krupo, njegovo obširno belokranjsko posest, fevdalne družine in poslednje lastnike so naši zgodovinarji že odlično predstavili. Dovolj bo, če omenim le slavnega Valvasorja, Majdo Smole, Ivana Simoniča, Ivana Stoparja in Dušana Kosa. Prijetno je tudi slišati, da hrani Arhiv republike Slovenije 30 tekočih metrov gradiva od začetka 18. stoletja dalje in da je nekdanji lastnik krupske posesti Josip Zurc že leta 1926 izročil omenjeno gradivo arhivu, nekaj pa leta 1946. Ta arhivska dragocenost je urejena, vendar še nepopisana. Sklepam, da so zadnji lastniki gradu ves arhiv prenesli še pred vojno in do leta 1942, ko so partizani grad zažgali, kaj arhivsko pomembnega pa ni zgorelo.¹

Valvasorju smo lahko hvaležni, da imamo ohranjeno sliko nekdanjega lepega in mogočnega belokranjskega gradu v dveh izvedbah. Ohranjena je izvorna risba, zelo sproščena in kar umetniška. Po njej je nastala nekoliko hladna, toda natančna upodobitev gradu za tiskano izdajo.² Na obeh slikah pa ne dobimo niti slutnje, da je pod gradom strma globel, po kateri se pretaka reka Krupa in poganja kolesa grajskega mlina. Na svojih upodobitvah gradov je Valvasor le tu in tam dodal mlin, ker je bil v središču pozornosti predvsem grad.

1 Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, III. knjiga. Ljubljana, str. 100 (AS 749, Gospodstvo Krupa).

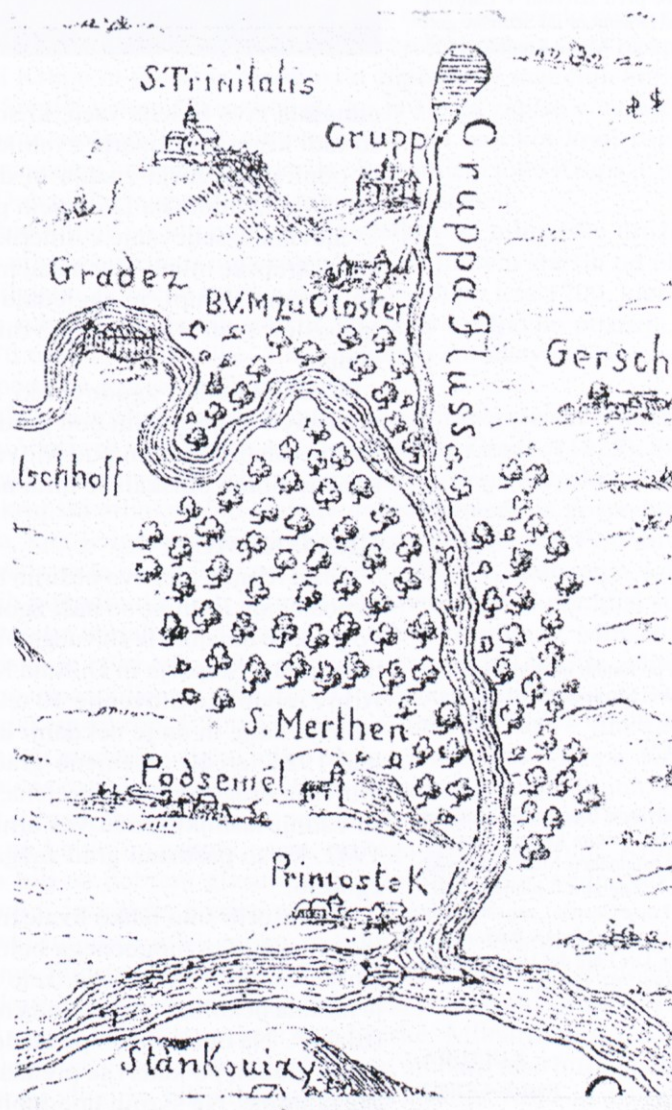
2 J. V. Valvasor, Topografija Kranjske 1679–1680. Skicna knjiga, faksimilirana natis originala iz Metropolitanske knjižnice v Zagrebu. Ljubljana 2001 (urednik Lojze Gostiša), zap. št. skice: 138. Skica, sprevedena v bakrorez: J. V. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain (1689), XI. knjiga.

Mirko Kambič
MLINI NA REKI KRUPI

Grad Krupa, Valvasorjeva skica, pogled od jugozahoda.

Reka Krupa na Valvasorjevi risbi porečja Kolpe in Lahinje (izrez).

3 Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), žup. Semič, krstna knjiga, 1744.

4 NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga, 1768, 1770.

5 NŠAL, žup. Semič, poročna knjiga, 1758.

6 NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga, 1768.

7 225 let novomeške gimnazije, Novo mesto 1971, str. 420.

8 Novice 1851, 17. december, Dokladni list št. 39.

9 NŠAL, žup. Semič, krstna knjiga, 1732.

10 Majda Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem. Ljubljana 1982, str. 176-177 (Gramče), str. 240-250 (Krupa), str. 281-282 (Apfalterrji).

11 NAŠL, žup. Novo mesto-Šmihel, poročna knjiga, 1856.

Krupski grajski mlin je ostajal torej v senci gradu in celotne posesti. Nekaj zgodovinskih zanimivosti pa le najdemo, bolj iz radovednosti kot zaradi zgodovinske pomembnosti. Lokalna zgodovina lahko prijetno zablesti tudi ob posameznih pobliskih iz preteklosti. Leta 1744 se je rodil v grajskem mlinu Jožef. Oče je bil Blaž Pernath (Pirnat), materi je bilo ime Elizabeta. Otroka je v Semiču krstil kaplan Jakob Laurin. Kraj rojstva je vpisan po latinsko: Ex molendino infra Arcem Crupa (Iz mlina pod gradom Krupa).³

Leta 1768 se je rodila v grajskem mlinu Marjeta in dve leti pozneje njena sestra Agnes. Oče je bil Jožef Absec, materi je bilo ime Helena. Zanimivo, da najdemo istočasno družino z imenom Absec tudi v sosednjem, srednjem mlinu.⁴ Leta 1758 so imeli poroko. Ženin Gregor, sin Janeza Abseca, se je poročil s Katarino, rojeno Stariha. V poročni knjigi je zapis v latinščini in družinsko ime je navedeno v obliki "Oussetz-ex parochia Toarensis".⁵ Podatek pomeni, da je bil Gregor po starših iz neke druge župnije (morda gre za Turjak?). Obe mlinarski družini Absec (pisano včasih tudi Obsec) pa sta si bili v sorodstvu. Leta 1779, ko se je Gregorju v srednjem mlinu rodil sin Janez, je šla Helena Absec iz grajskega mlina za botro.⁶ Družinsko ime Absec najdemo še sedaj v vasi Krupa. Eden od prednikov je bil Matija Absec, rojen 1839, ki je končal gimnazijo v Novem mestu 1862⁷ in postal ugleden duhovnik.

Zelo zanimivo informacijo o grajskem mlinu najdemo v oglasu, ki so ga proti koncu decembra 1851 objavile Bleiweisove Novice.⁸ Oskrbništvo krupske graščine je razpisalo dražbo, na kateri je želelo dati v najem mlin in žago za tri leta. Datum dražbe: 30. december ob 9. uri v graščini. Mlin je v tem oglasu opisan natančno. Ima dva para belih kamnov, tri pare črnih in šest stop. Voda je stalna in pozimi ne zamrzne. Ob mlinu je stanovanje z dvema sobama, zraven mlina je hlev. Mlinar bo dobil še nekaj polja. Takšen je bil oglas v času barona Alojza Apfalterrja, ki mu je leta 1855 sledil njegov nečak Rudolf. Krupski grad so že v prejšnjih časih upravljali in imenu lastnikov takozvani "arcis praefecti", kot je bilo zapisano leta 1732 v semiški krstni knjigi, ko se je plemenitemu gospodu Henriku Fleischmannu rodila hčerka Katarina.⁹

Lastnik krupske graščine, s tem tudi mlina pod gradom, prej imenovani Rudolf, po svojem činu stotnik, je bil potomec plemiške družine Apfalterer, ki se je naselila na Kranjskem že v 11. stoletju. Svoje stalno domovanje si je uredila blizu Šmartnega pri Litiji. Grad Grmače je dal Majdi Smole priložnost, da je natančno in jedrnato povzela rodovnik in posest Apfalterrjev, med drugim tudi Krupo, Pobrežje in Pusti Gradec v Beli krajini.¹⁰ Rudolf, star 37 let, se je 29. aprila 1856 poročil s 23 let staro Silvano Florentino, grofico Margheri-Comma-dona, ki je bivala na gradu Pogance pri Novem mestu. Poroča je bila v grajski kapeli na Otočcu, vpisana pa je v matični knjigi župnije Novo mesto-Šmihel.¹¹

Zakaj toliko besed o tem Rudolfu in njegovi izvoljenki Silvini? Morda zato, ker sta gotovo pripotovala tudi na krupski grad in si ogledala grajski mlin? Ali zato, ker je Rudolf umrl leta 1893 na Krupi? In Silvina devet let pozneje in da sta oba pokopana v Šmartnem pri Litiji? Pišem zato, ker sem že leta 1990 odkril v depoju Narodnega muzeja v Ljubljani dva lepo uokvirjena portreta enake velikosti in enake izvedbe. Pred seboj imamo Rudolfa in Silvino. Gre za fotografiji, obarvani z roko, način, ki so ga izvajali dunajski fotografi od

Portret Rudolfa in Silvine Apfaltrer, fotografirana verjetno pred letom 1860.

12 Narodni muzej v Ljubljani, fototeka. Format fotografije 26 x 21 cm, ovalnega okvira 37,5 x 33 cm.

leta 1855. Imenitno je še to, da so podatki o obeh portretirancih čitljivo napisani na hrbtni strani okvirjev.¹²

Narodni muzej hrani še drugo zelo zanimivo fotografijo, ki na formatu 15,6 x 20,5 cm posreduje očem širok panoramski pogled na grad Krupo z levega brega reke tako, da vidimo strmi desni breg, na katerem kraljuje grad s svojimi stolpi, delno zakrit z drevjem. Tesno pod bregom, tik ob vodi, pa je tisto, kar nas trenutno najbolj zanima: mlin z žago, ki ju družijo široka skupna streha. Desno, blizu mlina je gospodarsko poslopje, pred njim dobro vidna bela pot, ki se dviga strmo v desno in vodi do grajske planote, v levo pa čez lesen most, položno v breg in ta pot je bila verjetno zelo stara bližnjica čez Dobravice v Metliko.

Tej izvrstni fotografiji, nalepljeni na karton, daje dodatno zgodovinsko vrednost ovalni žig z imenom fotografa: J. Brandner in pripis s svinčnikom "Krup (Krupa) – Herrschaft nächst Čermembl – Donum Domini Rudolphi Baronis Apfaltrer – 15/1 868" (Gospodstvo blizu Črnomlja – Dar gospoda Rudolfa barona Apfaltrern). Na sliki vidimo povsem v ospredju gospoda s psom. Lahko le ugibamo, ali je to baron Rudolf ali morda upravnik gradu. Zgodba bi utegnila biti zanimiva za pisateljsko pero. Johann Brandner je bil okoli leta 1860 sposoben fotograf v Celju, pozneje v Leobnu.¹³ Le kako je pripotoval s svojo fotografsko opremo do Krupe? In to pred letom 1868. Gotovo ni naredil le ene same slike. Kje so še drugi motivi krupske graščine? Krupski grad, mlin in žaga z reko Krupo bi si zaslužili veliko povečavo in zelo dostojno mesto v semiški občini oziroma v Belokranjskem muzeju v Metliki.

13 Mirko Kambič, Grad Krupa v Beli krajini. Kronika, 1974, str. 53–54. – Geschichte der Fotografie in Österreich. Bad Ischl 1983, II. Band, str. 106.

Mirko Kambič
MLINI NA REKI KRUPI

14 Majda Smole, op. 10, str. 250 (ima Macele so pisali tudi: Mazele, Mazelle – opomba Kambič).

15 Slovenec 1909, 2. in 5. marca (Julij Mazele med porotniki).

16 Ivan Simonič, Šole in gradovi. Metlika 1997 (Belokranjsko muzejsko društvo). Ponatis članka Grad Krupa iz Kronike 1977 (z navedbo virov in literature).

17 Podatki Milana Pera (telefonski pogovor 18.11.2004).

Grad Krupa. Foto: Johann Brandner, pred letom 1868, izvornik hranijo v Narodnem muzeju Slovenije, Ljubljana. Preslikal: Tomaž Lavko.

Leta 1904 je prešla plemiška posest Apfaltrerjev v roke navadnih državljanov, gradaškega poštarja Julija Mazeleta in metliškega hotelirja Danijela Makarja, na podlagi dražbe in kupoprodajne pogodbe.¹⁴ Prišlo pa je, pet let pozneje, do nevarnega sodnega procesa pred porotnim sodiščem v Novem mestu, ki bi lahko spravil Mazeleta v zapor do deset let. Tožnik je bil Karel Kauscheg iz Dunaja, ki je ponudil višjo kupnino za vso posest, vendar zadnji moment z brzojavko, ki naj bi jo Mazele na pošti namerno zadržal. Sodni postopek je bil napet in v javnosti zelo odmeven. Porotno sodišče je obtoženega Mazeleta oprostilo vsake krivde.¹⁵ Ta dogodivščina s krupsko graščino je utonila v popolni pozabi. Pomembnejše je bilo leta 1918, ko so krupski grad, mlin z žago in vsa obširna posest prešli v roke družine Zurc.

Leto 1942 je bilo za imenitni krupski grad tragično. Partizani so ga zažgali, po vojni pa so ljudje raznesli zidovje kot dober gradbeni material. Podrobnosti je opisal zgodovinar Ivan Simonič v Kroniki 1977.¹⁶ Naš grajski mlin je imel ob vsej grajski tragiki izjemno srečo. Niso ga požgali niti porušili. Leta 1951 je postal družinska last mlinarja Jerneja Pera. Rodil se je v Šmarjeti na Dolenjskem leta 1915. Kot mlad fant je prišel v Belo krajino in dobil zaposlitev v srednjem mlinu, pri Mihelčiču. Ženo Lojzko si je našel v semiški okolici, delo v mlinu ga je veselilo. Žago so uničili že med vojno, v mlin in drugo imovino, nekoč grajsko, pa je vložil mnogo dela skupaj s sinovoma Milanom in Jožetom. Mlinska kolesa so se obdržala tja do leta 1975, vendar si je Milan uredil pogon na turbino in na valjni sistem, mlet pa je le občasno. Kot stanovanjsko hišo si je preuredil starodavno kovačijo, ki je bila že dolgo opuščena. Zanimivo je, da je ta kovačija dobro vidna na Brandnerjevi fotografiji pred letom 1868. Milanov brat Jože je odstranil stari hlev blizu mlina in si zgradil zanimiv dom, ob katerem teče reka Krupa. Onstran mostu so v strugi betonski stebri, morda oporniki žage in vodnih koles. Oče Jernej je umrl leta 1980, mama Lojzka 2001.¹⁷ Oba sta pokopana na semiškem pokopališču ob lepem nagrobniku.

NOMEN EST OMEN – OMEN EST NOMEN

Ime je znak – znak je ime. Zgodba o fotografih Dornig iz Kočevja.

V drugi polovici 19. stoletja je mnogo prebivalcev Kranjske odšlo s trebuhom za kruhom v prekomorske dežele, predvsem v Združene države Amerike, kjer je razvijajoča se industrija potrebovala svežo delovno silo. Tako se je tudi Josef Dornig st. (1880–1944) odločil zapustiti Kočevje in poiskati srečo v Ameriki. Delo je našel v New Yorku, v katerem je na prelomu 19. stoletja primanjkovalo delovne sile. Močnemu telesu se je lahko zahvalil, da je dobil težaško, a dobro plačano delo v industrijskih klavnicah in hladilnicah v Brooklynu. V tem predelu New Yorka je živel močna skupnost kočevskih Nemcev. Tu je tudi spoznal dekle kočevskega rodu Antonijo König in se z njo poročil. Leta 1904 se jima je rodil edinec Josef Dornig ml. Fant je v Brooklynu postal priljubljen med vrstniki, zato se ga je prijel vzdevek Tschoi.

Josef Dornig st. je leta 1910 zapustil Ameriko ter se z ženo in sinom, starim šest let, vrnil v Kočevje.¹ Družina se je nastanila v predelu, imenovanem Gnadendorf, kjer je podedoval hišo (Kočevje št. 181, danes Šeškova ulica 18).² Zakonca sta jo z denarjem, privarčevanim v Ameriki, obnovila. Josef Dornig st. je v njej odprl gostilno in fotografsko delavnico, saj se je nad fotografiranjem navdušil že v Ameriki. Pročelje hiše je krasil napis restaurant, ki je bil za tisti čas nekaj posebnega.³ Zato je seveda pritegnil pozornost, kar je bil tudi njegov namen, saj je bilo takrat v Kočevju kar nekaj gostiln. Josef Dornig st. je kmalu po vrnitvi postal ugleden in pomemben meščan. K temu so pripomogle izkušnje, ki jih je pridobil v Ameriki, dobro naložen kapital, znanje tujega jezika ter udejstvovanje v lokalni politiki. Ustanovil je celo Kočevarsko društvo za zaščito ptic (Gottscheer-Vogelschulz-Vereins), svoje članke pa objavljaj v Gottscher Kalendarju. Dornigi so postali tudi družinski prijatelji s sosedi na drugi strani ceste, družino fotografa in gostilničarja Rudolfa Verderberja. Prosti čas so začeli preživljati na otoku Rabu, kjer je imel gospod Verderber fotografski atelje, s fotografsko dejavnostjo pa se je ukvarjal tudi ob vodenju gostilne v Kočevju.

Za bistrega dečka Josefa Dorniga ml. jezik, v katerem sta se zakonca sporazumevala v novi domovini, ni bil ovira, saj se ga je hitro naučil. Spoznal je, da je tudi tu, tako kot v Ameriki, jezikovno mešano okolje. S starši se je sporazumeval v kočevarsščini, včasih tudi v angleščini, z novimi sosedi pa v slovenščini. Talentov mu ni manjkalo, saj je že v mladosti pokazal zanimanje za glasbo. Po dokončani osnovni šoli in končanem drugem letniku gimnazije v Kočevju⁴ se je vpisal na šolo za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani ter jo leta 1933 tudi dokončal. V letih bivanja v Ljubljani je obiskoval še šolo Glasbene matice in Državni konservatorij, kjer je študij zaključil leta 1932 z diplomom za dirigiranje in violino. Po končanem šolanju in uspešno opravljenem mojstrskem izpitu se je leta 1933 vrnil v Kočevje.

Josef Dornig ml. je od 8. septembra 1920 do 30. oktobra 1933

1 Po besedah Brigitte Hübner, roj. Dornig, hčere fotografa Josefa Dorniga ml., naj bi se družina Dornig vrnila v Kočevje, ko je njen oče v šestem letu starosti postal šoloobvezen, njen ded Josef Dornig st. pa je želel, da bi obiskoval šolo v Kočevju.

2 Po besedah Brigitte Hübner, roj. Dornig, se je njen ded verjetno vrnil v Kočevje tudi zaradi dediščine.

3 Stara pritlična hiša je imela nad vhodnimi vrati (z današnje Šeškove ulice) napis "GASTHAUS GOSTILNA". Ko je bila hiša obnovljena, je bil napis "RESTAURANT" v prvem nadstropju (z današnje Cankarjeve ulice), v katerem so bile sobe za goste.

4 Razlog, da je Josef Dornig ml. gimnazijo v Kočevju zapustil po prvih dveh razredih, je bil po besedah Brigitte Hübner, roj. Dornig, ta, da je opoňal profesorja veronauka, ki je trzaj z glavo. S tem ga je razžalil, prišlo je do pritožbe in oče, Josef Dornig st., je bil klican v šolo. Sklenil je, da bo sina izpisal iz gimnazije in ga izučil za fotografa.

5 Potrdilo Združenja fotografov za Dravsko banovino v Ljubljani z dne 30. 10. 1933.

pridobival znanje tudi v očetovem fotografskem ateljeju.⁵ Da se je odločil za poklic fotografa, ne preseneča, saj je imel kar dva učitelja, očeta in mojstra Verderberja. Znanje, ki ga je pridobil pri obeh, je združil s svojim talentom in inovativnostjo. Sposobnosti, ki jih je imel, je znal dobro izkoristiti. Popravljal je znal glasbene instrumente, navdušen nad igranjem violine je ustanovil ansambel Fidelitas, kasneje še salonski orkester. Kot pevec (tenor) je skupaj z ženo sodeloval v zboru (Gottscheer Sängerguppe), ki ga je vodil dr. Roland Arko. Svojo izbranko Edeltraud Scheschark je spoznal v Kočevju, združila ju je ljubezen do glasbe. Poročila sta se v Kočevju 5. novembra 1929. Z očetovo pomočjo si je uredil dom in fotografski atelje v hiši Kočevje št. 132 (danes Cankarjeva ulica 12), ki je stala v neposredni bližini domače hiše.

Njegov sosed Rudolf Verderber je bil sicer bolj izkušen fotograf, Josef Dornig ml. pa mlad in bolj zagnan. Kmalu mojster Verderber ni več mogel slediti pristopom mladega fotografa, ki je postajal čedalje bolj uveljavljen. V Kraljevini Jugoslaviji se je udeleževal raznih fotografskih razstav in na eni izmed njih dobil srebrno nagrado (v Zagrebu). Druženje z drugimi fotografi, tako amaterskimi kot profesionalnimi, ki so delovali v Dravski banovini (Franc Rabuse, M. Zupan, Rudolf Verderber, Josip Divjak, Dragutin Žagar), je spodbujalo mladega fotografa, da je pri svojem delu napredoval in se razvijal v prekaljenega mojstra. Njegove fotografske vneme nista zaustavili niti poroka z Edeltraud in rojstvo hčerke Brigitte (Gitte). V časopisih in drugih tiskanih medijih – Slovenec, Gottscheer Kalender, Ilustrirani Slovenec (tedenska priloga Slovenca), Novice v slikah (priloga Domoljuba in Slovenskega gospodarja) - je začel objavljati svoje fotografije, v nekaterih časopisih pa fotoreportaže. Tudi marsikatera razglednica Kočevja in Kočevske iz obdobja med obema vojnama je delo njegovih rok. Ker je imel svoje prevozno sredstvo, motor znamke Indian, je bil prisoten tako rekoč na vsaki prireditvi ali dogodku, ki se je zgodil v Kočevju in okolici. Zato ni naključje, da je isti dan poslikal požar v Kočevski Reki, popoldan pa že naredil nov portret v svojem ateljeju. V letih 1930–1941 je bil Josef Dornig ml. najbolj plodovit fotograf na Kočevskem, zato je iz tega obdobja ohranjenih tudi največ njegovih fotografij, foto razglednic in drugega fotografskega gradiva.

Ob začetku druge svetovne vojne se je Josef Dornig ml. na pobudo političnega vodstva kočevskih Nemcev tako kot večina Kočevjarjev odločil za preselitev v rajh na ozemlje med Krko, Savo, Sotlo. Tako se je pozimi leta 1941/42 z družino in ostarelima staršema naselil v Brežicah (Rann). V transportnem vagonu je preselil tudi večino fotografskega inventarja in v Brežicah nadaljeval z delom. Naključje je hotelo, da je imel svoj fotografski atelje v hiši brežiškega fotografa Bavca, ki je bil med drugo svetovno vojno izseljen v Nemčijo. Zanimivo je, da sta se fotografa po končani vojni spoznala in navezala prijateljske stike. Brežiška leta so bila žalostna. Leta 1944 je v starosti 64 let za posledicami srčnega infarkta umrl Josef Dornig st., aprila 1945 pa so bili Dornigovi zopet na "begu". Josef Dornig ml. je z enim od zadnjih prevozov srečno rešil družino in sebe, fotografskega inventarja pa žal ne. To je tako ostalo v Brežicah in se porazgubilo.

Dornigovi so se kot begunci naselili v Gradcu, kjer še živita Josefova žena Edeltraud in hčerka Brigitte. V mesecih težkih odločitev, ki so sledili, je Josef Dornig ml. ohranil družino, sebe in dostojanstvo. Vztrajal je v svojem poklicu in bil zaposlen v firmah Foto ERBEN,

ELVIRA in Alfred WALL. Umrl je 29. decembra 1983 v Gradcu, kjer je tudi pokopan.

Označevanje avtorstva fotografij

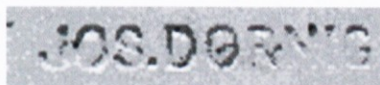
Opozoriti moramo, da sta se ime fotografa Josefa Dorniga ml. in njegov fotografski znak (pečatnik) uporabljala nedosledno. Njegovo ime se na fotografijah pojavlja v naslednjih oblikah: Joseph, Johann, Joe, Tschoi, Jože, Josip, J. Dornig in Jos. Dornig. Z mojstrovo življenjsko in ustvarjalno rastjo pa se spreminjajo tudi oblika, velikost in slog črk pečatnika. Tako imajo pečatniki na začetku njegove ustvarjalne poti napis v nemščini. Pečatnik okoli leta 1920 ima ovalen nazobčan rob in v sredini napis: Fotograf Jos. Dornig Gottschee. Ker sta ga uporabljala oba Dorniga, težko ugotovimo, kateri od njiju (oče ali sin) je pravzaprav njegov avtor. To lahko ugotovi strokovnjak po tehnični dovršenosti fotografije ali njeni kompoziciji. Mladi Dornig je bil tehnično bolj dovršen in je očeta, ki se je s fotografijo ukvarjal zgolj ljubiteljsko, po tehnični plati prekašal. Ovalni pečatnik iz ok. leta 1920 se razlikuje od pečatnika, ki ima vodoraven napis v velikih tiskanih črkah: JOS. DORNIG. Napis je reliefen in je bil s pomočjo kladiva in železnega držala, na katerem sta vgravirana fotografovo ime in priimek (negativ), pretolčen na fotografijo ali razglednico, običajno v zgornji desni kot (pozitiv). Prav na osnovi reliefnega zapisa sem prišel do spoznanja, da je avtorstvo fotografij lahko sporno. Ko sem kasneje zbirko razglednic dopolnil z razglednico Kočevja iz leta 1913, je bil na njej tam, kjer je prostor za naslovnika, napis: 3253 Fotografische Aufnahme von Josef Dornig. Ugotovil sem, da je s tem tiskanim napisom in vodoravnim napisom z velikimi tiskanimi črkami svoje avtorstvo oziroma pristnost fotografij izkazoval Josef Dornig st. Tako nas pečatnika zavajata, saj mnogi raziskovalci in zgodovinarji avtorstvo fotografij in razglednic, na katerih sta ta pečatnika, pripisujejo Josefu Dornigu ml. Ta pa je očetov ovalni pečatnik z nazobčanim robom in nemškim imenom kraja (Gottschee) sredi dvajsetih let preteklega stoletja zamenjal s slovenskim imenom kraja Kočevje. Fotograf JOS. DORNIG ali Fotograf Jos. Dornig Kočevje.

Z razvojem tiskarskih tehnik se je spremenil tudi pečatnik, predvsem na razglednicah, ki so bile narejene po naročilu za znanega naročnika. Tako nima več prvin žiga, tiskar ga je natisnil na naslovno stran razglednice, na kateri je prostor tako za fotografov znak kot tudi za naslovnika. Pečatnik fotografa Josefa Dorniga st., ki se pojavlja v letih 1920–1930 prejšnjega stoletja, ima napis: Atelier Josef Dornig, Kočevje. Za razliko od očeta je sin (Josef Dornig ml.) takrat pri izdelavi in žigosanju fotorazglednic uporabljal tiskane znake trikotne oblike. V trikotniku ali na njegovem zunanem delu je napis: Foto Dornig Kočevje, pod znakom pa prostor za naročnika ali založnika. Običajno so bili to kočevski trgovci Mathias Rom ml., Ivan Lovšin ter Arnold Röthel. Pri razglednici Kočevja, ki jo je izdal trgovec Rom, pa zasledimo celo dvojezični pečatnik Verl.M.Rom.–Foto J. Dornig, Kočevje.

Sredi tridesetih let 20. stoletja je dobival Josef Dornig ml. čedalje več naročil, denar pa je vlagal v posodobitev ateljeja v hiši Kočevje št. 132. Osredotočil se je na portretno fotografijo ter začel slikati fotografije za osebne dokumente. V tem obdobju zasledimo dva njegova žiga: pečatnik v obliki pravokotnika in zaščitni žig za legitimacijsko sliko. Pečatnik ima obliko pravokotnika, v katerem je napis:

Fotograf Jos. Dornig Kočevje; zaščitni žig je enake oblike in velikosti kot pečatnik, le da ima zapis: Zaščitni žig za legitimac. sliko DORNIG JOSIP - fotog. KOČEVJE. Obstojajo še nekateri drugi pečatniki, ki jih je Josef Dornig ml. uporabljal okoli leta 1925, razlikujejo pa se predvsem v različnem zaporedju stavčnih členov, na primer Fot. Dornig Jos. Kočevje ali Jos. Dornig fotograf, Kočevje. Razglednice, ki so narejene v tiskarski tehniki, imajo natisnjen žig Photograph J. Dornig, Kočevje ali Foto-atelje Jos. Dornig, Kočevje. Pečatnike z nemškim imenom Brežic: FOTO - ATELIER DORNIG RANN, FOTO DORNIG RANN in Foto-Ateller JOSEF DORNIG Rann // Fotohandlung, pa je Josef Dornig ml. uporabljal v letih 1942–1945, ko je imel tam fotografski atelje.

Ugotovimo lahko, da fotograf Josef Dornig ml. pri svojem delu ni bil dosleden, saj je žige ali pečatnike rad zamenjeval. Tako je v nekem časovnem obdobju istočasno uporabljal dva različna žiga, pri žigisanju fotografij pa je večkrat uporabljal tudi očetov žig. Zanimivo je tudi to, da je pri izdelavi tridelnih razglednic, na primer razglednice Koprivnika, uporabljal tako svoje kot tudi očetove fotografije. S tem je kočevski fotograf nehote zavedel marsikaterega raziskovalca in zbiralca razglednic, ki je poistovetil očeta in sina, fotografa Josefa Dorniga st. in Josefa Dorniga ml.

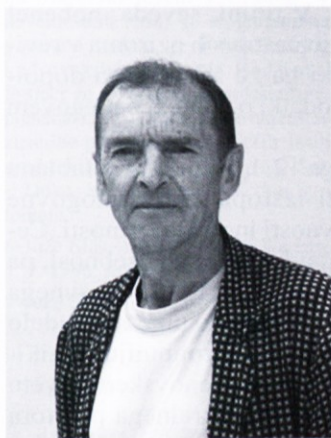

Jože Slak - Doka: V IMENU OČETA IN SINA IN SVETEGA DUHA, 2007, rečni prod, pribl. 630 x 256 cm
Razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki : fotografija: Boris Gaberšček

**Tatjana
Pregl Kobe**

OKOSTJA, KAMNI, PRAH IN ZVOKI PTIČJEGA PETJA

**Skica za portret Jožeta Slaka – Đoke, umetnika s pridihom
vpliva dežele vzhajajočega sonca, ki zadnjih petnajst let živi in
ustvarja v hišici stare mame na Dolenjskem, obdani z zenovsko
urejenim vrtom**

1 Naslovi vseh likovnih del Slakove razstave Okostja v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki, zadnji naslov predstavlja instalacijo iz naravnih rečnih kamnov

2 "Okostje je posameznik, je zemlja, je institucija, ... je vesolje. Na okostja je vpeto 'meso' z raznovrstnimi vsebinami, ki se med seboj prepletajo, dopolnjujejo ali odbijajo. Okostja se s časom krepijo in razraščajo, včasih pa tudi zakrnijo. V okostenelih medprostorih pa se ohranjajo spomini..." Barbara Rupel, Jože Slak: Okostja, Katalog, Galerija Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki 2006, str. 5.

Zelo sem se razveselila letošnje nagrade Prešernovega sklada, ki jo je Jože Slak - Đoka februarja dobil za razstavo Slike za slepe. Prvič, ker mislim, da si jo je že zdavnaj zaslužil, in drugič, ker je bila razstava v ljubljanski Mali galeriji res izjemna. Likovno, tehnično in vsebinsko. Ter tretjič, ker njegovo umetnost, za katero tematsko uporablja banalne, množične, kičaste in subkulturne podobe, občudujem. Ker je od vsega začetka drugačna, izvirna. In morda še zato, ker sem si za vedno zapomnila njegov stavek: "Živim, dokler rojevam nekaj novega".

*V začetku je bila beseda
Kot jelen hrepeni po potokih voda
Domobranec
Vstajenje
Materino mleko
Praslika
Brodnik
Prasevanje
Hudičevo seme
V imenu očeta in sina in svetega duha¹*

S toliko večjo radovednostjo in pričakovanjem sem šla na razstavo v kostanjeviško Galerijo Božidarja Jakca, kjer je Slak v mogočni gotski cistercijanski cerkvi, že vrsto let namenjeni razstavam, postavil deset svojih del, med katera je vključena instalacija iz naravnih rečnih kamnov. Razstavi, o katere namenu v spremnem katalogu govori njegovo kratko besedilo V začetku je bila beseda in beseda ni imela pomena, je dal naslov Okostja: "Znanost, religija in filozofija nam razlagajo, kdo smo, kje smo, čemu smo, in povedo nam, da smo prah in nič. V luči umetnosti se prah in nič zasvetita in dobita smisel." Umetnik nas je povabil na razstavo s spoznanjem, da so okostja edina sled, ki jo puščamo za seboj. Da so osnova vsega, kar obstaja v naši zavesti. Da so kot drevesa življenja, ki se razraščajo na usedlinah preteklosti in ostankih minulega. Da so osnova spomina².

Na odprtje sem prišla celo med prvimi obiskovalci v lepem, z zahajajočim soncem ožarjenim petkovem večeru. Đoka, naslonjen na enega izmed osrednjih stebrov samostanskega dvorišča, je sprejel naš pozdrav popolnoma miren, kot da se velika razstava dogaja

3 »Stara mama me je naučila delati umetne rože, vence, nabirati zdravilne rastline, kuhati in odreti zajca.« (Jože Slak, Brez povratka, Nedelo, 7. 7. 1996, str.11)

4 Aikido je japonska borilna veščina, ki jo je okoli leta 1947 ustanovil veliki učitelj Morihei Ueshiba (1883–1969), vojak japonske vojske, ki se je v takratnem času pogosto soočal z nesmišlom vojskovanja. Prav zato je aikido izključno obrambna veščina, kjer ni sovražnika in napadalca, ampak partner. Zanj se uporablja japonska beseda uke, ki v prenesenem pomenu pomeni "tisti, ki zna sprejeti tehniko". Cilj aikida je nenasilje v vseh pogledih — tako v doju kot tudi v vsakdanjem življenju. Aikido uči, da napad ni najboljša obramba in da je napačno prepričanje, da je na silo potrebno odgovoriti s silo. Aikido je tudi filozofija in duhovni razvoj. Mojster je tisti, ki zna harmonično združevati borilno in duhovno plat aikida. Telo se uri v doju na treningih, duh pa v meditaciji. Vsak se sam odloči, v kolikšni meri bo prevzel in kako bo združil ti dve plati aikida.

5 Skupina Saeta – prva slovenska skupina za eksperimentalno glasbo – je ob svoji 30. obletnici ustanovitve predstavila drugi album, pravzaprav drugi koncertni album, saj je njen prvi album Concert iz leta 1997 (torej ob 20. obletnici skupine) poslušalstvu prinesel posnetek koncerta iz leta 1979, ki je 17. februarja tega davnega leta potekal v Bežigradski galeriji v Ljubljani. Skupina, ki je plod idej skladatelja in pianista Bora Turela in glasbenika Miloša Bašina, je nastala leta 1977. Najbolj se je uveljavila v letih med 1979 in 1981. Njen naziv je bil najprej Zvok sveta, nato Skupina za eksperimentalno glasbo, iz česar je s premetavanjem črk nastala okrajšava Saeta. Čeprav člani sprva niso vedeli, da ima beseda "saeta" tudi svoj pomen, so kasneje presenečeni in z veseljem ugotovili, da je o saetah pisal že Federico García Lorca in da beseda v španščini pomeni puščica. V takratni zasedbi so poleg Turela in Bašina nastopali še Aleš Gasperič, Lado Jakša

NAŠ GOST
Rast 3–4 / 2007

nekomu drugemu. Čeprav mi navadno pade v oči čepica, ki jo nosi na kratkih laseh, ali brezrokavnik, ki je skoraj nepogrešljiv v njegovi garderobi, sem tokrat najprej opazila njegove snežno bele hlače. Pa ne čisto navadne, kakršne se pač nosijo poleti, ampak take s posebnim pisanim trakom v spodnjem robu hlačnic, kamor ga je precizno všila njegova žena.

Vedno rada govorim z njim, tudi če ne o vesoljno pomembnih rečeh. S svojo polno življenjsko energijo in raznovrstno ustvarjalnostjo se bistveno razlikuje od večine slovenskih likovnih ustvarjalcev. Na odprtja njegovih razstav hodim, ker je tam že zaradi njegovega mirnega, rahlo hudomušnega, malce ironičnega, nikakor pa ne vzvišenega ponašanja ozračje navadno drugačno. Ali pa pridem na razstave kasneje, ko ni nikogar in se soočim samo z njegovimi deli. Nekaterih izmed njegovih predstavitev tudi nisem videla. V tujini, seveda, nobene! Imam pa objave, kritike in odmeve v raznih časopisih oziroma v revijah urejene v svojem likovnem arhivu, ki ga že leta vestno dopolnujem. Poleg tega so, seveda, dandanes podatki o njem in o njegovem delu tudi na spletu.

Slikarstvo Jožeta Slaka – Đoke, rojenega 12. marca 1951 v Jablanu na Dolenjskem³, v slovenski umetnosti izstopa zaradi slogovne enkratnosti, humorne razsežnosti, inovativnosti in raznovrstnosti. Čeprav izraz likovni umetnik najbolje predstavlja njegovo osebnost, pa njegovo življenje zajema tudi druge dejavnosti. Poleg likovnega ustvarjanja se ukvarja tudi z mizarstvom, na njegovo umetniško delo pa zagotovo vpliva tudi njegovo zanimanje za astronomijo in aikido⁴. V tem duhu – v odprtosti daljnovzhodnemu, zenovskemu svetu – se je dogajalo znotraj z zgodovino prežetega sakralnega prostora odprtje njegove razstave Okostja. Pričelo se je s koncertom skupine Saeta⁵, ki je hkrati s Slakom kot aktivnim članom, ponudila številnemu občinstvu v poslušanje več skladb na osnovi koncepta eksperimentalne glasbe, ki se estetsko zgleduje v avantgardah in minimalizmu. V mistično ozračje je zazvenela presunljivo krhka glasba, morda nam tuja, a mila, prepletena z zvoki ptičjega petja.

Mojo srčno kri škropite

Umetnik, ki danes ustvarja na področju slikarstva in unikatnega oblikovanja, se je v zgodnji mladosti s starši preselil v Koper.

»Tam, v Jablanu pri Mirni Peči in v Koprju, kamor sem hodil v osnovno šolo, je doma večina mojih otroških spominov.«

V eni izmed objavljenih biografij pa med drugim sledi še: »V Ljubljani sem hodil na kemijsko srednjo šolo in se nato vpisal na kemijski faks. Zaradi razočaranja nad znanostjo sem se leta 1971 preselil (v drugem poskusu) na ALU...«

Skratka, leta 1971 je Slak pričel s študijem slikarstva na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in leta 1975 diplomiral pri prof. Gabrijelu Stupici. Nato je eno leto učil likovni pouk na osnovni šoli, leta 1980 pa je »za vedno odšel v Ameriko, vendar sem bil po treh mesecih že nazaj«⁶. Tam se je zaposlil kot mizar. Od takrat najraje dela stvari iz lesa. V letih med 1985 do 1987 je zaključil tudi specialistični študij slikarstva v Kyotu na Japonskem. Na njegovo likovno govorico je življenje v Kyotu, kjer se je srečal s tradicionalno japonsko likovno umetnostjo, ki ga je popolnoma prevzela, nedvomno močno vplivalo. V osemdesetih letih, pravi,⁷ je naredil nekaj dobrih in originalnih slik. Pred dobrim desetletjem se je umaknil na Dolenjsko.

in Boštjan Perovšek, ki se pojavijo tudi na koncertu iz leta 1979, z njimi pa so sodelovali tudi drugi slovenski glasbeniki. V svojem "zlatem obdobju" delovanja je skupina doživela tudi določeno mednarodno prepoznavnost, saj je leta 1980 nastopila na Bienalu mladih v Parizu ter leta 1984 na Štajerski jeseni v Gradcu. V devetdesetih letih, ko se je skupina ponovno sestala, je doživela nekaj kadrovskih sprememb. Bor Turel je sicer že v začetku osemdesetih let prenehal igrati s Saeto, novo okrepitev zasedbe pa je v devetdesetih letih predstavljal priznani slikar Jože Sak – Doka, ki v skupini še vedno igra tolkala.

6 Jože Slak, Brez povratka, Nedelo, 7. 7. 1996, str.11

7 Jože Slak, Brez povratka, Nedelo, 7. 7. 1996, str.11

Živi kot samostojni umetnik v Jordankalu pri Mirni Peči, kjer ga, še pravi, včasih preživlja žena.

»Osnovno šolo sem obiskoval v Kopru, kjer sem bil asistent učiteljice kemije. Na srednjo kemijsko šolo sem hodil v Ljubljani; tu sem postal asistent Slavka Furlana, dijaka z oblikovalne, izvrstnega risarja, s katerim sva za dva deci portretirala po bifejih. Nato sem najprej študiral kemijo, vendar sem študij opustil. Leta 1970 sem bil član hipijevske komune v Tacnu. Poziral sem na Akademiji za likovno umetnost, kamor sem se leta 1971 vpisal na oddelek za slikarstvo in diplomiral leta 1975 (Gabrijel Stupica). Na specialko pa me niso pustili (Andrej Jemec). Od leta 1977 sem samostojni umetnik. Leta 1980 sem potoval po ZDA in tam nekaj časa delal kot mizar. Leta 1985 sem dobil štipendijo japonske vlade za šestmesečni tečaj japonščine in za enoletni študij zahodnega slikarstva na podiplomskem oddelku likovne akademije v Kyotu. Nato sem potoval po južni Aziji in Oceaniji, česar sem si želel že od otroštva. Ves čas sem skušal priti do ateljeja v Ljubljani, vendar brez uspeha. Včasih sem si sposojal nemoogoče podrtije, da sem naslikal par slik za kakšno razstavo. Na Dolenjskem sem podedoval hišico stare mame, ki jo že kakih petnajst let uporabljam kot atelje in delavnico za unikatne izdelke iz lesa. Za preživljanje obdelujem tudi hektar zemlje,« pravi (na spletu).

Naslovi, ki jih Slak vse do danes rad in premišljeno daje nekaterim svojim pomembnejšim razstavam, veliko povedo. Že njegova četrta razstava leta 1979 v Galeriji Škuc ima pomenljiv naslov Mojo srčno kri škropite.

V tem času je Slak ustvarjal tako imenovane skulpto-slike, ki so kot nekakšni viseči asemblaži nagovarjali tako s tehnično kot z neposredno pripovedno večplastnostjo. S svojo sporočilnostjo je bila kot osnova vedno navzoča risba, ki jo Slak popolnoma obvlada. Njegovo slikarstvo, ki je nedvomno nastalo na izhodiščih modernističnega likovnega izražanja, je bilo tedaj še zasidrano v osnovne principe popartistične umetnosti, katerih okvirje pa je že razbijal s svojimi posebnimi, zanimivimi in že slakovsko razpoznavno drugače zastavljenimi posegi. Popart, razpet med več pomenov, je Slaka zanimal kot ironična in deloma grenka kritika povodnji potrošniške predmetnosti in fetišiziranja take družbe, pa tudi kot odkrivanje neke nove lepote, estetike in harmonije. Predvsem pa je privzel in sprejel uporabne predmete kot družbene simbole, ki jih je mogoče oboževati in hkrati zavračati. Po eni strani je z nenavadno estetiko skoraj romantično označeval banalnost, po drugi pa pomenil kritiko potrošniškemu svetu, vpjioče kičastim reklamam in hkrati opozarjal na življenjsko raven, oblikovano preko take množične produkcije.

Z množično kulturo spojen popart je bistveno, čeprav ne vedno pozitivno, vplival na razvoj mnogih medijev, na splošno pa predvsem na komercialnost. Osnovne elemente za gradnjo svojih slik je Slak jemal iz formalnega, elementarnega sijaja in blišča barvitosti, hkrati pa je uporabljal svojevrstne abstraktne oblike, ki so spominjale na šokantne porabniške predmete, ter jih sestavljal v svoja simbolično metaforična sporočila. Včasih groteskna, groba in agresivna, drugič jedka, ironična ali le humorna.

Tja in sem

Že na akademiji je Slak pričel graditi svoj lastni umetniški stil, ki se na ironičen način zgleduje po kiču. Sprva je za svoje ilustrativno

8 "V kontekstu novih razumevanj slikarstva, ki bi jih lahko opisali kot 'postmedijska', je postalo zanimivo delo Jožeta Slaka – Doke in Živka Marušiča, ki sta že prej v slikarstvo vpeljala drugačne prijeme, pa tudi delo Bogoslava Kalaša, še danes eden najbolj radikalnih odgovorov v slovenskem prostoru na vprašanje o možnosti slike." Igor Španjol, Dekonstrukcija modernizma, Katalog razstave Razširjeni prostori umetnosti, Moderna galerija, 2004.

9 "Ta ritmičnost Slakovih del je 'prelivanje' oziroma prehajanje snovanja, katerih le sekvence se za hip fiksirajo v pogledu in se preobrazijo že v naslednjem hipu v novo snov/čtivo". Helena Č. Čretnik, Radiostunedt.si

ekspresivne likovne zgodbe ustvarjal izrezljane formate ter za stilno izpoved največkrat uporabil igrive, pisane in bleščeče barve ter duhovite, baročno natrpene in preobložene ter arabesknne oblike. Motivno je z nenavadno živo energijo in največkrat s humorno razsežnostjo ustvarjal banalne, množične in kičaste ter subkulturne podobe. V slike, ki jim je s svojim načinom ustvarjanja odvzel tradicionalno obliko pravokotnika, pa je vrnil pripoved, kar je na razstavi v ljubljanski Galeriji Kompas leta 1987 pokazal tudi z naslovi slik, kot so Tja in sem, Lisica in grozdje, Čas, Brez vrnitve, Petelinji žolč, Globodol, Glasba brez filma in podobni.

Za umetnost druge polovice osemdesetih let prejšnjega stoletja je bil pomemben ponovni premislek modernizma⁸, čeprav je bil prikrito še močno navzoč. Likovni zakoni so takrat narekovali redukcijo slikarskega polja in drugačne izrazno formalne in osnovne vsebinske prvine. Prav pomen, ki ga Slak v osnovi sporoča preko simbolov in metafor, je imel v njegovih delih od nekdaj nosilno vlogo, ki jo je slikar v svojem opusu ohranil do danes. Resda je precej takratnih slik omogočalo neke vrste dvojno branje, saj je en slikovni nosilec ponujal tako pogled na abstraktne oblike kot na figuralne podobe, Slakove slike pa so – poleg tega – s popolno svobodo domišljije in fantazije še presenečale.

Vendar Slak ni le umetnik, ki ruši ustaljene norme. Čeprav njegove slike ustaljene zakone v likovni umetnosti dejansko spodkopavajo, pač niso samo to. S tem da je v slike oziroma v slike-objekte vključeval nove elemente, je dal Slak slikarskemu polju nov pomen, kjer so bili prav tako pomembni kromatično razgibani elementi kot barvni fleši po vitičastih oblikah, pa tudi posmeh in ironija ter nadrealizem in dekorativnost – a kljub temu zavestno ni prestopil iz dvodimenzionalnega slikarstva v prostorsko postavitve svojih del. Ikonografsko so ostale pomembne vse oblike, ki jih je uporabljal na meji kiča. Pri tem je umetnik, ki slikarstvo jemlje kot igro in hkrati kot paradijo dobrega okusa, vedno rušil ustaljene konvencije, a to si je ob tem, da je že takrat suvereno obvladal metje, lahko privoščil tudi kasneje, v zrelih letih, saj je natanko vedel, kaj počne.

Tehno Janžgar

Kljub temu pa za Slaka likovna igra skoraj nikoli ni bila samo lahkotna zabava. Njegove navidez igrive podobe so večinoma sad natančnega in preiščljenega ustvarjanja in raziskovanja, zavzete koncentracije in poglobljenih občutij. Šele tako je lahko pritegnil pozornost gledalca, da se s pogledom vedno znova vrača na isto in hkrati iz različnih strani drugačno podobo. Da gleda, vidi, razmišlja in hkrati tudi uživa.

Naslov precej pomembne razstave na slikarjevi umetniški poti Tehno Janžgar nosi v sebi nekaj spomina iz otroštva. Janžgar je ime domačije, kjer so Slakovi moški – Đoka, njegov oče in njegov ded – preživljali otroštvo, tehno pa pomeni način ustvarjanja, ki ga je prvič predstavil leta 1993 na razstavi v Galeriji Equurna.

V tehno slikah, kjer ima glavno vlogo sodobna tehnika, je Slak ponudil svež likovni ritem⁹, ki ga vsebujejo njegova nova, izredno sveža dela. Prav ritem pomeni Slaku sožitje vseh potez, posegov in procesov na slikah.

Tudi na Slakovih 'techno' slikah so vegetabilne praoblake, so pa zraven tudi čutni in kozmični simboli, ki so pod rebrastimi pleksi

ploščami sedaj dopolnjeni z računalniškimi 3D printi. Izvedbeno so podobni njegovim dosedanjim lesenim ploskvam, izrezanim, razrezanim in na različne načine spojenim, ki jim umetnik odvzema in dodaja, umešča in premešča različne predmete, poudarjene z lastnim izumom mešane tehnike – bohotnimi slikarskimi nanosi akrilnih barv, emulzije in gela.

Jože Slak – Đoka večinoma povsod okoli sebe najde stvari, ki so vredne njegove pozornosti, čeprav pogosto kičaste. Pri tej razstavi so kič računalniški printi 'techno' slik. Taki, v likovno umetnino spremenjeni nosilci podobe, imajo močen čustveni naboj in tako polno miselno vsebino, da jih je mogoče le z minimalnim dotikom premakniti, da se spremenijo "iz dreka v zlato" – kot je Slak nekoč v kontekstu problema današnje umetnosti opredelil (svoje) slikarstvo.

I do It My Way

Potem ko je v ljubljanski galeriji Labirint leta 1988 postavil razstavo z zelo jasnim sporočilom Made in Japan ter leta 1991 v galeriji Equrna Yasuhiro Odanaka / Glasovi tišine, ki sta obe govorili o Daljnem vzhodu in o Slakovih novih življenjskih in ustvarjalnih izkušnjah, ter imel tudi vrsto drugih razstav doma in v tujini, se je leta 1993 v ljubljanski Moderni galeriji predstavil z retrospektivno razstavo I do It My Way. Po Slakovih dotedanjih petintridesetih samostojnih razstavah je bila njegova umetnost – kot estetski vrhunec in novost na slovenski likovni sceni so v teh (skoraj) posvečenih prostorih izzivalno kraljevale rezljane lesene plošče, poslikane z živimi barvami! – do takrat najbolj celovito predstavljena.

Lahko bi rekli, da gre pri Slaku za tipično ikonografijo, kjer so vedno aktualne vse oblike in vsi slogi. "Kjer so mogoči najrazličnejši mišljenjski, domišljijiski in čustveni pristopi (divji in krotki, lirični in pastoralni), tako da v resnici botrujejo nastanku slike mnogoteri vzgibi in pobude, v prvi vrsti pa osebna imažinerija, avtorjeve fantazme in halucinatorna stanja ter ekstatilni prebliski," je o dveh preglednih razstavah v tem izredno plodnem Slakovem letu med drugim zapisal umetnostni zgodovinar in likovni kritik Andrej Medved¹⁰, "ki vodijo njegovo roko, kjer sta na delu neomajani subjektivizem in naslada".

Ob razstavi Slike Pariz, München v škofjeloški galeriji Ivana Groharja (1993) pa je pokojni Igor Zabel, umetnostni zgodovinar in kustos v Moderni galeriji, med drugim pisal o Slakovi nespoštljivosti do norm in o njegovem nezagrozenem odnosu, ki ga Slak vzpostavlja do sveta, sorodnega zenu. "Kot zenovska zavest, podobna ogledalu, ki vse odseva, a ničesar ne zadrži, tako Slakovo slikarstvo odseva tudi najgloblje in najtemačnejše tolmane sveta. V odsevu se te globine pokažejo, lahko jih uvidimo, jih dojamemo kot to, kar so; vendar slikarja ne obsedejo. Odblesk v 'zrcalu' je torej (med drugim) dojetje in priznanje globine in temnosti, dvoma ali vzvišenosti, a ker se vse to v ogledalu le pobliskava, zavest in z njo slikarstvo nista obsedena, fiksirana, 'posrkana' in zato skrepenela, ostajata prožna, tekoča, vedno pripravljena odraziti in spet izpustiti še drugo stran in drugačen pogled."¹¹

Pa to še ni vse

V devetdesetih letih se je Slak za nekaj časa vrnil k skoraj klasičnemu nosilcu, obdanem s klasičnim okvirjem, včasih preprostem, iz starih, mestoma celo preperelih letvic, drugič posejanem s finimi

¹⁰ Andrej Medved, Subjektivizem in naslada, Delo, 20. marec 1993, str. 6

¹¹ Igor Zabel, Ogledalo zenovske zavesti, Razgledi št. 44, Kritike na kratko, 14. 5. 1993

geometrijskimi elementi ali stiliziranimi rožami in viticami.

Pojma dekorativno in kič sta v devetdesetih letih dokončno izgubila slabšalni pomen in umetniki so pričeli za končno vizijo ali izjavo nekega dela svobodno uporabljati katerokoli izmed izraznih sredstev. Kič predstavlja Slaku močno doživetje, ki ga na poseben način uporablja kot vodilni motiv svojega dela. Istočasno pa pri Slaku nič ni prepuščeno naključju, zato daje v vseh obdobjih svojega ustvarjanja veliko pozornost tudi naslovom slik in celih razstav.

Slika Golobnjak (1991), ki nekako napoveduje nepreobsežen cikel slik klasičnih kvadratnih oblik, je nastala na ogromni slikovni podlagi z akrilnimi barvami in srebrnimi lističi. Predhodnica slakovsko uokvirjenim slikam je tudi precej velika podoba Večer na platnu (1992), ki je obdana z izrezljanim okvirjem v naravni barvi lesa. Slabo desetletje kasneje je Slak ustvaril še nekaj izjemnih slik na platnu, ki jih je obdal z unikatnimi, lastnoročno izdelanimi lesenimi okvirji. Različni leseni okvirji predstavljajo premišljeno sožitje njegovih slik in lesa, v tem času še vedno slikarjevega najljubšega materiala, ki predstavlja živo organsko snov in mu je zato še posebej blizu.

Okvirji, v katere je oblekel svoje slike, so že sami po sebi umetniški izdelki. Ti artefakti predstavljajo izbrane forme lesa z dodatki, ki dekorativno popestrijo sliko, lahko pa – kot na sliki Grosuplje (1999) – obrobijo tudi naslikani motiv voznikovega pogleda iz avtomobila na avtocesto – v nočnih ali zgodnjih urah, še najraje v dežju. Nekatere zgodbe slik so zvedene na skoraj nostalgčna občutja, recimo na ornamentalno uokvirjeni podobi Zajtrk na sliki (1999), kjer se zgodovinski spomin izgublja v presojno izginjajočem portretu moškega ob sanjski podobi v klasično pozo postavljene ženske figure.

Jože Slak – Đoka: ZAJTRK NA SLIKI, 1999, akril, olje na platno, 82 x 110 cm

Nadaljevanje takega načina likovnega izražanja – mojstrsko naslikana podoba in efekti tradicionalnega slikarskega postopka – je nič kaj romantično naslovljena slika Polivanje gnojnice (2001), na kateri se kaže komaj zaznavna silhueta pokrajine, skoraj mistične v očarljivem zahodu sonca, kot slutnja izginulem za oddaljenimi hribi, ter v ospredju podobe uležana mehka megla, iz katere impresivno silita prikupni drevesni krošnji, preko katerih tečejo linije žic elektrovoda.

Tatjana Pregl Kobe
OKOSTJA, KAMNI, PRAH IN
ZVOKI PTIČJEGA PETJA

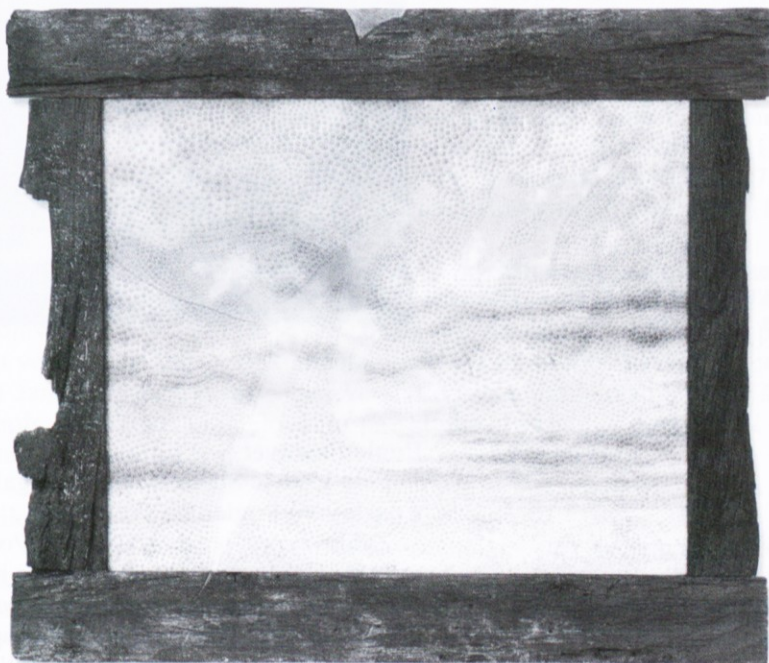

Jože Slak – Đoka: POLIVANJE
GNOJNICE, 2001, olje na platno, 95
x 125 cm

Prežet z neuničljivo življenjsko energijo je ustvaril velikansko sliko Pa to še ni vse (2002), kjer je vrhnji del podoba ene izmed dveh neznanih živalskih figur, ki spominjajo na hobotnice – skozi temno nevihtno nebo plavajoče proti vesolju – izslikal celo na lesen, z žebli zabit okvir.

Rahlo ironični, pa vendar precej izpovedno ekspresivni sta sliki Prazen nič (2002) in Znamenja na nebu (2003), kjer prva lahko predstavlja mistično doživetje plavanja med oblaki, ko gledalec strmi v skoraj nevidni in nerazvozljivi znak v sinji modrini, za katero ni ničesar, druga pa nadrealistično, skoraj groteskno vnebovzetje v času, ki je denarju in komercialnim učinkom naklonjen bolj kot človeškosti.

Jože Slak – Đoka: PRAZEN NIČ,
2002, akril na platno, 95 x 110 cm

NAŠ GOST
Rast 3–4 / 2007

Tatjana Pregl Kobe
OKOSTJA, KAMNI, PRAH IN
ZVOKI PTIČJEGA PETJA

Jože Slak – Đoka: ZNAMENJA NA
NEBU, 2003, akril na platno, železo,
les, 95 x 125 cm

Pogled na svet

Leta 1996 je Slak v Bežigradski galeriji v Ljubljani postavil razstavo z naslovom Pogled na svet.

Zanimivo pa je, da so Slakov Pogled na svet na veliki skupinski razstavi Homo. sapiens. 3000, ki jo je leta 1999 organizirala mariborska Kibela, prostor za umetnost, predvsem najmlajši obiskovalci navdušeno sprejeli, kar je svojevrsten uspeh, saj je bilo ob stoletnici mariborskega Narodnega doma razstavljenih kar tri tisoč avtorskih del.

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2007

12 Jože Slak – Doka, Katalog, Založba
Modrijan, str. 7, 2006

13 Skupna razstava Ne t'č ne m'š je
bila prvič postavljena in odprta leta
1999 v ljubljanski galeriji Equrna

Morda zato na tem mestu omenimo še za slikarjev portret kar pomembno skupinsko razstavo v novogoriški Mestni galeriji, ki je razkrila nekaj intimnosti sodelujočih razstavljalcev. Tudi Slakove.

"Jože Slak – Doka sam zase včasih reče, da je mizar, tudi za vaškega podobarja se je že označil. Vendar vztraja in tudi kot mizar še vedno dela slike, ki jih obešamo na stene v galerijah in domovih. Obe deli na razstavi sta nastali vzporedno. Prva slika je rezultat dela z žago, druga postopnega dela s čopičem," je v katalog razstave Moška in ženska ročna dela, ki je bila postavljena v Mestni galeriji Nova Gorica marca 2002, zapisala avtorica razstave dr. Nadja Zgonik.

Svoje slikarstvo si je zamislil tako, da dela "ploščate slike, kjer je dvodimenzionalnost materialna in v sebi zaključena. So ploščate in hkrati več kot dvodimenzionalne – snovne in otipljive, obenem pa bežne in neoprijemljive".¹²

Ne t'č ne m'š

V začetku leta 2000¹³ (če smo natančni, 10. februarja) so v mariborsko galerijo Kibela, zaradi večinoma neklasičnih razstav imenovano tudi 'prostor za umetnost', vabili na družabni ogled slik Jožeta Slaka – Đoke in Marka Jakšeta. Na razstavo z naslovom Ne t'č ne m'š, kjer naj bi še pred pomladjo slišali ščebetanje ptic z Markomanovim bob'n'bas podaljškem, srkali rdeče vino in žvečili črni kruh in kjer naj bi padla tudi kakšna oliva med plodove živih slikarskih legend.

Kako to, da sta tako različna avtorja s tako različnimi likovnimi izdelki razstavljala skupaj?

Aleksandra Kostič je (v okviru razstave) odgovorila tako, da je na kratko predstavila njune skupne lastnosti: »Oba sta predstavnika tiste najbolj odštekane slovenske slikarske struje. Oba sta eklektična, pogosto preobložena, hkrati pa izjemno duhovita. Živopisana.«

Zanimivo je, da je njuna skupna razstava zavedena med dokumentacijo Slakovih številnih skupinskih razstav, čeprav se razstave dveh ali treh slikarjev navadno upoštevajo kot samostojne. Res pa je, da je Slaku kaj malo mar, kam se mu razstave zapišejo in koliko jih je, važno je, katere so zanj pomembne.

Tako se slikar, ki redno razstavlja v ljubljanski Equrni, spomni »razstav v Zagrebu (Salon Muzeja savremene umjetnosti, 1981), Osaki, Kyotu in Tokiu (ON Gallery, Iteza, Space Niki, 1986 in 1987), v Beogradu (Sebastian, 1988), Ljubljani (Moderna galerija, 1993) in Mirni Peči (Osnovna šola, 2002)«.

Pa jih je imel do danes seveda veliko več. Samo samostojnih razstav je imel okoli šestdeset doma in po svetu. Skupinskih, na katerih se pojavlja od leta 1971, je seveda dosti več, do zaključka leta 2006 pa so vestno popisane v dokumentaciji, ki sta jo uredili Barbara Rupel in Jana Ferjan. Čeprav – naj vendarle omenimo – manjka vsaj še zapis o Slakovem sodelovanju na skupinski razstavi, postavljeni v naravnem okolju Kmetijske šole Grm v Novem mestu.

Pikčers

Več kot tri desetletja Slakove navzočnosti v slovenskem in širšem likovnem prostoru dokazuje, da je vse od njegovih začetkov likovnega izražanja, ki so se gibali v okrilju sodobnih modernističnih izhodišč, preko redukcije slikarskega polja na najosnovnejše, torej temeljne izrazno formalne in pomenske prvine, ni bil gluha za estetske kanone

svojega časa. Je slikar, ki poleg tega verjame, da umetnost lahko preseže ideološke sheme.

V zgodnjih osemdesetih je Jože Slak – Đoka prisluhnil postmodernizmu, ki je pomen in vsebino zvedel na raven simbola in metafore, ter njun pomen še do danes zadržal v svojem opusu. Tudi sicer se ni nikoli nikomur podrejal. Ostal je samosvoj. Svoboden. Vedno načelen in uporen.

Po navdihu japonske kaligrafije je v svoje posebno (in pri gledalcih preverjeno pozitivno sprejeto!) deformirano slikovno polje vpletel še pergforacije, česar vse do danes ni opustil.

Razstava z naslovom *Pikčers*, leta 2004 postavljena tako v ljubljanski galeriji Equrna kot na Gradu Podsreda v Podsredi, je poleg znanih vsebinskih značilnosti na štiriindvajsetih slikah prikazala tudi slikarjeve nove tehnološke postopke pri ustvarjanju. Slak ostaja še vedno zvest lesu, ki pa ga sedaj večinoma nadgrajuje z uporabljanjem pleksi stekla in cilindričnih leč z računalniškimi odtisi ter na posameznih predelih še s platnom in papirjem.

Na slikovne nosilce neklasičnih oblik, ustvarjenje z zanj značilnimi grobimi in primitivnimi likovnimi sredstvi, nanaša barve na nov, pointilizmu soroden način. Živa barvitost in naključne vegetabilne fantazijske oblike govorijo o Slakovem impulzivnem soočanju s stvarnostjo, nepogrešljivo prežetem z jedkim humorjem, pa tudi z naslado.

Skalnjak z japonskim navdihom

Jože Slak – Đoka daje vedno občutek, da se mu nikamor ne mudi. Tudi na likovnih kolonijah je rad, zato se je udeležil kar mnogih. Lansko leto, torej pozne tople jeseni leta 2006, je ob 120-letnici Kmetijske šole Grm v Novem mestu napravil pravi skalnjak.¹⁴

Priklon zemlji, rasti, pokrajini, soncu in življenju je namreč skalnjak, ki ga je Slak imenoval Skalnjak z japonskim navdihom. Skale so prinesene izpod Bohorja, pesek iz kamnoloma Sv. Ane pri Mirni Peči. Zasaditev je zasnovana na prostoru, ki upošteva že zasajeno grmičevje, ob katerega je posajeno novo grmičevje, kar naj skupaj ustvari učinek žive meje.

Osnovni vzorec je oblikovan po japonskih principih. Kamni so vraščeni v tla, kompozicija je nesimetrična tako pri zasaditvi kot pri položaju kamnov. Prostor s kamni je poenoten s celo površino, kar poudarja enostavnost. Poleg prostorskega učinka je umetnik uporabil tako imenovan – sposojen pogled. Okolico in razgled je umestil v kompozicijo tako, da se Trška gora in okoliško gričevje estetsko premišljeno spajajo z navpičnicami, valovitimi linijami, linijami kamna in zasaditvijo in travnato čistino.

Slike za slepe

Lanskoletna razstava v Mali galeriji Moderne galerije v Ljubljani *Slike za slepe* je Slaku upravičeno prinesla nagrado Prešernovega sklada, saj je v sebi nosila in nam ponudila v vpogled več pomenov. Zaradi odsotnosti barv in nazornih reliefnih podob, katerih konture se lahko zaznajo s prsti, so bile slike na tej razstavi v osnovi namenjene slepim in slabovidnim. Prav preko njim namenjenih umetniških del je umetnik opozarjal na to, da bi bilo treba slepe in slabovidne bolj vključevati v družbeno življenje. Seveda pa razstavljene slike niso bile namenjene le premagovanju ovir fiziološke slepote, čeprav so po Slakovem mnenju slepi in slabovidni resnično vse prepoznajo

14 Pri postavitvi skalnjaka sta sodelovali učiteljici Kmetijske šole Grm v Novem mestu, Zvezdana Cujnik in Simona Zupanc, umetnikove navdušene pomočnice pa so bile tudi dijakinje četrtega letnika iz programa vrtnarski tehnik, prav tako z veseljem pa so pomagali tudi dijaki tretjega letnika iz programa kmetijski tehnik.

podcenjevani v vlogi umetniške publike.

S svojo nenavadno likovno pojavnostjo so slike kot z nekakšno parodijo ali ironijo nagovorile tudi tiste, ki so si za svojo slepoto sami krivi. V tem smislu je šlo tudi za konceptualno, ideološko in politično slepoto, saj sta za umetnika prav ideološka in politična slepota pravzaprav "bolezni", ki hromita razvoj družbe. S temi svojimi deli Slak opozarja na otopenost čutil, ki ne zaznavajo več mest dominacije v družbi in ne zaznavajo več dejstva, da je družba urejena predvsem po volji elite.

Na eni izmed prejšnjih razstav si je Jože Slak – Đoka na vprašanje o tem, kaj pravzaprav počne, odgovoril: "Vedno ... isto stvar: izmišljam si objekte in bolj ko so ponarejeni, tem bolj se zdijo resnični in neizbežni. Neresnični in neverjetni so lahko izraženi zgolj skozi orodja resnice in verjetnosti. Umetnost je le prevara – slepilo. Preprosto, vendar učinkovito".

Ob tej razstavi pa je pomembna Slakova izjava, da so njegove slike pravzaprav zelo resne in da je resnost v bistvu slepota. Pri razstavi z naslovom Slike za slepe gre namreč za konceptualno prepletanje več različnih, čeprav tudi povezanih ravni slepote: fizične, socialne, konceptualne, ideološke in politične. Tudi za umetnost ima izraz ideološka slepota v umetnikovih delih in izjavah svoj posebni pomen, nanaša se namreč na politično neobčutljivost do sodobne umetnosti.

Likovno so Slike za slepe monokromatske, umetniški izraz pa slikar dosega s platenjem. Izdolbene in reliefne slike so pole papirja, na katere je Slak prenesel zapis lastne umetniške Braillove pisave. Konceptualna slepota – kot vztrajanje pri znanem in kot odsotnost strasti za odkrivanje novega – se kaže s ponavljanjem enega in istega računalniško stiliziranega izhodiščnega motiva, zasnovanega na kaligrafski risbi. Večplastna postavitve, ki opazovalcu iz različnih zornih kotov ponuja različno podobo, je bila dopolnjena z elektronsko glasbeno podlago.

Leta 1981 je prejel nagrado Zlata ptica, leta 1993 Župančičevo nagrado, leta 1994 Veliko nagrado Majskega salona, ki jo podeljuje Zveza društev likovnih umetnikov, za razstavo Slike za slepe pa je letos februarja povsem upravičeno prejel tudi nagrado Prešernovega sklada.

Vpliv Dežele vzhajajočega sonca

Slakove slike danes visijo v zbirkah različnih galerij, ki so pri nas in v tujini naklonjene moderni umetnosti. To so: Obalne galerije (Piran), Landesmuseum Joanneum – Neue Galerie (Gradec, Avstrija), Likovna zbirka Faktor banke (Ljubljana), Moderna galerija (Ljubljana), Museum Morsbroich (Leverkusen, Norveška), Muzej savremene umjetnosti (Zagreb, Hrvaška), Muzej savremene umetnosti (Beograd, Jugoslavija), Galerija Božidarja Jakca (Kostanjevica na Krki), Umetnostna galerija Maribor (Maribor), Galerija Miklova hiša (Ribnica) in Umetniška zbirka NLB (Ljubljana).

Kaj je za Slaka umetnost? "Tisto, kar v človeških izdelkih razumemo kot umetnost, ni ulovljivo zgolj z razumom, kot se tudi lepote ali ljubezni ne da opisati zgolj z matematičnimi funkcijami ali kot kemično ali fizikalno dogajanje. Trdim, da je umetnost lastnost človeškega izdelka, ki je ni mogoče meriti, lahko pa jo občutimo – ne toliko s posameznimi čutili kot s celoto svojega bitja," pravi. "Vendar umetnost ni v eni sami sliki (morda je sicer tudi to mogoče), ampak

16 "Od našega bivanja ostanejo le kosti in odpadki, iz ohranjenih okostij sklepamo na našo zgodovino in izvor. Kosti so mineralni ostanek in priča človeške zgodovine. Naše življenje temelji na kosteh prednikov in naša domovanja gradimo iz kosti pradednih živali in rastlin. Civilizacija je kot koralni otok, ki se dviguje iz morja na kosteh mikroorganizmov in koral. Celo Triglav je le kup kosti. Živim, dokler rojevam nekaj novega, za seboj pa puščam koralne ostanke, ki so mrtva sled in priča mrtvih sanj, vizij in hrepenenj. Tvoj pogled jih lahko oživi." Jože Slak, Okostja, Katalog, Galerija Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki 2006, str. 12.

17 Medtem ko je motiv perforirane slike v lesu ponovil še na tkanini, ki jo je pri prejšnji razstavi apliciral neposredno na steno, in motiv nato izdobil še neposredno na steno galerije, mu to kljub gradnji sedanje razstave iz enakih elementov ni uspelo, saj je moral tokrat steno kot neposredno likovno ploskev zaradi spomeniško-varstvenih razlogov opustiti.

ponavadi v samem avtorjevem govoru, načinu izražanja, če govorim o sliki, v njegovem likovnem mišljenju."¹⁵ Gostobesednost se je sčasoma umaknila sublimnosti, ki zdaj preveva njegova (še vedno nekonvencionalna!) komorna dela. Slikar ni več igriv in jedek, temveč vse bolj umirjen, pomirjen s svetom, zazrt v lasten odnos do sveta in do sebe.

Ustvarjalnost Jožeta Slaka – Đoke se je ves čas bogatila tudi skozi umetnikovo prežemanje s tujo kulturo. Popotovanja ga od nekdanj polnijo, od nikogar odvisen in oplemeniten s spoznavanji tujih kultur ustvarja daleč od hrupa velemest, ki jih je spoznal, in od mest, v katerih več ne prebiva. Na podiplomskem oddelku kyotske likovne akademije je leto dni obiskoval študij zahodnega slikarstva in tako na Japonskem preživel eno leto. Na Japonsko se je kasneje še vrnil in jo prepotoval od juga do severa, kultura Dežele vzhajajočega sonca pa je nedvomno pustila sledi (spomnimo se samo japonsko popolne slike Tristan in Izolda iz leta 1987) v njegovem ustvarjalnem opusu, saj še danes predstavlja glavni vir in vpliv na njegov likovni izraz in na način življenja. In spomnimo se še, da ga je navdihnila japonska kaligrafija, zaradi katere je v svoje že deformirano klasično slikarstvo vpletel tudi perforacijo, ki jo je kljub začetni šokantnosti in atraktivnosti ohranil vse do danes. Posebno ozračje z nadihom kulture Bližnjega vzhoda pa je dosegel tudi pri zadnjem projektu Okostja¹⁶, pri katerem so njegova sublimna likovna dela postavljena v sakralnem prostoru veličastne, a tihe, zgodovinski spomin ohranjajoče arhitekture.¹⁷

Okoli svojega bivališča ima zenovski vrt, ki ga lahko oblikuje le tenkočutna roka, globoka in lirična duša, jasen um in čuten, spontani glasbi predan človek. Svetovni popotnik, ki je našel svoj mir v majhni dolenski vasi, se v tem duhu posveča likovni umetnosti, glasbi in sebi. Tam živi in ves čas snuje nekaj novega.

Jože Slak - Doka: DOMOBRANEC, 2007, akril/poliester, 300 x 205 cm
Razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki ; fotografija: Boris Gaberščik

Franci Šali

LOKALNE VOLITVE V JUGOVZHODNI SLOVENIJI – NA DOLENJSKEM LETA 2006

Volilni prostor

Pravzaprav bi lahko ves ta prostor na jugovzhodu Slovenije imenovali Dolenjska. Tako so ta del Kranjske poimenovali na začetku stoletja pred prvo svetovno vojno, da bi ga razločevali od njenega drugega dela – Notranjske in seveda od drugih mejnih dežel Avstro-Ogrske, kot sta bili Gorenjska in Štajerska. Geografsko gre za pokrajino med Ljubljansko kotlino na severovzhodu, Kolpo na jugu, Savo na severovzhodu in Krimom, Blokami ter Potočansko planoto na zahodu. Znotraj tega zemljepisnega območja ali na njegovem obrobju zasledimo regionalna imena, recimo Bela krajina, Kočevska, Suha krajina, Posavje in podobno, ki pojem Dolenjska v kulturnem, zgodovinskem pogledu bogatijo, razčlenjujejo ali pa ga celo razločijo, presegajo in zanikajo. Tako naj bi šlo za Dolenjsko in Belo krajino, Dolenjsko in Posavje, Dolenjsko in Kočevsko.

Zato pojem Dolenjska uporabljam v zvezi z lokalnimi volitvami v letu 2006 v širšem geografskem in nekdanjem upravno-administrativnem pomenu, zaobjemajoč pri tem občinske lokalne skupnosti med Kolpo in Savo jugovzhodno od Ljubljane. Gre torej za volilni prostor z 29 občinami, okoli 254.816 prebivalci ter 207.869 volivci, ki so za štiri leta volili občinske svetnike in župane.

Leto pred volitvami je bilo občin nekoliko manj, po volji volivcev in sklepu državnega zbora je pet novih. Te so Kostanjevica na Krki, Mokronog-Trebelno, Šentrupert, Šmarješke Toplice in Straža.

LOKALNE SKUPNOSTI V JUGOZHODNI SLOVENIJI

Občine	Prebivalci (število)	%	Volivci (število)	%	Sveti občin (štev. svetn.)
1. Brežice	23253	9,1	20442	9,8	30
2. Črnomelj	14580	5,7	12133	5,8	24
3. Dobropolje	3544	1,4	2984	1,4	12
4. Dolenjske Toplice	3298	1,3	2829	1,4	12
5. Grosuplje	15665	6,1	13823	6,6	24
6. Ivančna Gorica	13567	5,3	11360	5,5	21
7. Kočevje	16292	6,4	13819	6,6	25
8. Kostanjevica na Krki	2600	1,0	2078	1,0	10
9. Kostel	629	0,2	601	0,3	7
10. Krško	27586	10,8	21573	10,4	30
11. Loška dolina	3640	1,4	3059	1,5	14
12. Loški Potok	1958	0,8	1697	0,8	9
13. Metlika	8123	3,2	6910	3,3	19
14. Mirna Peč	2702	1,1	2216	1,1	10
15. Mokronog-Trebelno	2988	1,2	2417	1,2	11

16. Novo mesto	34509	13,5	28312	13,6	30
17. Osilnica	332	0,1	378	0,2	7
18. Ribnica	9266	3,6	7438	3,6	19
19. Semič	3710	1,5	3161	1,5	14
20. Sevnica	17726	7,0	14591	7,0	25
21. Sodražica	2038	0,8	1816	0,9	9
22. Straža	3661	1,4	3136	1,5	13
23. Šentjernej	6583	2,6	5451	2,6	18
24. Šentrupert	2318	0,9	1927	0,9	9
25. Škocjan	3035	1,2	2530	1,2	12
26. Šmarješke Toplice	3010	1,2	2488	1,2	11
27. Šmartno pri Litiji	5200	2,0	4165	2,0	16
28. Trebnje	18424	7,2	10873	5,2	20
29. Žužemberk	4579	1,8	3662	1,8	15
SKUPAJ	254.816	100	207.869	100	476

Torej so izgubile del svojega prostora krška, trebanjska in novomeška občina. Za slednjo bi lahko rekli, da je kljub temu ohranila položaj velike občine tako po velikosti prostora kot po številu prebivalcev. V njej zdaj živi okoli 34.509 občanov. Je mestna občina z obsežnim podeželskim zaledjem, do katerega svetniki z županstvom vred niso bili dovolj pozorni, zato sta tudi primestna krajevna skupnost Straža in na severovzhodnem občinskem obrobju krajevna skupnost Šmarješke Toplice uveljavljali svoje osamosvojitvene težnje in uspeli. Nekaj podobnega bi lahko rekli tudi za kostanjeviško krajevno skupnost v krški občini in krajevni skupnosti Mokronog-Trebelno ter Šentrupert v trebanjski občini.

Večina občin na območju jugovzhodne Slovenije sodi med manjše občine, saj jih 16 ne presega 5.000 prebivalcev. Od 210 občin, toliko jih je bilo ob lokalnih volitvah leta 2006 na Slovenskem, je bilo takšnih z manj kot 5.000 prebivalci 92 ali 44 %. Na Dolenjskem so te pogostejše, delež njih se povzpne na 55 %. Enako število je občin s 5.000 do 15.000 prebivalci oziroma od 15.000 do 30.000 prebivalci, v obeh primerih je takšnih lokalnih skupnosti šest. Zlasti za drugo skupino občin bi lahko rekli, da sodijo po številu prebivalcev med večje slovenske občine. To so vse tri posavske občine, Brežice s 23.253, Krško s 27.586, Sevnica s 17.726 prebivalci, in od novomeške proti Ljubljani občina Trebnje z 18.425, občina Grosuplje s 15.665 ter na Kočevskem občina Kočevje s 16.292 prebivalci. V nasprotju s temi "velikankami" in občino Novo mesto, ki je kljub dvema pobeglima krajevnima skupnostima ohranila videz dolenjske orjakinje, pa sta na Dolenjskem tudi dve obkolpski pritlikavki, občina Kostel s 629 prebivalci in občina Osilnica s 332. Namreč zakon o lokalni samoupravi dopušča v izrednih okoliščinah tudi takim krajevnim življenjskim enotam pravico do lastne občinske lokalne samouprave.

Volilna organiziranost

Nedvomno predvolilni čas prebudi tako imenovani mirujoči volilni mehanizem, ga dvigne na površje in ga požene v tek. Posamezni deli tega mehanizma seveda delujejo tudi skozi celotno volilno obdobje, recimo stranke ali nekatere skupine civilne iniciative, vendar njih utrip je komaj zaznati v volilnem prostoru. Še posebej zdrkne globoko navzdol stik z volivci, kar odpira in ostri vprašanje skrbi za lokalno demokracijo.

V trenutku, ko skupine ali posamezniki zasedejo vzvode lokalne oblasti, občinske svete in županstva, začno te svoje volivce dobesedno spreminjati v objekt. Podobno se obnašajo tudi skupine, ki na volitvah niso uspele, tudi te prenehajo vzdrževati aktivno zvezo z občani. Vse svetniške skupine v obdobjih med volitvami skrbijo zgolj za svojo pozicijsko ali opozicijsko držo, pri čemer prezrejo in zanamarijo potrebo po nenehnem demokratičnem usklajevanju interesov občanov in prenosu le-teh v konkretno izvedbeno aktivnost svetov in županstev. Nekateri župani sicer vsaj enkrat letno vzpostavljajo stike z vaščani po naseljih ali v posameznih delih mestnih naselij oziroma z nosilci krajevne samouprave v krajevnih središčih, manj pa je takšna praksa navzoča pri svetnikih oziroma njihovih strankarskih in nestranskih elitah.

Poleg volilnih skupin in volilnih list sodijo k volilni organiziranosti tudi volilne enote in volilni sistem. V občinskem prostoru sta slednji prvini več ali manj nespremenljivi. Število volilnih enot ostaja po občinah enako, volilni sistem, proporcionalni ali večinski, pa tako zavisi od števila volilnih upravičencev. Če je teh manj kot tri tisoč, volitve potekajo po večinskem volilnem sistemu. Ob obeh nespremenljivih prvinih volilne organiziranosti pa sta, kot smo videli, bolj ali manj dinamični prvini volilne skupine in volilne liste. Gre za spreminjajoče se število volilnih skupin in seveda list, ki jih te oblikujejo in predstavijo volivcem.

Za posamezno lokalno skupnost, občino, je nemogoče napovedati, koliko volilnih skupin bo v volilnem letu na njenem območju nastopilo. Recimo znana je gornja meja strankarskih skupin na Slovenskem, katere od njih se bodo izoblikovale in aktivirale v posameznih občinah, pa je težko v celoti predvideti. Z veliko verjetnostjo lahko predvidevamo na lokalnih volitvah nastop najmočnejših slovenskih strank, teh je recimo pet: Slovenska ljudska stranka (SLS), Slovenska demokratska stranka (SDS), Liberalna demokracija Slovenije (LDS), Socialna demokracija (SD) in Nova Slovenija (NSi). Manj gotovo je, ali bodo v posamezni občini navzoče tudi stranke, kot so Slovenska nacionalna stranka (SNS), Demokratična stranka upokojencev Slovenije (DeSUS) in podobno, skoraj popolna neznanca pa je nastop skupin civilne iniciative, to je nestranskih list.

Na volitvah v letu 2006 je presenetljivo porasla prav civilna volilna pobuda. Vzroki za njeno razraščanje še niso dovolj raziskani. Dejstvo je, da stranke ne obvladajo celotnega volilnega telesa. Pogosto se članstvo v njih ne more kadrovske oziroma kandidacijske uveljaviti, zato zlasti elitni vršički iščejo novih nestranskih možnosti prodora v organe lokalne oblasti. Gre za nekakšno strankarsko nepokorščino, ki ponavadi takšne pobegle posameznike ali skupine vsaj z enim mandatom pripelje v svete občin ali pa celo v krog izvoljenih županov.

V dolenskih občinah je bilo ustanovljenih 83 volilnih enot, v katerih je nastopilo 327 predlagateljev volilnih list s 436 volilnimi listami. Treba je pojasniti, da gre za skupek istorodnih in raznorodnih predlagateljev volilnih list, kar seveda velja tudi za liste. Devet občin je uporabilo večinski volilni sistem. To so manjše občine, ponavadi s precej več volilnimi enotami, kot pa jih zasledimo pri drugih zlasti večjih občinah ter s proporcionalnem volilnim sistemom.

Povsem drugačno od splošne ali celotne volilne organiziranosti je seveda stanje v posameznih občinah. V nekaterih primerih je šte-

vilo raznovrstnih volilnih skupin zelo veliko, v drugih zopet ne, kar po svoje zrcali živost volilnega dogajanja v posamezni lokalni skupnosti. Na volilno pestrost tako imenovane volilne ponudbe pogosto vplivajo povsem lokalni vzroki kakor tudi tisti, ki jih v občinski volilni prostor vnašajo nekatere nacionalne strankarske elite z zahtevo, da so na volitvah strankarsko navzoče v sleherni občini. Lahko bi govorili celo o strankarskem nasilju nad lokalno samoupravo.

Biti navzoč in po možnosti čim bolj obvladati lokalni prostor je težnja vsake globalne politike. Izhodišče ni vodenje procesov usklajevanja interesov nosilcev lokalne samouprave, pač pa dobiti čim več mandatne moči za vodenje strankarske politike in rast njene oblasti v lokalnem prostoru.

Takšnim težnjam nasproti so si nosilci lokalne civilne iniciative marsikje oblikovali svoje povsem samostojne liste ali pa si zagotovili na skupnih listah svoje močno zastopstvo. Na marsikateri skupni listi strank in nestransk so prav kandidati civilne pobude večinsko navzoči, še posebej v okoljih, kjer strankarska organiziranost še ni obvladala volilnega prostora ali pa si ga ne more predrediti.

Volilne enote

Temeljno soočanje kandidatov ali kandidatnih list različnih volilnih skupin je potekalo v občinskih volilnih enotah. Na Dolenjskem je skoraj polovica občin z eno volilno enoto. Takih je 14 ali 48 %. Med njimi so po velikosti prostora ali številu prebivalcev pretežno tiste z manj volivci in proporcionalnim volilnim sistemom, od teh imata le občini Kostel in Osilnica večinski volilni sistem. Med večjimi občinami pa imajo eno volilno enoto le občina Novo mesto z 28.312, občina Grosuplje s 13.823 in občina Kočevje s 13.819 volivci oziroma volilnimi upravičenci.

Število volilnih enot lahko zelo vpliva na ves volilni proces. V velikih občinah z eno volilno enoto so predlagatelji in nosilci strankarskih in nestrankarskih list nagovarjali volivce, ki se niso mogli tako živo posebiti s kandidati, kot so se lahko v tistih podobno velikih ali tudi manjših občinah z več volilnimi enotami in njim bolj znanimi kandidati. Namreč nosilci volilne pobude v občinah z več volilnimi enotami so poskušali oblikovati liste s kandidati, ki so bolj vraščeni v življenje v teh manjših krajevnih območjih. Pri izbiri kandidatov so kadrovske celoviteje in globlje segli v naselitveni prostor. Načelo, da naj ima vsako naselje svojega kandidata na listi ustrezne stranke ali nestranke, je bilo torej lažje uresničevati ali se mu bolj približati v lokalnih skupnostih z več volilnimi enotami.

Zelo pogoste so občine s 3 do 5 volilnimi enotami, takih je 12 ali 31 %. Več kot polovica teh ima od 5.000 do okoli 21.000 volivcev. Med njimi so občine z manj kot 5.000 volivci, in sicer Šmartno pri Litiji, Loški Potok, Šentrupert, Mirna Peč in Šmarješke Toplice.

Sedem ali celo 9 volilnih enot imajo le tri občine. To sta občini Kostanjevica na Krki in Sodražica s sedmimi volilnimi enotami in občina Mokronog-Trebelno z devetimi volilnimi enotami. V vseh teh enotah je bila volilna ponudba navzoča na skupnih listah strank in ne strank, po številu volivcev pa te ne presegajo števila 2500.

Volilne skupine – predlagatelji volilnih list

Omenili smo že, da je v občinah na Dolenjskem nastopilo 327 predlagateljev volilnih list. Med njimi prevladujejo skupinske pred-

lagateljice list, saj je posameznih predlagateljev kandidatov za svetnike od vseh predlagateljev le 36 ali 11 %. Najmočnejšo skupino predlagateljev volilnih list predstavljajo stranke, njih delež je 63 %. Nestrankarski predlagatelji volilnih list so v volilno ponudbo umeščeni s 85 skupinami ali s 26 %. Med strankami močno prevladujejo tako imenovane meščanske stranke. Njihov izvor v večini primerov sega v obdobje nastajanja meščanske demokracije pred drugo svetovno vojno. V času socialistične demokracije jih politični sistem ni dopuščal, v procesu ponovnega vračanja v kapitalizem pa so se zopet začele oblikovati, ob njih pa so vzniknile nove, pri čemer to oblikovanje strankarske scene še ni končano. V to skupino starih in novih meščanskih strank smemo uvrstiti Slovensko ljudsko stranko (SLS), Slovensko demokratsko stranko (SDS), Liberalno demokracijo Slovenije (LDS), Socialno demokracijo (SD), Demokratsko stranko Slovenije (DSS), Novo Slovenijo (NSi), Slovensko nacionalno stranko (SNS), Narodno stranko (NS), Aktivno Slovenijo (AS) in Evropsko demokratsko stranko (EuDS), ki po imenu presega nacionalne meje. Poleg omenjenih strank so se na volitvah na Dolenjskem pojavljale še Demokratična stranka upokoјencev (DeSUS), Skupnost ekoloških gibanj Slovenije (SEGS), Stranka mladih Slovenije (SMS) in Zeleni Slovenije (ZS). Za slednje je značilna njihova izrazitejša navezanost na del slovenske populacije ali na izpostavljanje nekega posebnega interesa. DeSUS tvori predvsem starejše članstvo in se ukvarja zlasti s socialnimi zadevami ter nacionalnimi vrednotami, SMS opozarja na mlado populacijo državljanov in njihovo perspektivo, stranki SEGS in ZS pa ostrita vprašanje našega odnosa do narave.

Nobena od naštetih strank slovenske politične scene programsko ne presega meščanske družbene ureditve. Take stranke pač v današnjem parlamentarnem političnem življenju ni. Obstaja komaj zaznana komunistična partija, ki ni naslednica nekdanje Zveze komunistov, stranka socialistov pa se je pred leti utopila v liberalni demokraciji. Skupina krščanskih socialistov, ki se je ob začetku vnovičnega nastajanja strank tudi poskušala umestiti v slovenski politični prostor, je od nikogar zaželena kmalu doživela organizacijski razkroj.

Morda je strankarska ohromelost levice tudi eden od razlogov za rast civilne volilne iniciative. Sicer pa strankarstvo na Slovenskem ni kdo ve kako priljubljeno. Obstoj in rast civilne iniciative po mojem mnenju ne izraža nostalgije dela starejše generacije do prejšnjega nestrankarskega sistema socialistične samoupravne demokracije, ki je omogočal ljudem polnejše in celovitejše vključevanje v procese družbenega odločanja na vseh ravneh in po vseh vprašanjih življenja in razvoja, pač pa gre pri njenem porajanju za nekakšno samozavedanje občanov v lokalnih skupnostih, da si lahko s civilno navzočnostjo v organih lokalne samouprave oblikujejo svojo prihodnost v skladu s svojimi živimi neposrednimi življenjskimi potrebami in interesi, misleč, da jih stranke ne morejo uspešno zastopati.

To spoznanje je po občinah različno, bolj ali manj prebujeno in izoblikovano. Le v občini Ribnica ni na volitvah v organe lokalne samouprave nastopila niti ena skupina ali posameznik civilne iniciative. V njej so vso volilno ponudbo predstavljale stranke. Pet strank je v tej občini oblikovalo svoje samostojne liste, in sicer LDS, NSi, SD, SDS in SLS, ter si tudi razdelilo svetniška mesta, pri čemer jih je skoraj polovico zasedla SDS.

Med občinami, v katerih je bilo do pet strankarskih oziroma

nestranskih predlagateljev kandidatov za občinske svete, je bilo več nestranskih predlagateljev. Obrnjena pa je bila podoba v občinah z nad 5 do 10 stranskih ali nestranskih predlagatelji svetniških kandidatov. V njih so prevladovali predlagatelji stranskih kandidatov. Vseh občin, v katerih je bilo 10 in manj stranskih predlagateljev kandidatov za občinske svete, je 26 ali 90 %, vseh občin z 10 in manj nestranskih predlagateljev svetniških kandidatov pa je 27 ali 93 %. Občin z nad 10 do 20 stranskih oziroma nestranskih predlagatelji svetnikov je bilo le nekaj. Tako je v občinah Brežice in Grosuplje nastopilo 11, v novomeški pa 12 stranskih predlagateljev, v občinah Šmarješke Toplice in Kostanjevica na Krki pa 12 oziroma 15 nestranskih predlagateljev kandidatov za občinske svete.

Podobno gostitev predlagateljev svetniških list oziroma svetniških kandidatov v občinskem prostoru nam pokaže pregled njihove številčne navzočnosti ne glede na stransko ali nestransko pripadnost. Do pet predlagateljev svetniških kandidatov beležimo le v treh občinah. Te so Osilnica, Ribnica in Sodražica. Največ občin je takšnih z nad 5 do 10 predlagatelji kandidatov za mandate v svetih občin, se pravi 11 ali 38 %. Močna je tudi skupina občin z nad 10 do 15 predlagatelji; 9 od 29 občin je v tej skupini ali 31 %. Nad 15 do 20 predlagateljev beležimo v 5 občinah in 21 predlagateljev v enem primeru, in sicer v občini Novo mesto, torej po številu prebivalcev in volivcev daleč največji dolenski občini, metropoli Dolenjske.

Iz prikaza predlagateljev kandidatov za občinske svete je razvidno, da bi bila volilna ponudba precej osiromašena, če se ne bi v volilnem prostoru pojavljala tudi civilna volilna pobuda. Ta je v nekaterih primerih celo zasenčila oziroma preseгла stransko iniciativo, kot na primer v Kostanjevici ali pa v Šmarjeških Toplicah, Mokronogu, Šentrupertu in Žužemberku.

Zastavlja se vprašanje, kaj so idealne ali demokratične volilne razmere in stanja ob volitvah v lokalnih skupnostih. Je te mogoče prepoznati in izluščiti iz prakse, ko so v občinah navzoče na volitvah samo stranke, ali pa, ko se ob strankah na volitvah pojavijo tudi skupine in posamezniki civilne iniciative. Je recimo občina Ribnica zgled lokalne demokracije ali pa morda je to do neke mere občina Kostanjevica na Krki, kjer na skupni listi strank in nestranskih močno prevladujejo nestranskih kandidati. Lahko sta, ali pa tudi ne. Vsekakor je vselej bližje nekakšni zgledni demokraciji občina, v kateri so navzoče stranske in nestranske skupine v razmerjih, ki najbolj zrcalijo dejansko razvrščenost občestva, se pravi, stransko in nestransko razporejenost volivcev. Odgovor na vprašanje, kaj so demokratične volilne razmere, je treba torej iskati v pravicah in enakih možnostih volivcev lokalne samouprave, da se svobodno in v skladu z ustavo in ustreznimi zakoni ter predpisi sami odločajo za svoje volilne kandidate, volilne nastope in volilni izbor.

Volilne liste

Predlagatelji volilnih list so pri oblikovanju le-teh želeli biti prisotni v vseh volilnih enotah občin. Takšen cilj je uspelo uresničiti le močnim, dobro organiziranim in delujočim volilnim skupinam.

Tako je bilo v 83 volilnih enotah navzočih kar 436 volilnih list. Volivci so imeli v 32 volilnih enotah na voljo stranske in nestranske liste, v 43 pa skupne liste strank oziroma strank in nestranskih.

Le v osmih volilnih enotah so svoje liste pripravile samo stranke.

Podrobnejša analiza je razkrila, da so bile volilne enote z navzočnostjo samo strankarskih list v občinah Ribnica, kjer sicer ni bilo nobene nestranske liste, Ivančna Gorica in Sevnica. Skupne liste strank in nestransk pa tako beležimo v občinah z manj kot 3.000 volivci in večinskim volilnim sistemom. V nekaj primerih sta se odločili za skupno listo dve stranki, da bi združeni dosegli zadovoljiv volilni uspeh. Tako sta v občinah Brežice, Kostanjevica na Krki, Krško, Sevnica združevali svoje moči stranka Aktivna Slovenija (AS) in področna stranka Posavska unija mladih (PUM), v občini Žužemberk pa Socialdemokratska stranka (SD) in Demokratična stranka upokoencev Slovenije (DeSUS). Sicer pa so volilno zainteresirane skupine v občinah z več kot 3.000 prebivalci in proporcionalnim volilnim sistemom raje nastopale s svojimi samostojnimi listami, računajoč pri tem na mandate v svetih občin in kasnejšo koalicijsko povezovanje s tistimi svetniki in svetniškimi skupinami, s katerimi jih povezuje sorodna strankarska, ali programska, ali vrednostna oziroma politična usmerjenost.

Medtem ko strankarske liste po svojih političnih nosilcih izražajo večje ali manjše sozvočje ali pa odbojnost, pa nestranske liste razodevajo druga do druge izrazito individualnost. Zato je bilo že v predvolilnih razmerah med sorodnimi strankami videvati pripravljenost za kasnejše koalicijsko sodelovanje oziroma nepripravljenost za takšno svetniško skupno nastopanje. Zlasti se je zrcalil tako imenovani levi in desni strankarski blok, recimo ostro načrtovana ločnica med socialdemokrati, liberalci na eni strani, čeprav ne vselej, in demokrati ter novoslovenci na drugi strani, ali pa rez med člani ljudske stranke in socialdemokrati, če so volilne razmere in pričakovanja enih in drugih vlekla obe skupini v nasprotujoče zveze in povezave.

Takšne volilne predigre, volilnih scen med nestranskimi skupinami in posamezniki skoraj ni zaslediti. Večinoma med njimi ni bilo izraženih teženj po morebitnem medsebojnem sodelovanju, prej obratno, v danih razmerah so si skušale le-te ali posamezniki zagotoviti sodelovanje s strankarskimi skupinami. Seveda so bile navzoče tudi izjeme, ko je nestransko skupina poskušala krepiti nestranski blok volilnih list, vendar za takšno povezovanje ni bilo zadostne obojestranske pripravljenosti, kot je bilo recimo to moč spremljati v občini Straža na primeru dveh nestranskih skupin, Liste krajanov občine Straža (LKOS) in Razvojne iniciative občine Straža (RIOS). Slednja se je v drugem krogu volitev za župana celo raje približala tako imenovanemu strankarskemu volilnemu bloku, v katerem niso sodelovali le socialdemokrati in člani stranke Aktivna Slovenija (AS).

Skratka, med strankami na lokalni ravni je dokaj uveljavljena logika povezovanja ali sprejemanja pozicijske oziroma opozicijske vloge v delovanju organov lokalne samouprave. Takšno miselnost in prakso v lokalni prostor vnašajo strankarske centrale. Zato so zdravorazumni klici nekaterih županov ali svetnikov, da v lokalne skupnosti ni smiselno prenašati strankarskih vzorcev državnozbornega parlamentarnega obnašanja, vredni tehtnega premisleka. Občinski sveti so številčno majhne skupine lokalne oblasti in problemi, ki jih obravnavajo in rešujejo, so povsem povezani s kakovostjo življenja krajanov. Zato odločanje o tem, kako in kdaj bodo le-ti rešeni v dobro prizadetih in celotne skupnosti, naj ne bi bilo podvrženo

strankarski pozicijski ali opozicijski logiki, pač pa objektivni in realni presoji pogojev, na podlagi katerih jih je možno začeti reševati in tudi uspešno rešiti. Namesto strankarskega pozicijskega in opozicijskega nastopanja je v občinskih lokalnih skupnostih primernejša pot ali proces usklajevanja interesov in povezovanja vseh energij za čim učinkovitejše doseganje zastavljenih ciljev.

V občinah, kjer so vse volilne skupine ali posamezniki svoje kandidate lokalne samouprave umestili na skupne liste, je večja možnost za razkroj strankarske logike v občinskih svetih kot pa v občinah, kjer so le-te nastopale s samostojnimi strankarskimi listami. Takšnih občin s samostojnimi listami je 21. V njih je bilo volivcem na voljo 300 samostojnih strankarskih list. Morda lahko delno zavre razraščanje strankarske miselnosti v teh občinah precejšnje število skupin z nestranskarškimi kandidati. Teh nestranskarških samostojnih list je bilo 80.

Podrobnejši pregled mi je pokazal celotno podobo volilnih list po občinah in seveda za celo Dolenjsko oziroma jugovzhodno Slovenijo. Od vseh list je samostojnih list kar 87 %, med katerimi pa močno prevladujejo liste strank, saj je nestranskarških samostojnih list le 21 %.

Bojazen nekaterih strankarskih prenapetežev, da bi nestranskarška lokalna volilna iniciativa utegnila ogroziti strankarski volilni sistem v lokalnih skupnostih, ni upravičena, res pa je, da le-ta omogoča tudi strankarsko neopredeljenim volivcem enakopravno nastopanje na volitvah. Te možnosti, ki jo daje volilna zakonodaja volivcem, da si po svoji meri oblikujejo volilne liste in se odločajo za kandidate občinskih svetov in županstev, niso volivci v vseh občinah enako udejanjali. V nekaterih primerih so vse svoje volilne interese strnili na eno listo zaradi malega števila volivcev, recimo v občini Kostel in v občini Osilnica. Vendar številčna navzočnost list ni vselej odvisna od velikosti občine in števila volivcev. Občina Novo mesto po številu prebivalcev močno presega druge številčno večje občine, recimo Krško ali Brežice, Črnomelj oziroma Trebnje, Sevnico, pa vendar je imela ta le 20 volilnih list, omenjene pa vse več kot 20, Krško celo 58 volilnih list.

Lahko le upravičeno predpostavljamo, da je v občinah z več prebivalci, volivci, večjim številom volilnih enot in razgibano strankarsko in nestranskarško raznolikostjo volilnega občestva tudi več možnosti za porajanje večjega števila volilnih list kot v občinah z manj volilnimi upravičenci, manj volilnimi enotami in manj pestrim, raznolikim volilnim telesom.

Če bi hoteli s številom in vrsto list ponazoriti demokratično razgibanost volilnega prostora, potem bi na podlagi zbranih podatkov lahko rekli za volitve v letu 2006, da je bila dosežena precej visoka raven demokratičnosti.

Volilna iniciativa je nastopila s 436 volilnimi listami. Od teh je bilo v 23 občinah 324 ali 74 % strankarskih list, v 20 občinah 81 ali 19 % nestranskarških list ter v 13 občinah 31 ali 7 % list s kandidati različnih strank, civilnih skupin in posameznih predlagateljev, se pravi skupnih list. Pomembno se mi zdi tudi omeniti, da so deleži navzočnosti strankarskih in nestranskarških list po občinah zelo visoki. Kar 79 % občin je imelo samostojne strankarske liste in ne dosti manj občin, 69 %, nestranskarške liste. Skoraj polovica občin, 45 %, pa je razpolagalo s tako imenovanimi skupnimi listami civilnih in

strankarskih iniciativnih skupin in posameznikov.

Podobno sliko volilne demokracije nam kažejo podatki o navzočnosti samostojnih in skupnih list strank in ne strank v občinah oziroma volilnih enotah Dolenjske.

Samostojne liste so bile navzoče v 21 občinah oziroma v 42 volilnih enotah, skupne liste pa v 13 manjših občinah in 56 volilnih enotah. Skupne liste so bile torej na voljo zlasti volivcem v občinah z manj kot tri tisoč prebivalci, v katerih pa je bilo 67 % vseh volilnih enot, kar pove, da so volivci svoj volilni prostor močno razgibali predvsem v teh občinah, vsekakor bolj kot pa v občinah z manj volilnimi enotami in velikim številom volivcev. Če razmerje med samostojnimi in skupnimi listami v občinah izrazimo v odstotkih, nam ti izrišejo zelo močno navzočnost samostojnih list, saj je teh v občinah na območju jugovzhodne Slovenije 87 %, skupnih list pa 13 %. Med listami strank je 300 ali 92 % samostojnih list, med listami nestransk pa je samostojnih list 80 ali 99 %, torej še več. Le v eni volilni enoti se pojavi primer nestrankarske skupne liste. Je pa bilo 31 skupnih list strank in ne strank.

Volilna ponudba strank, skupin in posameznikov

Že bežen pogled na razmerje med številom kandidatov za občinske svete in številom mandatov v njih pokaže na velik razkorak med števili, saj je bilo v volilni igri za 476 svetnikov kar 3.353 kandidatov. Ponudba je torej sedemkrat preseгла svetniške stolčke. Gneča pred svetniškimi vrati seveda ni bila v vseh občinah enaka. Bila je izraz motiviranosti občanov za javno delo v skupno in osebno dobro ter interesne raznolikosti zaznavanja življenjskih problemov v občinskih lokalnih skupnostih. Zato so poskušale številne skupine občanov in posamezniki volivcem v predvolilnem obdobju čim bolj predstaviti svoje videnje razmer v njihovi lokalni skupnosti ter izraziti pripravljenost, da storijo kar se da, če bodo izvoljeni, za njen uspešen razvoj ali za odpravo neprijetnih zaostajanj, motenj oziroma motečih nepravilnosti, slabosti, neustreznosti na posameznih življenjskih področjih ali območjih.

Poleg skupin, ki so izražale skrb za razvoj celotne lokalne skupnosti, so se ob volitvah pojavile tudi skupine, ki so hotele s svojo prisotnostjo v občinskem svetu reševati predvsem probleme posebnega pomena ali pa izboljšati razmere v ožjih občinskih življenjskih okoljih. Tako so nekatere skupine oblikovale liste svojih kandidatov, da bi v svetih občin zagotovile večjo skrb za razvoj gospodarstva, varstvo okolja, spoštovanje načel pravičnejšega razvoja, povečale skrb za življenjske probleme mladih ali ostarelih, odpravile razvojne zaostanke v posameznem kraju ali območju občine in podobno.

Celovite razvojne programe so predstavljale predvsem strankarske skupine in močnejše skupine civilne iniciative. Svoje ocene lokalnih razmer, delovne usmeritve in možne rešitve odprtih vprašanj in žgočih problemov so predstavile v raznih pisnih informacijah ter v pogovorih s krajanji oziroma na javnih shodih. Močnejše stranke so privabljale na takšne kandidacijske shode tudi vidne predstavnike iz svojih republiških in pokrajinskih vodstev, po možnosti tiste, ki opravljajo poslansko funkcijo ali zasedajo ustrezna ministrska mesta. Takšnih predvolilnih navez si seveda niso mogle privoščiti nestrankarske skupine ali posamezni nestrankarski kandidati za občinske svete in županstva. Kljub temu njihov uspeh na volitvah ni bil manjši od

njihove navzočnosti v volilni ponudbi.

Vpletanje strankarskih central v lokalno volilno dogajanje na nek način pomeni poseganje v samoupravno suverenost lokalnih skupnosti. Kot da so te nekakšni fevdi strankarskih elit in je torej treba storiti vse, da bi oblast v njih v čim večji meri pripadala njim, ostala v njihovi domeni.

Iz pregleda volilnih podatkov je razvidno, da so različne stranke ponudile volivcem v izbiro 2689 ali 80 % kandidatov, razne nestranskarke skupine in posamezniki pa 664 ali 20 % kandidatov za svetnike občinskih svetov. V vsaki lokalni skupnosti so volivci strankarsko ponudbo bolj ali manj dopolnjevali s skupinami ali posamezniki nestranskarkega dela volilnega občestva. Izjema je bila le občina Ribnica, v kateri volilno telo ni čutilo oziroma izrazilo nobene potrebe po nestranskarke kandidatih za občinski svet. Tako je bila v tej občini volilna ponudba v celoti domena petih strank, in sicer LDS, NSi, SD, SLS in SDS. Tudi v večini drugih dolenjskih občinah je bila strankarska ponudba svetnikov obsežnejša od nestranskarke. Več kot 90-odstotna strankarska kandidacijska zasedba je zabeležena, upoštevajoč tudi Ribnico, še v Ivančni Gorici, Sevnici, Grosupljem, Sodražici, Kočevju, Osilnici in Loškem Potoku, v katerih je 64.924 volivcev ali 31 % vseh volilnih upravičencev Dolenjske. Z 80 % in več volilne ponudbe so stranke pokrivalo občinski prostor poleg naštetih še v občinah Dobropolje, Trebnje, Brežice, Črnomelj, Semič, Šmartno pri Litiji, Šentjernej, Dolenjske Toplice in Kostel. V omenjeni skupini je bilo v poimenovanih občinah 65.623 volivcev ali 31 % volilnih upravičencev. V vseh naštetih 17 občinah je bilo torej 130.547 ali 63 % volivcev z 80-odstotno strankarsko ponudbo kandidatov za občinske svete. Dodajmo tem še naslednjo skupino občin, v katerih so stranke pokrile med 70 % in 80 % volilne ponudbe. Te občine so Loška dolina, Mokronog-Trebelno, Metlika, Šentrupert, Krško in Mirna Peč. Če tudi te upoštevamo, potem je več kot 70-odstotna strankarska svetniška ponudba zajela novih 36.175 volivcev ali v celoti že kar 166.722 volivcev, to je 80 % volilnih upravičencev v 23 občinah. Tem se z več kot 60 % strankarske volilne ponudbe svetniških kandidatov pridružita še občini Straža in Šmarješke Toplice. K več kot 50-odstotni strankarski navzočnosti na tako imenovanem svetniškem trgu je treba prišteti še občine Škocjan, Novo mesto in Žužemberk.

Sklenemo lahko, da je v 28 občinah z 205.791 volivci, kar je 99 % vseh volivcev v jugovzhodni Sloveniji, volilna ponudba strank za občinske svetnike preseгла polovico v njih navzoče ponudbe. Le v eni občini, se pravi v občini Kostanjevica na Krki z 2.078 volivci, je nestranskarke volilna ponudba preseгла strankarsko za 4 % in je bila s 16 kandidati za svet občine 52-odstotna. Več kot 40 % nestranskarke ali civilne volilne ponudbe so dosegle volilne skupine in posamezniki v občinah Žužemberk, Novo mesto, največji in najštevilčnejši dolenjski občini, in Škocjanu, nad 30 % pa še v občinah Šmarješke Toplice in Straža, ostale pa so po nestranskarke volilni ponudbi razvrščene nižje, med 30 in 20 %, recimo Mirna Peč, Krško, Šentrupert, Mokronog, Loška Dolina in Dobropolje, oziroma pod 20%, denimo občine Kostel, Grosuplje, Šentjernej, Semič, Šmartno pri Litiji, Črnomelj, Brežice, Trebnje in Loški Potok, pri čemer so povsem na repu občine Osilnica, Kočevje, Sodražica, Grosuplje, Sevnica in Ivančna Gorica, in sicer s šest in manj odstotkov civilne

svetniške volilne ponudbe.

Dvajset odstotkov nestrankarskih kandidatov za občinske svete je pomemben pokazatelj dolenjske civilne volilne prebujenosti, zane-marljiva pa tudi ni kazalka odstopanja civilne volilne ponudbe od tega odstotka navzdol ali navzgor v posameznih občinah. Vprašanje je, ali je zbudjena civilna volilna pobuda v tesnem sorazmerju z nestrankarskim delom volilnega telesa. Tam, kjer se je ta močnejše in v večjem obsegu pojavila, je gotovo nestrankarskega zaledja več, lahko pa ga je precej tudi tam, kjer do takšne volilne civilne ponudbe ni prišlo. Skratka, ni mogoče reči, da v občini Ribnica prebivajo samo strankarsko opredeljeni in zapriseženi volivci ali da so ti v veliki večini v občinah z izredno visoko strankarsko volilno svetniško ponudbo.

Samo 59-odstotna volilna udeležba volilnih upravičencev v prostoru jugovzhodne Slovenije kaže na visok odstotek volilno nemotivirane, nezainteresirane ali demonstrativno odsotne množice volivcev, ki je po obsegu še izrazitejša, recimo, prav tam, kjer so stranke dosegale absolutno raven volilne svetniške ponudbe, kot je to primer Ribnice z 49,8-odstotno volilno udeležbo ali pa v občinah Brežice, Trebnje, Ivančna Gorica, kjer je bil odstotek volilne udeležbe še nižji, kljub izredno visoki strankarski ponudbi kandidatov za občinske svetnike. Tudi v nekaterih drugih občinah z 80 % in več strankarske volilne ponudbe, kot so Črnomelj, Grosuplje, Kočevje, Šmartno pri Litiji, je bila volilna udeležba pod povprečjem za celotno Dolenjsko. Verjetno pa višja volilna udeležba pomeni večjo motiviranost volilnega telesa za izid volitev, večje poistovetenje z volilnimi težnjami v ustreznih občinah in obratno, nižja volilna udeležba kaže na številne zaviralne vplive na volivčevo volilno razpoloženje, na njegovo nemoč, da bi se zmožgel poistovetiti z obstoječo volilno ponudbo in ji dati svoj glas. Postopa pač tako, da volilnega glasu ne da nikomur.

Volilna udeležba in iztržek volilne ponudbe

Pregovor pravi, da dobra setev obrodi dobro žetev. Dodali bi le, da je bil na volilnih poljanah Usoda setvi volivec, tisti seveda, ki se je žetve udeležil. Ta je s svojo volilno potezo izbral med kandidati tiste, ki naj bi zasedli svetniška mesta v 29 občinskih svetih in županstvih Dolenjske. Lahko bi se izrazili v jeziku tržne ekonomije in si zamislili tržnice lokalnih skupnosti, na katerih razni trgovci in trgovčiči, branjevci in branjevke razstavljajo in ponujajo svoje blago, se pravi, da po bolj ali manj uspešni oglaševalni aktivnosti pričakujejo kupčev izbor. Seveda na dan X. In ta dan, volilni dan je prišel. Večina volivcev je odšla na volišča, da oddajo svoj glas za svetniško in župansko listo. Župani niso bili povsod izvoljeni v prvem krogu, a vsaka občina je vendarle dobila svojega prvega moža ali svojo prvo damo. Za županstva je kandidiralo 117 oseb, izvoljenih pa jih je bilo 29. Svetniki so bili izvoljeni že v prvem krogu, razen ene izjeme, ko je moralo priti do dodatnih volitev še enega svetnika v šmarješki občini, ker je zaradi večinskega volilnega sistema in dejstva, da je bila izvoljena svetnica tudi izvoljena kandidatka za županjo, njeno svetniško mesto ostalo prazno in ga je bilo moč zapolniti le z vnovičnem glasovanjem volivcev.

O volilni udeležbi smo nekaj besed že zapisali. Res ni bila kdo ve kako visoka, saj ni zajela niti 60 % volilnega telesa. Nekdanja

samoupravna volilna praksa v času samoupravnega socializma, ki jo je organizirala in vodila široka vseobsegajoča ljudska socialistična zveza, politična organizacija vseh državljanov Slovenije, je zmogla dosegati bistveno višje rezultate udeležbe ljudi na volitvah v skupščine občin in svete krajevnih skupnosti. Bila je tako rekoč trajno prisotna med ljudmi v njihovih naseljih in raznih oblikah društvenega organiziranja ter sredstvo in način njihovega nenehnega javnega demokratičnega političnega delovanja, ne pa zgolj ob volitvah. Tudi v času med volitvami je znala ljudi obveščati o razmerah, uresničevanju izoblikovanih programov razvoja, zmogla je z njimi pretresati številna družbena vprašanja, dobiti iz živih pogovorov in razprav osnove za odločanje delegatskih predstavnikov oblasti ljudstva v skupščinah in drugih organih samoupravnega odločanja o zadevah lokalnega, regionalnega in nacionalnega družbenega razvoja. Vse še daleč ni bilo idealno, a politični sistem je bil napisan na kožo ljudi in je bil izraz razvoja tako imenovane ljudske demokracije ali vladavine ljudstva, katere temelj je bila družbena lastnina in samoupravno upravljanje z njo v pogojih tržne ekonomije oziroma tržne proizvodnje blaga in opravljanja storitev, razen seveda tistih storitev javnega ali skupnega pomena, kjer se je začela uveljavljati praksa svobodne menjave dela na načelih dogovorne ekonomije. Področja takšnega dogovarjanja delavcev združenega dela prek delegatov so bila socialno skrbstvo, zdravstvo, šolstvo, znanost in kultura. Opisano dogajanje je bilo navzoče v vseh lokalnih skupnostih, občine so bile pri tem s svojimi delegatskimi skupščinami izredno pomemben člen ali točka vertikalnega in horizontalnega usklajevanja interesov in umeščanja v okvirje realnih možnosti in razvojnih nujnosti. Zato so bile lokalne volitve izrednega pomena za delovanje celotne družbe, se pravi tudi za funkcioniranje republike kot države Slovenije.

Od vseh 207.869 volilnih upravičencev se je na volišča podalo okoli 122.775 volivcev ali dobrih 59 %.

Ti volivci so oddali za svetniške kandidate strank 106.639 ali 82 % glasov in za nestranskarke kandidate 23.052 ali 18 % glasov. Tako je bilo izvoljenih v občinske svete 476 svetnikov, od teh strankarskih 376 ali 79 % in nestranskarških 100 ali 21 %. Opaziti je rahlo razliko v razmerjih med strankarskimi in nestranskarškimi volilnimi glasovi, 82 % : 18 %, med strankarsko in nestranskarško ponudbo kandidatov za občinske svete, 2689 ali 80 % : 664 ali 20 %, in med izvoljenimi svetniki obeh omenjenih volilnih skupin. Z izvolitvijo svetnikov se je razmerje med strankarsko in nestranskarško ponudbo spremenilo za odstotek v korist nestranskarškega volilnega občestva. So volivci za odtenek bolj prislunili nestranskarškim kandidatom ali pa je na takšen izid vplivalo sedem izvoljenih svetnikov Romov? Bodi tako ali drugače, dostojno so bili nagrajeni, ni jih v iztržku manjši delež, kot jih je bilo v ponudbi, čeprav so morali v nekaj primerih po volji volivcev v celoti prepusti svetniška mesta svojim strankarskim tekmečem.

Razmerje med strankarskimi in nestranskarškimi mandati v občinskih svetih

Mandati strank, skupin, posameznikov	Štev. občin	%	Občine: zaporedna številka
1. Strankarskih mandatov je > kot nestranskarških	20	68	(1- 4, 7, 9-14, 16, 19, 21-23, 25, 27-29)
2. Strankarskih mandatov je < kot nestranskarških	4	14	(8, 15, 24, 26)
3. Nestranskarške liste nimajo mandatov	4	14	(5, 6, 17, 20)
4. Nestranskarških list ni bilo	1	4	(18)
SKUPAJ	29	100	

Tako je ostala civilna iniciativa brez svetniškega mesta le v občini Grosuplje, nastopili so štirje njeni kandidati, v občini Ivančna Gorica, kjer je bil navzoč le en njen kandidat, v občini Osilnica, v kateri so tudi premogli enega iz nestranskih vrst, in v občini Sevnica, kjer so imeli volivci na voljo dva nestranskih kandidata, kar pomeni, da so v petih občinah, upoštevajoč tudi Ribnico, v občinskih svetih zasedli svetniške stolčke samo kandidati strank. Ravnovesja med obema skupinama ni v nobeni občini. Največ je takšnih občin, 20 ali 68 %, v katerih so v večini svetniki strank. V štirih občinah pa so volivci poskrbeli za večjo svetniško navzočnost svetnikov iz vrst nestranskih civilne iniciative. Te občine so Kostanjevica na Krki z 2.600 prebivalci, občina Mokronog-Trebelno z 2.988 prebivalci, občina Šentrupert z 2.318 prebivalci in občina Šmarješke Toplice z 3.010 prebivalci. Torej ima 10.916 ali 4 % prebivalcev jugovzhodne Slovenije po zaslugi predvolilne volilne iniciative in na podlagi odločitve 6317 ali 5 % volivcev, ki so se volitev udeležili, večinsko nestransko zasedbo občinskih svetov. To so majhne in mlade občine z nerazvito strankarsko prakso. V njih je še močno prisoten občanski duh krajevnih skupnosti, iz katerih so te občine nastale. Zato ne moremo reči, da so nekakšne pionirke rasti nestranskih političnih praks. Dejstvo pa je, da so imeli na volitvah v omenjenih občinah manj uspeha kandidati strank, saj je bila njihova ponudba 124 kandidatov, ponudba civilne iniciative pa 58 kandidatov. Volivci so torej imeli možnost izbirati med 182 kandidati in so izmed njih odbrali 30 ali 71 % nestranskih kandidatov za svetnike svojih občinskih svetov. Verjetno so uživali med krajani v posameznih volilnih enotah večji družbeni ugled in zadostno zaupanje, kar sta temeljni merili za vsakogar, ki ne gleda in presoja kandidata po političnem ali nepolitičnem predznaku. Le v primerih, ko volivce zajame val ideološke vznesečnosti, ta dva kriterija volilne izbire zasenči tako imenovana strankarska zaslepljenost. Zanj je manj možnosti ob skupnih listah vseh nosilcev volilne pobude kot v primerih samostojnih list, za katerimi večkrat stojijo nevidne sile ideološkega zaslepljenega nagovarjanja v imenu nekih višjih ciljev, kot je to recimo sklicevanje na usodo naroda, demokracije, socialne države, vere, pogledov na zgodovino in podobno.

Dokaj močna navzočnost in tudi uspeh civilne iniciative na volitvah 2006 v jugovzhodni Sloveniji oziroma na Dolenjskem nam vendarle zastavlja nekatera vprašanja, na katera ni mogoče na hitro odgovoriti. Dejstvo je, da ta zrcali strankarsko neopredeljene krajane lokalnih skupnosti. Razne raziskave sicer govore o tem, da državljani Slovenije slabo zaupajo strankam, ker imajo s strankarsko politiko bridke izkušnje. Polna naj bi bila neizpolnjenih obljub, zavajanj javnosti, zdrharske prepirljivosti, hlepenja po oblasti, nedostojnih bojev za obstoj na politični sceni. Med ljudmi je še živa tudi ljudska demokratična izkušnja iz obdobja nestranskih demokracije, ki je vsakomur omogočala višjo stopnjo sodelovanja v javnem političnem življenju za skupno dobro, kot pa jim je dana zdaj v strankarskem sistemu meščanske – kapitalistične demokracije, ko se moč odločanja vse bolj zgošča ob lastninsko močnih skupinah in posameznikih, ki delujejo največkrat iz ozadja in prek prikritih vzvodov in mehanizmov poseganja v tako imenovani parlamentarni in tudi svetniški oziroma županski prostor.

Ali na obstoj nestranskih javnosti in nestranskih pobude

vpliva predvsem nezaupanje dela volivcev do strankarskega sistema, strankarskega načina reševanja problemov v lokalnih skupnostih in tudi na ravni države ali pa poleg tega tudi težnja, da si v lokalnih skupnostih zagotovijo nestranski način demokratičnega odločanja, ker jim ta omogoča drugačen, bolj ljudsko-demokratičen način usklajevanja svojih življenjskih teženj, je težko reči. Lahko izrečemo le domnevo, da ljudje verjetno iščejo ustrezen izhod iz razmer, ko jim je politika v medvolilnem obdobju štirih let več ali manj odtujena in so zgolj njen objekt.

Poskušal sem razvrstiti občine v zaporedje po uspehu strank oziroma nestranskih na volitvah.

Podatki kažejo, da stranke kljub izraženemu nizkemu zaupanju ljudi do njihovega dela vendarle v pretežni večini občin dokaj močno obvladujejo prostor lokalne samouprave. V 25 občinah imajo več kot 50-odstotno moč upravljanja v svojih rokah. Ta seveda ponavadi razpade ali se zgosti v dva bloka, pozicijski in opozicijski, katera dopolnjuje razpršena navzočnost civilne iniciative. Slednja ne nastopa kot enoten nestranski tabor, nič ideološkega je ne družijo, nikakršna nestransko vrednostna usmerjenost svetnike civilne iniciative ne zblizuje in povezuje.

Morda je v tem dejstvu tudi treba iskati odgovor na vprašanje o naravi civilne volilne iniciative. Njena svetniška nepovezanost, personalna nevezanost na kogar koli ali na katerokoli drugo svetniško skupino kaže na usmerjenost vsake posamezne nestransko skupine ali posameznika na svoj lastni izvor in smisel obstoja. V svetih poskušajo opozarjati in reševati probleme, zaradi katerih so se tudi kot svetniške nestransko skupine ali posamezniki podali na volitve, pri čemer jim je pozicijska ali opozicijska oziroma taborska logika več ali manj tuja, in se zanjo ne ogrevajo, kakor recimo to bolj ali manj počenjajo svetniki strank.

Obseg ponudbe in iztržek

Omenili smo že, da je šla volilna iniciativa na volišča s 3.353 kandidati za občinske svete. Ti so bili volivcem na voljo na samostojnih in skupnih listah. V obeh primerih so kandidate pripravljale stranke oziroma skupine ali posamezniki civilne iniciative.

Tako so omenjeni predlagatelji oblikovali 436 volilnih list, na katerih je bilo, kot že rečeno, 3.353 kandidatov za občinske svete. Na samostojnih listah jih je bilo 3.057 ali 91 %, na skupnih listah pa le 296 ali 9 %. Na samostojnih listah je bilo 2.467 ali 92 % strankarskih kandidatov in 590 ali 89 % kandidatov nestranskih. Delež prvih je nekoliko višji na teh listah, na skupnih listah pa je slika obratna, za 3 % je bilo več nestranskih kandidatov, se pravi 74 ali 11 %, če seveda primerjamo med seboj številčno razmerje med kandidati na samostojnih in skupnih listah strank na eni strani z razmerjem med kandidati na samostojnih in skupnih listah nestranskih na drugi strani. In kakšni so bili volilni izidi? Na samostojnih listah je bilo izvoljenih v občinske svete 331 ali 88 % strankarskih kandidatov, nestranskih pa 62 ali 62 %, na skupnih listah pa prvih 45 ali 12 % in drugih 38 ali 38 %, kar pomeni, da so se na skupnih listah kandidati nestranskih bolje odrezali, na samostojnih pa kandidati strank.

Tudi če primerjamo med seboj svetniške kandidate strank in nestranskih na samostojnih listah s tistimi na skupnih listah, je med izvoljenimi svetniki iz samostojnih list več od ponudbe svetnikov strank,

81 % : 84 %, in manj od ponudbe svetnikov nestransk, 19 % : 16 %, obratno pa je med izvoljenimi svetniki iz skupnih list več od ponudbe svetnikov nestransk, 25 % : 46 %, in manj od ponudbe svetnikov strank, 75 % : 54 %, kar spet pokaže, da so se na skupnih listah nestrankarski kandidati bolj odrezali.

Sicer pa je med ponudbo strank in nestransk in njihovim iztržkom tako majhen razloček, da ne bi mogli govoriti o volilnem neuspehu bodisi strankarske ali nestrankarske javnosti oziroma kandidatov za svete občin. Stranke so ponudile 2.689 ali 80 % vseh kandidatov in dobile 376 svetnikov, nestranske pa so pred volivce prišle z 664 kandidati, ti pa so izmed njih izvolili 100 svetnikov ali 21 %. Za odstotek večji volilni rezultat nestrankarskih skupin in posameznikov smemo pripisati romskim skupnostim, ki so izvolile iz svojih vrst 7 svetnikov in smo jih upravičeno uvrstili med nestrankarske svetnike.

Podrobneje si oglejmo strankarsko ponudbo in iztržek.

PONUDBA IN IZTRŽEK STRANKARSKIH IN NESTRANKARSKIH SKUPIN

Stranke	Število kandidatov za svete občin	odst.	Štev. izvoljenih kandidatov v svete občin	odst.
SDS	428	13	104	22
LDS	381	11	76	16
SD	385	11	45,5	9
SLS	408	12	72	15
NSi	338	10	33	7
DeSUS	221	7	17,5	4
SNS	149	4	8	1,6
SMS	70	2	4	1
AS	210	6	10,5	2
SEGSi	45	1	1	0,2
ZS	41	1	1	0,2
DSS	7	0,2		
NS	5	0,1		
EuDS	1	0,02		
PUM (Nastopala je s kandidati na skupni listi s stranko AS)	3,5	0,7		
Nestrankarske skupine in posamezniki	664	20	100	21
SKUPAJ	3353		476	

Nekoliko več strank je nastopilo v volilni ponudbi, kot pa jih je uspelo pridobiti vsaj eno svetniško mesto. Tako so volivci zavrnili kandidate Demokratske stranke Slovenije, Narodne stranke in stranke Evropskih demokratov Slovenije (EuDS). Po enega svetnika sta iztržili stranki Zeleni Slovenije in Stranka ekoloških gibanj, in sicer v posavskem okolju, 3 oziroma 4 svetnike imata območna stranka Posavska unija mladih ter Stranka mladih Slovenije in še enkrat več, 8 svetnikov, je prejela Slovenska nacionalna stranka. Malo bolje, z 10 svetniki, so se odrezali v Aktivni Sloveniji ter s 17 svetniki v Demokratični stranki upokojencev Slovenije, ki je v tem mandatnem obdobju tudi vladna stranka. Nad njo se je uvrstila vladna stranka Nova Slovenija s 33 svetniki. Vse omenjene stranke so v svetniških vrstah navzoče s 16 % svetnikov. Največ svetniških mest pa so osvojile tele stranke: Socialdemokrati Slovenije 45 ali 9 %, Slovenska ljudska stranka 72 ali 15 %, Liberalna demokracija Slovenije 76 ali 16 % in Slovenska demokratska stranka 104 ali 22 %. Slednja stranka si je torej prisvojila tolikšen delež svetniških mest kot vsa civilna iniciativa oziroma še za en odstotek ali štiri svetnike več.

Če primerjamo uspeh vladnih in nevladnih parlamentarnih strank v lokalnem prostoru Dolenjske, se pravi na občinskih volitvah v jugovzhodni Sloveniji, potem je vladna koalicija prejela skoraj 48 % svetniškega zaledja ali lokalne podlage, nevladna ali pozicijska strankarska stran pa 27 %, 21 % svetniškega prostora pa si je prisvojila civilna – nestransarska iniciativa.

Volilni prostor pred volitvami in po njih

Že poprej je bilo omenjeno, da se pričakovanja vsaki strankarski in nestransarski skupini, da s svojimi kandidati uspe priti v organe lokalne samouprave, se pravi v občinske svete, niso uresničila. Pred volitvami so bili kandidati najrazličnejših strank in številnih nestranskih, to je skupin volivcev, nekaterih društev in posameznikov, na listah v 28 občinah in le v eni so bili le kandidati strank, po volitvah pa je bilo občin, v katerih so v občinskih svetih samo kandidati strank, 5 ali 17 %. To pomeni, da v štirih občinah Dolenjske civilna iniciativa ni uspela s svojimi kandidati za občinske svete. V njih njenih svetnikov ni. To so občine Grosuplje, Ivančna Gorica, Osilnica in Sevnica. Tem je seveda treba pridružiti še občino Ribnica, v kateri pa civilne svetniške ponudbe sploh niso oblikovali.

Spremenila se je tudi zasedba volilnega prostora. Pred volitvami so pokazale svojo volilno podobo tako rekoč vse vidnejše strankarske skupine, ki jih slovenski državljani premore, in številne civilne skupine in posamezniki, ki jih je v glavnem priklicalo k življenju volilno leto, saj po večini prej niso obstajale ali jih ni bilo.

Na volitvah je nastopilo 206 strankarskih kandidacijskih skupin in 121 nestransarskih ali skupaj 327 obojih, volivci pa so njihovo povolilno navzočnost zmanjšali kar precej, od omenjenega števila je strankarskih ostalo 155 ali 75 %, nestransarskih pa 69 ali 57 %.

Nestransarska iniciativa je bila po volitvah skoraj prepolovljena, volivci so pred njo močnejše zaprli vrata. Bi rekel, da so naredili pri njej temeljito selekcijo, skozi volilno sito so pretresli le tiste skupine in posameznike, ki so bili vredni njihovega zaupanja.

Občinski sveti

Posvetimo nekaj pozornosti občinskim svetom. Omenili smo že, da si je v njih pridobilo sedež 376 strankarskih svetnikov ali 79 % in 100 nestransarskih svetnikov ali 21 %. Med nestransarskimi svetniškimi mesti je sedem mest pripadalo romskim svetnikom. Te svetnike imajo občine Črnomelj, Kočevje, Krško, Metlika, Novo mesto, Semič in Šentjernej.

Nekatere skupine so zasedle v občinskih svetih več svetniškega prostora kot druge. Tako je osem strankarskih skupin doseglo v posameznih občinah oziroma v občinskih svetih največ svetniških mest, nestransarskih skupin in posameznikov z največ svetniških mest pa je kar 47.

Med strankarskimi skupinami svetnikov so z največ sedeži v občinskih svetih največkrat svetniki iz vrst SDS in SLS, 11-krat, in sicer Slovenska demokratska stranka v občinah Brežice, Grosuplje, Ivančna Gorica, Loški Potok, Mirna Peč, Ribnica in Šmarješke Toplice, Slovenska ljudska stranka pa v občinah Kostel, Krško, Metlika, Osilnica, Sevnica, Straža in Šentjernej. Obe navedeni stranki imata enak delež prevladujoče svetniške moči v občinah Dobropolje, Škocjan in Šmartno pri Litiji, nato pa si enakega deli še SDS z LDS v

občini Loška dolina in SLS s SD v občini Črnomelj. LDS je najmočnejša strankarska svetniška skupina 6-krat, in sicer v Mestni občini Novo mesto, občini Trebnje in v občini Žužemberk je sama na prvem mestu, sicer pa si to mesto deli v občini Dolenjske Toplice z NSi, v občini Loška dolina s SDS in v občini Semič s SLS. NSi ni v nobeni občini sama na vrhu strankarske uspešnosti, pač pa trikrat deli enak uspeh s kako drugo že omenjeno stranko, enkrat pa s SD, in to v občini Sodražica. Slednja, se pravi, socialdemokratska svetniška skupina je na prvem mestu kot edina le v občini Kočevje z zasedbo 29 % svetniških mest v občinskem svetu. Po enkrat so najvišje na strankarski svetniški stopnici še svetniki stranke DeSUS v občini Šentrupert in svetnik dveh na skupni listi nastopajočih strank AS+PU v občini Kostanjevica na Krki, v kateri pa v občinskem svetu dosega takšen delež moči, kot jo ima tudi preostalih devet nestranskih svetnikov.

Predstavili smo volilno najuspešnejše strankarske svetniške skupine v občinskih svetih, kar seveda še ne pomeni, da je uspeh le-teh povsod presegel tudi volilni uspeh nestranskih skupin in posameznikov.

RAZMERJA MED NAJMOČNEJŠIMI STRANKARSKIMI IN NESTRANKARSKIMI LISTAMI V OBČINSKIH SVETIH OBČIN

Liste	štev. občin	%	občine
1. Nestranskih lista > strankarske liste	3	10	(Zap. št.: 11,22,27)
2. Nestranskih lista = strankarska lista	5	17	(4,8,16,25,26)
3. Nestranskih lista < strankarske liste	14	48	(1,2,3,9,10,12,13,14,15,21,23,24,28,29)
4. Nestranskih liste niso uspeli	6	21	(5,6,7,17,19,20)
5. Nestranskih liste ni bilo	1	4	(18)

SKUPAJ

29 100

Iz zgornjega tabelarnega prikaza lahko vidimo, da so nestranskih liste doživele večji uspeh kot strankarske v treh občinah, da je v njih torej vodilna nestranskih svetniška skupina dosegla več svetniških mest v občinskem svetu kot pa katera koli strankarska skupina. Te občine z razmerjem v korist nestranskih svetniške skupine so Loška dolina, z razmerjem 36 % : 21 %, Straža, 31 % : 15 %, in Šmartno pri Litiji, 25 % : 18 % .

V petih občinah sta si najmočnejši strankarski in nestranskih svetniški skupini po številu svetnikov v občinskem svetu enakovredni oziroma enaki. Občine s takim izenačenim volilnim razmerjem najuspešnejših strankarskih in nestranskih svetniških skupin so Dolenjske Toplice, z razmerjem 17 % : 17 %, Kostanjevica, 10 % : 10 %, Novo mesto, 17 % : 17 %, Škocjan, 17 % : 17 %, in Šmarješke Toplice, 27 % : 27 %.

Skupaj je torej osem občin ali 27 % takih, v katerih so številčno najuspešnejše nestranskih skupine svetnikov ali posamezni nestranskih svetniki v enakem ali celo boljšem položaju kakor skupine svetnikov številčno najuspešnejših strank.

V 14 ali v 48 % občin jugovzhodne Slovenije pa so vendarle bile med volilno najuspešnejšimi nestranskih skupinami in strankarskih svetniškimi skupinami uspešnejše strankarske skupine, in sicer v občinah Brežice, z razmerjem 3 % : 37 %, Črnomelj, 4 % : 17 %, Dobropolje, 17 % : 25 %, Kostel, 14 % : 57 %, Krško, 3 % : 27 %, Loški Potok, 11 % : 33 %, Mirna Peč, 10 % : 40 %, Mokronog-

Trebelno, 9 % : 18 %, Sodražica, 11 % : 33 %, Šentjernej, 5 % : 29 %, Šentrupert, 15 % : 22 %, Trebnje, 15 % : 20 %, in Žužemberk, 6 % : 27 % v korist najuspešnejše strankarske svetniške skupine.

V petih občinah se nestranskarke skupine oziroma posamezni svetniški kandidati niso prebili v občinske svete, vendar so število takšnih občin za dve občini znižali izvoljeni romski svetniki, v eni pa nestranskarke iniciative sploh ni bilo, kar smo že navedli.

Podrobneje si oglejmo številčno navzočnost svetnikov najuspešnejših strankarskih skupin v občinskih svetih na Dolenjskem.

Številčno najmočnejši strankarski svetniški skupini sta le v občinah Kostel in Osilnica presegli več kot 50 %, v obeh primerih je ta 57 %. Nato se v štirih občinah njih številčna velikost giblje med 50 in 40 odstotki, in sicer doseže ta v občinah Ribnica 47 %, Ivančni Gorici 43 %, Grosupljem 42 % in v Mirni Peči 40 %.

Na 40 do 30 odstotkov zdrknejo po številu svetnikov najmočnejše strankarske svetniške skupine v občinskih svetih občin Brežice, 37 %, Sevnica, 36 %, in Sodražica, 33 %.

Manj kot 30 % in več kot 20 % svetniških sedežev posedajo najmočnejše strankarske svetniške skupine v občinskih svetih občin Kočevje, 29 %, Šentjernej, 29 %, Krško, 27 %, Šmarješke Toplice, 27 %, Žužemberk, 27 %, Dobropolje, 25 %, Dolenjske Toplice, 25 %, Šentrupert, 22 %, Loška dolina, 21 %, med 20 in 10 odstotkov pa se njihova svetniška navzočnost razporedi v preostalih občinskih svetih, in sicer je ta v občini Trebnje 20 %, v občinah Mokronog-Trebelno in Šmartno pri Litiji 18 %, v občinah Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Škocjan 17 %, v občini Straži 15 % in v občini Kostanjevica na Krki 10 %.

Število svetnikov najmočnejših nestranskarških skupin v posameznih občinskih svetih ni tako visoko, kot je pri najmočnejših strankarskih skupinah.

Največ svetniških mest ima nestranskarška svetniška skupina v občinskem svetu občine Loška dolina, 36 %, in v občinskem svetu občine Straža, 31 %; med 30 in 20 odstotkov so razvrščene najmočnejše nestranskarške skupine svetnikov v občinskih svetih občin Šmarješke Toplice, 27 %, Dolenjske Toplice, 25 %, in Šmartno pri Litiji, 25 %, med 20 in 10 odstotkov pa se zniža njihova prisotnost v občinskih svetih občin Dobropolje, 17 %, Novo mesto, 17 %, Škocjan, 17 %, Šentrupert, 15 %, Trebnje, 15 %, Kostel, 14 %, Loški Potok, 11 %, Metlika, 11 %, Sodražica, 11 %, Kostanjevica, 10 %, in Mirna Peč, 10 %.

Pod 10 odstotkov zdrkne število svetnikov najmočnejše nestranskarške skupine v občinskih svetih občin Mokronog-Trebelno, 9 %, Žužemberk, 6 %, Šentjernej, 5 %, Črnomelj, 4 %, Brežice, 3 %, in Krško, 3 %; v občinah Grosuplje, Ivančna Gorica, Kočevje, Osilnica, Ribnica, Semič in Sevnica pa ni zaznati nobenega nestranskarškega svetnika, če seveda izvzamemo navzočnost romskega svetnika v občinskem svetu občine Kočevje in občine Semič.

Če je število svetnikov najmočnejših nestranskarških svetniških skupin v občinskih svetih dolenjskih občin pretežno dokaj nizko, pa so seštevki vseh njihovih svetniških skupin oziroma posameznikov v primerjavi s seštevki strankarskih skupin svetnikov vendarle bolj dostojni, v posameznih primerih celo presenetljivo visoki, kot recimo v občini Kostanjevica na Krki, v kateri so zasedli nestranskarški svetniki 90 % mest v občinskem svetu, ali pa v občinah Šentru-

pert, Šmarješke Toplice in Mokronog-Trebelno, kjer se njihova zasedba občinskih svetov giblje med 78 % in 54 %. Pod 50 %, a ne manj kot 30 % je nestranskih svetnikov v občinskih svetih občin Straža, 46 %, Škocjan, 42 %, Mirna Peč, 40 %, Žužemberk, 40 %, Novo mesto, 37 %, Loška dolina, 36 %, in Metlika, 31 %, nato pa se zvrstijo občine z nižjimi odstotki nestranskih svetniških navzočnosti v občinskih svetih, in sicer so te Dolenjske Toplice, Šmartno pri Litiji s 25 %, Dobropolje s 17 %, Trebnje s 15 %, Kostel s 14 %, Krško s 13 %, Semič, Sodražica in Šentjernej z 11 %, Črnomelj in Kočevje s 4 % in občina Brežice s 3 % nestranskih svetnikov.

V preostalih petih občinah, Grosupljem, Ivančni Gorici, Osilnici, Ribnici in Sevnici, v občinskih svetih zasedajo svetniška mesta samo svetniki strank.

Poglejmo, kako so se razvrstile občine glede na številčno prisotnost najmočnejše strankarske oziroma nestranskih skupine v posameznem občinskem svetu. Spremljali jih bomo razporejene na tako imenovani lestvici številčno najmočnejših svetniških skupin, upoštevajoč pri razvrščanju na volitvah doseženo število glasov, izraženo v odstotkih.

V zgornjem delu lestvice številčno najmočnejših skupin v občinskih svetih so skupine svetnikov strank, in sicer na *prvem* klinu sta to svetniški skupini SLS iz občin Kostel in Osilnica, na naslednjih *petih* klinih pa so se umestile svetniške skupine SDS iz občin Ribnica, Ivančna Gorica, Grosuplje, Mirna Peč in Brežice.

Ta strankarski svetniški primat na *sedmem* klinu lestvice pomoti nestranskih svetniška skupina Liste za Loško dolino v istoimenski občini, ki si ta klin najuspešnejše svetniške skupine deli s svetniško skupino SLS iz Sevnice. Tudi na *osmem* klinu so spet najuspešnejše svetniške skupine strank, in sicer NSi ter SD iz občine Sodražica pa SDS iz občine Loški Potok.

To neprekinjeno strankarsko svetniško zasedbo lestvice na *devetem* klinu spet zmotijo svetniki nestranskih Liste krajanov občine Straža, na katerem sta iz občine Semič še strankarski svetniški skupini LDS in SLS, katerima sledita na naslednjem *desetem* klinu navzdol iz občine Kočevje svetniška skupina SD, iz občine Šentjernej pa svetniška skupina SLS. Navzočnost štirih svetniških skupin je videti na *enajstem* klinu, in sicer svetniški skupini Skupine volivcev in stranke SDS iz občine Šmarješke Toplice, svetniško skupino SLS iz krške občine in svetniško skupino LDS iz občine Žužemberk. Že kar nizko, na *dvanajstem* klinu lestvice najmočnejših svetniških skupin v občinskih svetih, so iz občine Dolenjske Toplice strankarski skupini svetnikov LDS in NSi ter svetniki nestranskih Liste Topliške doline, iz občine Šmartno pri Litiji svetniki Liste za Šmartno in iz občine Dobropolje svetniški skupini SDS in SLS. Nato se uvrsti na *trinajsti* klin svetniška skupina stranke DeSUS iz občine Šentrupert, na *štirinajstem* klinu pa sta svetniški skupini LDS in SDS iz občine Loška dolina. Na *petnajstem* klinu so iz občine Trebnje svetniki LDS, na naslednjem *šestnajstem* svetniki NSi iz občine Mokronog in svetniki SLS oziroma SDS iz občine Šmartno pri Litiji, na predzadnjem, *sedemnajstem* klinu najmočnejše svetniške skupine so se zgostile svetniške skupine SLS in SD iz občine Črnomelj, LDS in Zveze za Dolenjsko iz novomeške občine ter SLS, SDS in Neodvisne liste iz občine Škocjan. Na *zadnjem* ali spodnjem klinu so svetniki občine Kostanjevica, v kateri so si, eden iz skupne

strankarske liste AS+PU in devet neodvisnih nestranskih svetnikov, enakomerno porazdelili sedeže v občinskem svetu, vsak je dobil enega.

V desetih občinskih svetih si mesto najmočnejše svetniške skupine delita dve ali tri skupine, in sicer petkrat skupaj z nestransko skupino, v vseh drugih občinskih svetih oziroma občinah pa je najmočnejša skupina le ena, od tega v 16 občinskih svetih iz strankarskih logov, v treh pa iz civilne iniciative. Izjema je le občina Kostanjevica, v njenem občinskem svetu je strankarski svetnik dveh strank v enakem razmerju z ostalimi devetimi nestranskih svetniki.

Civilna iniciativa ali nestransko volilna javnost v očeh strankarskih politikov ni vselej sprejeta z odobravanjem in naklonjenostjo. Predstavlja naj bi nekakšno motnjo ali celo ideološko nevarnost za strankarski politični sistem, čeprav ta doslej v večini občin Dolenjske ni imela vidnejše svetniške moči in odločujočega vpliva na odločitve v svetih občin. Gotovo pa s svojo navzočnostjo prispeva k demokratizaciji življenja v lokalnih skupnostih, saj približuje ljudem že dokaj odtujeno politiko odločanja o njihovih razvojnih življenjskih potrebah in interesih. Na obzorja ali v središče lokalnega javnega življenja potiska mnoga vprašanja, katerim strankarske politike niso resno prisluhle ali pa jih niso zmogle uspešno reševati.

Volitve so torej za civilno javnost nekakšna priložnost, da prek svojih volilnih skupin poskušajo priti k vzvodom lokalne oblasti. Zato tudi oblikujejo liste s kandidati za svetniška mesta v občinskih svetih oziroma za županstva občin.

Iz pregleda nestranskih ali civilnih volilnih list je možno razbrati že po poimenovanjih, ki so si jih naredla, kaj je bodisi vzrok in smisel njihovega nastanka in kaj so si zastavile med cilje svojega delovanja. Nekateri liste razodevajo pobeg od strankarskih kadrovskih kuhinj, druge so nastale zaradi občutij zapostavljenosti posameznih krajev ali območij, tretje želijo pripeljati del svoje ekonomske ali poslovne moči tudi v lokalni politični prostor, četrte izpostavljajo potrebo po večjem redu na področju rabe prostora, pete segajo k vprašanju pravičnosti, so pa tudi take, katerih nosilci si morda želijo zgolj malo predvolilne zabave in večje javne prepoznavnosti.

Nekaj posebnega so tako imenovane skupne liste strank, skupin volivcev in posameznikov v manjših občinah. Na njih so kandidati za svetnike, katerih predlagatelji so iz svojih krajevnih okolij dokaj neposredno le-te tudi evidentirali in predlagali. Pred ljudi niso prihajali z natančno izdelanimi predvolilnimi strankarskimi in nestranskih programi, aktivnostmi in obljubami. Izvoljene tako bolj ali manj veže na volilno telo lokalne skupnosti le osebna odgovornost, torej dolžnost, da storijo za krajane, ki so v njih videli nekakšno garancijo zase in za svoj razvoj, tisto, kar ti od njih pričakujejo, pri čemer je seveda strankarski ali nestranskih predznak svetnika za njih drugotnega pomena ali pa povsem zanemarljiv.

Civilna iniciativa

Navajam pregled list, skupin volivcev in posameznikov civilne iniciative oziroma nestranskih volilnega telesa. Izvoljene liste ali posamezniki, številčna navzočnost nestranskih svetnikov v občinskih svetih, tudi v odstotkih, vse označeno s krepkim tiskom.

Občine	Navzočnost v občinskem svetu		število članov občinskega sveta
	(število)	%	
BREŽICE	1	3	30
1. Neodvisna lista svetnikov Brežice	1		
ČRNOMELJ	2	4	24
1. Neodvisna lista	1		
2. Lista romske skupnosti	1		
DOBREPOLJE	2	17	12
1. Lista za prijazno prihodnost	2		
DOLENJSKE TOPLICE	3	25	12
1. Lista Topliške doline	3		
GROSUPLJE	0	0	24
1. Mladi za Grosuplje	0		
2. Lista za razvoj Grosuplja	0		
IVANČNA GORICA	0	21	
1. Neodvisni kandidat	0		
KOČEVJE	1	4	25
1. Lista za čisto pitno vodo	0		
2. Lista romske skupnosti	1		
3. Neodvisni kandidat	0		
KOSTANJEVICA NA KRKI	9	90	10
16 Neodvisnih kandidatov - izvojenih	9		
KOSTEL	1	14	7
1. Skupina volivcev	1		
2. Skupina volivcev	0		
3. Skupina volivcev	0		
KRŠKO	4	13	30
1. Neodvisna lista za razvoj mojega kraja	0		
2. Neodvisna lista novih idej za razvoj občine Krško-ROK	1		
3. Lista za prihodnost mladih	1		
4. Lista za razvoj mojega kraja	1		
5. Društvo upokojencev Raka	0		
6. Skupina volivcev	0		
7. Neodvisni kandidat	0		
8. Romska skupnost	1		
LOŠKA DOLINA	5	36	14
1. Lista – Skupaj naprej za Loško dolino	5		
LOŠKI POTOK	2	22	9
1. Skupina volivcev	1		
2. Skupina volivcev	1		
METLIKA	6	31	19
1. Lista za Metliko	2		
2. Glas neodvisnih	2		
3. Romska skupnost	1		
4. Neodvisni kandidat	1		
5. Neodvisni kandidat	0		
6. Neodvisni kandidat	0		
MIRNA PEČ	4	40	10
1. Radi imamo Mirno Peč	1		
2. Skupina volivcev	1		
3. Skupina volivcev	1		
4. Skupina volivcev	1		
5. Skupina volivcev	0		
6. Skupina volivcev	0		
7. Skupina volivcev	0		
MOKRONOG-TREBELNO	6	54	11
1. Skupina volivcev	1		
2. Skupina volivcev	1		
3. Skupina volivcev	1		
4. Skupina volivcev	1		
5. Skupina volivcev	1		

6. Skupina volivcev	1		
7. Skupina volivcev	0		
8. Skupina volivcev	0		
9. Skupina volivcev	0		
10. Skupina volivcev	0		
NOVO MESTO	11	37	30
1. Civilna družba za nadzor izvajanja javnih projektov	0		
2. Lista za čisto pitno vodo	0		
3. Lista za Dolenjsko	1		
4. Lista za razvoj gospodarstva občine Novo mesto	2		
5. Radi imamo Novo mesto in podeželje	1		
6. Društvo Novo mesto	1		
7. Klub Radia Sraka	0		
8. Zveza za Dolenjsko	5		
9. Romska skupnost	1		
OSILNICA	0	0	7
1. Skupina volivcev	0		
RIBNICA			
Nastopilo je le 5 list strank v treh volilnih enotah			
SEMIČ	1	11	14
1. Neodvisna lista Semič	0		
2. Lista za Semič	0		
3. Romska skupnost	1		
SEVNICA	0	0	25
1. Neodvisna kandidata	2		
SODRAŽICA	1	11	9
1. Skupina volivcev	1		
STRAŽA	6	46	13
1. Most-povezati je modrost	0		
2. Razvojna iniciativa občine Straža-RIOS	2		
3. Vinogradniki	0		
4. Lista krajanov občine Straža-LKOS	4		
ŠENTERNEJ	2	11	18
1. Nestrankarska lista	1		
2. Romska skupnost	1		
ŠENTRUPERT	7	78	9
1. Skupina volivcev	1		
2. Skupina volivcev	2		
3. Skupina volivcev	1		
4. Skupina volivcev	3		
5. Skupina volivcev	0		
6. Skupina volivcev	0		
ŠKOCJAN	5	42	12
1. Lista za razvoj občine Škocjan	1		
2. Lista za ljudi	0		
3. Obrtniško podjetniška lista	1		
4. Neodvisna lista	2		
5. Neodvisni kandidat	1		
ŠMARJEŠKE TOPLICE	8	73	11
1. Skupina volivcev	1		
2. Skupina volivcev	3		
3. Skupina volivcev	2		
4. Skupina volivcev	1		
5. Skupina volivcev	1		
6. Skupina volivcev	0		
7. Skupina volivcev	0		
8. Skupina volivcev	0		
9. Skupina volivcev	0		
10. Skupina volivcev	0		
11. Skupina volivcev	0		

12. Skupina volivcev	0		
ŠMARTNO PRI LITJI	4	25	16
1. Lista za občino Šmartno	1		
TREBNJE	3	15	20
1. Županova lista	3		
ŽUŽEMBERK	6	40	15
1. Za razvoj Suhe krajine	1		
2. Za pravičnejši razvoj občine Žužemberk	0		
3. Nestrankarska lista za občino Žužemberk	0		
4. Šmihelska lista	1		
5. Neodvisna lista Ajdovske planote	1		
6. Neodvisna lista za Suho krajino	1		
7. Neodvisni kandidat	1		
8. Neodvisna kandidatka	1		
SKUPAJ	100	21	476

Kot smo že zapisali, je v občinskih svetih od 476 izvoljenih svetnikov 100 nestrankarskih svetnikov ali 21 %. Vseh nestrankarskih list je bilo 43, od katerih jih je 15 ali 35 % ostalo brez svetnika v občinskem svetu, 65 % pa jih je vstopilo v občinski svetniški prostor.

Zelo močna je bila tudi skupina svetniških kandidatov, ki so jih predlagale skupine volivcev. Od 42 skupin je s svojimi kandidati na volitvah uspelo 22 ali 52 % skupin volivcev. Nekoliko manj je bilo neodvisnih kandidatov za občinske svete, in sicer 27. Od teh jih je bilo izvoljenih 13 ali 48 %.

Zanimivo bi bilo odgovoriti na vprašanje, ali je volilna navzočnost civilne iniciative v letih tako imenovane meščanske politične demokracije v naraščanju ali upadanju, ali pa je morda njena prisotnost ob strankarsko navzočih in opredeljenih volivcih od leta 1990, ko je bil odstranjen delegatski politični sistem v lokalnih skupnostih in dve leti kasneje tudi na ravni države Slovenije, do danes, torej po štirih volilnih obdobjih, nespremenjena.

Do leta 1990 so namreč zaposleni, občani in člani takratnih političnih organizacij ter sindikat volili iz svojih delovnih skupnosti in krajevnih skupnosti ter političnih in sindikalnih organizacij v skupščine občin ter v republiško skupščino svoje delegate. Ti so jih v skupščinah v tako imenovanih zborih združenega dela, zborih občanov in v političnih zborih zastopali in se z njimi posvetovali pred skupščinskimi sejami o tem, kakšne odločitve naj predlagajo oziroma skozi postopke delegatskega usklajevanja sprejmejo v zvezi s posameznimi točkami dnevnega reda, kakšnim pa naj nasprotujejo oziroma za njih ne dajo svojega soglasja. To je bil pač čas ljudske demokracije, čas odločanja ljudstva po svojih delegatih. Seveda ni vse teklo idealno, a o kakšnem partijskem ali komunističnem totalitarizmu ni bilo mogoče govoriti, kar se večkrat sliši danes, saj so delegati že dokaj suvereno zastopali interese svojih volilnih skupnosti in jih bili tudi sposobni kakovostno artikulirati v skupščinska stališča, usmeritve in sklepe.

Kot rečeno, ob osamosvojitvi nismo dobili državljani Slovenije le svoje samostojne države, pač pa tudi ob navalu meščanskih kapitalističnih hotenj tudi meščanski parlamentarni politični sistem s strankarskimi političnimi vzgibi. Vendar nastajajoče in usihajoče stranke niso zaobjele in si mogle podrediti celotnega volilnega telesa v na novo nastajajočih lokalnih skupnostih.

Nimam podatkov o volilni podobi za vsa štiriletna volilna obdobja do leta 2006, ko so bile zadnje volitve v lokalne skupnosti, saj mi je uspelo do zdaj dobiti podatke o rezultatih volitev le do leta 1994, ne pa tudi za štiri leta poprej, ob prehodu od delegatov občinskih skupščin na svetnike občinskih svetov, vendar že ti nazorno kažejo, kako je na Slovenskem in tudi na Dolenjskem civilna volilna iniciativa iz obdobje v obdobje naraščala. Stranke so nastajale, usihale, izginjale, pridobivale ali izgubljale so volivce, civilna iniciativa pa je ob vsem tem strankarskem brbotanju beležila samo vzpon. Seveda ne v vseh občinah. Ponekod je celo izgubljala ali pa povsem zamrla, kar seveda ni ogrozilo njene splošne rasti.

Pustimo ob strani rezultate volitev v državni zbor. Tja se civilni iniciativi ni uspelo prebiti. Pravzaprav resnih poskusov v zvezi s tem sploh ni bilo. Če pa opazujemo njeno navzočnost v lokalnih skupnostih na Slovenskem, zaznamo njeno dokaj šibko izvolitev na volitvah v letu 1994, ko so njene skupine in posamezniki dobili le 9 % svetniških mest, nato pa presenetljivo rast, tudi na Dolenjskem.

Štiri leta kasneje so bili volivci civilni iniciativi že bolj naklonjeni,

Volilno leto	1994		1998		2002		2006	
	Slov.	Dolenj.	Slov.	Dolenj.	Slov.	Dolenj.	Slov.	Dolenj.
Volilne skupine	13	-	11,4	10,3	10,3	8,9	12,1	9,6
SDP-ZLSD-SD	17	-	22,6	18,9	23,3	22,4	15,0	16,0
ZSMS-LDS	19	-	12,4	14,8	8,2	9,3	6,3	6,9
SKD-NSi	13	-	11,8	15,8	10,9	16,9	9,4	15,1
SDZ-DS		-	1,7					
SDZS-SDS	14	-	16,0	18,4	12,6	14,6	17,3	21,9
ZS	3	-	1,5	1,0	0,2			
SNS		-	1,9	1,9	2,2	2,8	2,5	1,7
DeSUS	4	-	5,1	3,3	5	3,4	5,2	3,7
SMS		-	4,2	2,2	2,2	0,8		
AS		-	1,6	2,2				
Druge pol. stranke	8	-	3,9	2,7	6,2	3,7	8,4	0,9
Civilna iniciativa	9	-	11,7	12,7	17,1	15,8	20,0	21,0

okrepili so njeno navzočnost v občinskih svetih. V Sloveniji se je povečal delež nestranskih svetnikov na 11,7 %, na Dolenjskem pa je ta celo za odstotek večji (12,7 %). Po štirih letih, leta 1998, je civilna iniciativa beležila še boljše rezultate. V Sloveniji poraste odstotek nestranskih svetnikov na 17,1 %, na Dolenjskem pa nekoliko manj, na 15,8 %. Na zadnjih volitvah, se pravi v letu 2006, pa je civilna iniciativa zavzela v lokalni samoupravi v Sloveniji 20 %, na Dolenjskem pa 21 % svetniških sedežev, o čemer smo izčrpnje že pisali. Še boljše rezultate pa je civilna iniciativa dosegla v zavzemanju županstev. Nestranski kandidati so prevzeli županstva v 67 slovenskih občinah (32 %) in v 9 občinah na Dolenjskem (31 %).

Povzetek

Volilni prostor jugovzhodne Slovenije, se pravi volivci Dolenjske z okoli 254.816 prebivalci, 207.869 volilnimi upravičenci, 29 občinami med Savo in Kolpo od Ljubljane navzdol so v letu volitev 2006 v občinske svete in županstva izvolili na podlagi 59 % volilne udeležbe 476 svetnikov in 29 županov oziroma županj.

Politične stranke in skupine ter posamezniki civilne iniciative so

v 83 volilnih enotah nastopili s 3.353 svetniškimi in 117 županskimi kandidati, kar je 7-krat oziroma 4-krat preseгло volilni iztržek, se pravi število predvidenih mest v občinskih svetih in na županstvih. V pripravah na volitve so predlagatelji oblikovali 436 volilnih list, in sicer stranke 324, nestranske 81 list in oboji 31 skupnih list.

Volilni rezultati so pokazali na dokaj usklajeno razmerje med volilno ponudbo in iztržkom strank ter civilne iniciative. Če se je razmerje med volilno ponudbo obeh skupin gibalo okoli 80 % : 20 % v dobro strank, je bilo to razmerje po volitvah svetnikov za odstotek spremenjeno v korist civilne iniciative oziroma nestranskih skupin in posameznih nestranskih svetnikov.

Kljub temu je sedem občin oziroma dve občini manj, če upoštevamo njuna svetnika romskih skupnosti, brez svetnikov civilne iniciative, in sicer občine Grosuplje, Ivančna Gorica, Kočevje, Osilnica, Ribnica, Semič in Sevnica.

Sedem občin na Dolenjskem ima tudi po enega romskega svetnika. Te občine so Črnomelj, Kočevje, Krško, Metlika, Novo mesto, Semič in Šentjernej.

Od strank je zabeležila največ svetnikov Slovenska demokratska stranka, 104, precej manj Liberalna demokracija Slovenije, 76, in Slovenska ljudska stranka, 72, nato pa Socialna demokracija, 45, in Nova Slovenija, 33, ter Demokratična stranka upokojujencev Slovenije, 17, in Aktivna Slovenija, 10 svetnikov. Slovenska nacionalna stranka je dobila osem svetniških mest, štiri Stranka mladih Slovenije ter tri območna stranka Posavska unija mladih, po enega svetnika pa sta prejeli še stranki Skupnost ekoloških gibanj Slovenije in Zeleni Slovenije.

Vsa civilna iniciativa je dobila 100 svetnikov, med katere smo uvrstili tudi romske svetnike, in devet županstev. Njena navzočnost na volitvah z 21-odstotno zasedbo svetniških mest in 31-odstotno zasedbo županstev kaže na to, da strankarska interesna porazdelitev ne zajame vseh volivcev, si ne podredi celotnega volilnega telesa. V njej ne moremo videti nekakšnega protistrankarskega gibanja, porojenega iz nezaupanja do strankarskega sistema, ali pa tudi.

Vsekakor življenje ni mogoče do kraja kakor koli uokviriti in si ga tako podrediti. Vedno je in bo ubiralo svoja pota. Če je v lokalno samoupravo pred osmimi leti na Dolenjskem bilo izvoljenih okoli 12 % svetnikov civilne iniciative, pred štirimi pa okoli 15 %, jih je zdaj v občinskih svetih dolenjskih občin že dobra četrtnina, v celotni Sloveniji pa prav tako, nestranskih županov oziroma županij pa že skoraj tretjina.

Slovenska pot k demokraciji je imela svoje začetke, vzpone in padce, svoje lepe in zanosne trenutke ter tudi stranpota, odmike in zablude. Če je ljudska demokracija ideal človekove svobode, pravičnosti, suverenosti in dostojanstva, ki si jo je Osvobodilna fronta slovenskega naroda zapisala v svoj program, potem je demokracija, ki jo živimo zdaj, lahko samo izziv za njeno ponovno preseganje.

V prihodnje, vsaj tako kaže, bosta v lokalni samoupravi vse bolj v igri strankarsko pozicijsko in opozicijsko soočanje interesov, ki ga pozna meščanska demokracija, in nestransko soočanje interesov, ki ne gradi na taborski poziciji in opoziciji, pač pa na iskanju najprimernejših rešitev in sprejemanju najboljših možnih odločitev za življenje ljudi in kakovosten razvoj lokalne in širše skupnosti.

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Jože Slak - Doka: KOT JELEN HREPENI PO POTOKIH VODA, 2007, akril/forex, 295 x 240 cm
Razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki ; fotografija: Boris Gaberščik

**Tatjana
Pregl Kobe**

JESENSKI (GRAFIČNI) LISTI SO ZA RAZVOJ SLOVENSKE GRAFIKE ZELO POTREBNI, O TEM NI NOBENEGA DVOMA

Misli o 7. bienalu slovenske grafike Otočec, Novo mesto 2006

1 Konkurenca za Grand prix: Zvest Apollonio, Todorče Atanasov, Franc Berthold, Martina Bohar, Bogdan Borčič, Rudi Benetik, Hamo Čavrak, Boge Dimovski, Vesna Drnovšek, Črtomir Frelj, Irma Gnezda, Samuel Grajfoner, Andrej Jemec, Marija Jenko Starič, Anja Jerčič, Lojze Logar, Vladimir Makuc, Janez Matelič, Nataša Mirtič, Ivan Mršnik, Jožef, Muhovič, Jasmina Nedanovski, Miha Perčič, Karel Plemenitaš, Luka Popič, Arjan Pregl, Jurij Selan, Damjana Stopar, Maja Strmečki, Gorazd Šimenko, Jože Šubic, Franko Vecchiet, Mojca Zlo-karnik in Barbara Eva Zavodnik.

2 Prva mestna hiša je verjetno stala že pred letom 1576. Naslednji podatek o mestnem rotovžu daje kamniti latinski napis iz leta 1720. Skoraj dvesto let kasneje, leta 1905, so dali meščani postaviti novega, ki je tekmoval z ljubljanskim in bil ponos mesta. Po drugi svetovni vojni je bil rotovž zapostavljen in pomemben samo še pojavno kot objekt. Po delnem požaru leta 1988 je hiša opustela, po načrtih arhitekta Bojana Košmerla pa je bila za naselitev sedanje Mestne občine Novo mesto ob zaključku leta 2006 prenovljena.

3 Kot se za redka odprtja spodobi, je novomeška občina pripravila bogat spored. Svečani akademiji je sledil nagovor župana mag. Boštjana Kovačiča, po ogledu rotovža je bil na velikem odru pod njim glasbeni spored z domačim zborom Pomlad, Zoranom Predinom in živimi legendami ter Big Foot Mamo, v atriju Goge pa je bila pogostitev.

Bienale slovenske grafike je bil v Novem mestu prvič izpeljan leta 1989, konec lanskega leta je bil po nekajletni prekinitvi znova obujen. Sedmi po vrsti je predstavljal glavno slovenskih vrhunskih grafičnih del, ustvarjenih v zadnjih šestih letih. Pri prikazu slovenske ustvarjalnosti, ki se je držala utečene usmeritve, je sodelovalo šestintrideset¹ grafikov različnih generacij, razstavljenih pa je bilo 179 del.

Postavitev razstave 7. bienala slovenske grafike je bila sočasna z odprtjem prenovljene mestne hiše, ki je več let samevala². Najbrž ne gre samo za to, da se je po večletnem zastoju s prenovljeno mestno hišo znova pokazala možnost, da Bienale slovenske grafike ponovno zaživi. Ali pač? Potem je z organiziranjem bienala nekaj narobe. Prireditev, ki je po besedah ministra za kulturo Slovenije dr. Vaska Simonitija edinstvena »v svoji podobi ohranjanja klasičnih postopkov grafičnega tiska tudi zaradi sopotništva z mednarodnim grafičnim bienalom v Ljubljani« (Katalog 7. bienala slovenske grafike, str. 10), ne bi smela biti odvisna od takih 'slučajnih' dogodkov. Prvič, ker še tako lepo prenovljen objekt, ki bi se sicer lahko ponašal z lepo stalno likovno ureditvijo, ni primeren za občasne razstave – kaj šele za tako pomembne in obsežne! – in drugič, ker ima Novo mesto velik in pomembnosti razstave primeren razstavni prostor v Dolenjskem muzeju, ki spada pod finančno okrilje Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. In še kakšno razstavišče bi se

našlo, kot se je pri prejšnjih tovrstnih prireditvah, le da bi organizacija bienala zahtevala pravočasen in konstruktiven dialog – v smeri iskanja prave rešitve. Najlepšo vizijo v tem smislu je v katalogu objavljenem besedilu Poteze roke, pogledi misli izrazil župan Mestne občine Novo mesto mag. Boštjan Kovačič z upanjem, »da se bo na tej kratki razdalji od simbolnega središča Novega mesta, kar znova postaja Rotovž na Glavnem trgu, do Otočca kot simbola reke Krke v prihodnjih letih pojavil še kak razstavni prostor, ki bo lahko gostil vrhunsko grafiko«. Če je ponovna obuditev bienala prvi korak, potem na tej poti vidi še veliko priložnosti. »Šele ko bodo jesenski (grafični) listi zaznamovali tako Dolenjsko galerijo kot Simulaker, tako predverja novega gledališča kot izložbe kakšnega novega mestnega kina, tako s suho iglo prebujene izložbe Glavnega trga kot z akvatinto oživiljene bregove Krke – šele tedaj bomo res lahko rekli, da se vsako drugo jesen Novo mesto odene v grafično modo in zaživi z likovno umetnostjo«. Svoj pogled na letošnji bienale je podal tudi predsednik organizacijskega odbora Miloš Dular, ki v uvodu svojega besedila Novomeška grafična zgodba pravi, da je verjetno prav umetniška moč Jakca, Lamuta in drugih velikih imen slovenske likovne ustvarjalnosti vodila k zamisli, da Novo mesto pred leti postavi temelje zdaj že tradicionalnemu Bienalu slovenske grafike.

Čeprav je od odprtja³ razstave minilo skoraj pol leta, pa je pred le-

4 Glavni gost bienala Josip Račić, hrvaški slikar: rojen leta 1885 v vasi Horvati, tedanjem predmestju Zagreba – tragično umrl leta 1908 v Parizu.

5 Gost bienala Edo Murtić, hrvaški slikar, grafik in scenograf: rojen leta 1921 v Velikoj Pisanici pri Bjelovaru – umrl leta 2005 v Zagrebu.

6 Italijanski grafiki: Riccardo Licata, Luciano Minguzzi, Mimmo Paladino, Fabrizio Plessi, Giuseppe Santomaso, Francesco Vaccarone, Emilio Vedova, Luigi Veronesi in Giuseppe Zigaina.

7 Risbe in dela na papirju: Dubravko Baumgartner, Robert Caglič, Nina Kočar, Andrej Kustec, Matej Lavrenčič, Simon Macuh, Eva Mihevc, Uroš Potočnik, Jovita Pristovšek, Sašo Sedlaček, Jurij Selan, Jerneja Smolnikar in Brina Torkar.

8 Grafike: Sanela Jahić, Miha Polanc, Uroš Potočnik, Katja Sudec, Nika Zupančič.

9 Velika nagrada je pripadla Jožefu Muhoviču, nagrade Novega mesta za grafiko pa so dobili Samuel Grajfoner, Rudi Benedik in Jurij Selan.

tošnjim Mednarodnim grafičnim bienalom v Ljubljani spomin nanj še živ. Še posebej, ker se tradicionalno urejen – vsebinsko poln in predstavitevno razkošen – katalog hrani v pomembnih slovenskih institucijah (NUK in druge pomembnejše knjižnice, Ljubljanska Akademija za likovno umetnost (ALU)...) in v galerijah tako doma kot v svetu ter ostaja v rokah zbiralcev in ljubiteljev. Katalog, ki ga je na 136 straneh klasično perfekcionistično oblikoval prof. Peter Skalar, v zbranih spremeljajočih besedilih ohranja pomembne misli ob in o bienalu ter dokumentira dela razstavljalcev.

O glavnem gostu bienala Josipu Račiću⁴ – njegove slike in risbe so bile v času bienala na ogled v zgornjih prostorih Rotovža – je prispeval daljše strokovno besedilo Račić ali otroštvo genija Igor Zidič. Kustosiinja Zbirke risb in grafik 20. in 21. stoletja Kabineta grafike HAZU Ružica Pepelko pa je o desetih razstavljenih risbah z ogledom, ki tvorijo le segment v dragocenem risarskem opusu tega hrvaškega umetnika, napisala krajši umetnostozgodovinski pogled na Račićeve študije – slutnje risarske senzibilnosti. Grafike, nastale na ALU, je izbral Branko Suhy, ki je ob njihovi objavi prispeval tudi besedilo za katalog, v katerem je poudaril, da »predstavljene študentske grafike govore predvsem o pomenu dela na matrici, ki je enako zahtevno kot slikarsko delo na platnu ali papirju, kjer je potrebno obvladovanje risbe do popolnosti«. Pri izboru risb in del na papirju, nastalih na ALU, sta sodelovala profesorja Franc Novinc in Emerik Bernard, ki je napisal tudi daljšo teoretsko študijo o mestu ustvarjanja likovne umetnine (v tem primeru risbe) v današnjem stehnziranem in uniformiranem svetu. Besedilo, ki nosi naslov Variacija je teža novitete, je kritičen pogled profesorja v ustvarjanje današnje umetnosti – posebej mlade generacije – in zato ne preseñeti njegova misel, da »živimo v obdobju, ko je ustvarjalni optimizem dedov in očetov mogoče le dopoljevati in s tem ohranjati našo edino priložnost«. Vse drugo, zaključui, »se konča s pokončevanjem zadnjih likovno ustvarjalnih priložnosti«. Drugega gosta bienala in njegovo delo je predstavila mag. Slavica Mar-

ković v besedilu Dramatika refleksivne poteze v grafiki Eda Murtića. Za Murtića⁵ je bila vsebina njegovega dela trenutni notranji naboj, ognjevitá čustvenost njegovega temperamentnega bitja. Še posebej to velja za razstavljene živobarvne barvne sitotiske! Na zaključku kataloga je objavljenih nekaj italijanskih grafik iz privatne zbirke Enza Di Martina, ki predstavljajo italijanske goste⁶. Lastnik, ki je njihova dela kot likovni kritik in umetnostni zgodovinar v kratkem besedilu Italijanski umetniki na novomeškem bienalu zelo predstavil, upa, da je z izborom zelo različnih osebnosti, od katerih ima vsaka lastno intimno in intenzivno poetično vizijo sveta, primerno (čeprav le delno) predstavil italijanska sodobna umetniška iskanja. V katalogu so predstavljena tudi grafična dela, ki so jih znani slovenski grafiki Lojze Logar, Vladimir Makuc in Marijan Tršar ob tem bienalu poklonili za zbirko moderne umetnosti v gimnaziji v Novem mestu.

Sicer pa se je 7. bienale slovenske grafike začel z odprtjem posebne razstave risb in del na papirju študentov⁷ ljubljanske Akademije za likovno umetnost in oblikovanje v razstavišču teniškega centra na Otočcu. Študentje iste akademije so na posebni razstavi prikazali tudi svoje grafike⁸. Na uradnem odprtju osrednje razstave v novomeškem Rotovžu so bile razglašene tudi nagrade⁹, ki jih je podelila mednarodna žirija. Njen predsednik je bil Enzo Di Martino, umetnostni zgodovinar in likovni kritik beneškega časopisa Il Gazzettino ter umetniški direktor MuseoD'arte Dello Splendore iz Giulianove (Italija), umetnostna zgodovinarica mag. Slavica Marković, direktorica Kabineta grafike Hrvaške akademije znanosti in umetnosti (HAZU) iz Zagreba (Hrvaška), umetnostni zgodovinar prof. Igor Zidič, direktor Moderne galerije v Zagrebu in predsednik Maticе Hrvatske v Zagrebu (Hrvaška) ter iz Novega mesta akademski slikar in grafik Branko Suhy, redni prof. na ALU. Ne le zato, ker je za odločanje pri katerikoli podelitvi nagrad najboljše liho število, bi bilo prav, če bi bil eden izmed članov žirije slovenski umetnostni zgodovinar (oziroma zgodovinarica) ali likovni kritik (oziroma kritičarka), navsezadnje se je žirija

odločala o slovenskih ustvarjalcih na slovenskem bienalu grafike. Že lepo in prav, da je Branko Suhy kot pobudnik in dosedanji predsednik vseh bienal slovenske grafike član žirije, vendar ne more sam predstavljati umetnostnozgodovinske stroke. Poleg tega bi lahko bil pristranski, ker je zagotovo veliko število sodelujočih avtorjev njegovih nekdanjih študentov, nekateri pa so bili ali pa so še vedno kolegi na ljubljanski ALU.

Novomeški slovenski grafični bienale, ki naj bi po mnenju organizatorjev zaradi nezanimanja in pomanjkanja finančnih sredstev in ustreznih razstavnih prostorov zamrl kar za nekaj let (bodimo konkretni, od leta 2000, ko je bil v Novem mestu 6. slovenski grafični bienale, bi se morala dogoditi že dva!), si tako enostavnih opravičil ne zasluži. Koga naj ne bi zanimal? Ustvarjalce, slovensko javnost, slovenske in tuje sponzorje ali morda Ministrstvo za kulturo Slovenije? So ustvarjalce res pridobili zato, ker so lahko grafike izbirali v daljšem časovnem obdobju?¹⁰ Slovenska (tako kot vsaka druga) javnost je pripravljena na razstavo vsaki dve leti, če je razstava bienalna. Tako je z vsemi bienalnimi razstavami, pa naj bo to Mednarodni grafični bienale v Ljubljani, ki ga vsaki dve leti spremljamo že nekaj desetletij, ali katerakoli tovrstna bienala prireditev v svetu. Sponzorji? Kot sponzorji so v katalogu zadnjega bienala našeti le domači, samo z njihovimi prispevki pa tudi tega bienala najbrž ne bi bilo. Finančno rešitev bi našli prej, če bi se posvetili predvsem slovenski grafiki – tako bi imeli dovolj prostora za razstavljanje in tudi za primeren katalog. Med glavne pokrovitelje pa organizator prišteva Mestno občino Novo mesto, Ministrstvo za kulturo Slovenije, Krko, tovarno zdravil, Zarjo, stanovanjsko podjetje, in Adriatic Slovenica, področna enota Novo mesto. S pravim nagovorom in pravo, sodobnemu času primerno usmeritvijo, teh ne bi bilo težko niti pridobiti niti obdržati.

Pokrovitelj 7. bienala je bil predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti akademik Boštjan Žekš, ki je v predgovoru kataloga med drugim izrazil veselje, da bienale poleg vrhunske slovenske gra-

fične umetnosti vključuje tudi mlade umetnike v izboru najuspešnejših študentskih grafik in najboljših študentskih risb in s tem kaže pot v prihodnost. »Poleg tega je na bienalu prikazan izbor sodobne italijanske grafike, razstavljena pa so v sodelovanju z Moderno galerijo in Kabinetom grafike HAZU tudi dela dveh izjemno pomembnih hrvaških umetnikov – Josipa Račića in Eda Murtića. Tudi to kaže pot v prihodnost, saj bomo na tak način krepili sodelovanje in sožitje s sosedi, kjer zaenkrat vidimo le politične probleme.«

Bienale je za razvoj slovenske grafike zelo potreben, o tem ni nobenega dvoma. Je pa vprašanje kakšen, kako ambiciozno zastavljen, predvsem pa – koliko posvečen prav osrednjemu namenu. Slovenski sodobni grafični ustvarjalnosti. »Pri zadnjih dveh mednarodnih bienalih v Ljubljani so se dogodile nekatere strokovne nerodnosti, pomešalo se je vse, tudi to, kar grafika ni. Novomeški bienale pa ohranja tradicijo klasične in najbolj značilne grafične tehnike.« meni prof. Branko Suhy. Dela, ki so prispela na razpis, je na osnovi pravilnika izbirala komisija za izbor, v kateri sta bila poleg njega še Alenka Domjan in prof. Bojan Kovačič. Čeprav so bili po tem pravilniku sprejeti grafični listi, izvedeni v izvornih grafičnih tehnikah (jedkanica, barvna jedkanica, akvainta, suha igla, vernis mou, mezo-tinta, litografija, linorez, lesorez, barvni lesorez, sitotisk, barvni sitotisk, kolagrafija in barvna kolagrafija), pa niso bile dovoljene originalne računalniške grafike, ki imajo pri nas in v svetu že velik razmah, niti nobena druga novost, ki je na grafičnem področju že uveljavljena. Morda bi moral biti bienale v prihodnje vendarle bolj odprt, bolj bi moral slediti možnostim, ki jih današnji čas ustvarjalcem grafik omogoča oziroma jih dopušča kot izziv.

Mednarodni grafični bienale je v sedemdesetih letih (pa tudi prej in po tem desetletju) prejšnjega stoletja odigral pomembno vlogo in bil dragocen svetovni informator. Ljubljana in Moderna galerija sta živeli z njim, dr. Zoranu Kržišniku je uspelo v Ljubljano privabiti najboljše, kar se je trenutno dogajalo v svetu na področju grafike. Ne zgodovinskega, ampak sočasnega! Poleg tega mu je

10 »Razlogi za prekinitve so bili predvsem finančne narave, saj smo imeli koncept za bienale 2002 že izdelan. Po drugi strani pa je čas pomembna ustvarjalna kategorija. Umetniki so lahko grafične liste izbirali iz daljšega obdobja, kot to sicer predpisuje naš pravilnik.« (Branko Suhy, Katalog 7. bienala slovenske grafike, Uvod, str. 15)

v tem kulturnem, grafiki naklonjenem ozračju v Sloveniji uspelo, da je bil ustanovljen Mednarodni grafični likovni center (MGLC) v Ljubljani. Zaradi finančnih problemov so bile želje po ukinitvi grafičnih delavnic pred leti res aktualne, vendar je novo vodstvo z Lilijano Štepančič na čelu storilo vse, da do tega ni prišlo. Da se zanimanje za grafiko danes zmanjšuje, ni kriv nihče, ne institucija ne posameznik. Ni res, da se – kot pravi Suhy (Matrica, Katalog 7. bienala slovenske grafike, str. 73) – ob nestrokovnih merilih in varljivih originalih zmanjšuje interes za grafiko. Čas je tisti, ki določa drugačno gledanje, sprejemanje, vrednotenje. Tudi zato se razpisi za sodelovanje na letošnjem Mednarodnem grafičnem bienalu razlikujejo od strogo klasičnih, skoraj preveč togih za zadnji slovenski grafični bienale.

Namesto da MGLC samo kritiziramo, bodimo (predvsem v luči slovenskih grafičnih bienalov) hvaležni, da tovrstna institucija pri nas sploh je. Tam se grafike v različnih tehnikah vendarle tiskajo! Grafične delavnice se redno dogajajo! Tam so zagotovo najboljše (če ne edine) možnosti, da avtorji lahko natisnejo večjo ali manjšo naklado svojega grafičnega lista ali celo samo nekaj izvodov, ki jih lahko potem pošljejo na razpis – na Bienale slovenske grafike ali kamorkoli drugam v svetu. Dokler so avtorji mladi in še študirajo na

ALU, imajo tam možnost, da pod mentorstvom ali sami ustvarijo (natisnejo) grafike ali tehniki ustrezne naklade grafičnih listov. To dokazuje tudi bogata grafična zbirka prek dvajset tisoč grafičnih listov, ki je na ALU nastajala od leta 1970. Pa potem? Koliko mladih likovnikov si lahko kasneje privoščijo svoje tiskarske stroje in delavnice za pripravo tiska matric?

Grafike, ki so se ustvarjale v času ljubljanske grafične šole, tako popularne v šestdesetih in sedemdesetih letih, so danes neprecenljiva klasika, tako po ideji kot po obliki in izvedbi. Marsikateri so tiskali v takrat nepriljubljeni tehniki sitotiska, ki je bil tako daleč od starih, v desetletjih in celo stoletjih preverjenih grafičnih tehnik. Seveda so tudi sodobne grafike v teh tehnikah lahko sveže, edinstvene, neponovljive, še posebnno, če so prežete s sodobno idejo in obliko. Razstavljene klasične grafike, ki danes ne predstavljajo le vrhunskih obrtnih dosežkov, zagotavljajo, da tudi sedanja generacija ne bo ostala za časom. Četudi se že nekaj časa soočamo z računalniško grafiko in drugačnimi grafičnimi poskusi, nas zgodovinske izkušnje učijo, da dobre stvari ostanejo na situ časa, da se vedno ohranijo. Zato je tako pomembno, da je pogled današnjih ustvarjalcev, ki se učijo na izkušnjah preteklih dosežkov, usmerjen naprej, ne nazaj.

FORUM ODLIČNOSTI IN MOJSTRSTVA OTOČEC 2007

Duh odličnosti in mojstrstva se krepi, prehaja v vse pore dela ljudi ter postaja način življenja. Prav to se je na letošnjem mednarodnem Forumu odličnosti in mojstrstva Otočec 2007 nenehno potrjevalo tako v razmišljanjih predavateljev kot v sodelovanju udeležencev, še posebno pa sta to izkazala s svojo resnično odličnostjo Ivanka Dvojmoč in Jakob Kastelic, za kar jima gre vsa pohvala in zahvala, saj bi bili brez njunega odličnega in mojstrskega prispevka prikrajšani za izjemna spoznanja.

Ivanka Dvojmoč je bila avtorica in izvajalka protokola, po katerem je potekalo delo letošnjega prvič mednarodnega Forumu. Niti za trenutek ni pozabila, da vodi Forum odličnosti in mojstrstva in zavedala se je, da mora biti najprej odlično njeno ravnanje. Avditoriju je predstavila njihove ekscelence dr. Valentina Inzko, avstrijskega veleposlanika, Brigitto Cecillio Mario Stenius, finsko veleposlanico, Tsuneshiga Iiyama, japonskega veleposlanika, in Pjotra Kaszuba, veleposlanika Poljske, oba predavatelja, Torbena Braengaarda iz firme Grundfoss A/S Danska ter Geerta de Raada, nizozemskega strokovnjaka za kakovost. Izbirala je tehtne, vsebinsko preudarne uvodne misli, s katerimi je besedo predajala trenutnemu strokovnemu vodji Forumu, neopazno poskrbela, da je delo potekalo po programu. Avditorij se je lahko prepričal, da je razgledana osebnost, polna znanja ne samo iz poslovnega sveta, temveč tudi s področja kulture, sposobna samostojnega nastopanja in izvirna v svoji interpretaciji, skratka odlična in mojstrska.

Letošnji prejemnik velike nagrade odličnosti in mojstrstva Otočec 2007 je bil glasbenik **Slavko Avsenik**, skladatelj več kot tisoč skladb s preko 30 milijoni prodanih plošč in avtor skladbe Na Golici, ki je največkrat izvajana na Slovenskem. Prav to skladbo je Forumu v prisotnosti avtorja zaigral **Jakob Kastelic**, učenec 5. razreda Glasbene šole Marjana Kozine v Novem mestu. Forum je s svojo odličnostjo počastila tudi u-

metnica **Alenka Gotar** z arijo O mio babbino caro in seveda z Rožo z juga. Očarala je poslušalstvo in dala Forumu potrebno začetno energijo.

Dokazov, da se odličnost kot gibanje uveljavlja ter krepi, je bilo prav na letošnjem Forumu zelo veliko. Kot soorganizatorji so letos nastopali poleg Urada RS za meroslovje, Območne gospodarske zbornice in Financ še Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani, Slovenska fundacija za poslovno odličnost (SFPO), Ministrstvo za gospodarstvo in Fakulteta za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Na Forumu je SFPO podelila svoje nagrade za najboljša diplomska, magistrska in doktorska dela s področja odličnosti. Podeljeni sta bili dve nagradi, prejeli pa sta ju Ana Božič in dr. Darja Pehljan.

Ana Božič je nagrado prejela za diplomsko delo Vpliv zadovoljstva kupcev na njihovo zavezanost podjetju Hilti Slovenija in v povzetku med drugim zapisala: "Z vstopom v 21. stoletje nova ekonomija vse bolj povečuje h kupcu orientirano trženje, saj so proizvajalci prišli do spoznanja, da so kupci vse bolj zahtevni in informirani. Takšen razvoj vodi do spoznanja o pomembnosti oskrbovanja kupcev, ki je postalo ena od konkurenčnih prednosti podjetji v boju za obstoječi trg. Izgradnja dolgoročnih trdnih vezi s kupci je ključen dejavnik za rastoče poslovanje, preživetje in uspeh. Cilj diplomskega dela je razumeti, kako se mora ravnati, da se zagotovi dolgoročne odnose, poveča zadovoljstvo, zaupanje in posledično zavezanost kupcev. Naloga temelji na teoretični raziskavi poslovanja na medorganizacijskih trgih, nakupnega procesa ter zavezanosti in služi kot osnova za drugi, praktični del, ki obsega tržno raziskavo ključnih kupcev podjetja Hilti Slovenija d.o.o.. Končne ugotovitve so napolnile za izgrajevanje in ohranjanje odnosa, ki temelji na večjem zadovoljstvu, zaupanju in zavezanosti."

Dr. Darja Pehljan je nagrado prejela za doktorsko dizertacijo Mednarodni nadzor v procesu obvla-

dovanja uspešnosti poslovanja: primer slovenskega podjetja. Menedžerski nadzor v doktorski dizertaciji proučuje z vidika Simonsovega pojmovanja sistemov nadzora v podjetju. Namen doktorske dizertacije je ugotoviti, kako kombinacija menedžerskih sistemov nadzora in situacije, v kateri se nahaja podjetje, omogoča menedžerjem sprejemati boljše odločitve, katerih posledica bo večja uspešnost poslovanja, ob zagotavljanju organizacijskega učenja in stalnih izboljšav v podjetju. Poleg tega je namen poglobljeno raziskati menedžerski nadzor v procesu obvladovanja uspešnosti v mednarodnem uspešnem slovenskem podjetju Trimmo Trebnje, d.d., z uporabo raziskovalne metode študija primera iz prakse. Teza doktorske dizertacije je, da morajo organizacije delne sisteme nadzora povezati v celovit menedžerski sistem nadzora, ki zagotavlja povečanje uspešnosti poslovanja, spodbuja inovativnost zaposlenih in omogoča doseganje konkurenčnih prednosti.

Tudi tradicija nagrade podjetju, ki je zaposlilo največ delavcev leta 2006 je eden od dokazov, da se družba želi uveljavljati v odličnosti. Na letošnjem Forumu je nagrado ponovno prejela **Krka - tovarna zdravil, d.d.**, ki je izboljšala izobrazbeno strukturo tako, da je konec leta 2006 kar 32,3 odstotka zaposlenih s VII. in VIII. stopnjo. Nagrado je predsedniku uprave izročila državna sekretarka Ministrstva za gospodarstvo Republike Slovenije

Poudarimo še eno novost, ki jo je možno označiti kot začetek dolgoročnega povezovanja najpomembnejših akterjev odličnosti v državi in v Evropski uniji. Forum se je povezal z EFQM - Konferenco zmagovalcev in s Konferenco odličnosti Fakultete za upravo ter tako na področju odličnosti zagotovil sožitje med javnim sektorjem in gospodarstvom. Otočec postaja vse bolj center, ki predstavlja revijo razmišljanj in dosežkov odličnosti na ravni države in ima cilj povezati odličnosti med narodi. Prisotni veleposlaniki, ki so drug za drugim podali primere odličnosti za svoj narod, so najtrdnější dokaz, da je možno in smotno graditi mednarodno, univerzalno, svetovno odličnost, ki bo morda v prihodnosti »mednarodni model odličnosti in

mojstrstva Otočec«. Verjeti je v moč besede odličnost. Vsi narodi jo poznajo in povsod izraža nekaj, kar je v zvezi z nadpovprečjem, dobrim, lepim, koristnim.

Biti odličen danes sploh ni več dilema, dilema je le, ali se na to pot podajamo bolj ali manj pogumno, z večjimi ali manjšimi koraki, je naglasila predsednica Društva ekonomistov Dolenjske in Bele krajine **Zvezdana Bajc** in nadaljevala, da je odličnost predvsem pot, ki ni enostavna in je lažja, če jo s kom delimo, če izmenjujemo zamisli in ideje, ki rojevajo nova spoznanja. Predsednica je ugotavljala, da odličnost niso le velika dejanja. Odlični smo lahko v majhnih, vsakdanjih stvareh, če smo spoštljivi drug do drugega. Ideje, ki smo jih skozi leta razvijali na Forumu, so zorele in dozorele v zamisel, da v času, ko izginjajo meje, pravzaprav ni več različnih, posameznih odličnosti. Zato tudi naslov letošnjega Forumu Sožitje različnih poti odličnosti in iskanje skupnega imenovalca globalne, univerzalne odličnosti. Da se ta pretok idej dogaja ravno na Otočcu, je seveda nam Dolenjcem zelo všeč, še posebno predsednici, ker je temelj turizma na Otočcu pred štirimi desetletji začel postavljati prav njen oče (Jože Lampret), ki je vse svoje življenje zapisal odličnosti.

Potem ko so Forum nagovorili v. d. direktorja Urada RS za meroslovje, predsednik uprave Slovenske fundacije za poslovno odličnost, župan Mestne občine Novo mesto in vsi prisotni veleposlaniki, se je pričelo strokovno delo letošnjega Forumu.

Že po tradiciji je strokovni del začel **akademik dr. Boštjan Žekš** s svojimi pogledi na vzgojo in izobraževanje za odličnost. Poudaril je, da je šolanje pomembno za uspešnost pri delu, za odličnost, še pomembnejše pa je kakšno znanje nam šola da, kakšne so možnosti za uporabo tega znanja in kako družba stimulira odličnost. Osnovna napaka našega visokega šolstva je, da hoče izobraziti prevelik del srednješolske populacije, in zato sprejema na Univerzo tudi kandidate, ki niso sposobni za univerzitetni študij zaradi premajhnega predznanja ali premajhne motivacije za študij. Visokošolski učitelji so zato preobremenjeni, ne morejo zagotavljati primeren pouk in znižu-

jejo kriterije za uspešno opravljene izpite. Uspešnost študija je slaba, osip je ogromen, doba študija dolga in zaposlitev vprašljiva. Napačen je tudi sistem financiranja, ki izhaja iz števila študentov. Popularnejše smeri študija imajo veliko študentov, ki potem ne dobijo zaposlitve, na manj popularnih smereh pa je malo slušateljev in zato manj sredstev, kar posledično zmanjšuje kakovost študija. Oboje je seveda narobe in univerzitetni učitelji ter vodje posameznih programov bi se morali zavedati, da je proizvajanje diplomantov brez možnosti za zaposlitev »smrtni greh«, prav tako pa proizvajanje diplomantov, ki nimajo zadostnega znanja. Akademik meni, da moramo omejiti število študentov na določenih smereh, spremeniti sistem financiranja, uvesti šolnine skupaj s štipendijami in se odločiti o bodočem slovenskem univerzitetnem prostoru in njegovi regionalni in privatno-javni strukturi itd. Ob tem pa se moramo zavedati, da se grehi začenjajo že globoko v srednji šoli, ki ne bi smela biti le priprava za univerzo, pač pa bi morala zagotavljati poklice ter prepoznati dijake, ki so sposobni za študij na univerzi. Kaj pa je z odličnostjo po diplomi? Posameznikom, ki so odlični po svetovnih merilih, ne omogočamo razširitev njihovih dejavnosti, da bi imeli več sodelavcev, da bi ustvarili skupino, ki bi delovala na visoki ravni, da bi ustvarili »slovensko šolo« na svojem področju. Posledice so vidne na vsakem koraku že v sodelovanju v projektih EU, v katerih so posamezniki uspešni kot sodelavci, niso pa nosilci in vodje. Potrebujemo elito, ljudi, ki bodo odlični na najvišji ravni, in take ljudi moramo podpirati. Pri nas pogoji za razvoj odličnosti slabijo na področju znanosti in visokega šolstva. Moramo spodbujati odličnost, ker je to naša edina pot za preživetje, sicer bomo obsojeni na vegetiranje na robu Evrope.

O odličnosti kot sistemski lastnosti je razmišljal **dr. France Bučar**. To je univerzalija, ki je iznad tehnološke in ekonomske odličnosti, kot zbir lastnosti, nujnih za družbeno integracijo. Sožitje različnih poti odličnosti se navezuje na nek skupen cilj in odličnost je stopnja usposobljenosti za doseganje tega cilja, vedno ugotovljiva le na podlagi primerjave

z drugimi tekmeči za enak ali podoban cilj. Sodobno, visoko kompleksno gospodarstvo temelji na domnevi odličnosti partnerjev v poslovnih odnosih, ki so poštenih, se spoznajo na svoj posel, so odlični na svojem področju. Lahko bi rekli, da je odličnost del sodobne duhovne infrastrukture, ki omogoča delovanje visoko razvite in zato tudi izjemno notranje soodvisne družbe. Odličnost ni več le v neposrednem odnosu do konkretnega projekta, neke neposredne naloge ali celo postavljene perspektive neke organizacije, ampak postaja del pričakovanih lastnosti nosilca posamezne strokovnosti, poklica, položaja. V tem postaja odličnost prag sprejemljivosti, ki ga določa ne samo stroka ampak tudi vrsta drugih opredelitev družbe. Odličnost kot osebna lastnost se preveša iz zgolj začetnega mesta v poslovodstvu na širša področja upravljanja. Zaradi tekmovalnosti je v gospodarstvu sprejemljivo le odlično in tako mora biti vse, od česar je gospodarstvo odvisno, saj to ne more izkoristiti svojih zmogljivosti, če se ne more nasloniti na usklajeno delovanje vseh družbenih podsistemov. Ker gospodarstvo lahko uspeva in preživi v tekmi z drugimi tekmeči le ob visokih standardih odličnosti, morajo komplementarne standarde odličnosti dosegati tudi vsi drugi družbeni pod sistemi. Toliko opevano tržno gospodarstvo z mnogimi domnevnimi ali nespornimi prednostmi je seveda v veliki meri le mit. Proizvodnja postaja vedno bolj neposredno družbena in podvržena kriterijem, ki denarno niso merljiva, vplivajo pa neposredno na rezultate gospodarjenja posameznega podjetja. Vložek, ki ga podjetje potrebuje za svoj končni proizvod, je zaenkrat v vedno večji meri odvisen od države. Zato brez odlične države tudi ni odličnega gospodarstva in ne visoke kvalitete življenja. Ta pa bo slej kot prej v vse večji meri odvisna od razpoložljivosti dobrin, ki nimajo materialne oblike in ne tržne vrednosti in jih v pretežni meri proizvaja država. To pa je družba, ki šele nastaja in terja od svojih nosilcev ali ustvarjalcev prav tiste lastnosti, ki jih danes spravljamo pod pojem odličnosti.

Dobitnik evropske nagrade odličnosti EEA 2006 je bil Grundfos A/S iz Danske, ki ga je Forumu pred-

stavil **Torben Braengaard**. Proizvajalec elektromotorjev in električnih črpalk s 652 milijonov evrov letnega prometa si prizadeva zagotoviti vodilno mesto v svoji dejavnosti. Da bi to dosegel čim preje, si prizadeva narediti čimveč v zadovoljstvo kupcev. Odnos z njimi gradi predvsem na skrbnem izbiranju izdelkov, zagotavljanju njihove kakovosti, povezovanjem podjetja z okoljem in nenehnim vlaganjem v izobraževanje zaposlenih. Spodbuja zlasti radovednost zaposlenih, kar rojeva nenehne novosti in izboljšave ter ustvarja specifično podjetniško kulturo. Pri vodenju uporablja številne preverjene modele, najpogostejše za delo v timih, za opredeljevanje strategije in politike, za spodbujanje ustvarjalne moči menedžerje in druge. Uspehi ne izostajajo.

Glede na ugotovitve dr. Bučarja je kar nekaj predavateljev poskušalo nazorno prikazati vložek, ki ga javna uprava zagotavlja gospodarstvu pri snovanju njegovega končnega izdelka.

Dr. Polona Kovač je posebno pozornost posvetila vlogi javne uprave pri razvoju gospodarstva in družbe. Zgodovinsko je država začela posegati v proizvodnjo in menjavo z intervencijami s ciljem zagotavljanja enakomerne rasti pa tudi z opravljanjem določenih dejavnosti, kot so energetika, šolska dejavnost, zdravstvo in podobno, kar je začetek uveljavljanja koncepta javnih služb. Javni mehanizmi za doseganje ciljev javnega sektorja kot skrbnika javnega interesa in regulatorja trga v smislu odprave difunkcionalnosti so predvsem: javna lastnina, proračunsko financiranje, državna regulacija cen, kakovost, varnost, dostop in v zadnjih desetletjih pogodbeni menedžment. Nikakor pa za državno reguliranje trga niso razlog samo tržne disfunkcije, temveč v čedalje večji meri državni angažma na družbeno aktualnih področjih, kot so na primer varna hrana in jedrska energija. Vladujoče opcije nastajajo kot odziv na globalne probleme. Vlogo javnega je država močno povečala s poseganjem v socialne razmere. Države z razdelanimi in najvišje postavljenimi cilji so države blagostanja/blaginje. Tako Švedska porabi dve tretjini svojega družbenega proizvoda za javno porabo, medtem ko

evropske države beležijo približno polovico, ZDA pa celo samo tretjino porabljenega DBP za javno porabo. Zaradi spreminjajočih se družbenih silnic je urejanje razmerij med javnim in zasebnim danes osrednje politično vprašanje, saj gre pri tem za dilemo, kako uravnovežiti svobodo trga in hkrati doseči izpolnitev sodobnih socialnih standardov. Strategija razvoja Slovenije do leta 2013 se za zmanjšanje omenjene dileme opredeljuje za trajni družbeni razvoj, ki vključuje uspešno ekonomijo, socialno in okoljsko ravnovesje ter splošno kakovost življenja.

Upravna enota Novo mesto je finalist priznanja RS za poslovno odličnost PRSPO 2006. Forumu je to novico z velikim veseljem posredoval minister za javno upravo Republike Slovenije Gregor Virant, ki je v svojem nagovoru poudaril prizadevanja države na področju delovanja javne uprave. Načelnik Upravne enote Novo mesto **Jože Preskar** je bil na Forum povabljen, da predstavi odličnost v državni upravi v povezavi z mednarodno skupnostjo. Slovenska vlada ima pri spreminjanju javne uprave jasne cilje. Javna uprava naj bo takšna, kot jo državljanji in podjetja potrebujejo, zakonito in predvidljivo delujoča, politično nevtralna, profesionalna, odgovorna, usmerjena k uporabniku, odprta, pregledna in učinkovita. Za uresničevanje take uprave je odgovorno ministrstvo za javno upravo, ki je uvedlo sistematičen pristop k odpravi administrativnih ovir, izpostavilo »antibirokratski filter« in izboljšalo pogoje dela v upravnih enotah. Organiziran pristop k izboljševanju kakovosti poslovanja državne uprave se je začel z dokumentom Politika kakovosti državne uprave 1996, ki jo je sprejela Vlada. Merjenje in razumevanje kakovosti je deloma povezano z volitvami, ko volivci odmerijo glasove za določeno politično opcijo in s tem posredno tudi ocenijo kakovost javne uprave pod to opcijo. Drugi del ocene kakovosti dobiva javna uprava na globalnem trgu. Javni sektor je izrazito storitvena dejavnost in za zagotavljanje kakovostnih, odličnih storitev so bistveni odnosi med zaposlenimi, partnerski odnosi med uradniki in uporabniki storitev, med politiki in ne nazadnje med državami

zaradi nujnega meddržavnega delovanja javne uprave. Javna uprava ima veliko priložnosti za uvajanje odličnosti, ki pa jih bo lahko izkoristila le z zakonitostjo poslovanja, zaščito javnih interesov, stalnim izboljševanjem procesov, organizacijske kulture, učinkovitosti in gospodarnosti in zmanjševanjem razlik med pričakovanim ter dejanskim stanjem zaposlenih kot tudi uporabnikov storitev. Na podanih splošnih izhodiščih razvija Upravna enota Novo mesto svojo kakovost PDCA na poti k odličnosti organizirano in sistematično z oblikovanjem in izvajanjem svojega letnega poslovnega načrta. Pravičen pristop do nenehnega izboljševanja kakovosti se najbolj potrjuje na področju mednarodnega delovanja upravne enote pa tudi na področju urejanja zemljišč in v postopkih z nepremičninami.

Literat in dramatik **Evald Flisar** je na njemu lasten način opozoril Forum na korenine mednarodne odličnosti. Šokantne so bila njegova vprašanja, na primer, kaj če zna odlični marketing podeliti odličnost nečemu, kar je povprečno ali nepristno? Ali je odličnost v službi manjvrednega še vedno odličnost? Itd. Kaj je torej odličnost? Pisatelj ne zaupamo besedam, v tem je naša posebnost in morda naša odličnost. Naša naloga ni samo, da pripovedujemo zgodbe, naša naloga je tudi, da kot pes čuvaj zalajamo, kadar z izostrenim sluhom zaznamo, da se zunaj v grmovju dogaja nekaj sumljivega, gospodar pa, zadovoljen sam s seboj, globoko spi. Naša naloga je, da ga kot zvesti psi z zobmi pograbimo za hlačnico, kadar hoče pri rdeči luči čez cesto. Naša naloga je, da nismo zmeraj afirmativni, tudi ne, kadar to zahtevajo pravila vljudnosti. V čem torej je skrivnost odličnosti, pa naj gre za pisanje knjige, vodenje podjetja, vodenje države, gradnjo cest, izumljanje tehnoloških novosti, ustvarjanje dobička, izdelavo mize, tek na sto metrov, zdravljenje bolnih, vzgojo otrok in vse drugo na svetu, kar lahko naredimo dobro ali slabo? Predanost, znanje, pogum, tveganje, domišljija, želja po doseganju in preseganju najboljšega in ne drugih, tudi pri sebi – to so lastnosti, brez katerih ne moremo o odličnosti niti sanjati, kaj šele, da bi jo kdaj dosegli. In seveda vsaj malo humorja, brez katerega je

vse skupaj duhamorno in se pehanje za odličnost ne izplača. Strinjamo se, mojster!

O odličnosti kot preseganju povprečja je na Forumu razmišljal **ddr. Igor Grdina**. Odličnost ljudi se izkazuje v vseh njihovih dejanjih, še posebno pa prihaja do izraza v postopku usklajevanja različnih mnenj. Prevladuje mnenje, da so tisti, ki se uskladijo na aktualno doktrino, najboljše, nadpovprečni. Za posamezna področja to lahko tudi velja, nikakor pa ne za vsa. V prostoru, kjer se ljudje srečujejo, so različna mnenja, ni vseeno, kdo mnenje posreduje, in tudi niso vsi ljudje enake volje. To in še mnogi drugi elementi narekujejo potrebo po nenehnem usklajevanju pa tudi odstopanju od prvotnega mnenja zaradi novih spoznanj, novih vzorov. So ljudje, ki se spoznajo na vse, toda in »nič drugega«, praviloma pa ljudje iščejo svojo odličnost v primerjavi s tistimi, ki so za njih boljši. Univerzalnega recepta ni, potrebno je prehoditi pot, ki so jo drugi že, in na tej poti najti vsaj nekaj samostojnosti ter izvirnosti. Poseben vpliv na odlično ravnanje ima tudi mentaliteta, saj znanost ugotavlja, da na primer sprememba sredstev – računalnik namesto pisalnega stroja – ne spreminja sam po sebi odličnosti ljudi, saj ti še vedno sprejemajo računalnik tako, kot so sprejemali pisalni stroj. Prav mentaliteta je razlog, da novost – originalnost ne znamo uporabljati v koristne namene. To se seveda dogaja tudi v ekonomiji.

O odličnosti v znanosti je svoje misli podal **dr. Edvard Kobal**, direktor Slovenske znanstvene fundacije. Gre za zelo kompleksen poseg, če želimo, da bo celoten podsistem znanosti in raziskav naravnani k doseganju odličnosti, saj je pri graditvi nacionalnih modelov potrebno upoštevati človeški dejavnik, razpoložljiva denarna sredstva ter politično pravno podporo državne administracije. Zaradi povprečnosti slovenskih raziskovalcev in ker oblast ne dodeljuje sredstev po odličnosti raziskovalnega dela, je vprašljiva izvedba vseh potrebnih sprememb za doseganje odličnosti v znanosti. Doseganje znanstvene odličnosti je v bistvu tekmovanje in tudi raziskovalci morajo tekmovati med seboj, če želijo »nositi lovorjev venec« oziroma

naziv odličnega znanstvenika. Motiv za odlične raziskave so predvsem vednost, da se za ista denarna sredstva poteguje več raziskovalcev in skupin. Marljivi in sposobni raziskovalci na Slovenskem še ne dosegaajo kritične mase, ki je nujna za preboj in uveljavitev raziskovalca v svetu. Za doseganje te mase je potrebna kadrovska prenova univerz in raziskovalnih institutov ter drugačno razdeljevanje sredstev za raziskave. Znanstvene presežke lahko dosega le tisti, ki se je zavestno odločil za osebni razvoj v odličnega znanstvenika, ki ve za smer, ki ga bo pripeljala do ukvarjanja s koristnimi raziskavami, ki mu bodo izziv in duševno zadovoljstvo. Dosega jih tudi tisti, ki ve za namen, zakaj to počne, in ima ambicijo, da postane in ostane dober znanstvenik. Uspešne in ambiciozne pa morajo biti tudi ustanove, v katerih delajo odlični raziskovalci in njihove skupine. Slovenija ima odlične posameznike (dr. Kornhauser, dr. Lahova, dr. Blinc, dr. Hadži, dr. Žemva in drugi s podobnimi presežki v znanstvenem delovanju), s katerimi bi lahko zastavila svet modrecev, ki bi pomagal pri vzpostavljanju slovenskega modela doseganja odličnosti v znanosti in ustrezno usmerjal preobrazbo slovenskih univerz oziroma raziskovalnih institutov. Ukvarjanje s koristnimi raziskavami mora postati najpomembnejša smer v slovenski znanstveni politiki. Višina denarne podpore raziskovalnemu projektu mora izražati raziskovalčev dotedanji prispevek k razvoju slovenske družbe, javni razpisi naj delujejo spodbujevalno in vplivajo na povezovanje raziskovalnih skupin, ki bodo prevzemale koordinacijo evropskih oziroma globalnih projektov. Doseganje odličnosti naj spremljajo nagrade.

Biserka Simčič je Forumu predstavila Splošno bolnišnico Novo mesto na poti poslovne odličnosti. Po večletnih prizadevanjih je bolnišnica finalist priznanja Republike Slovenije za poslovno odličnost – PRSPO 2006. Simčičeva je poudarila, da je višjo kakovost zdravstva možno dosegati ob enakih ali celo nižjih stroških, za kar pa je v zdravstvenih zavodih nujno uvesti menedžment celovite kakovosti (TQM), pri čemer so najpomembnejša področja osredotočenost na bolnika,

stalno izboljševanje procesov ter dvig znanja in kulture zaposlenih. Bolnišnica načrtuje poslovne spremembe zlasti v stroškovni racionalizaciji, obvladovanju kakovosti in večji odgovornosti za medicinske in poslovne odločitve. Zagotavljanje kakovosti v zdravstvu temelji na sodelovanju različnih strokovnih skupin, da posodabljaajo postopke in metode zdravljenja. Poudarek je na samokontroli procesa zdravstvene storitve, da se izogne stroškom kontrole in nadzora. Bolnišnica ne more biti odvisna od naključij, predvideti mora, kaj se bo v njenem okolju dogajalo, in skrbeti, da bo dosegla svoje temeljne cilje. Iz tega razloga premišljeno razčleni in poveže ideje v svojem poslovnem načrtu, v katerem nakaže tudi poti za doseganje strateških ciljev. Ker je pri zagotavljanju sistema kakovosti pomemben vsak zaposlen in vsi elementi procesa, je menedžment najodgovornejši nosilec nalog, ki pa jih lahko uspešno opravlja le z motivacijo zaposlenih. Pomembno je, da bolnišnica izbira ključne procese ter zmogljivosti in izvaja merjenja. Prav tako je pomembno, da njena presoja temelji na ustreznem sklopu finančnih in nefinančnih kazalcev, s katerimi odkriva slabosti v procesih, vzroke za njihov nastanek in možnosti njihove korekcije.

Geert de Raad je eden izmed očetov gibanja odličnosti v Evropi. V svoji pestri poklicni karieri je zasedal najvišja vodstvena mesta v podjetjih na Nizozemskem, med drugim je bil tudi generalni sekretar EFQM, svojo aktivno poklicno kariero pa je zaključil kot generalni direktor nizozemske akreditacije. Trenutno deluje kot član več nadzornih svetov pomembnih podjetij, je zelo aktiven na regionalni ravni, na primer v združenju za industrijo, za kakovost, za razvoj, v znanstveno izobraževalnem inštitutu, zdravstvenem centru, nizozemskem inštitutu za menedžment, je tudi član žirije nagrade kralja Williama I – nizozemske nagrade za najboljšega podjetnika. Njegovo sodelovanje je izjemnega pomena za razvoj Foruma in mu daje poseben pečat mednarodne pomembnosti. Geert de Raad je nival svoje misli o poteh v odličnost (v Nebesa na zemlji). Izhaja iz modela EFQM, ki je po desetletjih še vedno

uporaben model Evropske unije. Je integralni sistem kakovosti tako organizacij kot izdelkov ter izhaja iz domene, da je uspešnost sprememb 90-odstotno odvisna od predanosti ideji sprememb najvišjega menedžmenta, spremembam, ki demokratizirajo in emancipirajo procese, zagotavljajo korporativno odgovornost in spreminjajo ideologijo vodenja. Dobri rezultati v preteklosti niso nikakršna garancija za ustrezne rezultate v prihodnje, vendar moramo poznati razloge, zakaj je šlo slabo ali dobro, da stvari lažje spreminjamo. Oblikoval je model PDCA kot del modela EFQM. Izhaja iz nenehnega zbiranja idej ljudi o potrebnih in možnih spremembah (P), preverjanja teh idej v procesu dela (D) in pridobivanje informacij o učinkih na ljudi, kupce ter družbo (CA). Prihodnost modela je v vnašanju sprememb in njegova odličnost je izziv za iskalce novih orodij ter izboljšav, predvsem pa za vodje, ki postajajo vedno bolj odvisni od skupinskega dela in znanja zaposlenih.

Poslanec v evropskem parlamentu **Lojze Peterle** je že tudi tradicionalni predavatelj na otoškem Forumu. Letos je razmišljal (kot je sam dejal: kramljal) o odličnosti naklonjenemu okolju. Večina inovacij se dogaja v inovacijsko naklonjenem okolju, utemeljenih na dolgoročno zasnovanem in izdatno financiranem delu. Okolje je kompleksno strukturirano in v njem ne manjkajo dobro organizirani vladni subsistemi. Finska je državno politiko izrazito usmerila v podporo odličnosti, pedagoški poklic je eden od najbolj častnih in cenjenih, ker se zavedajo, da je za doseganje inovativnosti in odličnosti potreben v prvi vrsti odličen vzgojno izobraževalni proces. Slovenija bi jih morala posnemati. Njihov pogled na odličnost je celovit in deluje odlično kot celota. Tisti, ki hoče postati odličen, ne sme ostati sam, v inovacijskem okolju mora biti zaželen in dobrodošel.

Gospodarsko rast Slovenije v evropsko razvojno odličnost je ocenjeval **dr. Marjan Senjur**, profesor Ekonomske fakultete v Ljubljani. Na področju gospodarske rasti in razvoja bi pojmu odličnost ustrezala kategorija visoke gospodarske razvitosti in visoke gospodarske rasti. Kako bi Slovenija s svojo gospodarsko rastjo

lahko dosegla razvojno odličnost? Predavatelj ocenjuje, da je to odvisno od trajanja ugodnih dosedanjih gibanj, od demografskih gibanj in od umeščanja Slovenije v Evropsko unijo. V prvi vrsti bo morala zagotoviti rast prebivalstva (več rojstev ali uvoz prebivalcev), zaposliti več ljudi in omogočiti delo mladim ter starejšim. Krepiti mora svoje razvojne sposobnosti, da se bo razvijala na podlagi lastnih virov (visoko šolani strokovnjaki, razvito podjetništvo, velika konkurenca na slovenskem trgu) in napolnila dobičkonosne tržne niše. Lokacija odličnih podjetij je za Slovenijo pomembna tako majhnih, srednjih (veliko dejavnosti) kot velikih (kjer ljudje rešujejo globalne probleme in iz njih odhajajo v svet). Spremeniti moramo trg dela in povečati obseg dela ter plače, razširiti delovni čas na neformalni ravni in zagotoviti prožen trg dela menedžerjev.

DDR. Matjaž Mulej je zopet briljiral z mislimi o mednarodni odličnosti in inovativnosti. Merila odličnosti, ki so zadoščala v nedavnih desetletjih, ne zadoščajo več. Podjetje ne more več računati na trg s presežkom povpraševanja nad ponudbo niti na trg, na katerem zadošča, če prekaša konkurente glede stroškov in cen, glede komercialne in tehnične kakovosti, glede izbire, glede edinstvenosti svoje ponudbe, merjene po kakšnih ožje zbranih spletnih meril, ampak mora dosegati vsa ta merila in hkrati tudi merila sonaravnosti. Govorimo o sonaravnih podjetjih, ki manj od drugih obremenjujejo naravo, ker uporabljajo več inoviranja, zasnovanega na upoštevanju zakona zadostne in potrebne celovitosti opazovanja, razmišljanja, odločanja in delovanja. To pomeni, da upoštevajo celoten splet dejavnikov iz enačbe pogojev za nastanek inovacije iz zamisli, obenem pa jim uspe realizirati več kot 5 odstotkov inovacijskih projektov. To jim uspe, ker se ne ukvarjajo samo s tehnično-tehnološkimi invencijami, ampak tudi z inoviranjem vrednot, kulture, etike in norm v svojih organizacijah. Vse to je pomembno, da se človeštvo ne bi ustavilo v svojem sodobnem razvoju. Gre za razvoj od prve faze naravnih virov preko druge faze investiranja in tretje faze inoviranja kot podlage ekonomskega uspeha do četrte faze izobilja. V slednji ekonomske zako-

nitosti, ki veljajo za razmere pomanjkanja, ne delujejo več. Potrebna so nova merila ekonomske uspešnosti s skupnim imenovalcem »srečnost«. Le-to lahko zagotavlja težnja ustvarjati in biti koristen preko meja težnje imeti. Tako se morda oblikuje nov koncept mednarodne odličnosti, pri katerem inovativnost uporablja in razvija človeško ustvarjalnost, sposobnost sodelovati in strokovnost kot vir za srečnost, ki ima materialno in duhovno podlago ter daje smisel življenju.

Na Forumu je letos namestnica generalnega direktorja **Mojca Centa - Debeljak** predstavila Davčno upravo Republike Slovenije. Njeno poslanstvo je opravljati storitve najvišje kakovosti, pošteno, nepristransko in pravilno informirati davčne zavezanke. Urad prejme na dan 7.2 vprašanja davčnih zavezancev in 4,39 dokumenta v povprečju letno na prebivalca Republike Slovenije, kar zahteva dobro organiziranost (organizacijska odličnost), dobro medresorsko sodelovanje v javni upravi in kakovosten davčni nadzor. Da bi lahko zagotovili dobro sodelovanje, si urad prizadeva poenostavljati postopke, ki jih sicer zahteva zapletena davčna zakonodaja, si pomaga s kontrolnimi podatki, predizpolnjenimi obrazci (npr. pri dohodnini) in išče druge ustrežnejše poti sodelovanja. Sicer pa urad poleg svojega osnovnega poslanstva opravlja številna druga opravila, kot na primer skeniranje dokumentacije, blagajne, uvaja nov informacijski sistem in vodi postopke za pridobitev ISO standarda. Odmevna in pri davkoplačevalcih lepo sprejeta je virtualna davčna asistentka Vida, ki je tudi uradu v veliko pomoč, saj odgovarja na standardna vprašanja, odpira internetne strani in druge spletne strani, ki so pomembne za popolnost odgovora.

Luko Koper kot finalista evropske nagrade odličnosti EEA 2006 je Forumu predstavil **mag. Marjan Babič**. Luka Koper kot stičišče blagovnih tokov in različnih transportnih sistemov že razpolaga z ustreznimi zmogljivostmi za zadovoljevanje potreb po storitvah distribucije in logistike. Velike so tudi prostorske možnosti, kar je prednost. Pristanišče opravlja večino storitev za partnerje v sosednjih državah in krepi svoj položaj na zahtevnih trgih. Dosega

zelo dobre rezultate, ker ima oblikovane jasne razvojne smotre, opredeljene in usklajene tako, da jih tudi uresničuje. Izbrala je model postopnega sistematičnega izboljševanja kakovosti poslovanja na vseh poslovnih področjih in na vseh ravneh v organizaciji. Uvajajo jih od leta 1994, ko so načela kakovosti začeli zavestno vgrajevati v delavne sisteme in prakse. Sistemi kakovosti so se razvijali v medsebojni soodvisnosti. Rezultat prizadevanj za čim bolj usklajeno delovanje je sistem vodenja, s katerim družba uresničuje razvojne usmeritve in obvladuje notranje ter zunanje okolje. Prihodnja prizadevanja bodo usmerjena k dodatnemu utrjevanju odličnosti: razvoj organizacijske kulture, obvladovanje poslovnih procesov, naložbe v usposabljanje in izobraževanje, razvoj kadrovskega potencialov in spodbujanje inovativnosti.

Tradicionalno prisotna je na Forumu tudi odličnost informatike, za kar gre zahvala in pohvala predvsem dr. **Jožetu Gričarju**. Vse bolj pomembno postaja zamišljanje informacijskega sistema medsebojno povezanih organizacij; tedaj govorimo o medorganizacijskem informacijskem sistemu, ki je poseben izziv, ker predstavlja povezanost partnerjev. Pri njih uporabljajo standardne listine, temeljna tehnologija so prek interneta povezani računalniki. Akcije partnerjem morajo biti usklajene, ker so organizacijski procesi pri vseh na novo postavljeni. Kontrolni mehanizmi so drugačni. Zagotovljena mora biti kritična masa uporabe takega sistema, da bi bila njegova graditev gospodarsko upravičena. Ker povečuje konkurenčnost partnerjev, se izredno hitro širi. Ravno v medorganizacijskem povezovanju z uporabo sodobnih informacijskih tehnologij pa ležijo največje in še neizrabljene priložnosti. Prav te priložnosti so močan razlog za vzpostavljanje živih laboratorijev, nujnih za inoviranje. Čas od ideje do izdelka je predolg, sodelovanje raziskovalcev, razvijalcev in uporabnikov pa slabo. Slabo sodelujejo organizacije, kjer so zaposleni. Rešitev bi lahko bilo omrežje živih laboratorijev, kar so praktično že preskusili na Finskem. Dana je bila celo pobuda »Slovenija kot živi laboratorij za IKT storitve in rešitve«. S

svojo velikostjo in zmožnostjo prilagajanja je Slovenija idealna država za vrednotenje, potrjevanje in izboljševanje naprednih storitev in rešitev.

O odličnosti kot trajnostni dejavnosti je spregovorila **Sofija Mazej Kukovič**, direktorica Esotech, d.d., Velenje, ki je finalist priznanja Republike Slovenije za poslovno odličnost PRSPO 2006. Zanimivo je spoznanje finalista, da okoljska slika podjetja v javnosti postaja vedno pomembnejša in zato ekonomska kategorija, saj ponuja tudi razvojne priložnosti. Okoljske tehnologije postajajo osnova trajnostnega razvoja in izboljšujejo kakovost življenja. Okoljska učinkovitost je poslovna strategija, ki spodbuja podjetja, da postajajo odgovornejša do okolja tudi tako, da s kreativnostjo, inovacijami iščejo nove poti za doseganje okoljskih in ekonomskih ciljev. Ker pa so okoljske tehnologije zelo zahtevne, je za njihovo izpeljavo nujno povezovati delo inženirskih in razvojnih jeder v podjetjih z znanstveno raziskovalnimi institucijami. Potrebne so predvsem specializacije, marketinško znanje in povezave. Tako se sposobnost Esotech že izboljšuje s povezovanjem v Slovenski ekološki grozd in Tehnološke platforme za vode, prednosti in priložnosti pa vidi tudi na področju tehnologij varovanja zraka, vode ter izrabe odpadkov.

V Inovativnem kotičku odličnosti Foruma sta se predstavila dva zanimiva prispevka. **Dr. Miha Japelj** je Forum seznanil, da je podal Društvu akademska pobuda – univerza Novo mesto predlog, da se ustanovi društvo doktorjev in magistrstov Dolenjske in Bele krajine ali da se dosedanje društvo preoblikuje v novo. Izvedba zamisli je pomembna tudi za nadaljnji razvoj Foruma Otočec, saj bi organizaciji s svojim sodelovanjem lahko razvili uspešnejše mednarodno sodelovanje in morda profesionalizirali določene dejavnosti Foruma, kot na primer ustanovitev in delovanje Centra za odličnost.

O novi paradigmi odličnosti je razmišljal **dr. Boris Bukovec**. Prevzet nad odličnostjo starih Grkov ugotavlja gradnike sodobne paradigme odličnosti v modelih kakovosti, ki jih uporabljajo najuspešnejša podjetja po svetu, in pravi, da so to: osredotočenost na kupca,

razvijanje partnerstva, razvijanje in vključevanje zaposlenih, upravljanje na podlagi procesov in dejstev, stalno učenje, inoviranje in izboljševanje, voditeljstvo in stanovitnost namena, družbena odgovornost in usmerjenost v rezultate. Sodobna paradigma, ki jo danes živimo, je rezultat »turbo kapitalizma«, življenje, polno konfliktov, ki pomeni prisotnost duševnega stanja nemoči zaradi nasprotujočih se teženj. Obstaja verjetnost, da v tej paradigmi ne opazimo nastajanje nečesa novega, nečesa alternativnega. Odločilen vpliv na prehod iz »sodobne« v »novo« paradigmo odličnosti imajo civilizacijski konflikti, najmočnejša med njimi pa sta globalni kapitalizem, ki je usmerjen v maksimiranje koristi in moči elite na eni strani ter pojav skupnosti, temelječi na ekologiji in ekodesignu, ki so na drugi strani usmerjene v maksimiranje vzdržnega medrežja življenja. Paradigma (sodobna) globalne ekonomije je osredotočena na odjemalca oziroma kupca, paradigma (nova) celostnega uravnoveženega sonaravnega razvoja pa v ekologijo in ekorazvoj s poudarkom na družbeni odgovornosti. Spreminjala se bosta modela odličnosti tako EFQM kot TQM, ki sta zdaj izrazito osredotočena na kupca. S prispevkom na Forumu je avtor spodbudil ustvarjalni dvom glede učinkovitosti in uspešnosti vsakodnevnih aktivnosti nenehnega izboljševanja in širjenja filozofije odličnosti. Obstaja možnost, da se v celoti ne zavedamo svoje neverodostojnosti, ko dopoldan v službi širimo filozofijo odličnosti in s tem pospešujemo globalno ekonomijo, popoldan pa goreče podpiramo ponavljajoče se animatorje celostnega uravnoveženega sonaravnega razvoja.

V organizaciji časopisa Finance se je Forum zaključil z okroglo mizo na temo Izzivi mednarodne odličnosti. Udeleženci so bili dr. Mateja Kožuh-Novak, slovenska filantropinja, Cvetka Selšek, predsednica uprave SKB banke, Iztok Čop, večkratni svetovni prvak v veslanju, in Emil Vizovišek, član uprave Save Kranj. Različna področja udejstvovanja in zato tudi specifični pogled posameznega udeleženca na odličnost naj bi pomagalo najti odgovora na vprašanje, ali slovenska družba mednarodno deluje odlično, ali pa so

morda odlični samo njeni poslovni subjekti oziroma posamezniki, ki jih finančno podpira predvsem poslovni svet? Našli naj bi tudi potrditev, da je odličnost pomembna lastnost vsakogar ne glede na to ali je star ali mlad, bogat ali reven, ženska ali moški, zaposlen ali brez dela ... **Cvetka Selšek** je iskala odgovor v bančnem okolju, v katerem so se zadnja leta dogajale velike vsebinske spremembe. Menila je, da so nenehni novi bančni produkti močno angažirali razvojne potencialne bank, zahtevali izobraževanje zaposlenih, izmenjavo izkušenj in iskanje cenejših poti poslovanja. Tako banke šele izbirajo in uvajajo modele odličnosti, ki bodo izboljševali kakovost poslovanja v prihodnje. Poudarila je nujnost povezovanja bank z okoljem pri ustvarjanju pogojev za odličnost slovenske družbe kot celote. **Emil Vizovišek** je ocenil prizadevanja Save, da bi poslovala odlično in v trajnostnem razvoju vidi možnosti povezovanja njihovih prizadevanj z okoljem. **Iztok Čop** je bil nedvoumen. Športniki imajo cilje, za njihovo doseganje si morajo podrediti druge življenjske želje in potrebe, odličnost določajo rezultati, če jih ni, tudi ni odličnosti. Je pa seveda pomembno, kakšne pogoje ustvarja družba športnikom, da lahko razvijajo svojo odličnost. Čim bolj so poslovni subjekti odprti do okolja, tem boljši so pogoji za razvoj osebne odličnosti v športu. **Mateja Kožuh-Novak**, ki je bila na okroglo mizo povabljena tudi zaradi svoje nenehne prizadevnosti za izboljševanje razmer starejših generacij, je ocenila kot izjemno odličnost slovenske družbe njeno armado prostovoljcev, ki brezplačno delujejo v 23 tisoč nevladnih organizacijah, in dodala, da ta armada na področju od-

ličnosti težko sledi industriji, ker največkrat nima dovolj za preživetje, kar je vedno večji problem Slovenije. So pa še številni drugi, kot na primer znanje in izkušnje starejših, ki jih nihče ne išče, zaposlitve po 40. letu starosti, ukinjanje manjših trgovin, slabe oznake na bankomatih in podobno. Vse to izločuje starejše iz okolja, kljub temu da ta zapušča nepovratno vse svoje premoženje potomcem in s tem družbi. Odličnost slovenske družbe naj se izkazuje s sožitjem in ne z razdvajanjem ljudi ali okolja od poslovnih subjektov, krepijo naj jo skupni cilji in skupna prizadevanja za njihovo doseganje. Vsako okolje mora ob približno enakih pogojih za delovanje skrbeti samo, da bodo njegova dejanja odlična ne glede na starost, politiko in drugo. Odličen poslovni subjekt se bo zato vsak dan vprašal tudi to, kaj bomo danes in v prihodnje dobrega storili za človeka.

Forum je tudi letos izdal priložnostni Zbornik referatov, ki je zainteresiranim na razpolago v vseh knjižnicah. Referati, ki v Zborniku niso objavljeni, bodo verjetno dostopni na spletni strani društva www.drustvoekonomistov.si

V okviru Evropske skupnosti lahko Slovenija odigra pionirsko vlogo pri uveljavljanju odličnosti na globalni ravni. Ni dovolj samo evropska, ameriška, slovenska ali japonska odličnost. Potrebujemo tudi elemente mednarodne odličnosti, pri gradnji katere bodo sodelovale vse države oziroma narodi. Zаметke tega smo začeli graditi na Otočcu. Ne bo lahko, vendar je koristno. Za vse. Tako je letošnji Forum zaključil oblikovalec njegove vsebine **dr. Janez Gabrijelčič**.

Od 9. do 15. maja je v Sarajevu (in v Mostarju, Tuzli, Banja luki, Goraždu ter Kaknju) potekala 46. mednarodna književna manifestacija Sarajevski dnevi poezije. Poleg mednarodnih pesniških večerov, večerov, posvečenih poeziji posameznih narodov, podelitve Goranovega venca in številnih drugih dogodkov, je potekal tudi simpozij Srečanje prevajalcev: med tradicijo in sodobnostjo. Teh manifestacij so se poleg številnih pesnikov in prevajalcev udeležili tudi Slovenci: Marko Kravos in Barbara Korun ter Damijan Šinigoj in jaz kot prevajalca, katerih prevode je objavila novomeška založba Goga. O prevodih med tradicijo in sodobnostjo smo se pogovarjali na Filozofski fakulteti, dobili smo uvid v prevajanje v književnost BiH (pri izrazih so sedaj zelo natančni), v to, da je sedanjí bosanski jezik različen od nekdanjega srbohrvaškega v sociolingvističnem smislu, poudarek je bil na tem, da se vse spreminja, jezik, navade in okolje. Enega tehtnejših prispevkov k naslovni temi je imela poljska prevajalka Danuta Čirlić - Straszynska, ki je povzela tudi mnenje večine razpravljalcev, da dela za prevode izbirajo založniki in da so povsod prisotne težave s sredstvi. Naslednjega dne, ko je srečanje potekalo v Islamskem centru, je Hadžem Hajdarević, čigar Klinika za plastično kirurgijo je v prevodu izšla pri Gogi, poudaril prizadevanja te novomeške založbe za prevajanje sodobne književnosti BiH in spoznanje, da je le-ta ravno skozi novomeško založbo v veliki meri prihaja do slovenskih bralcev. Videti je bilo, da nobena od držav nima zgrajenega sistema prevajanja iz kakšnega jezika in da vsi prevodi bolj ali manj nastajajo samoiniciativno oziroma po znanstvih in afinitetah ter zmožnostih posameznih založnikov. Najbolj eksotičen je bil prevajalec Ismail Bandora, Jordanec, ki prevaja roman Šhid Zilhada Ključanina v arabski jezik (Študiral je v časih Jugoslavije v Beogradu, ta roman je v slovenščino za Gogo prevedel njen urednik Damijan Šinigoj).

Gogin urednik pozna avtorje iz BiH, kar je pripomoglo k prevodu pomembnih del iz sodobne bh književnosti (tako to tam zapisujejo). Pri Gogi so izšli: Zilhada Ključanina Pričevalec, 2001/Šhid/, Miljenka Jergovića Mama Leone 2003, Zlatka Topčiča Mora 2003 /Košmar/ in Hadžima Hajdarevića Klinika za plastično kirurgijo 2004 /Klinika za plastično hirurgiju/, kar dokazuje, da so osebni stiki kljub institucijam in tehnologiji še vedno najpomembnejši. Prav na tej, osebni ravni, so potekala tudi srečanja zunaj uradnega dela; s Šinigojem sva se srečala s tremi izmed sedaj najvidnejših tamkajšnjih avtorjev: Zilhadom Ključaninom, Zlatkom Topčičem in Nedžadom Ibrišimovićem. V teh neformalnih druženjih se je o sedanjí državi BiH, o njeni trpki nedavni preteklosti, umetnosti, književnosti, jeziku in življenju dalo seveda izvedeti in zaslutiti več kot na uradnih srečanjih, kar je za prevajalca pomembno, saj poznavanje kulture, duha in življenja neke dežele predstavljajo pomembno osnovo za kvalitetno prevajanje. Ta srečanja so rodila tudi zamisel o obratni prevajalski poti, o prevajanju slovenskih avtorjev v tamkajšnji jezik, o čemer na simpoziju ni bilo rečenega nič. Ker je to šele na ravni ideje, ki je odvisna od mnogoterih dejavnikov, o njej morda takrat, ko bo uresničena.

O dilemah prevajanja samo nekaj (v slovenščino prevedenih) utrinkov iz mojega in Šinigojevega zapisa, ki sva ga morala pripraviti za Srečanje:

Damijan Šinigoj (Dobra knjiga vedno najde bralca): Za časa bivše skupne države Jugoslavije je mnogo ljudi razumelo "srbohrvaščino". Večino sodobnih pisateljev je marsikdo bral v originalu. Založništvo v bivši Jugoslaviji je bilo močno, naklade so bile velike in tudi bralcev je bilo mnogo. Po razpadu skupne države so nastale majhne samostojne države, ki so se za vsako ceno želele razlikovati od drugih. Nove generacije ne razumejo več "srbohrvaškega" jezika in otroci, ki sedaj hodijo na fakulteto, se z mladimi iz drugih delov bivše

Jugoslavije pogovarjajo angleško. / .../ V Sloveniji se prevaja največkrat iz angleščine, saj se te knjige dobro prodajajo. To samo po sebi ni slabo, ampak zato se prevaja manj knjig iz drugih jezikov, tudi bosanskega. V Sloveniji in v drugih manjših državah na izbiro literature, ki se prevaja, vplivajo najprej iznajdljivost urednika, osebna nagnjenja prevajalcev in samih avtorjev, nekaj pa je tudi medsebojnega "kolegialnega" prevajanja.

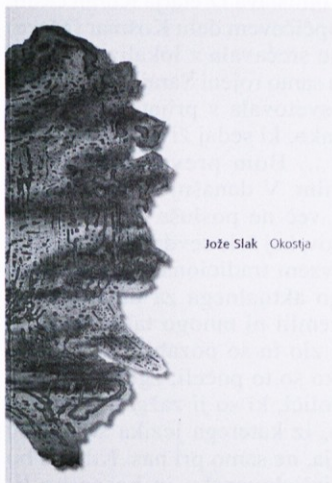
Barica Smole (Preteklost, ki korespondira s sedanjostjo): Težko je sploh ugotoviti, kdo je bosanski pisatelj, saj vse do te vojne nismo ločili niti narodnosti niti različnih jezikov tistega jezikovnega korpusa, ki je nekoč bil srbohrvaški. Sedaj berem Inšallah Madona Inšallah Miljenka Jergovića. Ker je pri založbi Goga izšel njegov roman Mama Leone, vem, da je po rojstvu Sarajevčan. Tudi knjiga je prozni remiks sevdalink, čeprav je večji del njegovih del izšel v Zagrebu. Po tem sklepam, da je Jergović bosanski pisatelj. Pri prevodih in korekturah drugih del iz sodobne bosanske književnosti sem se srečevala z mnogimi težavami; menim, da je poleg poznavanje duhovnega in zgodovinskega okolja del najpomembnejše, da prevod zveni tako, kot bi bil napisan v jeziku, v katerega je bil preveden. Ampak ka-

ko prevajati nekaj, česar ne poznaš? V Šhidu (Pričevalcu) so pasusi, ki se nanašajo na islam, v slovenščini pa do danes nimamo verodostojnega prevoda Korana, in si lahko pomagam samo s hrvaškim prevodom tega dela Tomislava Dretarja Kuran časni. Pri Topčičevem delu Košmar (Mora) sem se srečavala z lokalizmi, ki jih pozna samo rojeni Sarajevčan in sem se posvetovala s prijateljico, Sarajevčanko, ki sedaj živi na Nizozemskem ... Bom prevedla Inšallah? Dvomim. V današnjem času skoraj nihče več ne posluša niti sebe niti sosedov, kaj šele sevdalink. Besedilo ni povsem tradicionalno, v njem je mnogo aktualnega za današnji čas (Na zemlji ni mnogo takšnih, ki so delali zlo in so pozabili, kje, komu in kako so to počeli; zgodba Zulum o sokolici, ki so ji zažgali gnezdo). Vemo, iz katerega jezika se največ prevaja, ne samo pri nas. Kdo pa bo prevajal slovensko in bosansko literaturo, če ne mi? Po moje dilema ni v tem, ali prevajati klasiko ali sodobno literaturo, menim, da je potrebno prevajati obe. Vsaka dobra knjiga v sebi nosi preteklost in sodobnost. Dilema je v tem, ali prevajati tisto, ki ji ob strani stoji velikanska reklamna mašinerija, ki vsiljuje določen stil življenja, ali tisto, ki tiho zdi na policah knjigarn malih narodov.

Barbara Rupel **OKOSTJA**

Razstava Jožeta Slaka v cerkvi nekdanjega cistercijanskega samostana v Kostanjevici na Krki.

Jože Slak je pravi Dolenjec, saj je bil rojen (1951) v Jablanu blizu Mirne Peči. V rani mladosti se je s starši preselil v Koper, od vstopa na srednjo šolo za kemijo pa je živel v Ljubljani, kjer je na Akademiji za likovno umetnost leta 1975 zaključil študij slikarstva pri profesorju Gabrijelu Stupici. Sredi osemdesetih let se je kot eden redkih slovenskih likovnih umetnikov študijsko izpopolnjeval na Japonskem (Kyoto). Pred približno dvajsetimi leti se je vrnil na Dolenjsko, tokrat v Jordankal pri Mirni Peči, kjer še vedno živi in ustvarja. Do sedaj je pogosto razstavljal doma in v tujini. Njegova dela se nahajajo v vrsti javnih in zasebnih zbirkah doma in v tujini. Za svoje delo je bil večkrat tudi nagrajen. Letos je prejel nagrado Prešernovega sklada za razstavo z naslovom *Slike za slepe* v Mali galeriji v Ljubljani.

Dejstvo, da se tako zanimiv umetnik, kot je akademski slikar Jože Slak, prvič predstavlja s samostojno razstavo v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki, je nekoliko presenetljivo, še posebno, če pomislimo, da je umetnik Dolenjec in da omenjena galerija v prvi vrsti namenja pozornost prav pomembnim dolenjskim likovnim umetnikom oziroma tistim, ki so bili na nek način tesneje povezani s to pokrajino (na to opozarjajo med drugim stalne razstave Jožeta Gorjupa, Božidarja Jakca, bratov Kralj, Zoran Didek itd). Preteči so morala kar nekaj več kot tri desetletja aktivne prisotnosti obeh protagonistov – torej tako Jožeta Slaka kot Galerije Božidarja Jakca – v slovenskem in tudi širšem likovnem prostoru, da je prišlo do uglašene realizacije samostojne razstave, a tokrat, kot se za pomembne projekte spodobi, v velikem slogu: v prestižnem sakralnem prostoru.

Jože Slak je v svoji dolgoletni prisotnosti na slovenski in mednarodni likovni sceni že velikokrat dokazal, da ga lahko štejem med izrazito samosvoje, zato toliko bolj zanimive in s tem tudi pomembne slovenske umetnike svoje generacije, zaradi česar je njegovo ime že danes trdno

zasidrano v zgodovino slovenske likovne umetnosti.

Ko je Jože Slak sredi sedemdesetih let vstopil na slovensko likovno sceno, so bili njegovi začetni koraki še pretežno v okvirju modernističnih izhodišč tega in predhodnega desetletja. Pri doseganju kakovostnih estetskih kanonov tistega časa je skušal tudi on slediti tedanjim postulatam v slikarstvu. Med njimi je bil nedvomno najpomembnejši tisti, ki je narekoval redukcijo slikarskega polja na najosnovnejše, torej temeljne izraznoformalne in pomenske prvine. Prav pomenskost, izvedena na raven simbola in metafore, pa je že v tedanjih Slakovih delih prevzela primarno pozicijo.

Ko se je Slakova umetniška pot v osemdesetih letih prejšnjega stoletja znašla v valovanju postmodernizma, pa zaznavamo prve velike premike v njegovem slikarstvu. Svoboda, ki se je po obdobju na moč hermetičnega slikarstva razrasla na vseh nivojih slikarskega izražanja, je bila nedvomno pisana na kožo iskrivega umetnika, kot je Jože Slak. Pomemben premik v njegovem opusu je bil storjen s sestopom iz klasičnega slikarskega polja v razgibane formate nosilcev slike, ki jih je sam izpeljal iz lesenih površin. Zdi se, da je ta korak dodatno pripomogel k vse izrazitejši sproščenosti v smeri zgovorne narativnosti v prepletu s svobodno uporabljeno in interpretirano izraznostjo, ki jo je črpal po trenutni potrebi bodisi iz zgodovine umetnosti ali neposredno iz okolja.

Izkušnja z japonsko likovno umetnostjo in kulturo nasploh sredi osemdesetih let je vnesla v Slakovo slikarstvo naslednji pomemben premik, ki se je ponovno zgodil najizraziteje na nivoju interpretacije nosilca slike. Po vzoru japonske kaligrafije sedaj že od prej znano deformirano klasično slikarsko polje dodatno še perforira. Ta manira je postala ena najbolj specifičnih Slakovih pomensko izraznih potez, ki še vedno močno zaznamuje njegovo ustvarjalnost. Ob tem se v že znano Slakovo avtorsko poetiko vrinila

tudi nova simbolika, podprta z vse bolj eksotično nabitim koloritom, kar je nenazadnje narekovalo tudi rojstvo novih tem. Nekoč vseprisotna ostrina družbenokritične sporočilnosti se je sčasoma nekoliko umirila in se je začela umikati vse bolj prijaznim vsakdanjim temam (krajina).

V Slakovih delih iz bližnje preteklosti pa zasledimo popolno odsotnost nekdanje gostobesednosti. Slikarske površine postajajo spet vse bolj klasičnih oblik, ki nagovarjajo s skoncentriranim likovnoformalnim svetom abstraktnega. A ta svet se je z lanskoletnim slovitim razstavnim projektom v ljubljanski Mali galeriji z naslovom Slike za slepe spet napolnil z značilno slakovsko konotativno sporočilnostjo. Celostno zasnovo razstave je dosegel s principom instalacije, kar v Slakovem dosedanjem opusu še nismo zasledili. S ponovitvami istega motiva v značilno perforirani sliki, nato na tkanini, ki jo je apliciral neposredno na steno, in končno v motivu, izdolbenem neposredno iz stene, ob tem pa še z različno izraženo reliefnostjo in koloritom dosegel pretanjeno sporočilno specifičnost in končno tudi posebno vzdušje s svojstveno energijo prepojenega prostora. Ta razstavní projekt ni bil le odraz zelo premišljenega ustvarjalnega pristopa, temveč govori tudi o izjemni rahlosti umetnikove nravi.

Tokratno razstavo v cerkvi nekdanjega samostana, ki jo je naslovil

Okostja, je zasnoval s sorodnimi elementi kot prej omenjeno, le da je moral sedaj steno kot osnovno likovno ploskev za doseglo izdolbenege motiva zaradi spomenškovarstvenih razlogov opustiti. Ob osrednji viseči in dvostransko detajlno poslikani površini prereza človeških možganov se sedaj kot odsev na steni apside ponovi isti motiv v monokromi izvedbi na reliefno poslikani tkanini, ki je vpeta na posebej skonstruiran okvir, da dobimo vtis lebdenja v prostoru. Na ta način je v vmesnem prostoru ustvarjen poseben dialog, ki se nadaljuje vzdolž osrednje ladje v instalaciji iz naravnih rečnih kamnov in izzveni v gnezdu z jajčkoma, medtem ko se v stranskih ladjah nizajo različni reliefno naslikani motivi na tkaninah, ki so neposredno aplicirane na steno. Prej omenjena os je temelj pripovedi, ki jo umetnik gradi na pojmu okostja kot temeljnega ogrodja vsega, kar obstaja v naši zavesti. Okostje je kot drevo življenja, ki se razrašča iz sedimenta preminulih. Okostje je posameznik, je zemlja, je institucija in nenazadnje je vesolje. Na okostja je vpeto meso z raznovrstnimi vsebinami, ki se med seboj prepletajo, dopolnjujejo ali odbijajo. Okostja se s časom krepijo in razraščajo, včasih pa tudi zakrniijo. V okostenelih medprostorih pa se ohranjajo spomini ...

Jože Slak nas s tokratno razstavo ponovno potisne v globine angažiranega razmišljanja o svetu, v katerem živimo toliko in toliko let ...

JANKO ORAČ: RAZSTAVNO POPOTOVANJE

Diplomirani slikar Janko Orač je nedavno tega doživel pravo razstavno pomlad. Njegova dela so namreč začasno domovanje našla kar v treh galerijah, in sicer sredi marca v Lični hiši v Ajdovščini, zatem v Galeriji Ars sacra v Mariboru, konec maja pa še v Galeriji TR3 v Ljubljani.

Ne bomo se spraševali, kdaj so se porodile vse te podobe, vse te umetnine, saj je bil takrat avtor sam, sam s seboj, s svojimi doživetji, občutki, s svojimi mislimi in spomini. Vsekakor pa jih je likovno sijajno oživel, transplantiral v govornico eruptivnih potez, v večplastno tvarino oblik in sugestivno živost barv ter nam jih dal v neposredno podoživljanje. Skozi umetnost se ljudje spoznavamo in prepoznavamo. In s potovanjem ob razstavljenih delih smo imeli priložnost spoznati avtorjeve svetove in njega samega, ki suvereno sledi svoji umetniški vokaciji, jo plemeniti in žlahtni, jo meditativno pogloblja in jo zaznamuje z vse bolj izrazito likovno jasnostjo.

Ustvarjalno popotovanje diplomiranega slikarja Janka Orača poteka po smernicah modernizma, a tistega, ki nikoli ni prekinil s predmetnostjo. Čeprav njegovi likovni zapisi veljajo za abstraktne, v njih vselej zaznavamo posamezne prepoznavne vsebine, kot so figure, predmeti, najpogosteje pa temeljne značilnosti nekega krajinskega izseka. Krajina z vsemi specifikami, ki jih premorejo posamezni miljeji, z bogastvom barv, oblik in posredovanih občutij mu je darovalka sugestivnih čarov in bogat inspirativni vir. Iz nje zajema, a preko fizičnega pogleda se zgodbe zunanjega sveta transplantirajo in naselijo v slikarjevi notranjosti, prepojijo se s čustvenostjo podoživljanja z osebno najbolj intimistično atmosfero. Šele nato se vizualizirajo na slikovnem polju, v novi, subjektivni, avtorsko prepoznavni preobleki. Z reducirano snovnostjo, ki jo dojemamo predvsem intuitivno, postanejo slikarjevo notranje spoznanje; to je subtilno, lirično vzneseno, metaforično in simbolično oplemeniteno.

Likovne zgodbe Janka Orača se najprej in najbolj intenzivno razodejejo z barvo. Barve ga povsem prevzamejo in s svojo izjemno sugestivno močjo postanejo njegove stalne in zgovorne spremljevalke. Slikar premore pestro paleto. Na njej je bilo v preteklosti zaznati posebno afiniteto do modre, v zadnjih letih pa je vse več rdeče in njej sorodnih, toplih barv. Z njimi obuja reminiscence na iberijska tla. A žarijo ne le topli, temveč tudi hladni barvni toni, saj v njih odseva žar slikarjevega notranjega razpoloženja. V pestrem barvnem dogajanju namreč zaživi tudi trenutno stanje njegovega duha in tako se krajinske danosti in razpoloženja prepletajo s slikarjevo osebnostjo in intimno atmosfero. Bogata paleta postaja še bolj razkošna, plemenita in svojstvena zaradi plastenj, prekrivanj in odkrivanj, prelivanj in presevanj ter zaradi uporabe novih barvnih kombinacij. Kljub številnim barvnim nanosom pa likovni oder ohranja zračnost in odprtost pogleda, ki lahko prodira skozi posamezne vsebinske plasti. Pri tem postopoma odkriva delčke umetniške enigme, predvsem pa vstopa v sfero sublimne, razpršene luminiscentnosti.

Orač zaznamuje in obvladuje slikovno polje z odločno in vehementno potezo. Z njo vzpostavlja temeljne značilnosti nekega krajinskega miljeja. Z njo gradi ambient, in sicer kot sestavljanko nemoduliranih, vendar bolj ali manj jasnih barvnih ploskev, ki jih premika, prekriva, podreja geografskim značilnostim in danostim. S poenostavljenimi oblikami načrtno urbanizira slikovni prostor. S tem je zasnovan bivanjski ambient, ki ga je treba karakterno, značajsko oplementiti. Zato avtor naravne danosti zajame v linijo, v črto, zdaj razpotegnjeno, nato segmentirano. Tako so barvne ploskve zaznamovane z eksaktnim, strogo odmerjenim, a prepričljivim in izrazno bogatim bistvom. Črtne likovne intervencije pa sugerirajo tudi slikarjevo paralelno delovanje na področju grafičnega medija.

Avtor poenostavlja in preoblikuje

pomene naravnih oblik, da se lahko bolj predano posveti liniji in barvi ter s tem trdnejši koncepciji slike. Slikovna polja imajo prepoznavno notranjo strukturo, slikarjev kompozicijski pogled pa je na široko odprt, razpet med občim zunanjim in intimnim, notranjim, celo poetičnim svetom. Sega do horizonta, ki ne postane ločnica med vidnim in nevidnim, med realnim in imaginarnim, temveč gre še naprej, tja čez obzornico. Tako slikovno polje postane večplansko, neskončno prostranstvo.

Kot takšno smo ga lahko doživeli v galeriji Lična hiša v Ajdovščini. Z izborom slik pod naslovom Sončna gora je Janko Orač gledalcem predstavil svoj pogled z njemu ljubih vrhov: s Sinjega vrha, tisočmeterske gore, ki se dviguje nad omenjenim krajem, pa z mehkih, kopastih vrhov Dolenjske in s Tinjskega nad dolino Zibike. Z njim je razodel specifično vsakega miljeja, a med zaznavanja, doživetja, občutja in ustvarjalna soočanja je vtikal svoje nesnovne, metaforične in simbolične vsebine. Slikarjevi »vzponi« na gore namreč pomenijo odpiranje pogleda ter potapljanje misli v globino. Sorodnim likovnim konstelacijam dominirajo barvna vzdušja, spreminjajoča se iz krajinskega ambianta v krajinski ambient.

Orač je slikar barvnih občutij in izpovedovalec krajinske podobe, vendar je v procesu beleženja neobremenjen s konkretnim predmetnim izhodiščem. To namreč le kot impulz zavibrira na slikovnem odru in se spremeni v znamenje vsebinskosti ter kot takšno na slikovnem odru tudi ostane. A znamenja so vsebinski koncentradi, so zgovorna in neposredna. Zato je Zelena harmonija nežna, pomirjujoča, spokojna, ponotranjena, poduhovljena, topla zelena poezija domače krajine. Sinjevrška gora pa je temperamentna in žareča. Sončen, čeprav prepojen z drugačno duhovno energijo je slikarski zapis, ki nastaja ob pogledu iz Oračevega ateljejskega okna na Tinjskem. Prav takšno ustvarjalno potovanje razodeva avtorjevo izjemno senzibiliteto videnja in doživljanja različnih krajinskih danosti, objektiviziranih skozi barvna razpoloženja ter skozi znamenja in na bistvo omejeno znakovno govorico, ki pa ne prihaja vedno le iz krajine. V nekaterih

slikah je namreč čutiti tudi sledi človeške figure. Ob igrivem kompozicijskem sestavljanju, platenju barvnih kopren, prepletanju različnih ustvarjalnih utrinkov ter ob pestrem miselnem povezovanju pa se slikovna površina spreminja v skoraj brezštevne variabilne možnosti likovnega zapisa, med katerimi eksterierne impulze nadomestijo interierne nagovori, fragmenti pa postanejo sicer pester, a homogen slikarjev likovni kolaž.

Slikarjeve misli ne ostajajo na realističnem, vidnem, površinskem nivoju, temveč vedno poniknejo v globino. In široko odprta kompozicijska shema premore prepoznavno notranjo strukturo, ki jo avtor pogosto podreja shematskemu načelu križa, tudi sicer pogostemu historičnemu principu pristopa do slikovnega polja. Potem so tu še večplastno stani slikovni organizmi, sestavljeni v globinsko prostorsko iluzijo z duhovno, transcendentalno dimenzijo, na katero še posebej opozarja sublimna, razpršena luminiscenčnost. Tovrstne ustvarjalne težnje so Janka Orača popeljale tudi na pot v sveto-pisemsko motiviko Kristusovega trpljenja, s katero se je predstavil v mariborski Galeriji Ars sacra.

Vizualizacijo Kristusovega pasijona je najprej uresničil v obliki risb. Na njih je z ekspresivno, eruptivno, prvinsko, odločno in tekočo črtno sledjo zabeležil in na slikovno polje čvrsto umestil obrisno konturo trpečega Kristusa. Zgodbo je zreduciral na lik akterja dogajanja in na spremeljalni križ ter tako zapis usmeril na prikaz trenutka izjemne trpkosti.

Slutnja drame se prikrade že v slikarjevi uprizoritvi Zadnje večerje. V večplastnem, barvno zamolklem in skrivnostnem interieru, ki utripa v prefinjenem, ritmičnem nizanju posameznih ploskev, je omizje opredeljeno z jasno artikuliranimi fragmenti kolaža. Ti na nivoju »abstraktnega« vnašajo pripovednost. Nosilci likovnega in vsebinskega sporočila so površinsko naglašeni, so aluzivni znaki zgodbe, so pojasnila na nivoju simbolnega.

Sam pasijon v avtorsko afirmiranem likovnem jeziku poteka na malih, komornih formatih, saj je vanje zajeto Oračevo osebno, intimistično doživljanje in čutenje izbrane motivike. Umestil jo je v ambient,

razbremenjen predmetne stvarnosti, sestavljen iz pomenljivega večplastnega tkiva, iz prostora bolj ali manj razčlenjenih barvnih ploskev. Skladno s svojim temeljnim ustvarjalnim ritmom je vanj premišljeno vkomponiral križ in omogočil vstop nosilnemu figuralnemu liku. Ta nagovarja z izjemno variabilnostjo; giblje se med »božansko« in splošno, poenostavljeno človeško, celo avtoportretne podobo, s katero ponazarja trpljenje, bolečino in zapuščenost slehernika. Kot biblijsko osebnost ga v takih primerih lahko razumemo, interpretiramo in identificiramo le v kontekstu izbranega kolorita. S tem je v likovnem opisu pasijona paralelno vzpostavljen tudi aktualni zapis marsikatero življenjske zgodbe.

Skozi dogajanje gledalca spremlja izraznost, sporočilnost in simbolnost barve. Kljub barvitosti sta temina in teža ozračja prisotni na slikovnih prizoriščih, sta senci, ki pričata o odvijajoči se drami, in vendar avtor od slike do slike išče svetlobo. Mar ni bela nepogrešljiva komponenta Oračevega kolorističnega dogajanja, personifikacija utelešene svetlobe in latentne prisotnosti neizrečenega?

Da, tragedija tako zaživi v luči novega upanja, v simbolno izbranih svetlobnih prebliskih in utrinkih, v lateralnem bivanju svetlobe onkraj vsega razogajanja in s tem v misterioznem razodetju svojega pomena in bistva.

Svetloba vodi do vstajenskih, velikonočnih kompozicij in jih povsem prežarja z zmagoslavnim zaključkom Kristusove epopeje. Tu je kolorit bogatejši, oplemeniten z vedrejšimi naglasi. Je nosilec povsem drugačnega vzdušja, in to tako močnega in prepričljivega, da ne potrebuje veliko avtorjevega risarskega opismenjanja.

Skratka, tako slike s krajinskimi izhodišči kot tiste na temo križevega pota prevzemajo našo vizualnost, potešijo duha, bivanju vdahnejo smisel, celo lahkotnost. Dela, ki pod koprenami večplastnih nanosov premorejo bistvo, prinašajo avtorsko preobliskovan pomen in vsebujejo toliko slikarjeve resnice, zajemajoče iz sveta zunanjega in notranjega, intimnega; ali mnogoterosti ene same, v sinergijo povezane. Predvsem pa spoznanja, da je vsemu predstavljenemu opusu skupen stvaritelj.

Razstava v Galeriji TR3 v Ljubljani.

ARHITEKTURA TIŠINE V MAUERBACHU PRI DUNAJU

Razstava Tišina – Arhitektura tišine, Kartuzijanski samostani v Evropi in podrazstava V tihoti in samoti najti boga – Pleterje in kartuzije na Slovenskem, Zgodovina in aktualno življenje, Kartuzija Mauerbach, 30. maj – 28. oktober 2007.

Ko so pred nekaj leti v kartuziji Pleterje obhajali 600-letnico kartuzije in 100-letnico vnovične naselitve, je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije pripravil fotografsko razstavo in jo v letu 2004 predstavil v štirih slovenskih razstaviščih: v Galeriji Krka v Novem mestu, Galeriji Družina v Ljubljani, Galeriji Ars sacra v Mariboru in v kapeli sv. Miklavža v Kopru, lani pa so z njo gostovali v muzeju nekdanje švicarske kartuzije Ittingen. Letos so jo nekoliko dopolnili in razširili s predstavitvijo restavratorskih posegov v drugih slovenskih kartuzijah ter jo razstavili v okviru velike kartuzijske razstave *Silentium – Arhitektura tišine, Kartuzijanski samostani v Evropi* v avstrijskem mestecu Mauerbach pri Dunaju, v prostorih nekdanje mogočne kartuzije Mauerbach, v katerih ima avstrijska spomeniška služba izobraževalno središče.

Kot ugotavlja dr. Robert Peskar, direktor Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, je gostujoča razstava ena prvih razstav ožje arhitekturne skupine slovenskih spomenikov v tujini. Fotografije so večinoma delo novomeškega rojaka, arhitekta Zvoneta Pelka, ki se s kartuzijami, predvsem v okviru raznih monografij, ukvarja že vrsto let. Fotografiral je za vse monografije Jožeta Mlinariča in Marjana Zadnikarja.

V Avstriji so bile v srednjem veku tako kot v Sloveniji ustanovljene štiri kartuzije. Pri ustanavljanju je pomembno vlogo igrala kartuzija v Žičah, saj je bila kot najstarejša kartuzija v nemško-rimskem cesarstvu določena za matično kartuzijo tega dela Evrope. Danes v Avstriji ni več delujočih kartuzij, v njihovih stavbah so dobile prostore različne ustanove, v Sloveniji pa od nekdanjih štirih kartuzij, Žiče, Jurklošter, Bistra in Pleterje, danes deluje le še pleterska.

Ob razstavi je služba za odnose z javnostjo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije posredovala tudi nekaj širših podatkov o slovenskih kartuzijah. Kartuzijo Žiče, nemško Seitz, v Valle sancti Johannis, ki je obsegala zgornjo in nekaj kilometrov oddaljeno spodnjo hišo, je okoli leta 1160 ustanovil štajerski mejni grof Otokar III. Traungauski (1129–1164), ustanovno listino pa je leta 1165 izdal njegov sin Otokar IV. Ker gre za najstarejšo kartuzijo na območju nemško-rimskega cesarstva, je bil v času verskega razkola v letih 1391–1410 v Žičah sedež generalnega priorja rimske obediencije kartuzijskega reda. Po duhovni in gospodarski krizi v 16. stoletju je samostan v 17. in 18. stoletju doživel vnovičen razcvet, ki ga je prekinila razpustitev leta 1782. Nato je bil v Žičah sedež novoustanovljene župnije, a je bil kmalu prenesen k cerkvi spodnje hiše v Špitaliču.

Kartuzijo Jurklošter, nemško Geirach, je na nekdanjem ozemlju škofije v Krki na Koroškem okoli leta 1167 ustanovil krški škof Henrik, vendar je bila zaradi redovne discipline že leta 1199 razpuščena. Namesto nje so krški kanoniki v Valle sancte Mariae ustanovili proštijo, ki je bila ravno tako kratkega veka. Na prošnjo žičkega priorja je deželni knez vojvoda Leopold IV. Babenberški odkupil celotno posest in leta 1209 ponovno ustanovil kartuzijo. Ta je delovala do leta 1595, ko jo je zapuščen in v slabem stanju nadvojvoda Ferdinand prepustil graškemu jezuitom. Po razpustitvi jezuitskega reda je Jurklošter prešel v last verskega sklada, leta 1870 pa v privatno posest. Pri cerkvi, kjer je bil od 18. stoletja nastavljen vikar župnije v Laškem, je bila 1891 ustanovljena samostojna župnija.

Kartuzijo Bistra, nemško Freudental, je okoli leta 1255 ustanovil koroški vojvoda Bernard Span-

heimski (1202–1256), ustanovno listino pa je leta 1260 izstavil njegov sin Ulrik III. (1256 – 1269). Prvi menihi so v novo ustanovo, imenovano tudi domus sancte Marie in Froynz in kasneje Vallis iocosa, prišli iz Žič. V letih 1362 in 1384 sta kartuzijo močno prizadela požara, zaradi česar je sledila temeljita prenova. Turški napadi od druge polovice 15. stoletja in verska kriza so kartuzijo v 16. stoletju pripeljali na rob propada. Po razcvetu v 17. in 18. stoletju je z ukinitvijo leta 1782 doživela konec, stavbe pa so bile prepuščene propadu. Močno okrnjeno jo je na dražbi kupil Franc Galle, po drugi vojni so kompleks nacionalizirali in ga leta 1953 predali v upravo Tehničnemu muzeju Slovenije.

Zadnjo med slovenskimi kartuzijami, Kartuzijo Pleterje, je leta 1403 ustanovil grof Herman II. Celjski in leta 1407 izstavil ustanovno listino. Že v začetku je za vodenje gradnje določil brata Hartmana iz kartuzije Gaming, kasnejšega priorja. V drugi polovici 15. stoletja so kartuzijo močno ogrožali turški vpadi, v 16. stoletju pa redovna nedisciplin, ki je kartuzijo leta 1595 pripeljala do ukinitve. Kompleks je skupaj s posestvi pridobil red jezuitov in jo imel v lasti do 1773. Poslopja in posest so bila nato deželna last, kasneje zasebna. V juniju leta 1899 je kartuzijanski red od tedanjih lastnic odkupil vsa pleterska posestva in do leta 1904 v čast Presvete trojice zgradil nov samostan.

Razstava v kartuziji Mauerbach prinaša 35 zgodovinskih oljnih slik z upodobitvami evropskih kartuzij, ki so v preteklem tisočletju z delovanjem popestrihle duhovno in kulturno podobo Evrope. Od slovenskih kartuzij sta predstavljeni podobi Žič in Bistre. Dr. Peskar je ob razstavi poudaril, da smo lahko v Sloveniji upravičeno ponosni, da v Pleterjih na Dolenjskem še vedno živi in deluje red kartuzijanov. Po njegovi oceni je podrazstava v okviru velike kartuzijanske razstave pomembna iz dveh vidikov. Po dolgih letih gre za prvo uradno sodelovanje avstrijske in slovenske spomeniške službe, razstava je dober začetek in spodbuda za kasnejše skupne projekte.

Kot je povedal direktor predstavništva Slovenske turistične organizacije na Dunaju Jan Ciglencečki, je do slovenskega dela razstave v Mauerbachu prišlo s povezavo med Slovensko turistično organizacijo, Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Termami Krka, glavni pobudnik razstave je bil Zvone Pelko. S predstavitvijo pleterske kartuzije so v Mauerbachu dunajskemu občinstvu predstavili tudi regijo. Predstavniki Term Krka so po uradnem delu otvoritve poskrbeli za predstavitev dolenjske turistične ponudbe, dolenjske kulinarike in pleterskega žganja ter cvička.

Vsekakor primer zglednega sodelovanja kulturnih, turističnih in gostinskih dejavnikov, kar je morda ključ do uspešne predstavitve Slovenije in Dolenjske v svetu.

Janez Mušič: Oton Župančič, Življenje in delo, Založba Mladika, Knjižna zbirka Enega gnezda ptiči, pevci iste pomladi, Ljubljana 2007

Oton Župančič je bil v letih po 2. svetovni vojni narodni pesnik in ljudski umetnik, ta naslov mu je celo uradno podelil Prezidij slovenske ljudske skupščine ob sedemdesetletnici njegovega rojstva. Célo prvo polovico dvajsetega stoletja je bil v središču književnega dogajanja pri nas. Deset pesniških zbirk, od tega štiri otroške, je (bilo) skoraj obvezen inventar zasebnih knjižnic mnogoterega slovenskega izobraženca. Pomembno je prispeval k slovenski dramatik, veliko delo pa je opravil tudi na področju prevajanja poezije, tega najtežjega prevajalskega dela, ki ga dobro lahko opravi le poet (prevajal je Shakespeara, Goetheja, Puškina, makedonsko poezijo ...), ukvarjal se je z vprašanji besedišča in sodeloval pri nastajanju slovenskega pravopisa, ki je izšel leta 1950. Pomembno je tudi njegovo politično udejstvovanje; le kdo ne ve za njegov verz *Veš, poet, svoj dolg*, v pozabo pa tone, da je bil tudi poslanec v zvezni in nato v slovenski ljudski skupščini ter da je 10. maja 1945 z balkona ljubljanske Univerze pozdravil slovensko vladu ob njenem prihodu v Ljubljano.

Na vse to in še na marsikaj drugega nas v besedi in sliki spominja knjiga Janeza Mušica Oton Župančič. Če je domnevati, da tovrstne knjige izhajajo največkrat ob okroglih obletnicah pomembnih literatov, je knjiga o Otonu Župančiču bodisi leto prepozna (mineva 131 od njegovega rojstva) bodisi malo prezgodnja (čez dve leti bo šestdeset let od njegove smrti). Četudi ni tako bogata kot Ikarjev sen (o Srečku Kosovelu), pa tudi koncipirana je drugače, pa bralcu nudi zanimiv pregled in vpogled v delo Otona Župančiča. Lahko bi rekli, da njena pripoved (po zaslugi opisovalca in opisanega) žubori kot studenec Dobrč v „najtišji dragi sveta,“ v dolinici, ki je bila pesniku najbolj ljuba.

Prvi stavek v knjigi je hkrati naslov prvega poglavja in se glasi: „Teh krajev ne pozabi, kdor se svetlobe v njih je nasesal.“ Da tako misli tudi

avtor te monografije, je razvidno iz skrbno sestavljene vsebine in iz bogate slikovne opremljenosti knjige. Temu poglavju sledi še deset, katerih naslovi so pesnikovi verzi ali deli proznih zapisov, razdeljeni pa so na več podpoglavij: o Župančičevi rodni pokrajini in rojstvu, rodu po očetovi in materini strani, šolanju, slovesu od domačih krajev, Župančičevi duhovni povezanosti z rodno Belo krajino, šolanju v Ljubljani, družinjah in prvih objavah, študijskih letih na Dunaju, času vojaščine, pariških letih, času, ko je poučeval pri Attemsih, njegovi mladostni izvoljenki, vrnitvi v Ljubljano in smrti.

Med pregledne in zanimive zapise o pesnikovi življenjski poti je Jože Mušič postavil poglavja o njegovem delu po kronološkem redu nastanka in izida, ne da bi pozabil na njegovo dramatiko in prozo. Posameznim poglavjem je dodal Župančičeve pesmi. Tako je na koncu kratkega orisa pesnikovega rojstva in prvih korakov dodal Uspavanko z ilustracijo Marlenke Stupica, objavljeno leta 1970, poglavje o rodu je obogatil z Dumo itd., vmes je nekaj pesmi v rokopisu, fotografij naslovnice Župančičevih knjig in reprodukcij pesnikovih slikarskih in kiparskih portretov, pa tudi karikatur (Ivane Kobilce, Gajmira Antona Kosa, Gabrijela Stupice, Božidarja Jakca, Ivana Čarga, Maksima Gasparija, Ivana Vaupotiča in Franca Bernekerja). Kdor bo polistal po tej zanimivi knjigi, ki se bere lahko tudi kot portret časa, bo našel tudi risbo izpod peresa pesnika samega.

Za večjo predstavnost so v njej natisnjene tudi črno-bele in barvne fotografije, ki ilustrirajo Župančičevo življenje in delo, zlasti njegovo Belo krajino.

Kot se za poljudnoznanstveno delo (poljudno zato, ker je pisano na način, ki je razumljiv in blizu vsakemu bralcu, znanstveno pa zato, ker upošteva zakonitosti strok) spodobi, so na koncu knjige povzetek, zapisi o tem, kaj so drugi pisali o Župančiču (morda bo za koga zanimiva

razširitev vedenja o Otonu Župančiču, saj nas Mušič opozarja, na primer, tudi na Mahničovo monografijo o pesniku iz leta 1998), pregled Župančičevega življenja in dela, pojasnila k slikam ter viri in literatura. Morda v zapisu o pisanju drugih o pesniku manjka sestavek vélikega sodobnika Kajetana Koviča (Župančičeva pesem za /mojo/ današnjo rabo, Sled sence zarje, Slovenska matica 2006, str. 170), kjer poleg nekoliko bolj kritičnega pogleda lahko napaberujemo kakšno drugačno misel (npr. o stiski O. Župančiča ob tem, da so mu vsi gledali pod pero, ali piše, kaj piše in če dovolj dobro piše; o tem, da bi, ako bi dovolj dolgo živel, verjetno postal Nobelov nagrajenec; o tem, kako so mu v povojnih letih nekateri šteli v dobro, da ni postal naš Baudelaire, ampak *ljudski pesnik*).

Knjiga ni le oda Župančiču, ampak tudi (skozi delo pesnika, dramatika in prevajalca) Beli krajini. Nehote se mi vsiljuje primerjava s Prežihovim Vorancem, ki je takšno odo zapel Dolenjski v svojem potopisu Od Mokronoga do Pijane gore; obema bi morali biti hvaležni za

podobi naših krajev, vendar za Voranca tega ne čutimo, morda zato, ker je Mokronog z okolico vzel v svoje „kmečke,“ prozne roke in jo nežno ponudil bralcem v vsej lepoti in trpljenju. Župančič pa je kljub Dumi in še nekaterim pesniškim stvaritvam, kjer poje o tem, da ni vse le svetloba, ponujal svojo rodno pokrajino s prefinjenimi, tankimi prsti poeta.

Monografija Oton Župančič je lahko hvaležen opomnik za poznavalce, koristen pripomoček za profesorje, učence, dijake in študente, lepo darilo, predvsem pa skoraj obvezno čtivo za Belokranjce. Napisana je dovolj strokovno, da zadovolji prve, in narejena dovolj všečno, da bo ugajala drugim.

Da pa se mora k pesniku potovati skozi njegove pesmi, nas spomni morda Župančičeva formulacija umetnosti iz pisma izvoljenki, poslanega iz Pariza leta 1905, v katerem pripoveduje o svojem starem očetu (str. 17): *Kadar pripoveduje o svojem življenju, bi ga poslušal cel dan. Ljudje pravijo, da mnogo laže, a ni res, izmišljuje si in kar si človek izmisli, ni laž, ampak umetnost.*

Barica Smole

MORDA JE BILO SPREGLEDANO

Friderik Baraga, Zgodovina, značaj, nravi in šege severnoameriških Indijancev, Mohorjeva družba, prevod Vlado Fajdiga, Celje 1970

Ko sem za aprilsko številko Rasti prevajala sestavek Christiana Promitzerja o etnologu Niku Županiču, me je prešinilo, da sem nekoč že prelistala neko staro etnološko delo izpod peresa Dolenjca; bilo je to delo Friderika Barage Zgodovina, značaj, nravi in šege severnoameriških Indijancev. Gotovo sem delo videla v knjižnici kraja, ki se ponaša kot rodni kraj misijonarja in škofa, zato sem pobrskala po Cobissovi zbirki podatkov; res je bilo navedeno, da naj bi ga imeli v knjižnici, kjer sem ga videla. A ga niso, mogoče je dobilo noge, so se pa zato potrudili in mi ga preskrbeli preko medknjižnične izposoje.

Knjiga je bila prevedena iz nemščine in objavljena leta 1837.¹ Istočasno je izšel francoski prevod v Parizu. Čeprav je Friderik Baraga mnogo svojih del, ki jih je pisal bodisi v nemškem ali katerem drugem jeziku (poleg nemščine je pisal tudi v italijansčini, francoščini in angleščini), prevedel tudi v slovenščino, je prevod Zgodovine napravil Jožef Kek, tedaj katehet pri uršulinkah, vendar je izvorno besedilo samovoljno krajšal. Izšlo je pod naslovom Popis navad in zaderžanja Indijancev Polnoznhne Amerike. Pričujoči mohorjanski prevod je bil objavljen 130 let po nastanku. Pisec spremne besede Vilko Novak navaja, da tedaj v nemš-

1 Geschichte, Character, Sitten und Gebr?uche der nord-amerikanischer Indier, Ljubljana 1837

čini še ni bilo kaj prida podobnih knjig, v slovenščini pa je to bila prva knjiga o kakem tujem ljudstvu.

Pri prebiranju Zgodovine je seveda treba imeti pred očmi čas, ko je nastajala in ko so prvobitna ljudstva (pa ne samo v Ameriki) veljala za divjake. Vendar kljub temu ni mogoče prezreti dejstva, da je bil Baraga Očipvejecem in Otavancem nekakšen mali Trubar s tujega, saj je pisal v otavanskem jeziku in je nato jezik Očipvejecem naredil za knjižni jezik (Začetnica, Buffalo 1853, Slovnica jezika, Detroit 1850, Besednjak, Cincinnati 1853). Ob tem se je morda treba zamisliti, da npr. za romski jezik pri nas še danes ne obstajajo (kvalitetna) podobna dela.

Nedvomno se je Baraga odločil, da gre v Ameriko zaradi težav z jansenizmom. Tja je prispel leta 1831, le štiri leta prej, preden je vlada ZDA hotela plemena, na katerih ozemlje je prišel, preseliti na zahod in odkupiti njihovo ozemlje. Če pokristjanjevanje gledamo kot način, s katerim so Indijanci izgubljali svojo identiteto, s katerim so zgubljali stik s svojim izročilom, vero in kulturo, je bil tudi on kolonizator. Če pa vzamemo v obzir tisto, kar je naredil poleg misijonarskega dela, potem ni čudno, da tamkajšnji vladi ni bil ravno pogodu. Opozoriti velja, da je v veliki meri nastopal kot posameznik, saj za njim, za razliko od drugih misijonarjev, ni stala kaka večja misijonska ustanova ali država, nekaj opore je imel le v dunajski Leopoldinini ustanovi, nastali iz misijonskega krožka (za Ignacijem Knobleharjem, ki je bil tudi misijonar, je na primer stala mogočna rimska De propaganda fide, kongregacija za razširjanje vere)². Beli naseljenci v Ameriki so izpodrivali Indijance, plemena so prišla v stik z njimi, mnogi so postali alkoholiki, se nalezli novih boleznih in izgubili zemljo. Baraga pa je kot način svojega poslanstva pojmoval tudi prizadevanja za njihov gospodarski in kulturni napredek in jih pripravljaj na življenje med vedno številnejšimi belimi naseljenci.

V uvodu (Kratki pripomniji) k Zgodovini govori o barbarski zaslepljenosti, v poglavju Kratek oris zgodovine severnoameriških Indijancev pa navaja, da se zgodovina ameriških ljudstev vobče pričinja z 12. oktobrom 1412³, ko je Krištof Kolumb od-

kril Ameriko (!). V uvodu in tudi med tekstom večkrat navaja zaslepljenost teh poganskih divjakov, vendar je pri tem treba upoštevati dvojje: da je delo pisal v prvi polovici 19. stoletja, v Prešernovem času, in to, da je bil misijonar. Jasno je, da njegova knjiga ni prva o Indijancih, saj jih je pred tem nastalo že mnogo. Baraga si je morda zastavil tudi preobsežno delo za svoje moči: hotel je pisati o vseh (vsaj severnoameriških, kar morda pomeni kanadskih) indijanskih plemenih in se je pri tem posluževal številnih virov. Tako njegov opis izgubi doživljajsko pristnost, ki je morda največja vrednost tega dela na mestih, kjer le-ta obstaja. Tako na primer ovzrte trditev angleških raziskovalcev, da so Indijanci ljudožerci in navede primere, ko so to bili le v največji stiski, pri čemer se moramo spomniti dogodka iz novejšega časa, ki se je zgodil belcem v Južni Ameriki ob priliki letalske nesreče (knjiga in film Živi).

Po uvodu in kratkem orisu zgodovine Indijancev si sledijo poglavja o značajih, šegah in navadah Indijancev Severne Amerike: o njihovem telesnem ustroju in značaju, noši, bivališčih in prehrani, lovu, ribolovu, zakonu in vzgoji otrok, verstvu, vojskovanju, oblikah vladanja, boleznih in zdravilstvu ter o pogrebnih šegah.

Mestoma skozi besedilo sije avtorjeva naklonjenost do indijanskih ljudstev. Tako navaja: Sedanji severnoameriški Indijanci so le neznatno, v najmanj rodovitne kraje njihove lastne dežele stisnjeno ljudstvo, ki živi raztreseno ob bregovih jezer in neizmernih pragozdovih te celine. Nimajo lastnih mest ali vsaj večjih vasi, kot so jih imeli včasih, ko jih je bivalo tudi po več tisoč skupaj. Niso več gospodarji dežele, ampak nadležni sosedje, ki jih vlada Združenih držav potiska vedno dlje in dlje, dokler ne bodo popolnoma izrinjeni s področij civiliziranih držav in pokrajin.⁴ Naj navedem še njegove misli o vračih, tamkajšnjih duhovnih vodjih: Pri vseh indijanskih rodovih živi precej sleparjev in goljufov, ki se izdajajo za posebno razsvetljene osebe in zagovarjavec zlih duhov / .../. Ti goljufi živijo prav dobro, ker se dajo od svojih vračevernih in preprostih rojakov prav dobro plačati. /.../ (Vrač) je pripravljen izpolniti njihovo prošnjo, vendar pod iz-

2 Bogdan Kolar, *Cerkveno-zgodovinski kontekst začetkov Baragovega misijonskega dela*, Baragov zbornik, Trebnje 1998

3 Friderik Baraga, *Zgodovina /.../*, str. 14

4 Prav tam, str. 107

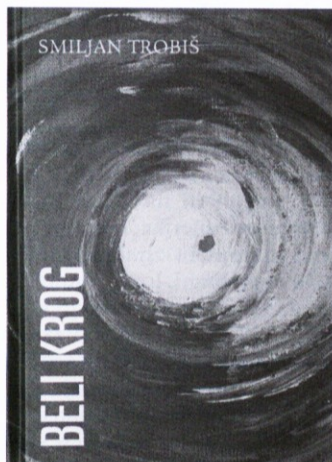
recnim pogojem, da mu plačajo vnaprej. Ženske (te so pri severnoameriških Indijancih poljedelke) prirede nabirek po vasi.⁵

Knjiga ima na koncu tudi opombe, za katere je domnevati, da so prevajalčevo delo, v njej pa so tudi reprodukcije risb, za katere ni navedeno, kdo je njihov avtor.

Nedvomno je v strokovnih krogih ta Baragov etnološki prispevek ovrednoten, bralstvu pa je želi biti ta zapis v napotek, da je prva slovenska knjiga o kakem tujem ljudstvu (seveda s kritično distanco) še danes vredna branja, čeravno jo je v knjižnicah težko najti.

Tomaž Koncilija **OD KOŠČKA NEBA MED VEJAMI DO BELEGA KROGA**

Sprehod po zadnjih pesniških zbirkah Smiljana Trobiša

V prejšnjem koledarskem letu (2006) sta pri Založbi Spes izšli lični knjižici izpod peresa novomeškega pesnika Smiljana Trobiša, njegovi sedma in osma samostojna pesniška zbirka v zadnjih dvanajstih letih, odkar je z zbirko V modro (1994) odločneje stopil na samosvojo pot iskanja med izpovednostjo in besedno umetnostjo. Gre za knjigo haikujev z naslovom Košček neba med vejami in zbirko pesmi Beli krog.

Vprašanje o smiselnosti presajanja haikujev, te minimalistične japonske pesniške oblike z natanko določeno zlogovno in verzno formo, na naša tla in v naš jezik je bilo že večkrat načeto. Vsekakor gre pri haikuju za skrajno občutljivo tvorbo, ki se v svoji domovini, deželi vzhajajočega sonca, snovno in motivno naslanja predvsem na naravo, vendar tako, da na bralca ne deluje na racionalni ravni, temveč predvsem s svojimi afektivno-emotivnimi ter intuitivnimi elementi. Miselno-logična jezikovna razmerja haiku po definiciji ubijajo in ga omejujejo, zato se zdi pisanje te zvrsti skozi evropske oči in tradicijo kot hoja po tankem ledu ali po ostri meči.

Trobiš se s temi problemi navidez ne obremenjuje. Svoje haikuje razdeli na pet sklopov (Misel, Jaz, Ljubzen, Narava in Smeh), ohranja sicer trivrstično formo, vendar se ne drži »predpisanega« števila zlogov v posameznem verzu. V tem pogledu se v skladu z evropsko haiku tradicijo pravzaprav bliža osnovni ideji pisanja teh pesniških utrinkov – z

manj besedami povedati več, pri čemer naj forma ne omejuje vsebine. Najprepričljivejši je, ko pesni o naravi, vendar tudi v drugih štirih sklopih najdemo mnoge »koščke«, ko se Trobiš odmika od logično-razumskega pesniškega izraza in dosega zeleno haiku atmosfero. Z njo se na prefinjen in subtilen način ujemajo polabstraktne konture akademskega slikarja Jožeta Kumra, ki poleg Trobiševe literarne dajejo knjigi še posebno likovnoumetniško vrednost. V vsakem pogledu je Košček neba nad vejami že vizualno izstopajoč izdelek, beseda in podoba pa si podajata roke ter nadaljujeta Trobiševo zdaj že večkrat preverjeno praksodelovanje z likovnimi umetniki.

Podobno velja tudi za drugo na tem mestu obravnavano pesniško zbirko Beli krog, za katero je naslovnico prispevala slikarka Jožica Škof, njeni različni izrezi pa so nato uporabljeni kot oblikovalska rdeča nit na straneh knjige. Pesmi so urejene v štiri sklope, ki pa tokrat za spremembo niso naslovljeni, ampak jih uvažajo vsebinsko dovolj povedni haikui, ki že na začetku v slogu nekakšnega mota začrtajo vsebinsko povezavo med pesmimi, ki sledijo. Če je bila pesnikova zadnja zbirka Zaveza (2004) brez izjeme napisana v sonetni formi, tega niti v enem primeru ne moremo reči za pričujoče pesmi iz Belega kroga. V njih prevladuje svobodni verz, nekaj jih je sicer ujetih v rimo, vendar kot celota delujejo oblikovno bolj sproščeno. Zdi se, da je na ta način Trobiševa izpoved celo

tehtnejša, kolikor ni to plod življenjske zrelosti in izkušenj (ravno v času izida zbirke je avtor dopolnil petdeset let).

V prvem delu Trobiš najprej izpostavi pesniško temo, se pravi lastno ustvarjanje, ki mu pomeni vez z onostranstvom (Pesem), bolj eksplicitno kot kdaj prej se imenuje pesnika, ki mu je pesnjenje pravzaprav edino vodilo, saj celo tisto, česar ne zapiše, plava v njem kot Nenapisana pesem. Osrednji motiv uvodnega sklopa je mir, ki se ga loteva v več pesmih. V miru išče resnico ter si v meditativnem razpoloženju zastavlja temeljna bivanjska vprašanja o lastnem obstoju. Prav mir se mu zdi tisto, kar ga med drugim čaka nekje onstran. Kljub še vedno trdni religiozni gotovosti v zvezi s poslednjimi rečmi pa tokrat pri Trobišu zasledimo tudi nekoliko problematizirana stališča: v sklepu pesmi Zakaj? na primer zapiše, da je našel pot, a pri tem izključil sebe. Je prava pot res pot odrekanja in samozatajevanja?

V pesmi Prihaja mir pesnik postreže s pomembno novostjo glede na svoj predhodni opus. Z drugosebnim izpovednim načinom dosega namreč neko doslej neopaženo napetost in usodnost v izrazu, besede kar naenkrat postanejo močnejše, preroško vizionarske in sugestivne. Takšno usmeritev nadaljuje Trobiš v pesmi Premagano, ki jo sklene z večkratno ponovitvijo osrednje pesniške podobe te zbirke – belega kroga in beline kot simbola končnega cilja človekovega življenja, z dosego veselja, sreče tu- in onstranske glorijske. Tokrat izbere izpoved v prvi osebi množine in se slogovno približuje himnični vznesenosti, skoraj kočkovski dikciji, čeprav na trenutke še klone v pesniški koncentraciji. Vsekakor se v omenjenih pesmih da opaziti določene stilne premike in odmik od doslej prevladujoče Trobiševe pesniške usmeritve zlasti v smer večje pestrosti lirskega izraza, kar je treba

gotovo pohvaliti. Za pesnika je znano, da je v svojem ustvarjanju v količinskem smislu izrazito eruptiven, kar marsikdaj ni v prid kvaliteti zapisanega. Tudi zato velja ob Smiljanu Trobišu tokrat izpostaviti tudi urednico knjige, letošnjo Trdinovo nagradjenko, pesnico Marjanco Kočevar, ki je za pričujočo zbirko napravila tehten izbor.

V nadaljevanju zbirke se Trobiš loteva tematike ljubezni, a za razliko od večine drugih besednih ustvarjalcev se nekako odpoveduje čutnosti in prisega na duhovno ljubezen. Za takšno stališče se je potrebno odpovedovati jazu, kot nakaže v sicer malce drugačnem kontekstu že v pesmi Status quo. Kljub temu v to ni z vso gotovostjo prepričan oziroma se še oklepa niti, ki ga vežejo na ta svet. V eni od najboljših pesmi v zbirki, v Oblaku, se postavlja pred dilemo, ali je to, kar počne, pravilno. Na prvi pogled mu je lepo, ujel je košček neba, z oblakom, ki mu zastira pogled, živi zaprt v hiši, v svojem svetu, vendar ... vsi prijatelji so odšli ...

Zbirko končuje istoimenska pesem: Beli krog. V njej je Trobiš povsem direkten. Beli krog je ljubezen. Ljubezen, ki je Bog. Okrog njega se vse začneja in končuje, središče tega kroga pa je njegov, pesnikov cilj. Prav na koncu torej ne pušča nobenih dvomov. Vseskozi mu gre za iskanje in potrjevanje poti. Poti, ki jo je pravzaprav že našel, a se ji na trenutke po človeško odmika. Naj mi bo dovoljeno na koncu uporabiti besede Toneta Pavčka, ki jih je zapisal tej knjigi na pot: »Ni le obložen s sanjami, obdarjen je z nenavadnim pogledom, ki strmi za videzom in onkraj otipljive resničnosti. Drsi po svojih krogih sveta, ki ni zmeraj prav od tega sveta, drsi k svetlobi, tudi če poje o temi ali o oblaku.« Prav v tem pa Smiljan Trobiš ostaja zvest samemu sebi skozi desetletja in izjemen v lastni pesniški držbi v današnjih temu nenaklonjenih časih.

Nove plošče Založbe Edition Bizjak: *Baroque organs VI (Slovenija)*, *Milko Bizjak - orgle*, *Baroque organs (10 let restavriranja baročnih orgel v Sloveniji)*, *Milko Bizjak - orgle (2)*

Založba Edition Bizjak je nedavno tega izdala štiri nove cedejke: dve v seriji *Baročne orgle* in dve *Milko Bizjak - orgle*. Vrednost vseh štirih novih plošč je večplastna, četudi so rezultati osredotočeni le na eno in isto osebo: na raziskovalca, notografa, izdajatelja, izvajalca-organista in urednika, snemalca, producenta in založnika Milka Bizjaka. Ta je doslej (od leta 1984) posnel in izdal prek 50 nosilcev zvoka in slike (vinilne-LP plošče, kasete, cedejke, videokasete, DVD) pri različnih naših in tujih založbah; največ seveda v svoji (samo)Založbi Edition Bizjak. Med najpomembnejšimi je 16 cedejk *Glasbene dediščine Slovenije* in sedem cedejk *Baročne orgle*. Izdal je še prek sto zvezkov notnih publikacij v različnih zbirkah. Priznani strokovnjak in sodelavec Restavratorskega centra RS, skladatelj, pedagog in samostojni kulturni delavec – samozaposleni v kulturi je M. Bizjak od leta 1997 tudi umetniški vodja in organizator *Novomeškega glasbenega festivala*. Leta 2000 je organiziral cikel 60 orgelskih koncertov ob takratni obletnici J. S. Bacha, naslednje leto (2001) pa še drugi cikel 70 orgelskih koncertov *Baročna glasba evropskih narodov*. Kot publicist in soavtor je Bizjak (skupaj s prof. dr. E. Škuljem) pionir tudi na tem področju: *Orgle na Slovenskem (DZS, Ljubljana 1985)*. Kot redaktor zgodnje glasbe iz obdobja baroka in klasicizma je objavil številne notne publikacije v serijah *Ptujska zbirka (DZS, Ljubljana 1985–1987)*, *Glasba za čembalo iz Slovenije in Hrvaške, Baročna orgelska glasba iz Slovenije in Hrvaške, Musica Sacra Slovenica (Edition Bizjak, od leta 1987 dalje)*. Za vse to, še zlasti pa za založniške podvige, je leta 1993 prejel Bettovo listino stanovskega Društva glasbenih umetnikov Slovenije.

Tokratna bera na vseh štirih cedejkah prinaša (novo) izključno solistično orgelsko glasbo v izvedbi Milka Bizjaka (nekaj čez štiri ure čiste glasbe) na različnih orgelskih inštrumentih. Z deli 29 skladateljev

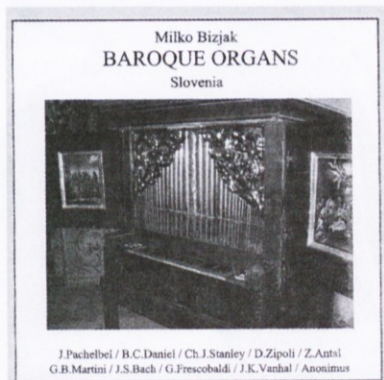
pomeni to nov podvig v slovenski organistiki. V tem mu lahko prisluhnemo v manj in bolj znanih delih prav tako manj in bolj znanih (izključno) tujih avtorjev, pa tudi takih, ki jih je Bizjak sam našel v različnih naših in tujih hraniščih, jih dopolnil, notografiral in izdal (v tiskih), izvedel, posnel in zdaj še izdal v sodobni digitalizirani obliki. Med njimi so dela skladateljev: J. Pachelbela, B. C. Daniela, D. Zipolija, C. J. Stanleyja, neznanih avtorjev iz Italije in Madžarske (18. stoletje), Z. Antala, G. B. Martinija, J. S. Bacha, G. Frescobaldija, J. K. Vanhala, J. B. Bacha, J. P. Sweelincka, L. N. Clerambaulta, J. Carissimija, neznanih avtorjev iz hrvaškega Klanjca, otoka Krka in Češke (18. stoletje), G. Pere, B. Gallupija, A. Banchierija, F. W. Zachaua, G. P. Telemanna, J. K. Kucharja, G. Muffata, P. Morandija, B. Sabadinija, D. Buxtehudeja, M. Greeneja in C. Francka. Umetnik je tako obsežen in raznolik orgelski repertoar izvedel in posnel v letih 1989–2005 na 17 različnih orgelskih inštrumentih: ob obnovljenih oziroma restavriranih in s tem tudi pozabi otetih pozitivov pa vse do naših največjih koncertnih orgelskih inštrumentov, spet v cerkvenih in posvetnih prostorih; v Mišjem Dolu (p. c. sv. Lucije), Rogatcu (p. c. sv. Hiacinte), Čermožišah-Zetalah (p. c. sv. Matere Božje), Šentrupertu (ž. c., na Dolenjskem), Rušah (ž. c.), Šmartinu pri Kranju (ž. c.), Zapricah pri Kamniku; v Muzeju), sv. Primožu (nad Kamnikom), Svete Gore (ob Sotli), Svetini (sv. Marija Snežna), Izoli (sv. Marija Alietska), Petrovčah (bazilika sv. Obiskanja Marije Device), Olimju (ž. c. sv. Marijinega oznanjenja), Ljubljani (Frančiškanska cerkev in Cankarjev dom), Beltincih (ž. c.) in Stari Loki (pri Škofji Loki, ž. c. sv. Jurija). Gre torej za neke vrste vse-slovenski orgelski projekt, ki zagotovo po pripravah, rezultatih in še zlasti po izvedbenih kriterijih zasluži vsoto strokovno in javno pozornost.

V bogatem sprememno gradivu so navedeni inštrumenti predstavljeni v

(barvnih) slikah, pripisana je njihova zgodovina in dispozicije, kar vse daje celotni zbirki funkcijo (nacionalne) kulturne dediščine. Gre za številne in najmanjše možne primere restavriranih (orgelskih) pozitivov, rekonstrukcije in adaptacije starih orgelskih inštrumentov in tudi za čisto nove orgle. Vse to je večinoma sad domačih strokovnjakov (razen primera velikih ali kar največjih orgel, ki jih poslušamo v ljubljanskem Cankarjevem domu; Karl Schuke, 1981). Med domačimi (orgelskimi)

delavnicami in posamezniki pa gre izpostaviti Boštjana Černeta in Milka Bizjaka (samega), ljubljanski Restavratorski center RS, Škofijsko orglarsko delavnico iz Hoč pri Mariboru, Tomaža Močnika iz Cerkelj na Gorenjskem in delavnico Antona Škrabla iz Rogaške Slatine.

Vse plošče so v moderni digitalizacijski podobi: DDD, le v enem samem primeru se je izdajatelj poslužil digitalizacije – remasteringa ADD. Možnost nakupa je na naslovu založnika: edition.bizjak@siol.net.

Prva CD in prospekt orgelskega pozitivu v Mišjem Dolu (p. c. sv. Lucije; inštrument neznanega mojstra iz druge polovice 17. stoletja)

Druga CD in prospekt orgelskega pozitivu v Mišjem Dolu (p. c. sv. Lucije; inštrument neznanega mojstra iz druge polovice 17. stoletja)

Tretja CD in prospekti orgelskih omar Zaprice (levo spodaj), Sv. Primož (sredina), Svete gore (ob Sotli; desno zgoraj), Izola (levo zgoraj) in Petrovče (levo zgoraj).

Četrta CD in prospekt baročnih orgel iz Mekinj (pri Kamniku) z začetka 18. stoletja.

Jože Slak - Doka: PRASLIKA, 2007, akril/les, 175 x 108 cm
Razstava v Galeriji Božidarja Jakca – samostanska cerkev, Kostanjevica na Krki ; fotografija: Boris Gaberščik

**Marinka
Dražumerič**

ZGODOVINA IN RAZVOJ KONSERVATORSTVA (3)

Na Dolenjskem in v Beli krajini od njegovih začetkov do leta 1945

Tretje obdobje delovanja Centralne komisije 1911–1918

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so strokovne zahteve in obseg spomeniškovarstvenega dela začele presegati zmogljivosti volonterskih konservatorjev. Pri razvoju spomeniške službe se je pokazala tudi potreba po njeni delitvi na znanstveni (raziskovalni) in izvedbeni (tehniški, izvršni) del. Ažurnost dela je ovirala tudi centralistična organiziranost Centralne komisije, ki je imela sedež na Dunaju in na katere soglasja so bili pri svojih strokovnih ukrepih vezani konservatorji in korespondenti po posameznih deželah. Takšna organiziranost ni omogočala hitrih izvršnih odločitev na spomenikih, ki so bili vedno bolj številni. Zaradi tega je bila pri razvoju spomeniške službe potrebna reorganizacija. Ta se je zgodila leta 1911 z novim, tretjim statutom.

Organiziranost in naloge

Na podlagi novega statuta je bila Centralna komisija za varstvo spomenikov decentralizirana in spremenjena v strokovno institucijo spomeniškega urada (Staatsdenkmalamt).¹ Pri tem so bile ukinjene dotedanje sekcije. Raziskovalno delo I. (arheološke) sekcije je prevzel novoustanovljeni arheološki inštitut, varstvo arhivalij III. sekcije pa arhivski svet na Dunaju. Tako je Centralna komisija po reorganizaciji pravzaprav pokrivala področje dela nekdanje II. (umetnostnozgodovinske) sekcije. Pri tem je raziskovalno delo prevzel novoustanovljeni umetnostnozgodovinski inštitut, izvršno delo v posameznih deželah avstrijske monarhije pa so opravljali deželni spomeniški uradi (Landesdenkmalamt) kot ekspoziture državnega spomeniškega urada. Vodili so jih strokovno kvalificirani deželni konservatorji,² v pomoč pa so jim bili častni konservatorji in korespondenti. Na slovenskem ozemlju so za spomeniško dediščino skrbeli trije deželni uradi. Sedež urada za Kranjsko je bil v Ljubljani, za Koroško in Štajersko v Gradcu, za Primorsko in Istro pa v Pulju.

Delovanje deželnih konservatorjev so usmerjale instrukcije ministrstva za uk in bogočastje iz leta 1912, ki so izhajale iz načel nekdanje Centralne komisije za raziskovanje in ohranjevanje stavbnih spomenikov iz leta 1853. Bile pa so tudi osnova za strokovno delovanje Spomeniškega urada za Slovenijo po prvi svetovni vojni.

Če povzamemo po Bašu³ in Steletu⁴, so določale, da morajo deželni konservatorji:

- poznati spomenike svojega območja,
- inventarizirati spomenike,

- redno spremljati stanje spomenikov na terenu,
- pomagati lastnikom in upravljalcem spomenikov z nasveti in mnenji, ter skrbeti za kar se da popolno »ohranitev dosedanjega stanja« spomenikov,
- skrbeti, da se na spomenikih redno izvajajo vzdrževalna dela in druga manjša popravila, da bi se s tem izognili velikim in dragim restavratorskim posegom,
- posvečati skrb tudi okolici spomenika,
- izdajati pismena mnenja vsem, ki so kakorkoli povezani s spomeniki,
- stremeti za tem, da bo ob vsakdanjih »praktičnih potrebah« to je obnovah, storjene čim manj škode na spomenikih,
- skrbeti za to, da bodo nove dopolnitve usklajene s »starinskim licem spomenika« in da v novih posegih ne bo historiziranja in kopiranja,
- poskrbeti, da ostanejo predmeti spomeniške vrednosti v svojem prvotnem okolju oziroma če to ni mogoče, da jih shranijo v pristojnem muzeju,
- skrbeti za to, da ostajajo premični spomeniki, ki so javna lastnina, nepoškodavni in da jih ne prodajajo,
- evidentirati premične spomenike v privatni lasti in v primeru, da bi prišlo do njihove prodaje v tujino, uporabiti vsa dovoljena sredstva, da jih obdržijo v domovini,
- intervenirati pri najdbah in izkopaninah ter skrbeti, da najdene predmete ne porazgubijo ali poškodujejo, da se ohranijo v domovini in da so primerno konservirani,
- skrbeti za ureditev arhiva, ki naj bo sestavljen tudi iz "topografskih slik", arhitekturnih načrtov in drugih slik,
- podpirati delovanje umetnostnozgodovinskega inštituta, predvsem njegovo delo na umetnostnozgodovinskih topografijah.

Instrukcije iz leta 1912 so bile dopolnjena leta 1917.⁵ Kljub temu pa Avstriji vse do razpada monarhije ni uspelo pripraviti spomeniškega zakona. Tako je bilo delo spomeniških uradov še vedno odvisno od državnih in cerkvenih oblasti. Pri spomeniškovarstvenih odločitvah pa je imel pomembno besedo tudi član vladarske hiše. Tako je bil od leta 1910 do umora v Sarajevu protektor Centralne komisije prestolonaslednik Franc Ferdinand.⁶

Deželni spomeniški urad za Kranjsko

Povedala sem že, da je bil sedež Deželnega spomeniškega urada za Kranjsko v Ljubljani. Za prvega deželnega konservatorja je bil 12. junija 1913 imenovan France Stele, ki je bil prvi poklicni konservator na Kranjskem.⁷ Njegova naloga je bila, da organizira nov spomeniški urad, ki bo nadzoroval in reševal propada naš umetnostni patrimonij. Kot konservator je nadzoroval stanje spomeniške dediščine ter z nasveti spremljal posege na njej in pri tem iz praktičnih del tudi luščil znanstvene rezultate.

Stele je kot akademsko izšolan umetnostni zgodovinar in praktikant dunajske decentralizirane ter v modernem duhu preurejene Centralne komisije za varstvo spomenikov uredil varstveno službo po novih Rieglovih⁸ in Dvořákovih⁹ principih ter pravilih.¹⁰ S svojimi poglobljenimi in ne samo praktičnimi principi spomeniškega varstva, ki so bili značilni za delovanje njegovih po večini strokovno diletantnih predhodnikov, je javnost seznanil že leta 1914 v dveh člankih

z istim naslovom Varstvo spomenikov. V prvem¹¹ je povzel glavne misli iz razprave Aloisa Riegla *Der moderne Denkmalkultus*,¹² v drugem¹³ pa je novo spomeniško prakso razložil poljudneje.

Kot konservator je Stele spomenike pojmoval kot zgodovinske priče preteklosti. Pri njihovem reševanju je izhajal iz pravila: »Konservirati, ne restavrirati«, torej ohranjati spomenik tak, kakršnega smo prejeli od zgodovine, z vsemi sledovi, ki jih je življenje zapustilo na njem,¹⁴ in se zavzemal za to, da spomenik ohrani kar največ lastne zgodovinske pričevalnosti. Opozarjal je, da so vse zgodovinske dobe enakovredne, zato se mora tudi skrb spomeniškega varstva razširiti na vse spomenike, ne glede na zvrst in čas njihovega nastanka. Spomenike je treba obravnavati individualno, saj ni mogoče določiti nekih skupnih form za njihovo presojo. Zavzemal se je tudi za to, da mora konservator pri svojem delu enakovredno obravnavati tako provincialne kot stilno vodilne spomenike. Spomeniško varstvo mora biti pri svojem delu avtoritativno. Tako naj o spomeniku in njegovi vrednosti odloča strokovni konservator, ne pa lastnik spomenika ali kak drug nestrokovni forum.¹⁵

Ena od glavnih nalog Deželnega urada v Ljubljani je bilo sistematično preučevanje in odkrivanje gotskega stenskega slikarstva. To je bila tedaj ena najbolj aktualnih nalog Centralne komisije, pa tudi tema Steletove doktorske disertacije,¹⁶ pri kateri je izhajal iz smernic, ki jih je nakazal že Paul Hauser s svojimi študijami o kranjskem in koroškem srednjeveškem slikarstvu. Raziskovanje gotskega slikarstva je tako postalo Steletov življenjski delovni in raziskovalni projekt, kasneje pa tudi ena od prednostnih nalog ljubljanskega Spomeniškega urada. Pri tem se je razvilo izredno plodno sodelovanje z restavradorjem in slikarjem Matejem Sternenom.¹⁷

Z ustanovitvijo Deželnega konservatorskega urada za Kranjsko je začela individualna spomeniškovarstvena skrb preraščati na celostno, domačijsko, prirodno, urbanistično, tudi ambientalno vlogo spomenikov. Tako je bila leta 1913 v Ljubljani ustanovljena tudi Deželna centrala za varstvo domačije, članki¹⁸ in predavanja¹⁹ pa so popularizirali vrednotenje mestnih vedut in njihovih sestavin, pa tudi domačijski izraz vaških naselij in estetske poteze pokrajinskih predelov. Vsa ta spoznanja so pričela dobivati konkretnjšo obliko šele po letu 1919, ko je bil ustanovljen Spomeniški urad za Slovenijo in so doživela napredek tudi ob stalnem stiku s tovrstnimi prizadevanji v vodilnih kulturnih deželah.²⁰

Leta 1914, ko je bilo delo Deželnega spomeniškega urada že popolnoma vpeljano, pripravljena njegova organiziranost, novi konservatorji in korespondenti pa predlagani Centralni komisiji v potrditev, je izbruhnila prva svetovna vojna in Stele je bil vpoklican v vojsko. Toda delovanje spomeniške službe s tem ni bilo prekinjeno, saj je v soglasju z dunajskim Državnim spomeniškim uradom pooblastil bivšega konservatorja Ivana Franketa, da v nujnih primerih zastopa interese urada. Zaradi vojnih razmer se je moral iz Pulja v Ljubljano umakniti tudi Deželni urad za Primorsko in Istro. Njegov vodja Anton Gnirs²¹ je do konca vojne nadomeščal tudi deželnega konservatorja za Kranjsko Franceta Steleta. V imenu Državnega spomeniškega urada pa je večkrat uradno posloval tudi Josip Mantuani, član spomeniškega sveta Centralne komisije in ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani.²²

Delovanje urada na Dolenjskem in v Beli krajini

Čeprav je prva svetovna vojna neusmiljeno prekinila delovanje deželnega konservatorja Steleta, pa je pred tem skupaj s svojim profesorjem in generalnim konservatorjem Centralne komisije Maxom Dvořákom še opravil inšpekcijsko potovanje po Kranjski.²³ Ustavila sta se tudi v Novem mestu in si ogledala učinkovito rešeno novogotsko fasado frančiškanske cerkve, ki je bila izvedena leta 1866 po načrtih Giovannija Batistta Pascolija. Takrat naj bi Dvořák priznal, da mu je učenec odprl oči za drugačno vrednotenje psevdogotskega stilnega iskanja.²⁴

Že tik ob izteku 19. stoletja je v Novem mestu pozornost Centralne komisije pritegnila tudi Tintorettova slika sv. Miklavža iz kapiteljske cerkve. Leta 1899 je po naročilu prošta Elberta in sporazumno s Centralno komisijo slikar Ivan Vavpotič izvedel na njej najbolj nujna restavratorska dela: sliko je napel, zakital poškodbe v njenem spodnjem delu in jo retuširal. Na nekaterih mestih je tudi odstranil preslikavo in potrdil, da gre res za delo slavnega beneškega mojstra. Leta 1913 pa je bila Tintorettova slika odpeljana na Dunaj v delavnico restavratorja Hermmana Ritschla,²⁵ ministrstvo za uk in bogočastje pa je za njeno restavriranje nakazalo 815 kron 38 helerjev.²⁶ Takrat je novomeška Tintorettova slika prišla tudi v strokovno literaturo. Iz zgodovinskega vidika jo je predstavil Michelangelo Zois,²⁷ njeno stilno analizo pa je napravil Anton Matějček.²⁸

Še pred pričetkom vojne je bilo leta 1914 kot pomoč deželnemu konservatorju na Kranjskem imenovanih kar lepo število imen: dr. Jure Adlešič,²⁹ Ivan Čapek, inženir v Ljubljani, Josip Dostal,³⁰ Ivan Grad, nadučitelj v Ljubljani, Ivan Hummer, žandarmerijski načelnik v Ljubljani, Jurij Karlin, župnik v pokoju iz Škofje Loke, Karl Křivanec, inženir v Postojni, Andrej Lavrič, dekan v Vipavi, Franjo Lovšin, nadučitelj na Vinici,³¹ dr. Josip Mal, muzejski pristav v Ljubljani,³² Karl Matajec, nadučitelj, Martin Polják, župnik v Sostrem pri Ljubljani, Hugo Turk, živinozdravnik v Stični, Martin Vukšinič, upravitelj komende križniškega reda v Metliki, in Franc Žužek, župnik na Kopanju.³³ Za obdobje 1916-1917 pa je bil kot korespondent imenovan še Karl Pick, višji inženir v Ljubljani.³⁴

O tem, koliko so se imenovani lahko posvetili spomeniškovarstvenemu delu, zaenkrat nimamo podatkov. Predvidevamo pa lahko, da jih je bila večina vpoklicana v vojsko in da je njihovo imenovanje ostalo samo na papirju. Podatke o imenovanjih sem namreč povzela po objavah v Izvestjih Centralne komisije, ki so vsa leta vojne redno izhajala. Prinašala so notice o posameznih spomenikih in posegih na njih, na primer na stiški samostanski cerkvi, obveščale pa so tudi o usodi v vojsko vpoklicanih konservatorjev in korespondentov.

Delovanje Centralne komisije in njenih konservatorjev med vojno ni zamrlo. Tako je Anton Gnirs leta 1917 nadzoroval izkop osuševalnih jarkov ob prezbiteriju samostanske cerkve in pri tem odkril temelje polkrožnih apsid obeh obkornih kapel. Odkril in restavriral je tudi romansko okno v severni steni cerkvene ladje, edino, ki se je ohranilo v svoji prvotni obliki.³⁵ Spremljal je dela na strehi muljavske cerkve in pri tem našel na podstrešju krila glavnega oltarja, ki so jih odstranili okoli leta 1900. Predlagal je njihovo restavriranje in namestitev na prvotno mesto.³⁶ Preveril je realizacijo restavratorskega programa pri cerkvi na Primskovem,³⁷ renoviranje glavnega oltarja v Dednem Dolu,³⁸ preiskal pa je tudi oltar iz leta 1751 v Mišjem

Dolu pri Litiji, katerega rezbarija ga je spominjala na muljavskega.³⁹

Kot konservator pa je moral Gnirs opraviti še eno sila težko in nehvaležno nalogo – odločati o usodi naših zvonov, med katerimi je vojna zahtevala res veliko žrtev. Leta 1916 in 1917 so državne oblasti rekvirirale zvonove in cinaste orgelske piščali. Po poročilu konservatorja je bilo na Kranjskem zbranih 3.730 zvonov, zaradi umetnostne ali spomeniške vrednosti jih ni bilo oddanih le 1.174,⁴⁰ od 359 orgel pa so zaradi njihove zgodovinske vrednosti piščali pustili le 88.⁴¹

Gnirsovo delo pri popisu zvonov s Kranjske in Primorske je neprecenljivo. Čeprav je bilo njegovo delo pogojeno s specifičnimi, na vojne razmere vezanimi razlogi, pa je to prvi sistematičen popis in katalog ene od zvrsti naše spomeniške dediščine.⁴² Rezultat njegovega medvojnega dela na področju zvonarstva sta knjigi, izšli leta 1917⁴³ in leta 1924.⁴⁴ Iz širše Dolenjske in Bele krajine je tako zabeležil zvonove iz cerkva v Borštu pri Podzemlju,⁴⁵ na Cerovcu pri Novem mestu,⁴⁶ iz Dednega Dola pri Višnji Gori,⁴⁷ Kostela, Ortneka, Mlake in Klinje vasi pri Kočevju, kartuzije Pleterje, Predgrada pri Starem trgu ob Kolpi,⁴⁸ Preloke,⁴⁹ Rače vasi pri Lanišču,⁵⁰ Ratja pri Hinjah, Črna Potoka pri Kočevju, Starega trga ob Kolpi, Šmarja in Šumberka. Gnirs je tako v sliki in besedi ohranil dokumentarno pričevanje o marsikaterem odvzetem zvonu, saj je morala biti njegova strokovna konservatorska odločitev marsikdaj podrejena interesom vojaških oblasti.

Spomeniške dediščine Dolenjske pa med prvo svetovno vojno nista prizadeli le rekviziciji zvonov in orgelskih piščali, ampak tudi potres, ki je 29. januarja 1917 zatresel tla v bližini Brezic in močno prizadel tudi župnijsko cerkev na Čatežu.⁵¹ Centralna komisija je dovolila, da poškodovano cerkev porušijo, a pred tem grafično in fotografsko dokumentirajo.⁵²

DRUŠTVO ZA KRŠČANSKO UMETNOST

Društvo za krščansko umetnost je bilo ustanovljeno 26. julija 1894, delovalo pa je do leta 1931.

Njegov namen je bil pospeševati umetnost, zlasti cerkveno, in »sploh gojiti krščansko lepočutje«, pa tudi vplivati na to, da se »preiščejo, ohranijo in dostojno prenové krščanske umetnine, da se odstranijo iz svetišč vse nedostojnosti in neprikladnosti in da se napravljajo umotvori v krščanskem duhu in pravem slogu.«⁵³ Društvo je vodilo in nadzorovalo nastajanje novih sakralnih umetnin (cerkve, kipi, slike, umetnoobrtni izdelki), skrbelo pa je tudi za ohranitev in preučevanje starin, zbiralo strokovno literaturo ter predmete za Škofjjski muzej⁵⁴ in dokumentacijo o umetninah.⁵⁵

Idejni vodja Društva, ki je delovalo v okviru ljubljanske škofije, je bil stolni kanonik Janez Flis. Njen prvi predsednik je bil prelat Jožef Smrekar, leta 1910 pa je postal predsednik Flis. Med najpomembnejšimi sodelavci društva so bili Viktor Steska, Josip Dostal, Janez Vurnik, Franc Avsec in Josip Mantuani. Tako kot je dunajska Centralna komisija imela svojega pokrovitelja v osebi iz vrst visokega dvornega, celo dinastičnega plemstva, je tudi Društvo za krščansko umetnost imelo svojega pokrovitelja v osebi najvišjega cerkvenega dostojanstvenika, ljubljanskega knezoškofa, ki mu je bil društveni odbor svetovalec in poročevalec o umetnostnih zadevah.

Društveni 15-članski odbor je leta 1895 oblikoval pet odsekov:

I. Upravništvo, II. Stavbarstvo (načelnik J. Flis), III. Slikarstvo in kiparstvo (načelnik Ivan Šubic), IV. Drobnine in paramentika (načelnik Janez Gnjezda), V. Starinstvo (načelnik Alfonz Müllner).⁵⁶ Člani društva, ki so se delili na »ustanovnike« in »uđe«, so prihajali iz različnih krogov. Večinoma so bili duhovniki (prelati, kanoniki, dekani, župniki, kaplani, kateheti, kurati) pa tudi obrtniki, ki so bili odvisni od cerkvenih naročil.

Leta 1910 je imelo društvo 201 člana. Med njimi najdemo na primer zvonarja Alberta in Maksa Samassa iz Ljubljane, slikarje Matijo Bradaška iz Kranja, Antona Ceja iz Novega mesta in Simona Ogrina iz Vrhnike, pasarja Ivana Kregarja in Leopolda Tratnika iz Ljubljane, kamnoseka Feliksa Tomana in Alojzija Vodnika iz Ljubljane ter orglarja Ignaca Zupana iz Kamne Gorice,⁵⁷ kleparskega mojstra Antona Belca iz Šentvida in kiparja Valentina Šubica iz Poljan pri Škofji Loki,⁵⁸ podobarja Josipa Grošlja iz Selc in Andreja Rovška iz Ljubljane, pa tudi Frančiška Bana, upravitelja Katoliške tiskarne iz Ljubljane.⁵⁹ Ljudje različnih poklicev so bili zastopani tudi med odborniki. Tako so bili med njimi stavbni mojster Frančišek Faleschini iz Ljubljane, arheolog in kustos Deželnega muzeja v Ljubljani Alfonz Müllner pa podobar Ivan Vurnik iz Radovljice.⁶⁰

Društvo je izdajalo svoje glasilo *Izvestja Društva za krščansko umetnost*.⁶¹ V njem so kot pisci sodelovali tudi nekateri korespondenti in konservatorji Centralne komisije, ki so bili tudi člani društva. Pisali so o stavbnih spomenikih in opozarjali na njihov pomen. Kot je bilo že omenjeno, je župnik Franc Avsec predstavil staro kartuzijansko cerkev v Pleterjah in prispevek dopolnil z lastno risbo južne fasade cerkve pa tudi s tlorisom starega dela tedaj že ponovno oživljene in pozidane kartuzije.⁶² Veliko težo je imel tudi za tedanje razmere sodoben prispevek Josipa Dostala z naslovom *Varstvo spomenikov in naše cerkve iz leta 1913*.⁶³ V njem je predstavil zgodovinski razvoj varstva spomenikov in njegova aktualna načela, skrb Cerkev za spomenike, poučil duhovnike o tem, kako naj v svojem delokrogu skrbijo za varstvo spomenikov, in izdal tudi praktična navodila za varstvo cerkvenih spomenikov.⁶⁴

Med prvo vojno je delovanje Društva za krščansko umetnost zamrlo, vse delo, povezano s cerkveno umetnostjo, pa je ležalo na ramenih Josipa Dostala.⁶⁵ Po prvi svetovni vojni se je delovanje društva omejilo le na svetovalne naloge.

Pomen Društva za krščansko umetnost je nedvomno velik, pa ne samo zato, ker je bilo to prvo umetnostnozgodovinsko usmerjeno društvo na Slovenskem. Bdelo je nad sakralno spomeniško dediščino, spremljalo posege na njej in tudi svetovalo. Načrtno je zbiralo grafično in fotografsko dokumentacijo o cerkvah in njihovi opremi pa tudi predmete za škofijski muzej. Njegovo delovanje je bilo tako neke vrste protiutež dunajski Centralni komisiji.

Delovanje društva na Dolenjskem in Beli krajini

Delovanje Društva za krščansko umetnost je bilo, tako kot v drugih predelih ljubljanske nadškofije, razdeljeno na: potrjevanje oziroma pregledovanje projektov za gradnjo novih ali popravilo cerkvenih stavb pa tudi cerkvene opreme in oprave; grafično in fotografsko dokumentiranje kot pomoč za raziskovanje in popisovanje umetnostnih spomenikov na Kranjskem in zbiranje predmetov za škofijski muzej v Ljubljani.

V odseku za stavbarstvo sta bila pregledana načrta za novi cerkvi v Cerkljah pri Brežicah in Polšniku, katere načrt je skiciral župnik France Avsec, ki je napravil tudi skice za novo romarsko cerkev na Zaplazu nad Čatežem. Potrdili so načrt stavbinskega oddelka c. kr. deželne vlade za novo župnijsko cerkev v Šmihelu pri Žužemberku.⁶⁶ Pregledani in potrjeni so bili tudi načrti Josipa Vancaša za nove župnijske cerkve v Radečah, Mirni Peči in Prečni ter za povečanje cerkve v Šmarjeti. Pri Radečah in Mirni Peči so predlagali, da se ohranita stara zvonika in gotska prezbiterija, ki naj dobita funkcijo stranske kapele.⁶⁷

Potrdili so Vancaševe načrte za oltarje v prečenski cerkvi, ki jih je izdelal Feliks Toman. Slikar Peter Žmitek je restavriral Cebejevo sliko Marijinega vnebovzvetja iz Kopanja, podobar Karel Götzl pa je prenovil oltar. Götzl je tudi prenovil glavni oltar v Žalni, podobar Josip Pavlin pa v cerkvi na Veseli Gori. Kipar Ivan Pengov je napravil več kipov za novo cerkev v Radečah pa tudi dva kipa za ljubljansko stolnico. Slikar Anton Jebačin je poslikal cerkev v Leskovcu pri Krškem, dekoracijski slikar Božič pa ladjo cerkve v Velikih Laščah in očistil poslikavo Janeza Wolfa v njenem prezbiteriju.⁶⁸

Poleg številnih fotografij so bili izdelani tudi tlorisi župnijske cerkve v Fari pri Kostelu in njenih podružnic v Klanjcu, Krkovem in Vrhu (kaplan V. Kragl), v Metliki cerkvi sv. Roka in sv. Martina, cerkvah na Lokvici, Trnovcu in pri Treh farah (župnik v pokoju I. Nemanjič), Bruneku nad Radečami, Črneči vasi nad Kostanjevico (študent Anton Komlanec), župnijske cerkve v Škocjanu in njenih podružnic na Druščah, Otoku, Slančjem Vrhu, Stopnem in Zagradu (priskrbel župnik P. Bohinjec), cerkva v Gorenji Straži (študent J. Gnidovec), Valični vasi (župnik M. Poljak), župnijske cerkve v Žalni in njene podružnice na Gatini (študent J. Anžič).⁶⁹ Pri tem moram omeniti še to, da je župnik Martin Poljak na Ajdovcu premeril in izrisal 29 cerkva žužemberške ter deloma tudi novomeške in kočevske dekanije.

V zbirke škofijskega muzeja so bili oddani trije kipi iz župnije Adlešiči in fragmenti baročnih kipov iz Šentvida pri Stični, banderska slika iz župnije Mirna Peč, dva mašna vrčka iz kositra iz cerkve na Mirni, vrček za krstno vodo, del kadilnice in star kelih iz Adlešič ter precej mašnih oblačil.⁷⁰

OPOMBE

1 Sonja Ana HOYER, s. v. Spomeniško varstvo, ES, XII, Ljubljana 1998, p. 215.

2 Za vsako deželo sta bila določena po dva konservatorja. Eden je pokrival umetnostno-zgodovinsko (teoretično), drugi tehnično (praktično) področje.

3 BAŠ 1955, cit. n. 1, pp. 28–29.

4 France STELE, Spomeniško varstvo v Jugoslaviji, JIČ, 2, Ljubljana-Zagreb-Beograd, 1936, p. 61.

5 Änderung des Statuts der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XV, 1916, pp. 48–51.

6 Max DVORÁK, Erzerzog Franz Ferdinand, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XIII, 1914, p. 157.

7 Vodil pa je referat tudi za koroške spomenike in pri tem strokovno posegel v reševanje fresk v Millstattu.

8 Alois Riegl (1858–1905), eden od treh glavnih predstavnikov dunajske umetnostnozgodovinske šole, iz katere je izšla tudi ljubljanska. Bil je reformator avstrijskega varstva spomenikov in iniciator modernega preustroja Centralne komisije ter od leta 1903 do smrti tudi njen generalni konservator. Pomemben je za razvoj spomeniškovarstvene doktrine in

avtor knjige *Der moderne Denkmalkultus; sein Wesen und seine Entstehung* (1903).

9 Max Dvořák (1874-1921), utemeljitelj sodobne spomeniškovarstvene doktrine. Bil je Wickhoffov in Rieglov učenec, s katerima spada med glavne zastopnike dunajske umetnostnozgodovinske šole. Po Rieglovi smrti je kot generalni konservator Centralne komisije preuredil in decentraliziral spomeniško varstvo. Praktična načela varstva spomenikov je zbral v delu *Katechismus der Denkmalpflege* (1916). Utemeljil in uredil je tudi avstrijsko umetnostno topografijo, po njegovih vzorih so nastale tudi 3 slovenske umetnostne topografije, Emilijan CEVC, s. v. Dvořák, Max, ES, II, Ljubljana 1988, p. 410.

10 Sorodnost in tudi razlike med Rieglovo in Dvořákovo doktrino na eni strani in Steletovimi pogledi na spomeniški pojem, na spomeniške vrednote in na glavne koncepte, ki usmerjajo delovanje spomeniške službe, je raziskala Jelka PIRKOVIČ, Vpliv avstrijske teorije na Steletov spomeniškovarstveni nazor, VS, XXXI, Ljubljana 1989, pp. 113–124.

11 France STELE, Varstvo spomenikov, Čas, Znanstvena revija Leonove družbe, VIII, 1914, pp. 206–212.

12 Natančneje je Rieglovo razpravo ovrednotil in polemiziral Avguštin STEGENŠEK, Kritika A. Rieglove teorije o kultu spomenikov, Voditelj v bogoslovnih vedah, XVIII, 1915, pp. 197–208; 253–261.

13 France STELE, Varstvo spomenikov, DiS, XXVII, 1914, pp. 49–56.

14 Emilijan CEVC, »Vse življenje sem bil konservator ...«, VS, XX, 1975 (1976), pp. 62.

15 Zanimivo je, da je leta 1913, v letu Steletovega konservatorskega imenovanja v Ljubljani, izšel Dostalov spis o naprednih spomeniškovarstvenih načelih.

16 Disertacijo je Stele zagovarjal leta 1912, v nekoliko predelani obliki in s skrajšanim povzetkom pa je izšla leta 1924 (Gotsko stensko slikarstvo na Kranjskem, Bučičev zbornik, Split-Zagreb 1924, pp. 477–491). Pri tem se je kot najvidnejša skupina izločilo slikarstvo Janeza Ljubljanskega.

17 V letih pred prvo svetovno vojno je Sternen med drugim odkrival srednjeveško poslikavo v cerkvah v Bodeščah, Godešiču in Žirovnici, očistil pa je tudi freske pri sv. Primožu nad Kamnikom.

18 Josip MANTUANI, Domovinsko varstvo, Čas, Znanstvena revija Leonove družbe VIII, 1914, pp. 73–101; France STELE, Varstvo domačije, Slovenska čitanka za državne in obrtne šole, Dunaj 1915, pp. 187–191.

19 France STELE, Varstvo spomenikov in varstvo domačije, Predavanje na učiteljski konferenci za ljubljanski okraj, 9. oktobra 1913, Slovenski učitelj, Glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskih društev, XIV/12, 1913, pp. 248–251, 270–274.

20 France STELE, Spomeniško varstvo v Sloveniji do leta 1941, ČZN, NV 5 (XL), 1969, p. 536.

21 Anton Gnirs (1873–1933), profesor na avstrijski Mornariški realni šoli in kustos antične zbirke v Pulju. Vodil je izkopavanja rimskih vil na Brionih. Od leta 1918 je bil gimnazijski profesor v Loketu na Češkem in konservator pri Arheološkem inštitutu v Pragi. Znanstveno je deloval na področju provincialne antične arheologije in kot konservator odigral pomembno vlogo pri uvajanju novodobnih spomeniškovarstvenih načel dunajske Centralne komisije, France STELE, Dr. Anton Gnirs, ZUZ, XII, Ljubljana 1933, pp. 98–99.

22 France STELE, Varstvo spomenikov, ZUZ, I, Ljubljana 1921, p. 80.

23 Pred tem sta istega leta obiskala južno Tirolsko, Stele pa tudi Koroško, kamor je večkrat potoval že z Dunaja. Posebno pa je pomemben njegov obisk Berama v Istri, kjer je na freskah pri Mariji na Škrilju razbral podpis Vincenca iz Kastva.

24 Emilijan CEVC, France Stelč – umetnostni zgodovinar, ZUZ, n. v. V/VI, Ljubljana 1959, p. 8.

25 BARAGA 1995, cit. n. 34, p. 436. Slika je takoj po drugi svetovni vojni restavriral tudi Sternen.

26 Rudolfswert, Tintoretto bild, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XIV, 1915, p. 245.

27 Michelangelo ZOIS, Der Tintoretto in Rudolfswert, I: Literatur, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XIII, 1914, pp. 12–15.

28 Anton MATÉJČEK Der Tintoretto in Rudolfswert, II: Stilanalyse, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XIII, 1914, pp. 15–18. Kasneje je o sliki pisal tudi Jože GREGORIČ, Tinzoretto Sv. Miklavž v Novem mestu, ZUZ, XV, Ljubljana 1938, pp. 43–58, leto prej pa je prispevek z istim naslovom objavil tudi v Slovincu (30. I. 1937, 24, p. 5).

29 Juro Adlešič (1884–1968), pravnik, v letih 1935–1942 ljubljanski župan, rojen v Adlešičih v Beli krajini, Tone FERENC, v. s. Adlešič, Juro, ES, I, Ljubljana 1987, p. 9.

30 Josip Dostal (1872–1954), teolog in umetnostni zgodovinar, bil tajnik Društva za

krščansko umetnost in predaval cerkveno umetnost na bogoslovnem učilišču in Teološki fakulteti v Ljubljani, Emilijan CEVC, v. s. Dostal, Josip, ES, II, Ljubljana 1988, p. 314.

31 Franjo Lovšin (1863–1931), po rodu iz Ribnice, zapustil vsestranske sledi v društvenem, kulturnem, gospodarskem in političnem življenju Vinice in okolice. Objavljal je strokovne članke, izdal zbirko otroških pesmi, napisal spevoigro in več dramskih prizorov. Na njegovi hiši, ki je hkrati tudi Župančičeva rojstna hiša, so mu leta 1933 odkrili spominsko ploščo, Jože DULAR, Pomembni Belokranjci, Metlika 1988, p. 45.

32 Josip Mal (1884–1978), zgodovinar, študiral tudi geografijo in umetnostno zgodovino. Delal v Deželnem (Narodnem) muzeju v Ljubljani, kjer je opravljal tudi delo arhivarja in bil imenovan za korespondenta Arhivskega sveta na Dunaju. Napisal je več razprav o arhivih in arhivski stroki, Vasilij MELIK, v. s. Mal, Josip, ES, VI, Ljubljana 1992, p. 381.

33 Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XIII, 1914, p. 194.

34 Personalien 1916–1917, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XV, 1916, p.

35 Sittich, Stiftkirche, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XV, 1916/1917, pp. 228–229; Marijan ZADNIKAR, Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov, Ljubljana 1977, p. 68.

36 Muljava, Filialkirche S. Mariae, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XV, 1916/17, p. 110.

37 Primskovo, Kirchlein St. Peter, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XV, 1916/17, p. 111; Primskovo, Kirchlein St. Peter, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XVI, 1918, pp. 38–39.

38 Dedni dol bei Weixelburg, Kirche zu St. Maria, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XV, 1916/17, p. 228.

39 Mišji dol bei Primskovo, Filialkirche St. Lucia, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XVI, 1918, p. 38.

40 Krain, Mitteilungen der K. K. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XIV, 1915, p. 245.

41 Inanspruchname der Orgelpfeifen, Mitteilungen der k.k. Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XVI, 1918, p. 98.

42 Po Gnirsu je naše zvonarstvo preučeval šele Matjaž Ambrožič in iz te teme v začetku devetdesetih let 20. stoletja tudi zagovarjal diplomsko nalogo na Teološki fakulteti v Ljubljani.

43 Anton GNIRS, Alte und neue Kirchenglocken. Als ein Katalog der Kirchenglocken im österr. Küstenlande und in angrenzenden Gebieten, Wien 1917.

44 Anton GNIRS, Alte und neue Kirchenglocken mit Beiträgen zur Geschichte... in den Gebieten nördl. wie südl. des Ostalpenlandes und an der Adria, Karlsbad-Leipzig 1924.

45 Cerkev sv. Marjete ne stoji več, zvon pa je imel letnico 1772.

46 Zvon z letnico 1554 je še v zvoniku.

47 Zvon ima po Gnirsu letnico 1486, po S. Mikužu (Umetnostnozgodovinska topografija grosupeljske krajine, 1978, p. 236) pa letnico 1496 (?); izdelek istega livarja pa sta bili tudi zvonova v cerkvah na Jezeru pri Trebnjem in v Velikih Poljanah pri Ribnici ter župnijski cerkvi v Žužemberku.

48 Eden od zvonov je imel letnico 1516, drugi 1660.

49 Zvon je imel letnico 1521?, o njem pa je pisal že Šašelj (Zgodovinski zbornik, priloga des Laibacher Diözesanblattes, 1890, p. 156).

50 Zvon je imel še srednjeveško obliko, v lil pa ga je mojster »Lucas de Venecis«.

51 Pozidana je bila v letih 1831–1833.

52 Čatež, Pfarrkirche, Mitteilungen der Zentral-kommission für Denkmalpflege, III. F., XVI, 1918, p. 98.

53 Pravila »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani, Četrto Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906, 1907, pp. 27.

54 Del zbranih predmetov je bil leta 1907 razstavljen v Deželnem muzeju v Ljubljani, danes pa jih najdemo v zbirkah Narodnega muzeja in Narodne galerije.

55 CEVC 1988, cit. n. 61, p. 361.

56 Poročilo, Drugo Izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1897 in 1898, 1898, p. IV.

57 Imenik p. n. gospodov udov, Drugo Izvestje »društva za krščansko umetnost« v Ljubljani za leto 1897 in 1898, 1898, pp. IX–X.

58 Imenik p. n. gospodov udov, Tretje Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za l. 1899–1902, 1902, pp. 22–23.

59 Imenik p. n. gospodov udov »Društva za krščansko umetnost« v Ljubljani, Četrto Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906, 1907, pp. 25–26.

60 Ibid.

61 V letih 1896–1913 je izšlo pet zvezkov.

62 Frančišek AVSEC, Stara kartuzijanska cerkev v Pleterjah, Četrto Izvestje Društva za krščansko umetnost, IV/1903–1906, Ljubljana 1907, pp. 48–52.

63 Josip DOSTAL, Varstvo spomenikov in naše cerkve, Peto Izvestje Društva za krščansko umetnost 1907–1912, 1913, pp. 56–81.

64 Za svoj prispevek je Dostal od prezidija Centralne komisije tudi dobil zahvalno pismo.

65 STELE 1921, cit. n. 153, p. 80.

66 Načrti za nove cerkvene stavbe, Četrto Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906, 1907, p. 12–15.

67 O delovanju »Društva za krščansko umetnost«, Peto Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani 1907–1912, 1913, pp. 9–10.

68 Poročilo o delovanju »Društva za krščansko umetnost«, Četrto Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani za leta 1903–1906, 1907, pp. 8–13.

69 Ibid., pp. 17–21.

70 Ibid.

MAREC

Iz baletne predstave Nekdanje svečanosti, posvečene stoletnici rojstva Pina Mlakarja.

KOČEVJE, 1. marca – Sakralna dediščina na Kočevskem je naslov razstave, ki jo je v Pokrajinskem muzeju odprla državna sekretarka na kulturnem ministrstvu dr. Jelka Pirkovič. Avtor je direktor muzeja Ivan Kordiš.

KRŠKO, 1. marca – V Dvorani v parku so pripravili literarni večer udeležencev regijskega srečanja mladih literatov Dolenjske, Bele krajine in Posavja Festival mlade literature. Selektor srečanja je bil Milan Markelj. Večer je popestrila glasbena gostja, kantavtorica Stanka Macur.

NOVO MESTO, 1. marca – V Domu starejših občanov je bila večmedijska predstavitev knjižnega kompleta Drobci iz naše preteklosti avtorja Toneta Jakšeta. – V fotogaleriji APT so odprli razstavo Camera obscura 2 avtorice Sofije Silvia Potočki. Umetnico je predstavila dr. Sandra Križić Roban, zagrebška umetnostna zgodovinarica, galeristka in kustosinja razstave. – V Galeriji Krka so na ogled postavili likovno razstavo novomeške akademske slikarke Nataše Mirtič in Gorazda Šimenka.

BELA CERKEV, 2. marca – V Kulturnem domu so predstavili zgodovinsko knjigo Šmarjeta in Bela Cerkev skozi čas, ki sta jo uredila dr. Stane Granda in dr. France Cvelbar. Predstavitev so naslednji dan pripravili tudi v Kulturni dvorani v Šmarjeti. Popestril jo je nastop ljudskih pevcev Fantje z vasi iz Škocjana ter učencev šmarješke osnovne šole.

KRŠKO, 2. marca – Kulturni dom je povabil na 4. tradicionalni koncert Mladost s harmoniko.

LESKOVEC, 2. marca – Gledališka skupina KD Leskovec je v OŠ premierno uprizorila komedijo Dohodnina v režiji Rastislava Florjančiča. Ponovila jo je še naslednji dan na domačem odru, z njo pa je gostovala tudi v Kulturnem domu Dobova.

METLIKA, 2. marca – V Belokranjskem muzeju je bilo predavanje Bruna Pagotta o Tuaregih, modrih ljudeh.

NOVO MESTO, 2. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled baletna predstava Nekdanje svečanosti, posvečena stoletnici rojstva Pina Mlakarja. – Izak Lipovci 2006 je bil naslov razstave del likovne kolonije, ki so jo odprli v Kulturnem centru Janeza Trdine. – V kava baru Pri slonu so odprli razstavo izbranih del stilsko zaznamovanih trajnih poslikav telesa studia Pinki Fusion Tattoo iz Novega mesta.

RIBNICA, 2. marca – V Galeriji Miklova hiša so na ogled postavili razstavo risb z računalniško grafiko son:DA/.psd.

ROŽNI DOL, 2. marca – Prebivalci Rožnega Dola in okoliških vasi so povabili na prireditev v Kulturni dom z naslovom Pridite v vas.

BOŠTANJ, 3. marca – V TVD Partizan je bil ob 5. obletnici delovanja SKD Mladi Boštanj koncert skupine Orlek.

BUČKA, 3. marca – Gledališka skupina KD Otočec je v Kulturnem domu zaigrala komedijo Vinka Möderndorferja Štirje letni časi. Ponovila jo je še v Kulturnem centru Janeza Trdine.

MULJAVA, 3. marca – Rekordnih deset tisoč pohodnikov se je udeležilo 14. pohoda po Jurčičevi poti od Višnje Gore do Muljave. Na Jurčičevini je bil gost osrednje prireditev gospodarski minister dr. Andrej Vizjak, na ogled je bila stalna etnografska razstava in razstava ilustracij Marjana Mančka. Organizatorji so poskrbeli tudi za pester kulturni program.

RAZBOR, 3. marca – Potekal je 3. Razborski večer.

SENOVO, 3. marca – V Domu 14. divizije je nastopila domača gledališka skupina z novo Partljičevo komedijo Zveze in partnerstva. Šlo je za dobrodelno akcijo domači osnovni šoli.

SEVNICA, 3. marca – V Kulturni dvorani je bil Gledališki dogodek ali Sedem gledaliških prelivov, javna gledališka predstava tečaja gledališke igre, ki je potekala pod mentorstvom Grege Močivnika in Damjana Kolovrata.

NOVO MESTO, 6. marca – V Knjižnici Mirana Jarca je potekalo srečanje članov krožka Beremo z Manco Košir v okviru Univerze za tretje življenjsko obdobje.

ARTIČE, 7. marca – Na odru Prosvetnega doma so se predstavile otroške gledališke in lutkovne skupine z območja brežiške območne izpostave Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti.

METLIKA, 7. marca – Pokončno v novi dan je bil naslov prireditve ob dnevu žena v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 7. marca – Kulturni center Janeza Trdine je povabil na koncert mezzosopranistke Marjane Lipovšek, basista Alfreda Burgstallerja in pianista Anthonyja Spirija.

KRŠKO, 8. marca – Špas teater je v Kulturnem domu zaigral predstavo 5žensk.com. Z igro so gostovali tudi v Kulturnem centru Janeza Trdine.

NOVO MESTO, 8. marca – V Narodnem domu so odprli razstavo Glasbila skozi stoletja iz zbirke Mladena Škrbića in slikarsko razstavo del Steva Markovića, Iva Marušića in Janka Krajačića. Nastopili so oboistka Andreja Baznik, skupina Folklornega društva Kres in tamburaška skupina Klasje. – Vesel teater iz Dolenjskih Toplic je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral komedijo Averyja Hopwooda Kriza pri Novakovih. Igro so ponovili tudi v Kulturnem domu Semič.

RIBNICA, 8. marca – Glasbena šola je povabila na koncert udeležencev regijskega tekmovanja iz Glasbene šole Ribnica.

ŠENTJERNEJ, 8. marca – Osnovna šola je skupaj z vrtcem pripravila kulturni program ob dnevu žena.

TREBNJE, 8. marca – Mini teater je v Kulturnem domu zaigral Rdečo kapico.

ČATEŽ, 9. marca – V Kulturnem domu je bil koncert Mešanega pevskega zbora Kres Ne čakaj na maj.

PREČNA, 9. marca – KD Dober dan teater je v Krajevnem domu zaigral predpremiero gledališke igre Franca Pluta Policijska postaja, ki jo je režiral avtor. Premiera je bila naslednji dan v Kulturnem domu v Straži. Z igro so se predstavili še v Kulturnem domu Gradac in Metlika.

TREBNJE, 9. marca – Opletene vrbe je bil naslov fotografske razstave, ki so jo odprli v Baragovi galeriji. Razstavljal sta Sebastjan in Damjan Popelar. – V Kulturnem domu je bila na ogled spevoigra Kam je veselje šlo.

BELACERKEV, 10. maja – V Kulturnem domu je bila na ogled komedija Vinka Möderndorferja Štirje letni časi v izvedbi Gledališke skupine KD Otočec in režiji Jerneja Strgarja. Igro so ponovili v Kulturnem domu Šmarjeta.

KOČEVJE, 10. marca – V Šeškovem domu je potekala območna revija odraslih pevskega zborov in vokalnih skupin Kočevska poje 2007.

KRŠKO, 10. marca – Jan Plestenjak z bandom je v Kulturnem domu pripravil koncert.

ŠENTRUPERT, 10. marca – Greva lahko na morje? je naslov gledališke igre Ane Rokvič, ki jo je gledališka skupina KS Šentrupert zaigrala v domačem Kulturnem domu.

VELIKI GABER, 10. marca – V Kulturnem domu je bil koncert glasbene skupine Zvezdice z gosti: Mešanim pevskim zborom dr. Petra Držaja, osnovnošolsko folkorno skupino itd.

KRŠKO, 11. marca – Mešani pevski zbor Viva je gostoval v Kulturnem domu Krško. – V Čebeln'aku Mladinskega centra so učenci 3. razreda OŠ Blanca uprizorili lutkovno predstavo Sneguljčica.

MIRNA PEČ, 11. marca – Gledališka skupina KUD Mirna Peč je v domačem Kulturnem domu zaigrala enodejanko Antona P. Čehova Snubač in Medved. Igro je režirala Staša Vovk. Ponovili so jo v Gradcu in v Metliki.

KOČEVJE, 12. marca – V prostorih NLB so odprli razstavo slik Tanje Mikulič. Avtorico je predstavil Milan Vlašič.

KRŠKO, 12. marca – Ob 10-letnici Društva ljubiteljev fotografije Krško so v Dvorani v parku odprli fotografsko razstavo Brstenje zemlje več avtorjev. Zbrani so prisluhnili še koncertu Marka Železnika in Tamare Vonta ob klavirski spremljavi Estere Cetin.

LJUBLJANA, od 12. do 18. marca – Glasbeniki osmih glasbenih šol širše Dolenjske so bili uspešni na državnem tekmovanju mladih glasbenikov

Prizor s premierne uprizoritve komedije Policijska postaja avtorja Franca Pluta (na sliki v vlogi komandirja) v izvedbi Kulturnega društva Dober dan teater.

Predstava za otroke Zverjasec v izvedbi Lutkovnega odra Kostanjevica.

Republike Slovenije. Prejemnika zlatih plaket sta kar dva: Anja Žibred (oboa) iz Glasbene šole Marjana Kozine Novo mesto in Jan Gričar (saksofon) iz Glasbene šole Trebnje.

NOVO MESTO, 12. marca – V klubu LokalPatriot je bila na ogled fotografska razstava v Mariboru živeče ustvarjalke Maje Šivic.

KRŠKO, 13. marca – V Valvasorjevi knjižnici sta bila gosta Mesta besed pisatelj, urednik in prevajalec Damijan Šinigoj iz Novega mesta ter pesnica, pisateljica in voditeljica literarnih delavnic Andreja Jezernik iz Celja. Z njima se je pogovarjala Stanka Hrastelj.

BREŽICE, 14. marca – V Prosvetnem domu je potekalo območno srečanje otroških folklornih skupin Igraj, kolce.

ČRNOMELJ, 15. marca – V Kulturnem domu je bila na ogled monodrama Devetnajsto v izvedbi Roka Matka.

HROVAČA, 15. marca – Na skednju Škrabčeve domačije se je Nela Malečkar pogovarjala s pisateljico Deso Muck.

KRSKO, 15. marca – Ob zaključku vseslovenske akcije Moja naj knjiga je bila v Valvasorjevi knjižnici na ogled predstava Pika Nogavička. Nekaj dni pozneje jo je Lutkovno gledališče Maribor ponovilo v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 15. marca – Na knjižni čajanki Zlate ure so v Knjigarni Mladinska knjiga predstavili pesniške zbirke za otroke, mladino in odrasle. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled gledališka predstava Snežna kraljica. – Pod kavarno Tratnik je Četrtek večer pod kavarno oblikoval kantavtor Adi Smolar. – Klub LokalPatriot je gostil legendo svetovnega bluesa Jerryja Ricksa.

SEVNICA, 15. marca – Špas teater je v Kulturni dvorani zaigral kriminalko Agathe Christie Mišolovka.

BREŽICE, 16. marca – V klubu Mladinskega centra je potekal predizbor za Rock Otočec 2007 z nastopom skupin Rann iz Brezic, Marshmallow iz Kostanjevice na Krki in Versus iz Novega mesta.

ČRNOMELJ, 16. marca – V Galeriji Laterna so odprli likovno razstavo Gianluce Grossa iz Udin.

KOSTANJEVICA, 16. marca – Lutkovni oder Kostanjevica je v Kulturnem domu pripravil premiero igralno–lutkovne predstave Zverjasec v režiji Vesne Horvat.

METLIKA, 16. marca – Ispod svete Gere je naslov zgoščenke skupine Klasje, ki so jo predstavili v Kulturnem domu. Nastopili so še Podgorjanski prijatelji, skupina Bonus in Žumberaški tamburaši iz Metlike.

TREBNJE, 16. marca – Društvo Sožitje Trebnje je v športni dvorani organiziralo že 17. dobrodelni koncert Odprite srce. – V Mercator centru je bila na ogled igrana predstava za otroke Posebni ježek.

AJDOVŠČINA, 17. marca – S ciklom slik z naslovom Sončna gora se je v galeriji Lična hiša predstavil novomeški diplomirani slikar Janko Orač.

BIZELJSKO, 17. marca – Ob 30-letnici je Moški pevski zbor Bizeljsko, ki ga vodi Vinko Žerjav, povabil na koncert v Zadrugi dom. Nastopili sta še tamburaška skupina Zelenjak iz Kranjca na Hrvaškem in godba na pihala Blanški vinogradniki z Blance.

BUČKA, 17. marca – Na prireditvi v počastitev dneva žena in materinskega dne so nastopili otroci iz šole in vrta, moški zbor Društva upokojencev Mirna in dekliška skupina Mesečina z Bučke.

KRŠKO, 17. marca – V Dvorani v parku je bil koncert Posavskega okteta in gostov: okteta Suha iz Avstrije in ženskega zbora Prepelica iz Dolenje vasi. – Špas teater je v Kulturnem domu zaigral komedijo Eiphrama Kishona Bil je škrjanec. – Klub Kulturnega doma je povabil na etno koncert z Uršulo Ramovš in Fanti iz Jazbečeve grape.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 17. marca – Na tradicionalni prireditvi Pomlad prihaja so se predstavile sekcije KD Leskovec pri Krškem.

MIRNA PEČ, 17. marca – Društvo harmonikarjev Mirna Peč je povabilo na tradicionalni koncert v Kulturni dom.

NOVO MESTO, 17. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled komedija Antona Žumbarja Cilika in Drašek v izvedbi Veselega odra iz Velike Nedelje.

SEMIČ, 17. marca – Na poti k soncu je naslov pesniške zbirke Jožice

Kališnik, ki so jo predstavili v Taborski hiši.

TREBNJE, 17. marca – V avli Centra za izobraževanje in kulturo je bila prireditev operni krogi z Vilmo Bukovec.

BREŽICE, 20. marca – SNG Maribor je v Prosvetnem domu gostovalo s komedijo *Ti nori tenorji*.

NOVO MESTO, 20. marca – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je bila na ogled razstava lutk. – V Galeriji Krka so odprli razstavo del slikarja Roberta Hlavatyja iz Krkine in zasebnih zbirk. Umetnika je predstavila likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe, z glasbo pa je otvoritev popestril trio študentov ljubljanske glasbene akademije.

BREŽICE, 21. marca – V Klubu Mladinskega centra je bila na ogled razstava olj na platnu, zbranih v cikel *Lava* likovnega ustvarjalca iz Maribora Jurija Kelharja.

DOBOVA, 21. marca – *Sijaj, sijaj, sončece* je naslov območne revije otroških pevskih zborov, ki je potekala v Kulturnem domu.

MARIBOR, 21. marca – S slikami iz cikla *Med svetlobo in težo križa* se je v galeriji Ars predstavil novomeški diplomirani slikar Janko Orač.

OTOČEC, 21. marca – V restavraciji *Tango* je bila predstava v izvedbi Gašperja Tiča Jooj, tako sem prišel na svet?!

ŠMARJETA, 21. marca – Ob 6. svetovnem dnevu lutkovnega gledališča in lutk je Javni sklad RS za kulturne dejavnosti v OŠ Šmarjeta pripravil razstavo lutk, ki so jih izdelali otroci v lutkovni skupini Poperčki, ki jo vodi novomeška lutkarica Tatjana Grabrijan.

BJELOVAR, od 22. do 24. marca – Na 44. hrvaškem pesniškem festivalu Goranovo proljeće je med petimi slovenskimi pesniki sodelovala tudi Stanka Hrstelj iz Leskovca pri Krškem.

BREŽICE, 22. marca – V klubu Mladinskega centra je bila otroška gledališka predstava *Potovanje malega čevlja* v izvedbi Studia Anima. – V župnijski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti koncertu ob materinskem dnevu.

DUNAJ, 22. marca – V Slovenskem kulturnem centru Korotan so odprli potujočo razstavo Pokrajinskega muzeja Kočevje Nekdanji nemški jezikovni otok na Kočevskem avtorja zgodovinarja Mitje Ferencu.

KRŠKO, 22. marca – Irena Janc je v Valvasorjevi knjižnici predavala na temo *Duhovna dediščina Katarov*.

METLIKA, 22. marca – Belokranjski muzej je predstavil monografijo in zbornike, ki so v lanskem letu izšli v Županičevi knjižnici.

NOVO MESTO, od 22. do 24. marca – Anton Podbevšek Teater je povabil na predstavo Bertolta Brechta *Galileo Galilei* v režiji Matjaža Bergerja.

SEVNICA, 22. marca – V Kulturni dvorani je potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin sevnške občine. – V Mladinskem centru je bila na ogled lutkovna predstava *Sneguljčica* v izvedbi lutkovne skupine *Blanške čebelice*. – Lekos galerija Ana je pripravila *Večer mladosti*.

BREŽICE, 23. marca – V klubu Mladinskega centra je bila predstavitev cedejke Peter Dirnbek&Vox popul, albuma prvenca brežiškega kantavtorja.

ČRNOMELJ, 23. marca – V Pastoralnem centru so predstavili knjigo mag. Janeza Kramariča *Črnomaljska pošta skozi čas*.

KOČEVJE, 23. marca – V Likovnem salonu so odprli razstavo General Rudolf Maister – Vojanov, bojevnika in pesnika. Predstavil jo je avtor Albin Mikulič.

METLIKA, 23. marca – Stopimo skupaj je bil naslov 4. dobredelnega koncerta v organizaciji občinskega združenja RK. Nastopili so harmonikarji Jožeta Umeka, tamburaški ansambel OŠ Metlika, Jože Stariha, skupina 4 play, plesalke Srednje šole Metlika, tamburaška skupina Klasje itd.

NOVO MESTO, 23. marca – V klubu LokalPatriot je bil koncert glasbenice in pevke Diyale.

RAŠICA, 23. marca – Ob začetku projekta *Pesem.si* je bila v Trubarjevem muzeju glasbeno-pesniška prireditev.

RAZBOR POD LISCO, 23. marca – V župnijski cerkvi so pripravili Razborski pašjon in ga v naslednjih dneh še nekajkrat ponovili.

SEMIČ, 23. marca – Ob materinskem dnevu je bil koncert Adija Smolarja in proslava.

SEVNICA, 23. marca – V Kulturni dvorani se je nadaljevalo območno

srečanje otroških gledaliških skupin sevniške občine.

SROMLJE, 23. marca – Turistično društvo je v Domu krajanov pripravilo družabni večer ob dnevu žena in materinskem dnevu.

ŠMARJETA, 23. marca – Pozdrav pomladi je bil naslov prireditve domačih in gostujočih ljudskih godcev, pevcev in folklornih skupin v Kulturnem domu. Nastopili so Trobeški drotarji iz Artič, ljudske pevke Šmarjetke, folklorna skupina Lepa Anka iz Preloke, ljudski pevci Fantje z vasi iz Škocjana in skupina harmonikarjev, učencev Glasbene šole Martine Lenart.

TREBNJE, 23. marca – V Knjižnici Pavla Golie je potekal Večer v knjižnici s predstavitvijo knjige Verene in Andreja Perka Poletje je dalo na glavo klobuk.

VINICA, 23. marca – V gasilskem domu so pripravili razvedrilno urico z bogatim kulturnim programom.

ADLEŠIČI, 24. marca – Ob krajevnem prazniku je v večnamenskem domu potekala slovesnost s kulturnim programom.

DOLENJSKE TOPLICE, 24. marca – Gledališka družina KUD Svoboda Brestanica je s komedijo Tretje ležišče gostovala v Kulturno-kongresnem centru.

DRAGATUŠ, 24. marca – V Kulturnem domu je potekalo srečanje odraslih folklornih skupin Bele krajine.

DVOR, 24. marca – Pevski zbori Jasmin, Dvor in okteta Dori so povabili na koncert v Kulturno dvorano za materinski dan.

KRMELJ, 24. marca – Gledališka skupina Ceglis v režiji Damjana Kolo vrata je v Domu svobode zaigrala komedijo 24 ur za pralnim strojem.

KRŠKO, 24. marca – Na predizboru za Rock Otočec je v Mladinskem centru Krško zmagala skupina Tavžentroža iz Dolenjskih Toplic.

NOVO MESTO, 24. marca – V klubu Lokalpatriot je bil predizborni koncert za Rock Otočec 2007.

OSILNICA, 24. marca – Društvo Osilniška dolina je organiziralo Večer harmonikarjev osilniške doline v občinski dvorani.

OTOČEC, 24. marca – Na prireditvi ob materinskem dnevu so v prostorih OŠ Otočec nastopili: Starograjski fantje iz Grčevja, dekliška skupina Plamen iz Škocjana, šolski mladinski pevski zbor in mladi otoški folkloristi ob spremljavi harmonikarke Sandre Murgelj.

SEVNICA, 24. marca – V Mladinskem centru so na ogled postavili razstavo koncertnih fotografij Matjaža Ošlovnika.

STIČNA, 24. marca – Folklorna skupina Stična je v Kulturni dvorani pripravila folklorni večer Sejem 1844.

SENTRUPERT, 24. marca – V Kulturnem domu so odprli razstavo Kaj vse zmore kmečka ženska roka s kratkim kulturnim programom.

TREBNJE, 24. marca – V Mercator centru so nastopili učenci Glasbene šole Trebnje ob materinskem dnevu.

DRAGATUŠ, 25. marca – V Kulturnem domu je potekala kulturno-zabavna prireditev ob materinskem dnevu.

DRAŠIČI, 25. marca – V cerkvi sv. Petra je bila proslava ob materinskem dnevu.

MIRNA PEČ, 25. marca – Pevska skupina Čebelice Društva podeželskih žena Mirna Peč je ob petletnici delovanja povabila na 3. samostojni koncert. V goste so povabile ljudske pevke Šmarjetke iz Šmarjete, ljudske pevce Vaški zvon iz Prečne in harmonikarja Mateja Bašlja.

ŠKOCJAN, 25. marca – Dan staršev je bil naslov prireditve ob dnevu žena in materinskem dnevu v prostorih OŠ Frana Metelka.

TREBNJE, 25. marca – Otroški pevski zbor Glasbene šole Trebnje in Irena ter Stil Quartet so oblikovali kulturni program ob materinskem dnevu v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 26. marca – Na Gimnaziji so na Večeru s čudeži predstavili prvi slovenski dokumentarno-pričevanjski film na devdedeju Čudeži na prehodi v novo tisočletje. – V Knjižarni Mladinska knjiga je bila predstavitev knjige Naši dečki z ulice Vlaste Nussdorfer. – Slovensko ljudsko gledališče iz Celja je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovalo z dramsko predstavo To ti je lajf.

KOSTANJEVICA, 27. marca – Gledališče Unikat je v izposojevališču

MAREC Valvasorjeve knjižnice pripravilo pravljíčno urico Pri babici Pra, ki sploh ne pričakuje tigra.

NOVO MESTO, 27. marca – V Fotogaleriji APRT so odprli razstavo Prostorí Ilya Rabinovícha.

TREBNJE, 27. marca – Knjižnica Pavla Golíe je pripravila pogovorni večer V objemu besed Vid Ambrožič – vaški kronist. Pesnika, ki je otroštvo in jesen življenja preživel v Mirnski dolini, je predstavila Maja Mišmaš. – V prostorih Centra za izobraževanje in kulturo je Glasbena šola Trebnje pripravila koncert harmonikarskega kvinteta in solistov z oddelka za glasbo Univerze Jurja Dobrile v Pulju. Nastopili so vrhunski mladi slovenski in hrvaški glasbeniki Ivan Šverko, Igor Krizman, Amadej Herzog, Anamarija Nerađ in Dominik Cvitanič.

BREŽICE, 28. marca – V plesnem vrtincu je bil naslov 4. območne revije plesnih skupin v Prosvetnem domu.

CERKNICA, 28. marca – V Glasbeni šoli Frana Gerbiča je Zveza slovenskih glasbenih šol pedagogom, ravnateljem in drugim delavcem, ki delujejo na področju glasbe, podelila priznanja Frana Gerbiča. Letošnji nagrajenec je tudi dolgoletni ravnatelj Glasbene šole Marjana Kozine iz Novega mesta Zdravko Hribar, ki je nagrado dobil za življenjsko delo in izjemne dosežke.

METLIKA, 28. marca – V Kulturnem domu je potekala revija mladinskih pevskih zborov Bele krajine.

NOVO MESTO, 28. marca – V Knjižnici Mirana Jarca so pripravili pogovor o politični kulturi z dr. Igorjem Lukšičem.

SUHOR, 28. marca – V Kulturnem domu je bila na ogled razstava ročnih del, pripravili pa so tudi prireditev Pozdrav pomladi.

ŠENTRUPERT, 28. marca – V OŠ dr. Pavla Lunačka so predstavili igrano-dokumentarni film Vdih življenja, zgodba dr. Pavla Lunačka, pomembnega domačina, ki je svoje življenje in delo posvetil organizaciji in razvoju ginekološko-porodniške stroke v Sloveniji. Scenaristka filma je Metka Jakšič, režiser in soscenarist pa Zdravko Pečenko.

Slavnostni koncert v počastitev stoletnice rojstva skladatelja Marjana Kozine v športni dvorani Marof v Novem mestu.

NOVO MESTO, 29. marca – Z uvodnim koncertom Kozinovih skladb v izvedbi učencev in profesorjev Glasbene šole Marjana Kozine in gostov se je pričela počastitev stoletnice rojstva enega najpomembnejših slovenskih skladateljev 20. stoletja, Marjana Kozine. Koncertu je sledil dvodnevni mednarodni simpozij, na katerem so slovenski in tuji strokovnjaki dopolnili dosedanje poznavanje Kozinovega življenja in dela, njihovi prispevki pa bodo še letos izšli v posebnem zborniku. Simpozij, ki ga je vodil dr. Primož Kuret, se je zaključil naslednji dan s slavnostnim koncertom v Športni dvorani Marof, na katerem so učenci novomeške glasbe šole, Novomeški simfonični orkester pod vodstvom Sandija Franka in pevski solisti izvedli Kozinove skladbe. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je z monokomedijo Marjana Tomšiča Bužec on, bušca jaz nastopila Saša Pavček. Igro je režiral Boris Cavazza. – Klub LokalPatriot je povabil na koncert kvarteta Daniela Noesiga v okviru Jazzinty abonmaja.

SENOVO, 29. marca – Gledališče Unikat je v izposojevališču Valvasorjeve knjižnice predstavilo pravljico Pri babici Pra, ki sploh ne pričakuje tigra.

BREŽICE, 30. marca – V ateljeju Vladke Sumrek na Črncu so odprli razstavo skulptur Franca Balasa. – V klubu Mladinskega centra je bil koncert Lipstik n Leathur.

ČRNOMELJ, 30. marca – V Pastoralnem centru je bila na ogled razstava ročnih del in velikonočnih jedi članic Društva kmečkih žena Črnomelj.

KOSTANJEVICA, 30. marca – Dr. Andrej Smrekar je v Lamutovem likovnem salonu predaval o razvoju galerijske dejavnosti v Kostanjevici na Krki.

KRŠKO, 30. marca – Prešernovo gledališče Kranj je v Kulturnem domu uprizorilo predstavo Evalda Flisarja Nora Nora. – V Čebeln'aku Mladinskega centra so pripravili glasbeno projekcijo filma Ritem rock plemena.

NOVO MESTO, 30. marca – V Dolenjskem muzeju so odprli fotografsko razstavo Foto humor Edija Šelhausa. – V atriju Gimnazije so odprli fotografsko razstavo francoskega avtorja Yanna Arthusa - Bertranda z naslovom Zemlja, pogled z neba.

PODBOČJE, 30. marca – V OŠ Podbočje je potekala območna revija otroških pevskih zborov Pesem mladih sre 1.

ŠMARJETA, 30. marca – V večnamenskem domu je bila na ogled komedija Antona P. Čehova Snubač in Medved v izvedbi gledališke skupine KUD Mirna Peč.

DOLENJSKE TOPLICE, 31. marca – V Kulturno-kongresnem centru so odprli razstavo velikonočnih dobrot, krušnih izdelkov in ročnih del ter slikarskih stvaritev topliških likovnikov.

GLOBOKO, 31. marca – Na osnovni šoli je potekalo območno srečanje folklornih skupin iz Pišec, Preloke, Novega mesta, Škocjana, Adlešič, Metlike in Artič.

KRŠKO, 31. marca – Člani KD Grič Krško so v Dvorani v parku pripravili celovečerni premierni koncert z naslovom Pomladno prebujenje. – V Čebeln'aku Mladinskega centra je bil koncert Ruidosa Inmundica in Sotatila.

MIRNA PEČ, 31. marca – Skupina Dober dan teater iz Prečne je v Kulturnem domu zaigrala komedijo Francija Pluta Policijska postaja.

NOVO MESTO, 31. marca – Ob svetovnem dnevu lutk je novomeško lutkovno društvo Lokomotiva pripravilo lutkovno predstavo Fižolček, ogelček in slamica, ki so jo premierno zaigrali v klubu LokalPatriota. Zvečer je sledila lutkovna predstava za odrasle Nylon v izvedbi lutkovnega gledališča Koruzno zrno.

TREBNJE, 31. marca – KD Domovina Ost je v Kulturnem domu zaigralo gledališko predstavo Pokvarjeno.

ARTIČE, marca – V Kulturni dvorani je nastopil tamburaški orkester KUD Oton Župančič iz Artič pod vodstvom Dragutina Križaniča, ob koncu pa so zapeli še pevci mešanega pevskega zbora KUD.

CERKLJE OB KRKI, marca – KD Planina je organiziralo srečanje pevskih zborov, ki sta jih spremljala Gregor Gramc na diatonični harmoniki in oče Vlado z orglicami.

NOVO MESTO, marca – Pri novomeški Založbi Goga so izšle knjižne novosti: izvorno domače delo Otroštvo v znamenju vojne urbanista, publicista in univerzitetnega predavatelja mag. Vladimira Braca Mušiča; roman Motoristka Andrea Pieyrea de Mandiarguesa, roman Tišine pisateljice Karle Suarez in še Erotične preobrazbe srbskega pesnika in fotografa Branka Bačovića.

APRIL

GORA PRI KRŠKEM, 1. aprila – V gasilskem domu je bila na ogled razstava Velikonočni prti in pisanice.

ČRNOMELJ, 2. aprila – V knjižnici so pripravili Andersenov pravljичni dan.

NOVO MESTO, 3. aprila – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine so na ogled postavili fotografsko razstavo, na kateri se predstavlja v Metliki živeči poklicni fotograf Bruno Pagotto. Razstavo z naslovom Tuaregi in puščava je predstavila Andreja Brancelj Bednaršek, kot glasbeni gost pa je nastopil

APRIL Tomaz Burkat. – V Študijski knjižnici je potekalo srečanje krožka Beremo z Manco Košir.

BREŽICE, 4. aprila – Pod naslovom Pustite nam ta svet je potekala območna revija mladinskih pevskih zborov brežiške občine. – Knjižnica Brežice je ob dnevu knjige in zaključku Slovenskega knjižnično-muzejskega mega kviza povabila v goste Anjo Štefan, urednico zbirke Ljudskih pravljic, ki piše pesmi in pravljice za otroke ter raziskuje in pripoveduje ljudske pripovedi.

ČRNOMELJ, 4. aprila – 22. srečanje otroških pevskih zborov Bele krajine Zapijmo pesem je v Kulturnem domu strokovno spremljala Tatjana Mihelčič Gregorčič.

KRŠKO, 4. aprila – Kratki stiki in prijateljstvo je naslov razstave akademske slikarke Svetlane Jakimovski Rodič v Galeriji Krško, ki sta jo glasbeno popestrili kitaristki, mladi ljubljanski glasbenici Lucija Erčulj in Anja Pugelj.

Dobitniki tradicionalnih priznanj in nagrad Mestne občine Novo mesto po svečani podelitvi v Kulturnem centru Janeza Trdine.

NOVO MESTO, 4. aprila – Na slavnostni akademiji v Kulturnem centru Janeza Trdine so podelili tradicionalna priznanja in nagrade Mestne občine Novo mesto ter prepremierno prikazali dokumentarno igrani film Vivat Kozina režiserja Filipa Robarja Dorina. Naziv častnega občana Mestne občine Novo mesto je prejel predsednik uprave in generalni direktor Krke Jože Colarič, nagrado Mestne občine Novo mesto sta prejela prof. Branko Suhy in Anton Dragan, Trdinovo nagrado pesnica Marjanca Kočevnar, grb Mestne občine Novo mesto pa Jože Okorn, Društvo upokojencev Novo mesto in Ženski nogometni klub Krka.

RIBNICA, 4. aprila – V Galeriji Miklova hiša so predstavili dela Vladimira Makuca. Razstavo, ki je nastala v sodelovanju s Pilonovo galerijo iz Ajdovščine, je predstavila dr. Nadja Zgonik.

BREŽICE, 5. aprila – V prostorih Upravne enote Brežice so na ogled postavili razstavo 20 fotografij mag. Hrvoja Tea Oršaniča Zelena sotočja. Avtorja je predstavila Milena Jesenko, brežiški kantavtor Peter Dirnbek pa je poskrbel za glasbeni dodatek.

KRŠKO, 5. aprila – V Kulturnem domu je potekala območna revija otroških pevskih zborov Pesem mladih src 2.

METLIKA, 5. aprila – Draškički voščači so s slovensko ljudsko pesmijo pospremili otvoritev razstave znanih slovenskih likovnih ustvarjalcev naive, očeta in sina, Antona in Janeza Repnika, v Ganglovem razstavišču Belokranjskega muzeja. Umetnika je predstavila direktorica muzeja Andreja Brancelj Bednaršek.

NOVO MESTO, 5. aprila – Klub LokalPatriot je povabil na fingerstyle koncert v živo z Donom Rossom in Beoocjem Gambetto.

APRIL

Karla Škrinjar Škerbec.

SEVNICA, 5. aprila – Brejnsakerji so tu! je naslov razstave ljubljanskega akademskega slikarja Janeza Kardelja v Lekos galeriji Ana. Otvoritev razstave je popestril klarinetist Rok Železnik z radeške glasbene šole.

BREŽICE, 6. aprila – V Mladinskem centru je bil na ogled dokumentarni film Neprijetna resnica – svetovno opozorilo.

KRŠKO, 6. aprila – V Dvorani v parku je bilo mogoče prisluhniti debatnemu večeru z Milanom Deklevo o njegovem romanu Pimlico.

NOVO MESTO, 6. aprila – V klubu LokalPatriot je bil blues koncert v živo z gostom Jerryjem Ricksom iz ZDA.

ČRNOMELJ, 7. aprila – Mladinski kulturni klub je povabil na eksperimentalni koncert Hesus Attor.

NOVO MESTO, 7. aprila – V klubu LokalPatriot je bil metalcore koncert skupine Killing Option.

SEVNICA, 7. aprila – V Mladinskem centru je potekal 3. del festivala mladih neuvpeljavljenih glasbenih skupin First Chance Festival.

METLIKA, 9. aprila – Folklorna skupina Ivana Navratila iz Metlike je že sedemnajstič zapored na Trgu svobode pripravila tradicionalno zavrnanje kolca. Nastopila je še Mestna godba Metlika, pa muzikanti, pevci in plesalci folklorne skupine iz Lancove vasi pri Ptujju.

NOVO MESTO, 9. aprila – Cvičkarija pred cvičkarijo je naslov fotografske razstave, ki so jo odprli na terasi kluba LokalPatriot.

NOVO MESTO, 10. aprila – Dolenjski muzej je povabil na predstavitev rezultatov lanskoletnih arheoloških izkopavanj na Kapiteljski njivi na Marofu v Novem mestu. Spregovorila sta direktor muzeja Zdenko Picelj in vodja izkopavanj, arheolog Borut Križ. – V mali dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine je svoja dela na peti samostojni razstavi predstavila domača ljubiteljska slikarka Karla Škrinjar Škerbec, članica Likovnega kulturnega društva Mavrica. O razstavi sta spregovorila Jožef Matijević in Marjan Maznik. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled gledališka predstava Matjaža Zupančiča v izvedbi SNG Drama, ki so jo ponovili še naslednji dan.

TREBNJE, 10. aprila – Na rojstni dan pesnika, dramatika in prevajalca Pavla Golie so v Centru za izobraževanje in kulturo na Goliev dan pripravili okroglo mizo in predstavili novo izdajo njegove pravljíčne komedije Jurček, ter tako še posebej počastili 120-letnico rojstva slavnega rojaka. Na okrogli mizi so o Golii spregovoril prof. dr. Jože Zupan, ddr. Igor Grdina, dr. Igor Saksida in akademska slikarka, domačinka Kristina Krhin.

NOVO MESTO, 11. aprila – Novljanovo stoletje je naslov knjige spominov generala Lada Ambrožiča, ki je izšla pri Založbi Modrijan in so jo predstavili v mali dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine, za kar sta poskrbela Franci Šali in avtorjev sin Lado Ambrožič ml., ki je avtorjeve spomine tudi zapisal. – V Šolskem centru so odprli razstavi slik ljubiteljskih slikarjev Ivanke Kristan in Mihe Jankoviča, članov Likovnega društva Mavrica iz Novega mesta. V kulturnem programu je nastopil Dolenjski oktet.

SENOVO, 11. aprila – Z Mileno Zupančič, gostjo prireditve Cvetje v pomladi, se je v prostorih knjižnice, enote Valvasorjeve knjižnice Krško, pogovarjala Renata Vidic.

KRŠKO, 12. aprila – Pesem mladih src je bil naslov območne revije mladinskih pevskih zborov v Kulturnem domu.

LJUBLJANA, 12. aprila – V Galeriji Krka so na ogled postavili pastelne krajine v Novem mestu rojenega slikarja, akademskega restavratorja in konservatorja specialista mag. Marina Beroviča.

NOVO MESTO, 12. aprila – Društvo upokoencev Novo mesto je povabilo na srečanje literatov Dolenjske in Bele krajine ob petletnici delovanja literarne sekcije Snovanja, ki jo vodi Terezija Balažević. – 19. grmsko srečanje v OŠ Grm je potekalo z gosti: Nejc Gazvoda, Boštjan Pucelj in Društvo mrtvih pesnikov. – 332 malčkov iz občine Novo mesto, Dolenjske Toplice, Mirna Peč in Škocjan si je prislužilo predšolsko bralno značko Mavrična ribica, ki so jo že petnajstič zapored podelile knjižničarke Odelka za mladino Knjižnice Mirana Jarca. Na podelitvi v Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled lutkovna igrlica Jabolko.

TREBNJE, 12. aprila – Mavrično gledališče Ljubljana je v Kulturnem domu uprizorilo otroško predstavo Vilinček Vili.

APRIL

BREŽICE, 13. aprila – V cerkvi sv. Roka je potekal 1. koncert območne revije odraslih pevskih zborov Pesem Posavja.

DOLENJSKE TOPLICE, 13. aprila – Boris Kobal in Sergej Verč sta v veliki dvorani Kulturno-kongresnega centra uprizorila satiro Zafirkon. Ponočila sta jo tudi v restavraciji Tango na Otočcu.

KOČEVJE, 13. aprila – V Šeškovem domu je potekala območna plesna revija Ples in gib, ki jo je strokovno spremljala Nataša Tovirac.

KRŠKO, 13. aprila – V Kulturnem domu je nastopila violinistka Anja Bukovec in pianist Denys Masliuk.

NOVO MESTO, 13. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti reviji predšolskih in otroških pevskih zborov. – V klubu LokalPatriot je bil koncert Guštija in Polone.

RAKOVNIK PRI ŠENTRUPERTU, 13. aprila – Gostilna Javornik je povabila na dalmatinski večer s klapo z otoka Brač.

SEVNICA, 13. aprila – Na glasbenem večeru Pri nas doma so v Kulturni dvorani nastopili: zbor Slomšek iz Maasmechelna, oktet Jurija Dalmatina, vokalna skupina Corona in zbora Azaleja in Društva upokojencev Sevnica.

ŠMARJETA, 13. aprila – Dober dan teater iz Prečnje je v Kulturnem domu zaigral komedijo Franca Pluta Policijska postaja.

TREBNJE, 13. aprila – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekala slovesna akademija s podelitvijo plaket in priznanj Občine Trebnje. Plaketo je dobil tudi Občinski pihalni orkester Trebnje.

ČATEŽ, 14. aprila – Moški pevski zbor vinogradnikov Čatež je povabil v Kulturni dom na koncert Pesem in cvetje na Čatežu. Nastopili so tudi gosti.

ČRNOMELJ, 14. aprila – V Mladinskem kulturnem klubu je bil rock koncert Tide. – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine Luč.

KRMELJ, 14. aprila – V Domu svobode so pripravili zabavno-glasbeno prireditev Ključ svobode. Nastopile so pevske skupine in godci iz Posavja.

KRŠKO, 14. aprila – V dvorani Glasbene šole je potekal 2. del območne revije odraslih pevskih zborov Pesem Posavja. – Mladinski center je organiziral delavnico osnove gledališke igre pod mentorstvom Petre Veber Rojnik in režiserja Mihe Goloba.

NOVO MESTO, 14. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled komedija Roba Beckerja Jamski človek v izvedbi Uroša Fürsta. – Silvan Omerzu in Umetniško društvo Konj so v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizorili lutkovno predstavo Kroki in prijatelji.

SEMIČ, 14. aprila – KUD godba na pihala Semič je povabila na velikononočni koncert v Kulturni dom.

STARI TRG OB KOLPI, 14. aprila – Tamburaška skupina Dupljak je povabila na samostojni koncert v dvorano osnovne šole, predstavil pa se je tudi belokranjski rojak Vasilij Polič – Vasko.

ŠENTRUPERT, 14. aprila – V Kulturnem domu je bil koncert Društva Mavrica.

NOVO MESTO, 15. aprila – Fantje z vasi iz Škocjana so povabili na večer ljudskih pesmi, plesa in tamburaških melodij v Kulturni center Janeza Trdine. Nastopili so še Trebeški drotarji ter folklorna skupina Plamen.

SEVNICA, 15. aprila – Na gradu je potekal 3. koncert območne revije odraslih pevskih zborov Pesem Posavja.

VINICA, 15. aprila – V cerkvi sv. Križa je bilo mogoče prisluhniti reviji cerkvenih pevskih zborov.

KRŠKO, 16. aprila – Aprilski gost Mesta besed v Valvasorjevi knjižnici Krško je bil legendarni televizijski novinar, komentator, pisatelj in publicist Jože Hudeček. Z njim se je pogovarjala Stanka Hrastelj. Odlomke iz avtorjevih del je bral Nejc Hostar.

NOVO MESTO, 16. aprila – Klub LokalPatriot je pripravil razstavo Mladinih proglasov.

SEVNICA, 16. aprila – OŠ Kole Kaninski iz Bitole in OŠ Sava Kladnika Sevnica sta v Kulturni dvorani zaigrali pravljico Pepelka.

TREBNJE, 16. aprila – Knjižnica Pavla Golje je v goste povabila pisatelja Bogdana Novaka.

NOVO MESTO, 17. aprila – Knjižnica Mirana Jarca je gostila Franja

APRIL Trojnarja, ki je predstavil knjižno novost *Živite strastno*. – V Galeriji Krka so odprli razstavo zagrebške slikarke Diane Šimek, s svojimi šansonci pa jo je spremljal Lado Leskovar. V kvartetu, ki ga je spremljal, je nastopil tudi Novomeščan Marko Boh, zdravnik in glasbenik, ki je za Leskovarja napisal več šansonov.

NOVO MESTO, 18. aprila – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je potekala območna revija mladinskih pevskih zborov. – KUD Mirna Peč je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostoval s Čehovo enodejanko Snubač in Medved v režiji Staše Vovk.

BREŽICE, 19. aprila – V galeriji Posavskega muzeja so odprli razstavo *Pozdrav iz ...* gospodarske dejavnosti na razglednicah do sredine 20. stoletja. – Lutkovno gledališče Tri je v klubu Mladinskega centra uprizorilo otroško gledališko predstavo *Polž Vladimir gre na štop*.

DOLENJSKE TOPLICE, 19. aprila – V Kulturno-kongresnem centru je nastopil novomeški Mešani pevski zbor Krka.

KRŠKO, 19. aprila – V Dvorani v parku so odprli pregledno razstavo likovnih del domačinke Cvetke Miloš iz Brežic. Razstavo je predstavila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj. – Valvasorjeva knjižnica je ob zaključku letošnjih pravljičnih uric povabila v goste Mavrično gledališče, ki je zaigralo lutkovno predstavo *Vilinkine mavrične cvetlice*.

NOVO MESTO, 19. aprila – V Knjižnici Mirana Jarca so predstavili knjigo *Življenje in delo p. Ladislava Hrovata*, ki je leta 1902 umrl v Novem mestu. Knjigo je predstavil dr. Matej Hruberšek, o patru pa je spregovoril p. Felicijan Pevec, knjižničar v Knjižnici Frančiškanskega samostana, ki je ob tej priložnosti pripravil tudi razstavo o p. Hrovatu. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti Pomladnemu dobrodelnemu koncertu Policijskega orkestra s solistoma Marjetko Podgoršek Horžen in Matjažem Mrakom. – Knjižarna Mladinska knjiga je povabila na knjižno čajanko.

SEVNICA, 19. aprila – V Kulturni dvorani je potekalo območno srečanje otroških in mladinskih pevskih zborov občine Sevnica.

BREŽICE, 20. aprila – Glasbena šola Brežice je povabila na koncert *Znamo tudi drugače v Prosvetni dom*.

ČRNOMELJ, 20. aprila – V okviru Linhartovega srečanja je bila v Kulturnem domu na ogled predstava *Hrup za odrom*.

KOČEVJE, 20. aprila – Glasbena šola je povabila na zaključni koncert s podelitvijo priznanj učencev, ki so se v letošnjem šolskem letu udeležili tekmovanj mladih glasbenikov.

KOSTANJEVICA, 20. aprila – S 3. Gorjupovim večerom so na OŠ Jožeta Gorjupa v Kostanjevici obeležili natančno stoletje po umetnikovem rojstvu. Osnovnošolci so se predstavili s svojimi pesmimi, v sklopu litetarnega večera z naslovom *Od mene k tebi* pa so pripravili razstavo kot zaključek eko šole.

KRŠKO, 20. aprila – V klubu Kulturnega doma je bil jazz koncert ansambla Jure Group.

NOVO MESTO, 20. aprila – V Jakčevem domu so odprli fotografsko razstavo *Josip Pelikan*, ki jo je pripravil celjski Muzej novejšje zgodovine. Razstavo del že umrlega fotografa Pelikana je predstavila soavtorica in direktorica Muzeja Andreja Rihter.

NOVO MESTO, od 20. do 22. aprila – Javni sklad RS za kulturne dejavnosti z izpostavo v Novem mestu je pripravil 29. srečanje tujezjezičnih avtorjev, ki živijo v Sloveniji, pod naslovom *Sosed tvojega brega 2007*. V Kulturnem centru Janeza Trdine je pisateljica Lela B. Njatin vodila literarno delavnico, pogovor z njo pa je pripravila Jadranka Matič Zupančič. Zaplesale so novomeške plesne skupine. Na osrednjem literarno-glasbenem večeru *Besede na pragu* čakajo, da se odprejo vrata so izbrani avtorji v Dolenjskem muzeju brali svoje pesmi. Na kitaro je igral Dušan Pavlenič, družabno pa je srečanje obogatila tamburaška skupina Folklornega društva Kres. Srečanje se je zaključilo s pesnikom, pisateljem in novinarjem Milanom Markljem, s katerim se je v Kulturnem centru Janeza Trdine pogovarjala Dragica Breskvar. Udeleženci srečanja so predstavili tudi svoje nove knjige.

SEMIČ, 20. aprila – Ob slovenskih dnevih knjige je krajevna knjižnica povabila na pravljično urico *Elmer*.

SEVNICA, 20. aprila – V Kulturni dvorani je bil koncert Big Banda Sev-

APRIL nica z gostjo Alenko Godec.

ŠENTRUPERT, 20. aprila – V dvorani OŠ dr. Pavla Lunačka je potekal 1. del območne revije predšolskih, otroških in mladinskih pevskih zborov trebanjske občine, ki jo je strokovno spremljal prof. Franci Kovač.

BOŠTANJ, 21. aprila – Gledališka skupina Društva Trg Sevnica je v župnijski cerkvi zaigrala igro Pod svobodnim soncem.

BUČKA, 21. aprila – Bučenski ramplači so povabili na tradicionalni koncert v Kulturni dom, nastopili pa so še: Koledniki iz Bušeče vasi, Folklorna skupina Kres iz Novega mesta, Čolniški fantje iz Zagorja, folklorno tamburaška skupina Rudar – Glogovac in drugi.

ČRNOMELJ, 21. aprila – Ob slovenskih dnevih knjige je bila na tržnici prodajna stojnica slovenskih založb. V Kulturnem domu je bila na ogled gledališka predstava dramskega krožka Kocka Srednje šole Črnomelj Na kmetih.

DRAGATUŠ, 21. aprila – OŠ je povabila na dobrodelni koncert, na katerem so nastopili Tamburaški orkester Dobreč, šolska otroška tamburaška skupina ter ljudske pevke.

KRŠKO, 21. aprila – Valvasorjeva knjižnica je povabila na MC direndaj Knjiga praznuje.

MARIBOR, od 21. do 22. aprila – Na 20. tekmovanju slovenskih pevskih zborov Naša pesem 2007 je z območja Dolenjske, Bele krajine in Posavja nastopil le Mešani pevski zbor Viva iz Brežice z zborovodkinjo Simono Rožman Strnad in prejel srebrno plaketo.

SEVNICA, 21. aprila – V Selezijanskem mladinskem centru je potekal tematski glasbeni večer Balkan. – Mladinski center je povabil na First Chance Festival – 4. del festivala mladih, neveljavljenih glasbenih skupin.

SINJI VRIH, 21. aprila – V večnamenskem domu je bila na ogled monokomedija Žena je spakirala – kaj pa zdaj? v izvedbi avtorja Erika Vidmarja.

ŠKOCJAN, 21. aprila – V Metelkovem domu je Turistično društvo Škocjan organiziralo vseslovensko tekmovanje harmonikarjev.

ŽUŽEMBERK, 21. aprila – V cerkvi sv. Mohorja in Fortunata je bil koncert mladih talentov in Komornega orkestra Zavoda Friderika I. Baraga pod vodstvom Aleša Makavca. Nastopili so organisti Ana Rudnik iz Celja, Peter Smolič iz Dobrniča in Nina Zajec iz Žužemberka.

KOSTANJEVICA, 22. aprila – Ženski pevski zbor Aktiva kmečkih žena pod Gorjanci je povabil na samostojni koncert pod naslovom Doma pod Gorjanci. V Kulturnem domu je nastopila še skupina Duplo Pišecce.

KRŠKO, 22. aprila – Koncertu filmske in scenske glasbe v izvedbi Simfoničnega orkestra Glasbene šole Krško je bilo mogoče prisluhniti v Kulturnem domu. Gostja je bila Nuša Derenda.

BOŠTANJ, 23. aprila – V župnijski cerkvi je bila revija jurjevih pesmi, na kateri so sodelovali pevci iz sevniške občine, in sicer skupine: Log, Florjanska, Kopolje, Okič, Blanca, Preska, Dolenji Boštanj in Boštanj.

BREŽICE, 23. aprila – Knjižnica Brežice je ob svetovnem dnevu knjige v Dvorani Savice Zorko pripravila recital poezije Ta ljubezen med teboj in menoj je preprosta kakor pesem indijskega pesnika Rabindranatha Tagoreja v izvedbi Ljubljanskega gledališča Teharje in Plesne skupine Balem.

KOČEVJE, 23. aprila – V OŠ Ob Rinži so pripravili prireditev Branje je potovanje ob svetovnem dnevu knjige.

KRŠKO, 23. aprila – V parku pred Valvasorjevo knjižnico Krško so si ob mednarodnem dnevu knjig in avtorskih pravic podarjali knjigo in cvet, na stojnici Mladinske knjige iz Novega mesta je bilo mogoče knjige kupovati po nižji ceni, predstavili so se posavski rokodelci in VDC Krško. Otroci so lahko prisluhnili pravljčni urici pri Muriju in Minki, zaigral je Big band Krško, v Čebelniku Mladinskega centra pa so pripravili filmski večer Bolj čudno kot fikcija.

METLIKA, 23. aprila – V čitalnici Ljudske knjižnice so predstavili režiserja in scenarista Petra Zobca in njegovo knjigo Od Krima do Krima. Z avtorjem se je pogovarjala Metličanka Maja Weiss. Na ogled je bil tudi film Polone Sepe Kamera tukaj in tudi teče, ki je svojevrsten Zobčev portret.

NOVO MESTO, 23. aprila – Mestna občina Novo mesto in Knjižnica Mirana Jarca sta ob svetovnem in slovenskem dnevu knjige povabila na slo-

vesno otvoritev novih knjižničnih prostorov Oddelka za mladino. Spregovorila sta direktorica knjižnice Andreja Pleničar ter novomeški župan Alojz Muhič, ki je prostore tudi slovesno odprl.

RATEŽ, 23. aprila – V Gostilni Vovko so odprli razstavo kiparskih del akademskega slikarja Staneta Jarma iz Kočevja in Rudolfa Škofa iz Novega mesta. Ustvarjalca je predstavil umetnostni zgodovinar Jožef Matijević, razstavo pa je pospremil nastop Drašičkih voščacev in citrarja Petra Goloba.

DOLENJSKE TOPLICE, 24. aprila – Mestno gledališče ljubljansko je v Kulturno-kongresnem centru uprizorilo komedijo Vse o ženskah.

NOVO MESTO, od 24. do 26. aprila – Knjigarna Goga je poleg stojnic, kjer je bilo mogoče kupovati knjige ceneje, na Glavnem trgu pripravila večdnevno kulturno dogajanje pod skupnim imenom Z miško na off. Poleg knjižnega sejma je potekala delavnica za otroke, predstavili so se pesniki iz Bosne in Hercegovine, pa tudi njihove kolegice s Hrvaške. Z njimi se je pogovarjala Stanka Hrastelj.

MOKRONOG, 25. aprila – V Kulturnem domu je potekal drugi del območne revije predšolskih, otroških in mladinskih pevskih zborov.

SEVNICA, 25. aprila – V Kulturni dvorani je potekalo medobmočno srečanje otroških lutkovnih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja, ki ga je strokovno spremljala Irena Rajh Kunaver.

SODRAŽICA, 25. aprila – V župnijski cerkvi je potekala 5. revija orgelskih oddelkov glasbenih in orglarskih šol Slovenije in zamejstva.

ČRNOMELJ, 26. aprila – V okviru Linhartovega srečanja se je v Kulturnem domu predstavila dramska skupina KD Stari trg ob Kolpi.

KOSTANJEVICA, 26. aprila – OŠ Jožeta Gorjupa in Galerija Božidarja Jakca sta ob dnevu šole povabila na otvoritev likovnih del 18. otroškega likovnega ekstempora Kostanjevica v miniaturah. Razstavo je v Lamutovem likovnem salonu odprl direktor galerije Bojan Božič. Program so prispevali učenci kostanjevske šole ter Pihalni orkester Kostanjevica na Krki.

KRŠKO, 26. aprila – Vokalna skupina Valvasor je povabila na 5. samostojni letni koncert v cerkev sv. Ruperta na Vidmu.

SEVNICA, 26. aprila – Na gradu so odprli novo muzejsko zbirko Sevnica skozi čas, ki je nekoč že bila na ogled. O razstavi je spregovoril prof. Janez Kos, ki je skupaj s Stanetom Mrvičem zbirko tudi postavljajal.

ŠENTJERNEJ, 26. aprila – S pesmijo po Sloveniji je naslov letnega koncerta Mešanega pevskega zbora Vlaste Tavčar. Gosta koncerta v OŠ sta bila prim. dr. Peter Kapš in Folklorna skupina Plamen iz Škocjana.

FRATA, 27. aprila – V Domu na Frati je v okviru festivala SloFolk nastopila bolgarska folklorna skupina Mladeost, ki se je predstavila tudi na Dvoru.

NOVO MESTO, 27. aprila – V klubu LokalPatriot je bil koncert skupine Kultur Shock iz ZDA.

STIČNA, 27. aprila – V športni dvorani Ferda Vesela je bil otvoritveni koncert mednarodnega folklornega festivala SloFolk 2007.

ARTIČE, 28. aprila – V Prosvetnem domu je bil koncert mednarodnega folklornega festivala Slofolk 2007.

Otvoritev prenovljenih prostorov v stari stavbi Knjižnice Mirana Jarca, kjer je zdaj umeščen Oddelek za mladino.

Nastop bogarskih folkloristov na festivalu Slofolk v Artičah.

- APRIL
- BREŽICE, 28. aprila – Kulturno društvo Žarek iz Brežic je v mestnem atriju pripravil literarno-glasbeni večer.
- DAMELJ, od 28. do 29. aprila – Tukajšnje Turistično društvo je s pomočjo dameljskega rojaka, slikarja Janeza Muhviča Hribljana pripravilo likovno kolonijo Damelj 2007. Na turistični kmetiji Žagar se je zbralo dvanajst slikarjev iz Slovenije in Hrvaške.
- RAČNA PRI GROSUPLJEM, 29. aprila – V Kulturnem domu je bil koncert mednarodnega folklornega festivala SloFolk 2007.
- NOVO MESTO, 30. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine se je zaključil mednarodni folklorni festival SloFolk 2007.
- ČRNOMELJ, aprila – 12 skupin je nastopilo na 24. srečanju otroških folklornih skupin, ki je pod naslovom Igraj kolce potekalo v Kulturnem domu.
- SEVNICA, aprila – V Kulturni dvorani je v dveh dnevih potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin sevniške občine 2007, na katerem se je zvrstilo osem predstav.
- LJUBLJANA, aprila – Med deset finalistov, ki se potegujejo za ugledno literarno nagrado kresnik za najboljši roman leta, se je uvrstil tudi pisatelj Nejc Gazvoda iz Novega mesta z romanom Camera obscura.
- METLIKA, aprila – Gost metliških osnovnošolcev ob podelitvi bralnih značk je bil v Kulturnem domu pisatelj Tone Partljič. – Potekalo je regijsko srečanje otroških gledaliških skupin, ki ga je strokovno spremljala Kim Komljanec iz Ljubljane.
- NOVA GORICA, aprila – Trebanjske mažorete so se dobro uvrstile na državnem prvenstvu in si priborile vstopnico za jesensko evropsko prvenstvo. Dobro so se odrezale tudi novomeške mažorete Mažoretnega kluba Takt.
- NOVO MESTO, aprila – Med dobitniki letošnjih priznanj zlata ptica je pesnica Katja Plut, doma iz Novega mesta.
- PIŠECE, aprila – Pleteršnikovi ljudski pevci so ob desetletnici povabili na jubilejni koncert, na katerem so nastopile tudi druge pevske in glasbene zasedbe.
- SROMLJE, aprila – Ljudski pevci s Sromelj so ob desetletnici delovanja pripravili jubilejni koncert v domači kulturni dvorani.

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVIII., JULIJ 2007, št. 3–4 (111–112), ISSN 0353–6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojz Muhič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorc (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), mag. Marinka Dražumerič (namestnica odgovornega urednika, Kultura), Ivan Gregorčič (Literatura), dr. Marko Koščak (Družbena vprašanja), Barica Smole (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova c. 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 13. ure, tel.: 041-845-729.
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želena je, da so prispevki napisani z računalnikom, tiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Komunala Novo mesto in Trimo Trebnje.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Rasto Božič, publicist, Novo mesto

Marinka Dražumerič, mag., univ.dipl. umet. zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Andrej Gregorčič, univ. dipl. mikrobiolog, mladi raziskovalec na inštitutu Bion v Ljubljani, Celje

Mirko Kambič, mag. umet. zgodovine, Ljubljana

Marjanca Kočevar, pesnica, Novo mesto

Tomaž Koncilija, univ. dipl. literarni komparativist in prof. slovenščine, Novo mesto

Slavka Kristan, višja bibliotekarka, vodja Oddelka za otroke in mladino v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, Novo mesto

Tine Kristan, novinar in publicist, Ljubljana

Franc Križnar, RTV Slovenije/Radio Slovenije, Ljubljana

Matevž Lavrinc, univ. dipl. arheolog, Laško

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarka, Dolenjski list Novo mesto, Novo mesto

Matjaž Matko, keramik, kipar, Koprivnik na Kočevskem

Joža Miklič, univ. dipl. ekonomistka, svetovalka, generalistka, Novo mesto

Edvard Osojnik, kulturni delavec in pisatelj, Leše na Koroškem

Tatjana Pregl Kobe, univ. dipl.umet. zgodovinarica, samostojna kulturna ustvarjalka, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Barbara Rupel, univ. dipl. zgodovinarica, kustosinja, Galerija Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Jože Simčič, svobodni novinar, Novo mesto

Jože Slak, akademski slikar, Jordan pri Mirni Peči

Barica Smole, pisateljica, prevajalka in publicistka, Trebnje

Anamarija Stibilj Šajn, univ. dipl umet. zgodovinarica in likovna kritičarka, Logatec

Franci Šali, prof. sociologije, Vavta vas

Marjan Štrancar, mag.slovenščine in dramaturgije, Nova Gorica

82
RAST 2007

200900575, 3/4

COBISS c

KNJIZNICA H. JARCA
Domeznanski oddeljek

RAST - JULIJ 2007

MESTNA OBČINA NOVO MESTO